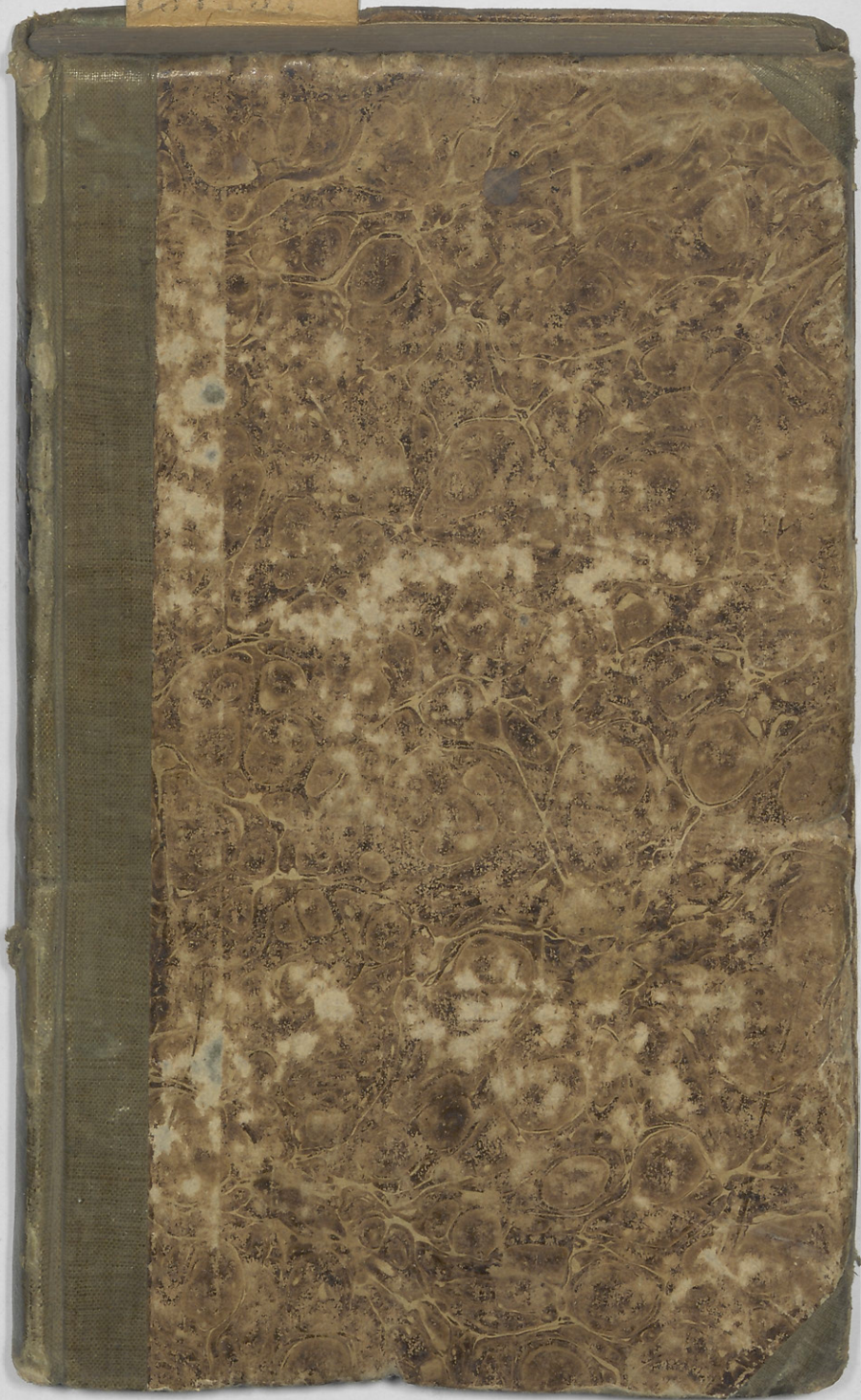

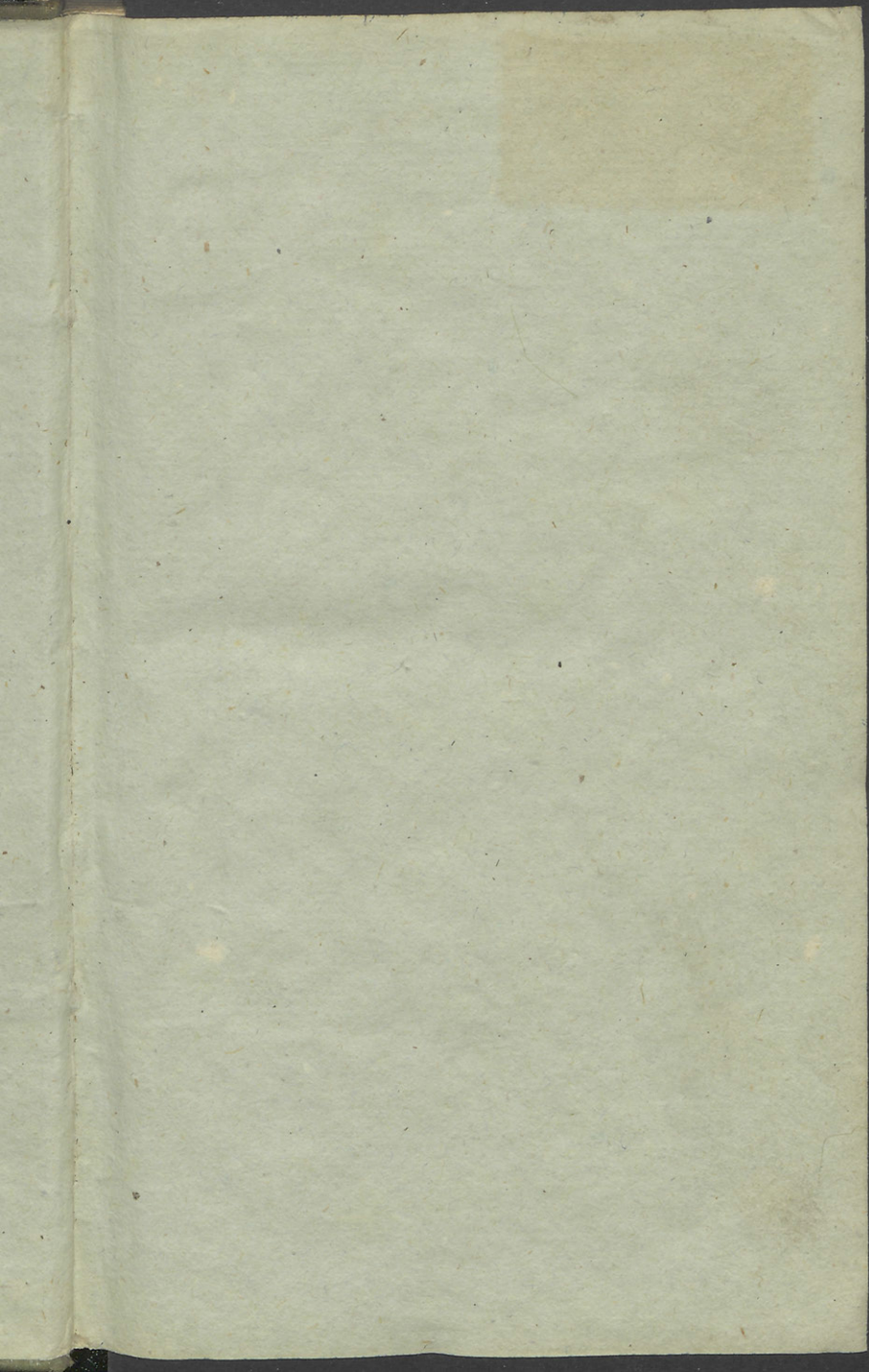
61157

280. / t.

3271 1/2
T3

~~DI~~

M

I

B

N
T

MONUMENTA HUNGARICA.

AZ AZ

MAGYAR

EMLÉKEZETES

IRÁSOK.

ÖSZVESZEDTE 'S KIADTA

RVMY KÁROLY GYÖRGY,

BÖLCSÉLKEDÉSNEK DOKTORA, MEZEI-
GAZDASÁGNAK TANÍTÓJA, GEORGI-
KONNAK MOSTANI ARCHONJA ÉS LY-
CEUMNAK DIRECTORA KESZTHELYEN,
TÖBB TUDÓS TÁRSASÁGOKNAK TAG-
JA.

MÁSODIK KÖTET.

PESTEN 1816.

Nyomtattnak Trattner János Tamásnál.

Találtattnak Keszthelyen a' Kiadóknál, Pesten Eg-
genberger, Müller, Kilian és Kis Könyvárosoknál,
Pozsonyban Landes, Schwaiger és Wigand Könyvá-
rosoknál, Győrött Schwaigernál, Sopronyban
Wigandnál, Kassán Landerer és Ellinger Könyvá-
rosoknál, Bécsben Schaumburnál.

Turpe est ignorare ea quae contigere domi.

E

A
sö
ma
ség
gyá
elő
gya
de
hón
ket
rad

ELŐBESZÉDE A' KIADÓNAK.

A' Magyar Emlékezetes Irások első Kötetjének megjelenése után csak hamar elkészült a' második Kötet is, 's a' Felső Magyar Helytartó Tanácsnak jóvá-hagyás végett által fogom adni, hogy minél előbb sajtó alá jöhessen. Ezen Kötetnek tárgyait már több időtől fogva gyűjtegettem, de legujjabban a' nem régen mult Augustus hónap végén Pestre utaztam, 's a' költséget megvetvén, egynehány hétig ott maradtam, hogy Magyar Emlékezetes Irásaim

gyarapítására Mélt. Rádai Gróf Ráday Pál Úr által megbecsülhetetlen kegyességgel velem közlött Péczeli Archivumából Documentumokat lemásolhassam.

A' második Kötetnek foglalatjáról keveset szólhatok. Reményem, hogy az olvasók, a' kik bene nem annyira mulatságot mint historiai megvilágosítást és diplomatikus toldalékokat keresnek, véle szintugy valamint az első kötet foglalatjával meg fognak elégedni. Kemény János önnön maga által készített élete le-írása, mellyel ama' nagy Fejedelemnek Bethlen Gábornak élete is össze kapcsoltatik, valóban minden olvasó előtt fontos és egyszer' mind mulatságos dologgá leszen. Egészen nem tehetem közönségessé, minthogy még nem másolhattam le egészen Mélt. Gróf Ráday Péczeli Archivumából, 's mivel ez maga tenne nyomtatásban 50, 60 árkuat; mind azáltal annak folytatása és béfejezése a' következő két kötetekben fog megjelenni. Ama' kegyetlen Báthory Erzsébet ellen való perbéli Acták nem csak a' történetek' vizsgálóját, hanem a' psychologust, is mód nélkül illetik. Mennyire le nem sülledehet az asszonyi indulat, ha csak szelíd érzékenységgel nem lelkesítetik. (*

*) Ezen perbéli Actákat a' Censura törülte ki.

Fertő Tava leírásának' második része már ugyan többé nem geographiai 's historiai mint az első rész, azomban érdemes még is arra, - hogy' közönségessé tétessen. Most ugyan ezen leírásban a' Szerző még több egyebet is mondhatna chimiai 's orvosi tekintetben, nem kell mindazonáltal elfeledni, hogy imé lé irás még 1797-ben készült, és hogy az ő hivatalosbéli foglalatosságai meg nem engedték, hogy ezen munkát, midőn nékem a' Kézirást általadta, meg rosthálhatta volna. Az ő köz hasznu javaslása, Fertő tavat mint ferdőt használni, nem tellyesítetett ugyan, nem haszontalan mindazonáltal ezen értekezés közlése által a' Soproniaknak és Rusztiaknak ime' hasznát és végre-hajtását szivekre kötni, talán előbb vagy utóbb csak ugyan hozzá kezdenek a' dologhoz, 's akkor ezen értekezésért Orvos Doctor Kis József, valamit én is annak közre bocsátásáért megjutalmazottaknak ézrezünk magunkat. Báró Mednyánszky Nemzetsége levéltárából közlött hét deák levelek hasonlóképpen mind historiai mind pedig diplomaika tekintetben fontosak, és a' Moldaviai Herczegnek Basilnak levele Gróf Kemény Jánoshoz csak azért is fontossá lészen, mivel ez deákul nem pedig oláhul vagyonszerezve. Bocskay Istvánnak Testamentomát és Gróf Bethlen Istvánnak hirdető levelét már Katona István az ő His-

toria critica Regum Hungariae czimű munkájában (az elsőt Tomo IX Stirpis Austriacae és a' másodikat Tomo X) közre bocsátotta ugyan, azomban minthogy az én leírásim más Codexből eredtek és egy kevésbé el hajlanak, azért ime közlést nem veszi valaki rossz néven, annyival is inkább hogy ezen darabok csak egynéhány leveleket foglalnak el. A' Káta i Mihályon lévő magyar temető irás közöltetik a' Mélt. Gróf Ráday Archivumában találtatott fontos deák toldalék miatt. — Az eredeti orthographia mindenütt fenn tartatik,

Ezen Kötetben némelly rövid deák darabokat közlöttem, 's ezzel kezdem tellyesíteni a' Literutura' némelly barátjainak kérését, hogy jövendőben deák és német documentumokat is közönségessé tegyek, minekutánna Engelnek deák Monumenta Ungrica, mellyekből csak egy darab jelent meg, valamint Kovachichnak is Scriptorum Rerum Hungaricarum germanici minores, nem folytattatnak, és az én Monumentumaim ezen kiterjedésben nem csak ezt a' két gyűjteményt helyre hozzák, hanem több olvasókat is nyernek. Azzal hizelkedek magamnak, hogy olvasóim planumom' kiterjedésével nem lesznek elégtelenek. Magyar darabok (csak elegendő 's fontos tárgyak kezemhez kerülhessenek,) mindég nagyobb helyet

fognak megtölteni. Magyar olvasónak kedveseknek kellene lenni deák és német forrasokból eredett historiai gyarapítások és világosítások is, 's az én magyar olvasóim között bajjal fog találkozni olyan, a' ki deákul és németül nem tudna. Ellenben a' mondott planumomnak kiterjedése által Monumentumaim nem csak Magyar Országi számos Német és Tót (kik között fájdalom! még a' tudósok sem értenek mind magyarul) több olvasók, hanem még a' Külföldieknél is vevőkre fognak akadni, a' vevőknek meg szaporodása pedig engem arra segít, hogy az árkusok számát felemeljem, 's a' köteteket is egymás után hamarább kibocsáthassam.

Némelly olvasóimnak ama' kívánságát, hogy documentumokat historiai magyarázásokkal megvilágosítsam, az első kötetnek előbeszédjében megjegyzett indító okból nem tellyesíthetem. Efféle magyarázások magoktól a' Documentumoktól, mellyek csak magyar nyelven is, mint már az első kötetnek előbeszédében jelentettem, igen számosak, 's mellyeknek minél előbb lejendő közrebocsátása a' történet vizsgálóra nézve kívánatos, sok helyet elragadnának. A' hazai történetekben jártos olvasók többnyire minden esetekben magok magoknak a' szükséges magyarázásokat megszerezhetik, kiváltképpen, hogy ha Katona, Pray és Engel

munkáját segítségül hívják. Ellenben pedig szándékom nagyon utóbb történeti értekezéseket és újjonnan szerzett élet le-írásokat Magyar Királyokról, Vitézekről 's a' t. ki dolgozni 's a' Magyar Emlékezetes Irásokban közleni.

Magyar história vizsgálójit, a' kiknek közönséges Könyv és Levéltárokhoz bemene-telek nagyon, vagy némelly fontos gyűjteményeket birnak; archivumoknak tulajdonosait, kiknél illyes esméretlen kincsek el rejtve találtatnak, ezennel megkérem és hathatósan buzdítom, hogy a' Magyar Emlékezetes Irások további folytatásában eddig esméretlen 's közzé nem tett magyar, deák és és német documentumokat vélem közölvén elő-segíteni ne terheltessenek, minthogy Pestre teendő utazásaim felette költségesek, 's különben is ezt csak az oskolaiszün napokban tehetem. Kész vagyok törekedésemnek illyes előmozdítójinak a' lemásolás költségeit megtéríteni, 's ha a' documentumok számossabbak vagy hasszabbak lesznek, nyomtatott példázatokkal is őket megajándékozván nékiek szolgálni. Magától azonban értetődik, hogy a' documentumoknak hiteleseknek, fontosoknak és olvashatóképpen írottaknak lenni kell. Vajha több fontos nemzeti levél-tárok tulajdonossai találkoznának olyan nemes indúlatnak,

mint Mélt. Gróf Ráday és Mélt. Báró Mednyánszky, kik archivumaikat meg előzve előttem felnyitották!

Minthogy a' Magyar történeteknek érde-
mes vizsgálója Engel Bécsben most nem ré-
gen (Martius 20-dikán 1814) megholt lé-
gyen, tehát a' Magyar Emlékezetes Írások ol-
vasójának kinyilatkoztathatom, hogy az első
kötetben előforduló Rákóczy leveleinek és
instructiojinak nagyobb részét ő közlöt-
te legyen velem, a' mit ő élteben el akart hall-
gattatni.

Rákóczynak Instrúctiója 1651 esztendőről
244 és 273 lapon és egy levele Rákóczynak
1657 esztendőről, hasonlóképpen 260 és 291 la-
pon, történetből kétszer nyomtatódott, a'
mit igen sajnálok. Szerencsére mind a' két
darab nem nagy. Mind a' két darab kettős
párjában jött kezembe, egyik (a' melly 273
és 291 lapon előfordul) Engeltől, a' másik
egy levél-tár tulajdonosságától, mellyben az
eredeti írások találtak, kerültek hozzám.
Az írás módjában és némelly egyes szavak-
ban valamellyes különbség adja magát elő.
Engeltől hozzám került párját ki kellett
volna törölni, megmaradtak azomban tör-
ténethöz az általa velem közlött többi darab
mellett.

Minhogy az első Kötetnek nem igen nagy Kiadása csak hamar elkélt, tehát új esztendő után, ha addig elegendő előfizetők 3 for. 30 krajzárjával találkozunk, ugyan azt ismét sajtó alá adom.

Ezen második Kötetnek megjelenése után lehet tüstént a' harmadikra a' Következendő helyeken előre - fizetni:

P e s t e n Trattner Könyvnyomtató Úrnál,
Eggenberger, Müller, Kilian, Hartleben, Kis
Könyvárosoknál, és Tek. Kulcsár István Úrnál.

B u d á n Tiszt. Virág és Tud. Rösler Uraknál.

P o s o n y b a n Schweiger, Landes, Weber
Könyvárosoknál és Tiszt. Grosz János Prof.
Úrnál.

S o p r o n y b a n Wigand Könyvárosnál,
Fő Tiszt. Kis János Superint. Úrnál, és Tiszt.
Rájcs Rector és Professor Úrnál.

G y ö r ö t t Schweiger Könyvárosnál és
Tiszt. Sikos István Pred. Úrnál.

P á p á n Tek. Pápay Sámuel Fiskális és
Tiszt. Tóth Ferencz Prof. Úrnál.

Kassán Landerer és Ellinger Könyvárosoknál, Tek. Pongrácz Prof. Úrnál, és Rummy József Kalmár Úrnál.

Széphalmon Tek. Kazinczy Ferencz Úrnál.

Késmárkon Tiszt. Genersich János Prof. és Rector Úrnál.

Iglón Rummy János György, Városi Kamarás Úrnál.

Eperjesen Tiszt. Szennovitz Mátyás Prof. Úrnál.

Sáros-Patakon Tiszt. Vályi Nagy Ferencz Prof. Úrnál.

Debreczenben Tiszt. Sárvári Pál Prof. Úrnál.

Nagyváradon Tek. Gedeon László Prof. Úrnál.

Jászberényben Tiszt. Szép János Prof. Úrnál.

Rosnyón Tiszt. Farkas Rector Úrnál.

Kolosvárott Tiszt. Döbrentei Gábor és Liedemann Márton Uraknál.

Krasznán Erdélyben Mélt. Cserey Farkas, Cs. Kir. Kamarás és Májor Úrnál.

Bécsben Schaumburg Könyváros Úrnál.

Keszthelyen nálam.

A' harmadik Kötetnek árát és az előfizetés' idejének kiterjedését meg fogom egy utóíráásban, vagy pedig egy hirdásban az ujságok által, határozni.

Keszthelyen, October 13-dikán, 1815.

Rumy Károly György.

KEMÉNY JÁNOS,

ERDÉLY ORSZÁG'

FEJEDELMÉNEK

AVTOBIOGRAPHIÁJA.

E

E

sz
go
fo
ra
m
ig
Gy
be
el
nu

K e m é n y J á n o s
Erdély Ország' Fejedelmének
autobiographiája. *)

E_z boldogtalansággal tellyes világra való származásomnak, abban töltött nyomorúságos életemnek, és annak nehéz folyása alatt forgott némelly nevezetes dolgoknak, Tatár rabságában létemben szenvedésemnek szomorú alkalmatosságával lett sanyarú, de igazságos le-irását Kedves Atyámfiainak és Gyermekeimnek emlékezetül hagyom, mellyben jönek-bé némelly én értemre avagyidőm előtt történt, de valóságos relátiokból tanult holmi dolgok is.

*) Ex Codice 55 Archivi Illustriss. Comitiss.
Pauli Ráday.

Anno 1657. 1658.

Nemzetemnek eredete és Genealogiám-
nak le-írása mostan nem derekasb Czélom,
nem is lehetne mostani állapotomban ahoz
szükséges Leveleimtől elrekesztetett lévén,
annak idejében ha úgy fog kívántatni, tett-
szeni, és Istentől engedtetni, rendes formá-
ban kelletnék meglenni, ki szedegettetvén
a' régi Levelekből. Mostan legyen elég e'
rövidségben foglalása, hogy: Neve ditsér-
tesség Istennek érette, nem utolsó, sem al-
lyos, hanem becsületes Familiából lett lé-
gyen eredeti, 's mind pedig ágazata Nem-
zetemnek.

Mert az Atyámról Kemény Bóldisárról
a' Kemény Familiának eredeti lött. A' Sci-
thiából régi ki jött Magyarok közzül Trun-
cus lévén az akkori vad humor és nevezetek
szerént, egy Nicola nevű nevezetes Ember,
Vezeték neve egyéb nem taláztatik, kiből
való maradék Szamosfalvi mostani Mikola
Sigmond, Jánosnak Fia, nagy Fő Emberek
's Urak voltak közüllök.

Ez Nicolának egyik Fia volt Gyerő, ez
is Vezeték nélkül; ennek Gyermekei Gyerő
Fiainak mondatván, ragadt rájok az mostani
név ugymint: Gyerőfi, melly is Vezeték nevé
változván, azután a' Kereszt nevek adattak
hozzá, kikből való mostan Gyerőffi György
Gyerő Vásárhellyi Gyerőffi János Mara-

déka. Ezekből is nagy Fő Emberek, Urak is származtak.

Másik Fia Nicolának volt K a b o s. Ezeknek maradékiban vadnak *) most is Gyerő Monostoron jó Nemes Emberek, Kalatoszegben ragadván hozzá a' Kereszt név Kristóf, Pál és többek.

Harmadik Fia volt R á d ó, Ettől is becsületes Emberek származtanak, Kereszt nevek járulván, Pál, Péter, 's többek. De már Fiu Agba Kristofba deficiálnak.

Negyedik Fia Nicolának volt K e m é n y, kinek nevével Termete és Természete is egyezett. Igen kemény Ember volt. Kinek Fia ismét Kemény, de igen vitéz ember is volt, melly virtusáért a' Keményi névhez ragadott a' Vitéz név is; ez hivattatott Kemény Vitéznek. Kinek fiai lévén a' mostani kereszt nevek adattak nekik, már akkor tisztulván is a' Vadságból Eleink, és hivattatni kezdetek Kemény Vitéz István, György és többek Péterig. Ez Kemény familiából volt ama vitéz és hű Kemény Simon, kinek Hunyadi János mellett lett emlékezetes tselekedeti és ditséretes halála, megiratott Bonfinius Historiájában.

*) vagynak.

A' fenn említett Péternek maradékin ágazott el a' vitéz név, melly is egyik Fián maradván, abból származtak a' Bikalyi Vitézek. Kikből való mostani Vitéz Gábor, Másik Fián Péternek maradt a' Kemény név.

Ezek közzül mostan a' Kemények közül Én, Miholák közül S i g m o n d, Vitézek közzül Gábor Fejedelmünk 's Házánk mellett mostan szenvedünk sanyarú rabságot. Vadnak ide a' Kabosék közzül is a' mint hallottam.

A' nevezett Kemény Péternek Maradéki ismét más Kemény Péterig voltak. Ez másik Péter mondatott Nagy Kemény Péternek kinek voltak hét Leányi, hatát nagy Fő Rendek vették. Az hetedik honn agván, Pápis-tává és Apátzává lön nyavallyás, hihető nem igen képes Személly lehetett, és Desperatio fecit Monialem.

Ezek közzül vette egyiket Kemény Katát Haller Péter, Szebeni Királybíró, kinek Fia volt Haller Gábor, Pál, János, István fiai és többek is Péternek Fiai is etc.

Másikat Erdélyi Bertalan (és e' nevezetes Erdélyi Familia Istvánon deficiála) ki is nagy Uri Ember vala, kinek Özvegyét vévé Groff Csáki István, és igen sok

kintsel vivé Szepes várába. Ezen említett Bertalan vötte vólt Kemény Péternek másik Leányát, Kemény Katát. Ennek a' Bertalannak Katától való Leányát vette Gerendi János (ez Gerendi Familia nevezet deficiala Mártonon és Istvánon in Sexu virili; Istvánnak is Familiája Veres Familiából való Atyánkfia vólt közel való, kinek Leányát vette vóla Daniel János, kitől életben vadnak Fiak etc. Gerendi János Leányát Kemény Kata Unokáját vette Rákoczy Sigmond akkori Gubernátor, az után Erdélyi Fejedelem; kinek a' meg-nevezett asszonytól való Fiai, öregbik György, ifiabbik is György, Ferentz mind Fejedelmek, Pál és Második Sigmond Fiai meg halván, Sigmond deficiált, Pálnak Fia László, Györgynek az öregbik Fia Sigmond deficiala, Ifiabb Györgynek Fia még él.

Ezen Kemény Péter Leánytól vadnak az Országnak Eleiből álló sok sok betsülletes Rendek, kiket nem is tudok mind magam is Apafi, Kontz, Torma, Torotzkai Familiák 's a' többi.

Az Atyámnak Kemény Bóldisárnak Anyja vólt Sármasági Anna. E' Sármasági Familia is nevezetes vólt Erdélyben, kinek Anyja Zolvári Kata az Zolyomi Familiából, kikkel való vérségünk lévén, Zolyomi Dávid életében lött is vala excontentatioja az Atyám-

nak mint Leány Ágnak; némelly Jóságokbeli praetensioiért. Katának Anyja volt Homonnai Borbára az nagy Homonnai Simonnak Leánya. Ezekhez való Verségünket meg mutatták a' Per folytató Levelek és Sententia, midőn az egész Homonnai Jóságban a' Quartalitium adjudicáltatott. De a' felyebb említett Sarmasági Familia vitethetik fel, a' Levelek tartása szerint a' Nagy Zápolyai János Királlyra.

Édes Anyám volt Fonyi Sónia, kinek Attya Fonyi Tamás Gyulában lakott. Igen híres, vitéz nagy Fő Ember volt első halálos Kópia törést bajt viadallya, akkor Aradban lakott; Deli Huszaim híres Törökkel 18 esztendő korában szerentsésen megvívott volt. Az után is sok jeles dolgai. Onnan hivattatott bé Erdélybe Lugosi és Káransebesi Bánságra, adván melléje Pusztakamarási, Magyar Gáldi akkori időben szép Jóságokat néhány Falubéliekkel.

Az Anyámnak Anyja volt Tóldi Petronella, Istvánnal egy volt, kiből való az híres Tóldi Familia, kik közül való volt ama nagy erejű híres vitéz Tóldi Miklós. Ezenbül ágozott volt-el a' Méltóságos Iktári Bethlen Familia, kiből amaz halhatatlan emlékezetet érdemlett Bethlen Gábor Fejedelem, Ötse - is István Fejedelemséget viselt. Másik István, az öregbik Fia, Vá-

ragok- radi Kapitány, Hajduság Generalissa, híres
völt Vitéz, eszes Gróf Ifju Öttse Péter, deficialá-
ai Si- nak mind ezek in virili Sexu. Leány ágon
égün- vadnak Rédei Ferentzné, és Tököli István-
velek né, közelebb való Atyáncfiai.

t. De A' Ruszkai Kornis Familia ise ezen ága-
vitet- zathól, kiből Sigmond, híres Vitéz Ur nem
Nagy régen hala - meg, extál még azonból Ferentz
ez mostani sanyaruságban Vitéz Ur, rab Tár-
som, és Gyerme kis, kiket Isten szerentsé-
szen nevellyen. Ezenből az Pázmány, Ber-
kinek tzénni, Váradi, Körösi István, Erdélyben
kott. Szent - Páli Familiák is.
első

akkor Gyerme ki az Atyámnak voltak első Fe-
örök- leségétől Lázár Annától, ki az Székelly-
egvi- ségen nevezetes Familiából való volt, Ke-
On- mény Péter és Anna. Pétert a' Bátyámot Bá-
Ká- thori Gábor Fejedelem idejében adta volt
uszta Bethlen Gábor Udvarában, ki akkor Gene-
szép ralissa, és Udvari Kapitánya is volt. De Bá-
thori Gábor insolentiara való igyekezetét,
Pé- és ártalmas practicáját meg értvén a' Feje-
való delemnek, el kellett volt szaladni, és Török
völt közzé futni Bethlen Gábornak Feleségét Dé-
klós- va Várában hagyván, a' Bátyámot is ott
Iktá- hagyta, Dévát obsidealtatván a' Fejedelem,
atlan Gyerme ki állapottyában is azon Bátyám, ki
bor akkor tsak Inassa volt, ki tsatárván többek-
séget kel együtt, vitézül emberkedett, és még ak-
Vá- kor jó hírt nevet kapott: Meg jöven Beth-

len Gábor, lött étekgogová, azután Fő Em-
ber szolgájává, és midön Bethlen Gábor Ró-
mai Ferdinandus Secundus ellen hadakozott
első Expeditiojaker, Köptsénnél való Har-
tzon, melly a' Dunamellert van Posonontúl
meg sebesedett, jobb karja által lövetvén
Puskával, abból azért meg gyógyúlt. Az
után Hámbugumat (melly is a' Duna mel-
lett van igen erős vár, és várossa is) midön
ostromoltatná a' Fejedelem, és a' Gyalogság
nem áthatván az Ostromból vissza veretett
vólna, melly dologban árultatás is forgott,
mert a' faloknak, Bástyának megromlása nél-
kül fényes nappal, tsak lajtorjakkal akarván
meghágatni, igen sok emberbéli kárral gya-
lázatos repulsátszenvedtenek; illyen okból:
mert Magyar Országi az tályéki emberek
tractáltak azon vár és városbéliekkel, noha
Pétsi Simon is ki akkor Bethlen Gábor-
nak fő Cancellariussa egyéb aránt tsak nem to-
tum fakja (ez okos Tanátsos, fő Sidó, de
nem tsak Unitarius, hanem Sidó tévelygés-
béli ember vólt, kit azután megint ujjult
suspicióért megfogatván Bethlen Gábor, sok
esztendőkig Kövárban fogva tartaték) jelen
vólt, 's azt hitették-el a' Fejedelemmel, hogy
tsak ne láttassanak minden fegyver muta-
tás nélkül a' Deditióra menni, mihent ag-
gressio lészen megadgyák, ezt egészen el-
hitetvén, azomba a' kikre bizatott dolog
vólt, lajtorjákat is olly rövideket tsinálván,

hogy
kát:

alka
Kirá
Ko
Ján
Kirá
mo
stud
zett
nak
gán-
sem
ban
elő
mac
val
infe
vilá
Tal
e' ft
gát
jede
don
sem
sus
ván
eszt
bizo
dai

Em-
r Ró-
ozott
Har-
ontúl
tvén
Az
mel-
idön
ogság
retett
gott,
nél-
arván
gya-
kból:
berek
noha
ábor-
mto-
s, de
ygs-
ujult
sok
jelen
hogy
nuta-
t ag-
n el-
dolog
lván,

hogy két ölnére is nem érne - fel a' vár fo-
kát; Így meg tsalatának.

Az említett Pétsi Simon azért egyik ez
alkalmatosságban botolván, azután a' Cseh
Király Fridericus segítségére küldötte volt
Kornis Sigmondát Bornemisza
Jánost a' Fejedelem; megnehezedvén a'
Király dolga, ujjabb segítséggel Pétsi Si-
mon-t elküldötte, ki azzal vádoltatott, hogy
studio procrastinálta volna, és nem érke-
zett volna az Harczra; azonban Fridericus-
nak is maga Generálissa lévén áruloja Prá-
gánál meg- vereték, a' mellyből soha talpra-
sem állhata. Az Kornissal lévő Magyarok-
ban is veszvén, a' többi vissza szaladtak,
elől nem meszsze találván Pétsit; kihez har-
madik suspicio járult, hogy Ferdinandussal
való Tractatusra lévén ablegáltatva, ott igen
infeliciter és oda favealva procedált, meg-
világosodott pedig hogy a' Császártól 4/m
Tallért contrahált. Ezek mind accedálván
e' fundamentumhoz; hogy felette igen ma-
gát elhitt, és másokat, sőt magát is a' Fe-
jedelmet contemnálnván, és magának tulaj-
donítván, mintha a' Fejedelem nálla nélkül
semmire habilis nem lett volna; az virtuo-
sus Fejedelem nem szenvedheté, captiváltat-
ván minden javaitól priváltatott, néhány
esztendők után rész javaiban restitultatott
bizonyos Circumscriptiokkal. Azután a' Ju-
daismust publice kezdvén exerceálni, juxta

Regni Constitutiones ismét convincáltaték legitime megfogaték, javaitól priváltatott, másodsor 1647. Convertála fogságában, és ismét Szent Ersébeti Jóságában restitualtatek conditiokkal, élvén egynehány Eszten-dökig, igen vén korában meghala, fiu Agon deficiála is. Ez mivel tsak egy Szöts Legény paraszi emberségből ment vólt nagyra, igen sok Özvegyeknek, Arváknak megnyomorításával, és sok Nemes Emberekével, és a' Nemesi szabadság ellen való ártalmas Inventionokkal, és Tanáts adásokkal: Mellyek miatt lett sok égben kiáltásokért hihető szállott reá Istennek az ítéleti.

Az említett Hámbugri Ostromkor a' Bátyám Kemény Péter az Fejedelem személlye mellé rendeltetett ember lévén, parantsolta, hogy térítené az Hajduságot az Ostromnak continualására, kikben forgolódván-ellötték, a' bal csetsinél ment bé a' musqueta golyobis, hatán ki, és azonnal meghólt, az Ostrom is szerentsétlenül solváltatott, testét éjjel nehezen hozták ki és eltemették Pásonban.

A' Nénémet Annát vette Feleségül elsőben az Buni Bethlen Farkas nagy Fő Ember, ki Bethlen Gábornak Fő Kapitánya, Tanátsa, Küköllő Vármegyének Fő Ispánya, és Szamos ujbári Kapitány vólt, Kitől való Bethlen János, és Anna Bánfi Kristófné, és

anna
azuta
Udv
minc
idejé
társ
Mag
tek
Mats
mar

A
édes
közü
zül,
ter a
meg
Kapi
nek
erkö
ber,
no 10
ban
lem
Leng
len s
ki á
gond
mek
sonl
adgy
nem

annak vadnak Maradéki. Első Ura elhalván, azután vévé Matskási Ferencz. Ez is Udvari Kapitányságot mind Bethlen Gábor mind oregbik Rákoczi György Fejedelmek idejében viselt, Fejérvári Fő Ispányságban társom vala. Deáktalan, de jeles tökéletes Magyar, Vitéz nagy Fő ember is vala. Löttek ettől-is Gyermeki; de el halának hanem Matskási Ferentznek más Feleségétől való maradékok vadnak.

Az Atyámnak második Feleségitől, az édes Anyámtól lettek Gyermekai nro-11. Kik közül el-halván maradtak hátráb a' Fiakközül, én Kemény János, Bóldisár, Péter a' szegény Ötsémet Bóldisárt, Kolosvármegyének Fő Ispánya, Udvarhely Széki Fő Kapitány, Ifiabb Rákoczi György Fejedelemnek Fő Lovász Mestere is vala, tökéletes erköltsü, egyeberánt jeles bátor nyájos ember, hatalmas vadász Ember vala, kit in Anno 1657. 16-ta Febr. délyest három oratályban homlokban lövének, tsak nem messzé tölem Zambori Hostátban az akkori bódogtalan Lengyel Országi Hadakozáskor el-felejtethetlen szomorúságomra, mint ki igen Gyermeki állapottyában maradván reám árvául gondviselésem alá, nem külömben mit Gyermekemet tartottam, neveltem, vólt ő is hasonló engedelmességgel, kinek az Ur Isten adgyon boldogfel-tamadást. Fia Szegénynek nem marada, hanem egy Leánykája Borne-

misza Susánnától, Bornemisza Pál Leányától, ki velem együtt nevedett igen kedves Barátom, Jenei és Udvari Fő Kapitány is, Mezei Generalis is vala Öregbik Rákoczi György Fejedelem idejében. A' meg nevezett Testvér Ötsémnek Testét kísértetem viszsza Lengyel Országból öregbik Fiammal Kemény Simonnal Erdélybe, egyéb áránt az is mostan talám velem együtt raboskodnék. Nagy Keménységet mutatta akkor-is a' Fejedelem én hozzám, nehezen bortsátván el a' Fiamat és egy néhány kísérőt is a' hadakból nem nyerheték valami kevés utig. Oh háládatlan Világ.

Második Ötsém Péter beteges ember lévén hon hagyatott vala, ki vevé Feleségül Torotzkai László Leányát Klárát, kitől eddig vóltak két Leányi 's egy Fia.

Leányi az Atyámnak maradtak: edgyik Ersébet, kit elsőben vön Szalántzi János betsületes Fő Ember, in virili deficiála, marada Leánya Ersébeth, kit adánk Bartsai Akosnak, Hunyad és Szörény Vármegyék Fő Ispánnának, Lugosi, Káránsebesi Bánnak, Tanáts Urnak, Praesidensnek és Tavalyi hadakozás alatt Locumtenensnek, kik eddig Magtalanok lőnek, ez után Isten tudgya. Második Vra vala Basa Tamás Nagy Fő Ember, Háromszéknek

Kapitány
lőn t

Hi d
az n
Hár
egy

Bet
jede
jér
tes
Beth

Fia
Ele
nak
Ezt

zett
de

tás
lett
lett

Kapitánya és Tanáts Ur is; De Gyermekegy
lön tölle, meghala az is.

Másodikat Sophiát vette vala először
Hidvégi Nemes Bálint Fő Ember, de
az meghala Gyermeektelenül: Az után vévé
Háromszéki Mikes Benedek, kitől
egy Fia's két Leánya.

Harmadikat Katát vette Keresdi
Bethlen Ferentz, mind két Rákóczi Fe-
jedelemnek Fő Höphmestere *) Tanátsa, Fe-
jér Vármegyében Fő Ispány társam, nevezé-
tes nagy Fő Ember vala. Az fenn említett
Bethlen Farkas Sogorom is jeles Ember vala.

Az Hugom él még ugy tudom. Ennek
Fiai Bethlen Ferentztől, Farkas, Gergelly,
Elek. Leányi: Kristína (Kápi György Urfi-
nak Felesége) és Eva (hajadon ekkoráig)
Ezt azután vette el Haller György Urffi.

Negyedik Hugomat Petronellát jegy-
zette Apaffi István nagy Fő Ember el,
de Jegybéli állapottyában meghala.

Nékem pedig magamnak mind fogonta-
tásom, mind születésem háborúságos időben
lettek vólt, melly alkalmatosságok szerént
lett is hitván életemnek folyása; mert hogy

*) Hofmestere.

igazán meg irjam; A' szegény Atyám igen jámbor, tökéletes, de barátságos víg természetű nyájos ember vala, a' Magyar rosz szokás szerént Barátit, 's idegen Embereket ha kaphatott, igen el iddogalt vélek, noha mindenkor az ital után betegeskedett. Radnotonis noha szorulásban voltak, de egykorban haza érkezvén, jól megivutt baráti-val nappal 's éjszaka, hálván több Nemes emberek is házok népével azon házban hajnal felé fel ébredvén az dologhoz fogott szegény Apám, nem gondolhatott több Embereknek is az házban lételekkel, hanem ökö tudták modgyát dologoknak szegények. Én akkor fogontattam. Ragadott vólt én reám is azon Természet, mert az emberséges Emberekkel bor ital közt való mulattságot én is igen szerettem elein, igen is gyakorlottam, járulván a' Természethez az időmbéli akkori afélékből való abusús is, csak hogy bezzeg én is minden sok bor után meg kornyadoztam, és ha ma Dénom Dánom, holnap bánom bánom vólt. *)

Születtettem is ugyan haboruságos időben. Bökösön tsak Jobbágyunk házánál, ellenségstől el-égettetvén ott való Udvarházunk, Lett pedig születésem in Anno 1607 az ekkori időjárás szerént Karátson előtt két hét-

*) Dicséretes igaz szívüése az autobiographusnak!

igen ter-
rosz-
reket
noha
Rad-
egy-
ráti-
emes
haj-
sze-
nbe-
ők
ak-
m is
nbe-
n is
am,
ak-
ogy
kor-
hol-
dö-
el-
nk,
ek-
ét-
bio-

tel, Péntek napon, és a' mint fogantatásom, születtetésem, ugy egyéb eddig való életemnek is rendi folyása tsak nyomorúságos háborúságos és nyughatatlan vólt, mint az alább való irásokból meg fog láttzani, rész szerént az említett háborúságos időkről pedig ezeket emlékezetre jedzem.

Bátori István Vajda Lengyel Királyságra vitetvén succedált az Báltya Kristóf quoad titulum, mindazáltal Istvántól függött 's kormányoztatott, eddig az állapot jól vólt. Meghalván Kristóf, succedált a' Fia Sigmond; Gyermeiségében szároz Dajkával mellé rendeltetett Gálffi János, Gubernátornak pedig az Ország választotta Gétzi Jánost, ki igen ditséretesen is gubernált; de meghalván Bátori István, a' Gyermekek Fejedelem is nevedevén, melléje rosz Tanátsadók férkeztvén, az Ifiu elme könnyen megvesztegettetett, 's a' fenytéket nem kezdette fel venni, mellyet látván Gétzi János resignálta a' Guberniumot, Gálffi János is amoveáltatott, és így a' megvesztegetett Gyermeki elmét a' roszszul educált Ifiuság követte, azt viszont az Hazának és magának veszedelmes ő állapottya.

Noha pedig csak köz rendbeli, annál is inkább Méltóságbeli meg holtak felöl is vagy halgatni avagy tsak jót mondani, annál inkább irni nem kellene, mindazáltal vala-

mint a' jót követésre, úgy a' vétkes dolgot is eltávoztatásra való példájért nem bets-telenítésre való intentioval, ha jelentem, érette meg-nem ítéltem. A' Szent Histo-ricusok Isten Lelkének vezérléséből a' mint a' Királyoknak ditséretes úgy vétkes Cse-lekedeteket is meg irták: kiknek Irásokhoz nem hasonlitható ugyan semmi tekintetben az ilyen dolog: mindazáltal az Igazat jó véggel ha illettem, talám nem vádoltathatom, tsak az Olvasók is olly reverentiával olvassák mint én irom, és a' jó részért nem a' vétekért u-surpályák, emlegetni, mert a' Királyok 's Feje-delmek tsak emberek, és nem lehetnek üressék az emberi gyarlóság 's erőtelenségtől.

A' Nagy Bátori István Lengyel Király, melly igen Királyi Virtusokkal fel ékessítettett ember lett légyen, arról 's viselt Dolgairól extálnak hatalmas Historiák. Felesége mivel igen vén és rut vólt, kit a' Királyságért vett volt el, ahoz-képest nem is szerette, a' mint az Anyámtól hallottam derekasban, ki bójárója vólt. Kristóf Bátyja jámbor életű Ember vólt.

Sigmondát el-hiszem ugyan jó vegre, mindazáltal Oloszok *) és egyéb idegen Nem-zetetek Conversatiojokban nevelvén, a' Magyar humor is corrupáltatott benne. Mu-

*) Oloszok.

sika és egyéb hijában valóság fogta el elmé-
jit, melly haszontalanságokra sokat is té-
kozlott, Házassága is onnan fellyül lett,
a' Német Császár Attyafiát Maria Kristien-
nat vette, azt nem igen szerette. Elméjében
változo álhatatlan vólt, egyéb aránt szép
virtusok vóltanak benne, jó Deák, Olosz **)
Német Eloquens, Familiaris, serény, libe-
ralis, elmés bátor Ember is vólt: De az ne-
velők felől hallatik szoktatták arra is, mi-
kor valamelly gonosztévőt exequáltak, gya-
kron nézették véle, a' végre hogy ne lenne
félelmes; de az in abusum változott; mert
annyira nem kezdette irtozni az Ember ha-
lált, hogy midön a' Házasság által Német-
hez kaptsolódván, a' Török Császár Portá-
jától elszakadott volna, azt disvadeáló jámbor
Fő és Uri Haza Fiait, ötöt Kolosváratt
a' többit magok Házoknál, kik között ma-
ga Bátyját is, kivel Atyafi Gyermekek vólt
maganál sokképen virtuosusb, jeles értelmü
Máltai Vitézek között is forgott értelmes U-
rat, Bátori Boldisárt is, úgy mint Tyrannu-
si kegyetlenséggel öletett meg, kiknek
ingo javaival töltözött és ditsekedett, hogy
azokból már elég pénze lenne a' Törökkel
való Hadakozásra.

Hallottam egy tréfás illusiot erről, melly
noha nem igen civilis, de valósággal igaz

**) Olosz.

vólt. Egy Pelérdi Péter nevü jeles Udvari ember Hopmestere lévén Bátori Sigmondnak, és bémenvén a' Fejedelem a' Tárházba, a' Hopmestere is véllé, midön az megöletett Uraknak elhozott kintseket mutogatná, 's ditsekednék, hogy elég pénze vólna már az említett hadra, és kérdené mi tetszenék iránta Pelérdinek, is mondá tréfás Udvari Hopmestere: Meg mondhatnám ugyan tetszésemet, de Felsőged meg fog haragudni, bíztatván a' Fejedelem, hogy bizvást szólhatna; vólt jelen más Ferentz Doctor is, ki Doctor is de egyéb aránt jó Politicus, tréfás és belső Embernek is nevezetes vólt akkori időben: kinek sok jeles Actái is vóltak, vonogatván azért magát Pelérdi, igazitt Ferentz Doctorra, hogy mondaná Sententziáját, az illyet mondott vólt a' Fejedelemnek: Ti ugymond, úgy jártok, kik azt fel-tettétek, mint midön Perlédi Úram hasaüre-ítésre ülven, valamelly szűnyog tsipni kezdené, addigmig eszében véné, jól megérzené a' tsipést, és dolgát elvégezven, tsipkedhetné ugyan alsó felét Pelérdinek, de eszében vévén Pelérdi, ugy tsapná tenyérével, hogy vápájában halnának alfelének a' szűnyogok: Ti is elkezhetitek, de midön észre vévési a' Török Császár rajta csipkedésteget, ugy meg-fog csapni, hogy vápájába haltok alfelének. Ez szókon a' Fejedelem magát tsak elszégyenlé, 's félben hagyta a' Tractát. Ezen Doctor Ferentz vólt Bátori Sigmondal, midön Havasalföldébe ment had-

dal,

dal,
dava
lem
meg
kure
Törö
Fere
tudn
ver,
ezt a
ván,
ama
Ki f
sok f
azzal
légy
botsá
reste
hogy
miné
melly
sérth
pen s
nak l
nak i
való
mi f
meg-
Orosz
együ
Magy
Hadr
MO

dal, és ott amaz híres Tyrannus Mihály Vajdával, ki egyéb aránt igen vitéz Fejedelem volt, mind két Oláh Országokat birta, meg edgyezvén az Argyes vize mellett Bukuresten túl a' Duna felől Szinán Passát a' Török haddal meg-verte, egykorban modgya Ferentz Doctor be-menő uttyokban, hogy tudna olly orvosságot, hogy semmiféle fegyver, és lövő szerszám is meg nem sértené; ezt az Udvar Fiai a' Fejedelemnek bé mondván, egykor hivattaték, 's rá kérdették, ama tagadást nem téssen, sőt affirmállya. Ki felől könnyen hiszik, mert egyéb aránt sok féle tudományokkal polleált; de éxcipial: azzal: hogy tentás Ládajával Brassóban hogy legyen, mellynek el-hozására a' Fejedelem elbótsátván, Brassóból meg-irja, hogy megkereste az Orvosságot, és annak receptája az, hogy legyen helyben Brassóban, és ott semminémü fegyver és Lövőszerszámok akar-melley öregek is Havasalföldéből meg nem sérthetnék; mely receptát az az Ars a' képen svadeálván, ott fogja megvárni az hartznak ki-menetelét, a' Fejedelemnek és másoknak is azont commendállya. A' Török ellen való Had elsőben ugyan vett volt is valami mi futamodást, mert az említett helyen meg-vertvén, a' Dunán által is penetráltanak, Orosz Csikot is fel-verték Mihály Vajdával együtt, mert szép Had volt Erdélyből is, Magyar Országból is a' Pogány ellen való Hadra sok vitéz nép takárodott; ezalatt más

MON. HUNG. II. KÖT.

rész hadával Erdélynek Borbély György egyik Generalis, ki hires vitéz ember, de igen köszvényes volt, annyira hogy Kotsiban hurtzoltatván magát, ugy rendelte a seregeket is, meg-vette Jenöt, Lippát, és sok több Kastélyokat is Fatsattal, és Arraddal együtt; de tovább menvén a' dolog, és meg-tsalattatván a' Német Segítségben, kivel biztattatott, ki-fáradott belőle, nem acceptálván a' Töröknek azt az Oblatioját, hogy; soha Erdély egyéb adot nem adna; hanem tsak ezüstbéli szokott Honorariumot; Havasalfölde pedig örökösön Erdélyhez, és annak Fejedelemségéhez kaptsoltnék. Kikopván azért az Had continuálásából az Hadakozok Terminussa szerént, az elébbeni Confoederatussa is Mihály Vajda igen nagy ellenségévé válván, tsak hazos nyavallyás Fejedelem. Egyszer a' Fejedelemséget el-tserélvén Rudolphus Császárnak Opulai és Ratiboriai Ducatusságon, melly Slesiában vagyon, az Országtól reducáltattott. Másszor ismét az Öttsének Bátor András Cardinálnak cédálta, maga Lengyel Országra ment, melly Bátori András Szebennél meg-vertvén Mihály Vajda, maga Moldovára akaryán szaladni, a' Csiki Havason öletett-meg a' Föld népétől! kinek Fejét a' Vajda eleibe vivén, mint Julius Császár Pompejus feje látására ő is olyan formán szánakozott, mondván: Haj Szarákúly Popa! Szarákuj Popa. Az után az Ország ismét vissza hozta, és Moldová

ból a
ares
Páli
és c
eszek
hijáb
nak
Gyer
dele
ben.
delm
razor
meg-
ta a'
meg-
tett t
Hadá
Törö
viszs
dulás
nál t
tány
el-bu
viszs
kime
meg

E
kat, l
a' sok

*)

ból a' Lengyelek hozván Sutzvára *) 's ott arestomképen tartván, Toldi István és Szent Páli János, tsak 300 Lóval menvén titkoson, és correspondeálván véle el-hozták mikor eszekben vették Lengyel Uraimék, de tsak hijában. Akkor adták vólt Szentpáli Jánosnak Alamor, és Csanád nevü Falukat, kiket Gyermekeitől Rákoczi György öregbik Fejedelem el-véve. (O ki sok esett illyen Erdélyben. Háládatlan Hazának háládatlan Fejedelmi) Tóldi Maradéki sem maradának szárazon. Harmadszor is Goroszlónál Bástától meg-veretett Sigmond, mert az előtt ő hivta a' Németet az Országot adta néki; az után meg-tartani akarta meg-bánván, 's nem lehetett tsak vesztette az Országot, 's az Ország Hadát, akkor is Molduvába szaladott, és Török 's Tatár segidséggel az Ország ismét vissza hozatta, 's vette. Negyedszer: meg-indulása vólt, még ezek előtt, akkor Kövárnál tartozott meg az ott való Huszti Kapitányok Tanátsiból: noha már az Országból el-butuszott vólt akkor öleté-meg a' Bátyját vissza jöven Bóldi'sárt. Ötödször és utolszor kimenvén Prágában árestom alatt holt-meg is.

E' képen veszedelmezteté szegény Hazánkat, kinek nyoma máig is keservesen láttszik, a' sok pusztá falu helyek, Templomok, Ké-

*) Szuczava.

ményekből, mert járhatatlan nyughatatlan-
kodása néha arra is vitte (több paraszt ac-
tái között) hogy Töldi Isvánt az nagy Ha-
talmos Fő Embert futtatta a' Konyhára ha-
az Étel készül. Török Tatár Mihály Vajdá-
val, Oláh, Lengyel, Bástával Német, Val-
lon Hadak egyszersmind benn vóltanak. Né-
ha Bástá a' Marosig, Sigmond túl birta az Or-
szágot. Néhol Bástá Németnek vagy Val-
lonnak Donátioval adta Jóságostól a' Ne-
mes Özvegy Aszonyokat, ők voltak Gazdál-
a' Nemes Emberek Házoknál, éktelenül tse-
lekedtek Feleségekkel, Gyermekekkel, és
eképen veszedelmezett szegény Hazánk Gé-
tzi János Gubernátorságának le-tételitől fog-
va, a' Gyermekek Fejedelem ezt hozta, mivel
az Isten fenyegetődött is Profétái által; De
mind ezek között is Erdély hallatlan hűségel-
viselt Bátori Sigmondhez; innét tanult ma-
ga káros példájából löttek vólt az Ország-
nak azok a' Constitutiói, hogy soha Gyer-
mek Fejedeleme né választatnék, és hogy a'
1588 Esztendőől fogván emanált Fiscalis Jo-
szágokról és Bonumokról való collatiók invi-
gorosusok légyenek. Ezen Bátori Sigmond
idejében mind Erdély, Magyar Ország an-
nyira meg rakodott vólt a' Németséggel, hogy
minden Városokat, Várákat, és tsak jó Kas-
télyokat is mind azok manuteneáltanak. En-
nek idejében vólt amaz emlékezetes hartz a'
Keresztes Mezején Német haddal edgyütt

Sign
ki m
e' d
több
tioj
sai M
a' M
Ker
ha s
hog
ben
mek
táva
nák.

az E
Mag
Istv
jede
tita
mel
coop
Orsz
mar
ratt
Feje
bor
dek
Bo
emb
holt

Sigmond is az Erdélyi Haddal jelen lévén, ki mint forgodott, van írott Historiája, de e' dolog subdiceáltatott, kit Fejedelemi, és több nagy rendű Embereknek hiteles relationojkból hallottam; mellyet az akkori Kassai Német Generál, Király képe detegált, hogy a' Magyarok né busullyanak bátor annak a' Keresztes Mezei Harcznak el-vesztésén, mert ha succedált volna, el-végezett dolog vólt, hogy mind Magyar Országban 's Erdélyben tíz vagy tizenkét esztendő's gyermekeken fellyül való idősöket, valakik Pápis-táva nem lennének, mind fegyverre hányták. Oh veszedelmes Practica.

Mind addig azért eképen veszedelmezett az Erdélyi állapot, és vólt Német igája alatt Magyar Ország is miglen Isten Botskái Istvánt Váradí Kapitányságból Erdélyi Fejedelemségre választá, ki Erdélyből ki pusztita a' Németséget a' Török segítséggel, mellyben Bethlen Gábor is Ifiu korában cooperált, Török közé futván, az hová az Ország Urai és Fő Rendek is confugiáltak 's maradtak meg a' Német ellen, ki Tömösvárratt, ki több helyeben is, az holott is a' Fejedelemséget offerálták vólt Bethlen Gábornak, de némelly Erdélyi Urak, Fő Rendek közül, többek között egy Szilvási Boldisár nevű nezvezetes Ember, okos ember is impediálta, melly tselekedetiért is holtig disgratiában lön, noha személyében

nem bántotta; melly !akkori állapotjában ugyan el-is akarták veszteni Sicarius által, végezvén felöle maga Házában való Inassával, Basa István nevűvel, melly az oda fel emlitett Sogoromnak Basa Tamásnak Battyja vólt delator másik Battyja hasonló lator árulo ember vala Péter, mindenik Pápis-ta Ember, de el-fajultak; mert mind Atyok jámbor Emberséges Ember vólt, mind, mind Öttsek az emlitett Tamás Evangelicus jámbor Ember, a' nevezett Basa Istvánnak árul-tatását, és veszedelmére való factioit Basa Istvánnak Inassa Páris Pál detegálta vólt, kiért jó Ura is vala Bethlen Gábor, Basa Istvánt pedig sok esztendőig nem bántván, végtére in Anno 1623 Német ellen való Hadi expeditiojákor Edictum lévén az Földnek Lakosinak élésen kívül egyéb javától való megfosztatások ellen, szegény emberek köntösi találtattanak nálla, 's a' régi bünt azaz alkalmattosság ujitván Remere nevű helyben Esztergom tállyékan fel-akasztatá. Péternek ezéllyel való Practikája az Fejedelemnek constálván, és tsak contemnálván, egy korban meg is mondotta vala, szabad jövése, menése lenne árulkodni az hol akarja, ez Indulgentiával abutálván, többi közt egykor Budára szökek, és veték a' Dunába.

A' mint azért, a' fen emlitett helyen is jelentém, Török segítségével Magyar Országból is ki tudta Botskai a' Németséget. Ez

igen
nag
Mag
bels
Vár
tyá
lőig
oh
hal
kell
7 V
rén
háll
ves
Kor
met

ki a
Bot
Tes
me
li n
min
re l
el u
dan
jara
pra
lect
nak
mo

igen jeles Fejedelem volt, kevés idő alatt nagy dolgokat vitt véghez. Ez általa helyre Magyar és Erdély Országának mind külső belső szabadságát. Ez telepítette az Hajdu Városokat a' Török ellen nagy Földnek Bástyául; egyéb aránt a' Török Etsedig, Kálólóig, Szatmárig fel-járt és hadakozott; De oh Boldog Isten! melly nagy kár lett hamar halála, kevésé élhetett, meg-betegedvén meg-kelle békélni a' Romai Császárral, és Kassát 7 Vármegyével meg tartván Contractus szerént meg-hólt és redeált ismét. Kátai Mihály maga hiteles Cancellarius méreggel vesztette volt-el, kiért ötet is Hívei Kontzról Kontzra hányták, darabolták, mellyet Német practikából lenni tulajdonítottak.

Ennek succedált Rákotzi Sigmund, ki akkor Gubernator volt ilyenképen, hogy Botskai vévén eszében halálozó állapottyát, Testamentaria Dispositioban hagyta és commendalta Successorának Homonnai Balintot, ki igen virtuosus ember volt és minden derék dolgaiban Botskainak a' latere hasznosan forgolodott, de ebben vétette el utját, hogy nem tsinálván más fundamentumot a' Regnicolák között promotiojara, fundált a' Botskai Dispositioján, melly praejudicálni lattatván az Ország Libera Electiojának, a' Statusok azon meg-háborodtának, és noha igen köszvény miatt meg-nyomorodott ember volt; de még is inkább vá-

lasztották Rákoczi Sigmondát Fejedelmül, ki is egyéb aránt jámbor és jó Fejedelem, elein Egri Kapitányságot vitézi jó hirrel viselt ember vólt; Homonnai Bálint pedig frustráltatott, ki már meg is indult vólt tsak kevesed magával az akkori Ország Gyűlésére az Electiora, kinek pártját tartotta Bethlen Gábor is, melly miatt meg - is fogattatta Rákoczi, azon szerént Matskási Ferentzet is az oda fel sub Litera A. említett Sogoromat, ki akkor Homonnai Bálint követje vólt, nem sok idő mulva el-botsáttatván Matskási vissza ment Urához, Béthlen Gábor pedig adhaereála Bátori Gáborhoz, és mind a több factionariusokat, kik Homonnai Pártját tartották, mert egyéb aránt igen kedvellették az emberek, obstált tsak az egy módban lett impingalása, inkább is faveáltanak néki mint sem Rákoczinak, és kezdték Bátori Gábort izgatni; Mellyet eszében vévén Rákoczi Sigmond, és kiváltképen betegsége miatt Inhabilitássát, per Tractatum cedálá a' Fejedelemséget Bátori Gábornak, az alatt a' mi Kintset congerálhatott, ki-takarította, Bátori Gábor is cooperálván, Szád várát is a' Római Császártól néki impetrálták; és e' képen Bátori Gábor eligáltatott és inauguráltatott.

E' Bátori Gábor igen virtuosus ifiu Fejedelem vólt egyéb aránt, de a' rosz alkalmatosságok, és ártalmas Conversatioi, melléje magokat szinlett Tanátsadók, és

egy
Elm
tis
mag
egy
lu v
ták
kelv
am
liek
máj
tern
egy
ért
fi Já
lete
mél
mer
és h
is K
dön
vóln
litet
ni, a
eme
nüs
zérle
min
az A
benl
mer
kül

egyéb aránt is a' félékre hamar hajlandó Ifiu
Elmét meg-vesztegetvén, részegeskedésre,
tisztátalan életre vetemtették. Némellyek
magok Feleségekkel is kedveskettek; Illyek
egynehányon vóltanak, többek között Gya-
lu várát is Kamuti Farkasnak a' feléért ad-
ták vólt, (ugyan rusug a' Proverbiumba is
kelvén az után akkori időben: Tartsd Fi-
am Kata Gyalu váráért. Más Rendbe-
liek fel-fuvalkodtatták vitézi virtussával el-
méje élességével, Termetivel minthogy deli
termetü ember is vólt. Többek között vólt
egy Imrefi János veszedelmes, de Feleségé-
ért igen kedves embere (ezt az Attya Kurva-
fi Jánosnak is hivta, több akkor élt betsül-
letes Fő Rend Haza Fiai is) az Attya nem-is
méltatlanul emlegette ugy maga résziről is,
mert mivel Bethlen Gábornak igen kedves
és hiteles embere, Sogorsága is vólt, Fiát
is Kemény Pétert Udvarában tartván, mi-
dön Török Országba menni kénszeritetett
vólna, árulta 's vádolta az Atyámot az em-
litett Imrefi János a' dologhoz közösnek len-
ni, annyira hogy Házára akart a' Fejedelem
emennek Tanátsából küldeni, 's Törvénytele-
nüs és ártatlanul meg-öletni, kerulte ellsten ve-
zérüléséből azzal, hogy el-menvén Bethlen Gábor
mindgyarást meg-bodultanak az emberek, és
az Atyám is több Fő Emberekkel ment Sze-
benbe a' Fejedelem mellé, akkor ott lakván
mert Szeben várossát minden igaz ok nél-
kül a' Szászoktól el-vette vólt tsalárdul szép

és látogatásnak színe alatt bé-menvén, azok is mint Urokat minden magával bé bocsátván, félni nem tudván, a' Várost fel-verette, kboroltatta, és el-foglalta. Ez illyen suspicio hozta, hogy a' Fejedelmeket a' Szászok az erős Városokba igen keményen és magokra vigyáztván bocsátják, a' Magyar Nemzet pedig olly igen gyűlölségesse és kétségessé lett közöttök, hogy néha Német, Oláh 's egyéb Nemzeteket admittálnak, Czigányt is inkább megengednek, de tiszta Magyart, hanemha valami onnan eredett Familiából valót, de külömben köztök resideálni nem engednek. Az említett Imrefi publice nem álltallotta azzal hizelkedni és dicsekedni. Ha úgy mond vólt Nagy Sándor, az is jobb és virtuosabb nem vólt Bátori Gábornál. Ha vólt Sándornak Párménioja, nem alább való Bátori Gábornak is Imrefi Jánossa. Ezen Imrefi több hasonlókkal a' Töröket, Németet, azoknak Császárokat contemnáltatták a' Regnicolákkal 's öszve vesztették, mellyből ezek következtenek: Az Országban Intestinum Bellum támadott; Brassó a' Szász-sággal, kik erősségeben lehettenek, ellenek rebelláltak, a' Bortzán Sorban Vajdától, kit másképen Rádulynak is hívtak, megverettetett, lévén Corrospodentiája a' Brassaikkal is, mely Vajdával egy fakó ló-kérés és nem adása miatt veszett öszve, megadta az árrát. Tul a' Romai Császár részéről is a' Palatinus Forgáts Sigmond Haddal

reá
Szeb
fute
segi
várh
álta
Mol
nek
fára
lyon
Leng
ra u
zete
még
lóm
min
rökr
men
üzte
Ors
Betl
Tan
miá
és m
az h
lévé
így
lévő
Törö
a' T
lévé
liai

reájött, az említett Sorban Vajda is ujabban Szebenben szorulván, reá szállottak, és elfutottak előle, mert Bethlen Gábor Török segítség hozásának hírére halván meg nem várhaták Brassó felé, onnan az Havasokon által, Havasalföldre és onnét viszontag Moldava felé akarván menni. el-tévelyedtek, és ott veszedelmeztek, sokan éhség 's fáradság miatt oda vesztenek; a' ki kibonyonghatott Moldovára fokadván - ki, onnan Lengyel Országra, 's onnan Magyar Ország-ra úgy mentenek. Ekkor lett amaz emlékezetes dolog, midőn igen kedvesen meg-ette még böjt nap is Forgáts Sigmund a' sóttalan lómájját. Meg-hálálá szépen mind Töröknek mind Bethlen Gábornak Bátori Gábor, Töröknek mert Havasalföldi Országára reá ment, az előtt ment volt reá, 's Vajdát kiűzte, Titulussát magának usurpálta 's az Országot el-foglalta, noha meg nem ülheté; Bethlen Gábornak is, mert áruló hízeltedők Tanácsából életét el-akarta fogyni; melly miá kételenítettett Török Országra szaladni és mivel mind a' Török igen offenszus, mind az Hazabeliek igen disgustatusok valának, lévén állapotya csak a' Török embereknek; így Török segítségével, és a' Regnicolákkal lévő Correspondentiából jött-be a' Vas kapun Török haddal, más felől az Oláh Országról a' Tatárság jött-bé, a' Török előtt Szerdár lévén Szkender Passa, Tatár előtt Salim Giliqi Szultán fogott lenni. A' Fejedelem Fe-

jérvár tájékán, a' Kenyér mezején Táborozván, midőn a' két felől való erőt megértették, szaladtak Kolosvárhoz, hátulját valami Duna melljékéről jött fizetésre igen jó Gyalogot, a' Jeleknél érte a' Tatár; ott vesztetel Csilag Murza nevezetes Tatár, az előjáró hadnak Murzája, az iránt tettek tágitást, egyéb iránt sokan veszttek volna el az Ország Hadából; el-közelítvén azért Bethlen Gábor-is, az Ország mind az erőt látván, mind pedig idegen lévén Bátori Gáborhoz, butsut adtak neki's kényszerítetett kimenni Váradra, az holott, nem sok idő mulva maga nevelt emberi borivó híres vitézi, Szilasi János és Nadányi Gergely, és többek megöltek, kiket azután Bethlen Gábor öletett meg.

N. B. Eképen a' mint fellyeb emlitém, kiváltképen ab Anno 1588 Erdély mind háboruságban, veszedelmezésben forgott usque ad Annum 1613. Ekkor választatott Bethlen Gábor, és ekkor szünt meg az háboruság, ugy hogy néha az Országon kívül viseltetett hadakozások, feliciter vóltanak; de az ellenség Lova lába Hazánk földét nem nyomta, sem Hada nem ruináltatott ez boldogtalan 1657 Esztendőbéli hadakozásig. Az emlitett idő alatt terjedett vala hire neve a' Magyar Nemzetnek, és Birodalma is Erdélynek, kezdett vala Tárházok lenni az Erdélyi Fejedelmeknek, épültek Váarak, Városok,

Kast
poro
tek
ford
lát
Ház

Törö
a' m
jébe
lyek
nöt
meg
lett
kede
Orsz
Oláh
born
nem
kell
vél
log.
tiáj
mek
na,
nék
nak
béke
veke
re

Kastélyok Udvarházak, Templomok, szaporodott sok jó vitézlő Rend, a' bővölködtek Tudos Tanító Professorok, de ismét elforditá az Ur Isten az ő kegyes Atyai Országát sok büneinkel meg-terheltetett szegény Házánkról.

E' Bethlen Gábor kényszeritetett volt Töröknek igérni Jenőt és Lippát, mellyeket a' mint oda felirva van Bátori Sigmond idejében Borbély György recuperált volt, mellyeket azután örömet meg-tartott volna; Jenőt pénzével, eszével, tekintetivel nehezen meg-is tartotta; De Lippát csak meg-kellett adni, mellyel hírek annál inkább nevedett. Azonban Sokender Passa Lengyel-Országgra indulván, 's melléje fel-vévén a' két Oláh Vajdákat-is, Erdélynek és Bethlen Gábornak is parancsolt a' Török Császár, 's el nem kerülhetvén, hanem fel-ülvén, melléje kellett menni, Moldovában egyezvén meg-véllek, Huttinig mentenek, 's bizonyos dolog. Bethlen Gábornak volt Correspondentiája Lengyelekkel mint Keresztyén Fejedelmeknek, hogy ha a' dolog hartzra ment volna, nem ártott volna a' Magyarok fegyverek nélkül, mind az által ugy esmérte hasznosabnak, Bethlen Gábor interponálta magát, és megbékeltette őket, mellyel ujabban ugyan nevedett tekinteti, hitele, 's terjedett is híre neve, mindenfelé. Ez 1617-ben volt.

Onnan vissza térvén nem sokára, Homonnai György Német factióból, és némelly Erdélyi Pártosoknak is izgatásából, Fejedelemséget akarván keresni. Elöljáró hadait Gombos Andrással, ki noha szegény Legényből álla, de Törökre Csatázása miatt igen el-hiresedett vitéz ember vólt, és Sármasági Sigmondal, 's annak mostoha Fiával Jósika Sigmondal (Ez Sármasági Sigmond Uri Ember vólt Erdélyben, birta a' Kövesdi Józsgót, Felesége után pedig és mostoha Fiai Josikák után, Gerendi, Branyitskai, Sídóvári, és több Józsgókat is; de áruló vólt, Josikák is mind magok, mind Attyok Josika István, ki Bátori Sigmond idejében Cancellarius vólt; ez vólt Exiliumban, 's Szathmárt is vették fejét) bé indította akarván tsak véletlenül találni, mikor szinte Ország Gyűlését celebráltatná Segesvárat Bethlen Gábor; De midön észre vette vólna, 's hirtelen érkezett vólna felölle, maga ki sem mozdulván onnan, az Ország hadát is fel-ültetéssel nem fáraszván, tsak a' tájékán lévő Vármegyebeliekkel, Maros és Aranyas Székelyi Szekélyekkel Kamuthi Balást (ki Tanáts Ur Doboka Vármegyének Fő Ispánnya Egren lakott 's tanult vitéz Ember, Tanátsos, de Termetében és maga viselésében rusnya és igen fortélyos kegyetlen ember is vala) Cserényi Farkast (ki is Tanáts Úr, és belső Szolnok Vármegyének Fő Ispánnya Er-Jeles becsülletes udvari ember, és értelmős

jó D
Dés:
Hon
mas
nek
enge
rade
pén
min
siók
nak
is ig
a' G
dot
dig
ked
Gon
Por
ben
dito
me
eml
lya
sit
bek
is:
dec
vól
vén

jó Deák jó Olosz *) expediálván elejekben, Dénél hartzoltak - meg és verték meg - is az Homannai Hadát: Gombos el - szaladott, Sármaságit, Iosikát el - fogták, az Erdélyieknek a' kegyelmes Fejedelem életeknek megengedett, sőt ma is - birnak Jöszágot a' Maradékok; még én is mind Jöszágot, mind pénzt felest adtam mind két Familiának, mind Atyai, mind Anyai némelly Praetensiók miatt, mellyről a' Levelekben láthatnak bővebben Gyermekeim, noha Annyok is igen tisztátalan életü völt. Egy latrának a' Gerendi ablakon ki - ugratása miatt szakadt völt nyaka. Márkó Vajda latorral pedig a' Gerendi Templomban völt fertelmeskedő helyyek Márkó akkor Csutson lakott: Gombost az után el - fogván a' Törökök, és Portára vivén ad perpetuos carceres, a' várbén tartották, onnan Bethlen Gábor szabaddította ki, ki - is híven szolgálá a' Fejedelmet. Az említett két Urak noha Catholicus emberek vóltak, mindazáltal találván Szabalya Tarsallyában Confessiojáról való jegyzésit a' Fejedelemnek praesentálták, kiben többek között vóltanak illyen Istentelenségek is: Pro didi Dominum meum Clementissimum decies et septem vicibus etc. etc. Ez 1617 - ben völt.

Ezekután a' Fejedelemségben meg - erősöd - vén Bethlen Gábor, foglalatoskodék többek

*) Olasz.

között ez nevezetes dolgokban a' mennyire az hadakozások is engedték: Ugy mint Deákoknak Felsőbb Akademiákba való küldésében, Tanításokban, Magyar Országból kész tanúlt, tudós Prédikátoroknak bé-hozatásokban, kik között nevezetesek valának: Milotai István, Késérüi János, Püspöki Emberek. Az Imperiumokból híres nevezetes Professorok hozatásokban, ugymint: Alstédius, Piscátor, Bisterfeldius, igen jeles tudós Emberek, kik oda fel is ritkák, és kevesen vóltak; már szegények mind el-halának. Allatá helyben az Fejérvári Collegiumot ahoz, és több helyekhez rendelt Beneficiumokkal, kikből élnek máig is az Egyházi Szolgák. Tselekedék sok építésekét, többi között nevezeteseket: A' Fejérvári Nagy Toronynak és Templomnak is renovatióját, csonka Toronynak meg-építését, sok szépharangoknak öntését, Fejérvári Bástyákat és Fejedelmi Házakat. Váradí öreg bástyát és belső Várát, Fagarasnak három Bástyáit, és belső egyéb Fejedelmi házait. Ezeken kívül mennyi Kastélyokat, Udvarházakat épít. Allatá helyben az Hazánák Törvényes dolgait is, a' mint megmutatják az Articulusok, kiváltképen az 1619 Eszterdöbéliek; midazonáltal amaz irtóztató Jus Ligatumnak dolgát nem hozhatá helybe, melly innét vett eredetet, hogy midön Bá

tor

tori
kat
el-
reir
azo
Ura
szág
len
tán
ten
azo
lam
att.
Bet
szer
szág
Gáb
völt
sok
ja s
völt
nem
nak
moc
vel
aho
tsele
völt
ann
lenn
meg
jérv.

MO

tori Sigmond az oda fel említett jámbor Urakat meg-ölette volna, és azoknak Jóságokat el-osztogatta volna, a' maga kedvelt embe-
reinek, és azon veszedelmes Tanátsadóknak, azonoknak Inventiojokból, hogy az ártatlan Uraknak Maradéki is ne kereshessék, az Ország-
szággal végeztették, hogy Jus Ligatumban lennének azoknak keresetek, mellyet azután Rákótzai Sigmond fel-szabadított volt Istenesen; de mivel nagy emberek voltak azoknak Possessori igen meg-háborodván valami intestinum félelemnek periculuma miatt, ismét meg-kötötték; és így ezen okból Bethlen Gábor is azont nem bolygatta: megszerzé azért egyben a' Fiscalis Várakat 's Jóságokat: mert azokat Bátori Sigmond és Gábor annyira el-tékozlották, dilapidálták volt, hogyha élt volna Bátori Gábor nem sokára, hanemha a' Battya Sigmond példája szerént ismét az Urakat fosztatta 's ölette volna meg, külömben Fejedelmi modon el nem élhetett volna: Melly Fiscalis Bonumoknak recuperatiojában az Ország bizonyos modokat praescribált volt is. De még is mivel nem mindeneknek eshetett kedvek szerént, ahozképest Bethlen Gábornak azután való tselekedetét is sokan kárhoztatják: nem is voltak vétek nélkül némelly ő dolgai is; de annak még is valami Palástja láttattatott lenni; ugymint a' szükség; mert több a' Vármegyék közül nem maradott volt meg Fejérvármegyénél, Szamos ujjvárnál, Fogarason.

nál, azokhoz kihez két, kihez három Faluk, örekkel vonatatták fel a' Kapunkat Présidium a' Várakban nem lévén; de azután igen exorbitálának a' Fejedelmek, és Törvényes színek alatt sok Törvényteleniségeket is hozának-be a' szegény Hazába. Isten botsása-meg nékiek az e' féléket, Tanátskozónak 's Hízeltedőknek.

Ezen közben a' Csehek rébellálván Ferdinandus II-dus Romai Császár, Cseh 's Magyar Király ellen, 's magoknak Fridericust választván Királyoknak, melly Rebelliót causálta a' Religiónak pessecutiója, és azon bántodás lévén Magyar Országban is, mind Csehek, mind Magyar Országiak közül valók invitálták Bethlen Gábort is. Confugiálván a' Török Portához; és így engedelmevel Bethlen Gábor is in Anno 1619 haddal indult Ferdinandus ellen, és igen nagy progressussa is lett, annyira, hogy Magyar Országának a' Dunán innen lévő minden helyeit kezéhez vette, és Austriára is penetrált. Bétsallyát is nyargalták; sőt ugyan meg-szállatták, Morvai Hadakkal 's némelly Rébellis Slesiai Herczegekkel, kevésbe is múlt, hogy meg-nem vették, nem ostrommal, vagy lövéssel, hanem a' városból lévő nagy factiók által, melly miatt igen nagy extremitásban forgott a' Császár személye is hen lévén szorulva, de azonban Prágánál Fridericust meg-vervén a' Rebellis Confederatusok, con-

fun
Gyö
Ors
dát
vig
Nih
Bes
nak
sár
sek
má
gér
ségé
Gen
sár
a' d
völt
nyá
felv
Hor
tatv
felly
met
mik
nyü
kor
rajta
ván
nek

fundáltatott. Hát még pedig Homonnai György Lengyel Hadakkal ki-ütvén Magyarországra meg-vertén a' Rákoczi György Hadát, kire volt bizattatva az ide Haza való vigyázás, Fejedelmet Béts alól revocálta. Nihilominus az Országnek Gyűlése lévén Besztercze Bányán Bethlen Gábort Királynak választották, a' Koronát is szinte Kassára jövéen Etsedig hozták. De maga is Ersek Ujvárárt Bugnoj *) Generál Császár Armádájával meg-szállotta, mellynek segítségére elől-járóban Horvát István nevű elég-ségés dolgán vitéz embert Mezei Hadainak Generalissát bocsátván; azután maga is Kassáról meg-indult, de tsak kevés haddal, mert a' derék hadakat Erdélybe vissza bocsátotta vólt, Bornemisza Jánost is egyik Kapitányát elbocsátván, azt Rima-Szombatnál felverték Fülekiek több végbéliekkel, amott Horvát István éjjel nappal nyughatatlankodtatván a' Német Hadat, noha nem vólt legfellyeb 4/m embernél több, de a' nehéz Német had nem árthatott néki semmit, mert mikor harczolni akart vólna, a' Magyar könnyü és tsak lovas de jó fizetett had ollyankor el-állott előlle, és amaz le-szálván meg-rajta termett, annyira, hogy azok el-fárasztván, és azonban Bethlen Gábor' menetelének sőt érkezésének híre hallatván, gyalá-

*) Buquoi

zatoson nagy veszedelemmel, Ártelliáját elhagván kellett Csák közre és onnan a' Dunán Austriára szaladni; hatalmas nagy és szép ágyukat el-nyert a' Fejedelem ugyan feles számuakat, mellyek máig is a' Váradí Czejtházban *) tartatnak. Azután nem sokára ugyan ruináltatott is ujjabban a' Császárnak azon Ármádája, maga is Bugnoj **) Generál elveszvé, esmertem én is a' Katonát a' ki meg-ölte 's ki fejét is vette, Csongrádi vala vezeték neve Kereszt neve nem jut eszembe, nem derék harcz, hanem tsak ellenkezés közben lett alkalmatossággal, Paripáját is esmértem a' Fejedelelemnél, egy gesztenye szőrű fakó közép lónál kisebb valamivel, nem is apró szinte, de olly hatalmas iramló, kinél jobb iramló, 's sebeseb iramló lovat nem láttam, szép testű vala.

Más Armádája is a' Császárnak, az fellyeb említett első fel-menetelek a' Fejedelemnek, ruináltatott vólt Dámpir ***) Generállya alatt, a' ki is maga Poson Váránál ostromlása alatt veszett el fültőn lötetvé meg, a' melly Darabont lötte azt is esmértem, Uraságában Rákoczi György Gyalogja vólt, a' ki szintén akkor érkezett Poson

*) Zeughaus.

**) Buquoi.

***) Dampiere

ba, r
hadd
mert
's az
kedet
tusra
len G
lusna
kelle
nek
Ratib
Felet
Titul

E
ki oc
forgo
első F
melle
be Lo
Andra
Melly
egysz
midő
kor a
járób
és ő á
bého
detisz
vadás
vólt a
citer

ba, midőn obsidealta Dámpir valamely rész haddal igen szükséges alkalmatosságban, mert a' Fejedelem Béts tályékán vólt akkor, 's az Dámpir Hada a' Dunán mellette ereszkedett vólt Posonhoz alá. Ezekután Tractátusra menvén a' dolog, meg békéltett Bethlen Gábor a' Császárral, de a' Királyi Titulusnak renunciálni, és azt restituálni, kellett, birodalmat a' Tatáig engedte nek néki éltéig, és Slésiában Opoliai, Ratiboriai Ducatusságot cum Titulo: annak Felette a' Felséges név, és Princeps Imperi Titulusokkal condecoráltatott.

Ez eddig irtt Hadakozásban a' Bátyám, ki oda fel emlitettem, Kemény Péter forgott, 's oda is vezett. Az Atyám is az első Expeditióban Kassáig vólt a' Fejedelem mellett, de onnan vissza expediálta Erdélybe Locumtenensnek constituálván, és Dóczi Andrást kezében adván Erdélybe hozatta. Melly Dóczi András, Kassai Király Képe, és egyszersmind Szathmári Kapitány is vólt, és midőn Kassa városa magát meg-adta, akkor a' Generalist Dóczit kézben adták: Előjáróban lévén Kassa alatt Rákoczi György, és ő általa lévén a' Tracta, kit az Atyám bé hozván, Fogarosban, tartottak fogságban, de tisztességes állapotban, ugy hogy az Atyám vadászni, vendégeskedni ki-hozta, noha vas vólt a' lábán; Felesége is mellette lakott, de circiter esztendeig ha élt, meg hala azon fogság-

ban. Ezentul való Dolgokban én magam is forgottam.

A' mint azért ide fellyebb Nemzetem eredetét sub Litera A. Viszont Fogontatásomnak, születtetésemnek könnyülállásit sub L: B. jelentettem; Melly szerént már következik említése Neveltetésemnek; melly is eképen vólt.

A' Természet Vissgálóknak olyan értelmek fog lenni, hogy nem tsak maga születésével hozzon az Ember jó vagy rossz erköltsöket, és nem tsak Attyokról 's Annyokról propágáltatnak az a' féle Indulatok; hanema' Téjből is imbibállya a' Gyermekek a' minémű természetű Dajka tejével él 's neveltetik; és azután az Educatióval nevelésnek módjával jóva vagy rosszszá tétettetik: *E d u c a t i o e n i m e s t a l t e r a n a t u r a*. Ugy vagyon ugyan, mind Atyám, Anyám jámbor, tiszta életű, kegyes, Keresztyén Természetű emberek valóának, Dajkám mindazonáltal Leány vólt, ha szabad úgy mondani; de talám inkább Leány Aszony, *) Leány anyiban, hogy Urnem vólt, Aszony mert Fia vólt, teje vólt

*) Leány vagy Szüz per Antiphrasin, mint *Lucus a non lucendo*. A' nevet világoztatja - is e' Leszingnek epigrammaja:

Lorchen heisst noch eine Jungfer. Merket, die ihres nicht visszt: So heisst Lucifer ein Engel, ob er gleich gefallen ist. R.

bőségesen. Maros Széki Székely Aszony, jó Hajdu tántzos, Katona asszony volt, kinek sok jóval voltam azután, mert midőn Házás Gyermekes voltam is, élt sokáig, és gyakran meg-keresett, Fiját is, kivél egy tejet szoptunk, Darabont lévén kétszer haláltól menttettem meg, 's azon kívül sok jóval voltam neki.

Midőn annyira nevedtem, hogy tanulni kezdettem akadott az Atyámhoz egy Martinus Albisi nevű Székely Deák, ki Valásában Unitarius volt, de azt simulálván Romában is tanult, egyébaránt Fő Deák, de természetiben részeges és elméjében noha freneticus vala, ez vala Mesterem a Grammatikáig, kit is azután Házás Gyermekes koromban tápláltam sok jókkal, és tartoztattam sok ideig Udvaromban is.

Ezután Fejérvári Scholába adattam, aholott tudos becsületes Academicus Mestereim voltanak, többi között egy Gelei István nevű, ki Püspökségben hala meg. E' felől nagy ditséretes emlékezetet hallottam azután, noha ellenkező vallásu volt, ama nagy Pázmán Péter Cardináltól is derékasban. Csulai Görgy mostan Püspök, akkor is szálláson egy ideig Püspök Keserű Jánosnál volt, azután az Mesterekkel Professorokkal egy fogadott Asztalon voltam, azután külön is, ezek jeles jó erköltsben tani-

tottak 's neveltek, noha egyéb iránt vólt e' fogyatkozás, hogy az Atyám valami öreg Legényt mellettem nem tartott, hanem csak magamhoz hasonló hitván Inast, és a' Scholán kívül jót nem láthattam, tanulhattam, hanem csak sok roszt; De az ott való Lakást és tanulást is keves ideig continuálhattam, ugy hogy 15 esztendőben járó koromba hagytam-el a' Scholát, még az alatt is sok időt vesztettek ott velem haszontalanúl. Egykor Fejérvári Pestis elől haza vivén, circiter fertály esztendeig vóltam otthon. Mászor betegségem miatt, azonban az Atyám Székellységhez Commissáriuskodván, akkor is mulattam-el fertály esztendőt, mellyhez képest nem tsuda, ha jó Deákká nem lehettem, hanem inkább, hogy csak e' kevés is ragadott reám; Ugy is vagyon, hogy noha Fundamentumot vetettem ugyan fel a' Scholában; de azután való experienciakból tanultam többet.

N. B. Midőn 15 Esztendős vólnék és járnék 16 ban, löttem volna pedig 16 Esztendős Decembernek fogyta felé két héttel Karátson előtt csak, a' Fejedelem Bethlen Gábor maga parantsolta az Atyámnak, adgyon Udvarába, mert láttya, hogy a' Scholát is nem continuáltattya velem, 's Udvaránál forgottam az Atyám mellett gyakrabban, eképen nevelésem felől kegyelmes ígéretet is tévén, adtanak Udvarában 1623. 14 ta

Augu
szor
di Ex
len,
dakk
valék
lami
napo
ablak
Öttse
ban
után
hata
ben
min
tam
tig,
nyek
lehe
hane
soka
a' T
széle
gyul
Hog
Ura
ségb
árta
nyav
(An

Augusti ollykor mikor Erdélyből másod-
 szor; de a' Kassáról jött el harmadszori Ha-
 di Expeditiója lett Ferdinandus Secundusel-
 len, ezen nap indult ki Kolosvárról az ha-
 dakkal. Én noha igen Gyermekek állapottal
 valék, mind az által ugy talála hozni va-
 lami szerencsétlen alkalmatosság, hogy azon
 napon mindgyárt a' Fejedelem szekérének
 ablakában ülvén, egyéb aránt tsak maga és
 Ötse Bethlen István ültének; ebedet Gyalu-
 ban evék Kamuti Farkas vendégelvén meg,
 utánna ugy meg-betegedék, hogy többire
 hatalmas betegségben feküve vittük szeker-
 ben Váradra. Én noha uj Inassa voltam,
 mindazáltal continuo szekere ablakjában vól-
 tam 's legyezem, feküvék circiter három hé-
 tig, az hadak addig helyben vóltak, kön-
 nyebülésé semmi Doktori Orvosságokkal nem
 lehet vala hatalmas forró nyavalyája lévén,
 hanem Doktorok tilalma ellen lörét kezde
 sokat innya; az meg-inditván gyomrában
 a' Természetet, talám közel száz rendbéli
 széle vólt míg meg-tisztula, 's eképen gyo-
 gyula meg. Vólt is pedig olyan gyanú;
 Hogy Kamuthi Farkas nem maga, mert Jó
 Ura vólt; hanem Felesége az akkori Vendég-
 ségben adott vólna bé ételben vagy italban
 ártalmas Eszközt, és az causálta vólna a'
 nyavallyát; de bizonyosan nem tudatott
 (Anno Domini 1623 aetatis meae Anno 16)

Ez Udvarhoz való adattatásomnak mód-
 gya is igen alkalmatlanul lön, mert ugy
 vagyon, egy Morgondás Gáspár nevü Öreg
 Legény Szolgáját rendelte ugyan az Atyám
 mellém, ki Inspectorom légyen, ki ez után
 sok Esztendeig szolgálván, Fogarasi Fő Por-
 kolábságra promoteálám, Fiaiban magam
 kettőt, harmadikat Kemény Simon Udvará-
 ban neveltetem 's tartottam; de az nem lak-
 hatott mellettem, tsak néha néha látott.
 Commendált pedig az Atyám singulariter
 egy Görög András nevü akkori Fő Gyalog
 Kapitánynak, ki vitéz, igen Kemény, de
 erköltsös darabos ember vala, 's részeges is,
 másik Páriz Pál, ki is vitéz ember, udvari Tré-
 fás, de fajtalan ember vala, ki felől oda hátrább
 is van emlékezet. Ezeknek Inspectiojok alá *)

Meg-gyógyulása után azért a' Fejede-
 lemnek Váradról meg-indulván az hadak-
 kal, a' Tiszán által kelénk Löknél, a' melly
 nap a' Tisza mellé érkezénk, tréfáson járt
 vala Vitéz György Fő ember Atyánkfia mert
 Debreczenből el-indulánk, 's a' véletlenség
 miatt egy végtében szintén a' Tiszáig kellet-
 vén mennünk, ő jó erős Moldavai paripá-
 ján virratig mind ugyment, hogy a' két lá-
 bain az oldal nyüg rajta vólt, a' tudatlan
 Lovásza ugy adta alája le nem vévén, ma-

*) Egynéhány szó, vagy legalább ez a'
 'szócška „vóltam“

gána
 nasz
 hogy
 mert
 és jó
 fel-n
 midő
 mot
 Váro
 ván
 ta d
 gyal
 azon
 a' m
 köze
 hoz s
 ott c
 ván
 tehet
 lem
 dula
 nap
 mit
 gyal
 tük v
 a' Fe
 netel
 Lövö
 tetni

**) *)

gának is szemei homályosok valának, panaszkodott az utban Fő Ember társainak, hogy nem tudgya *), mi lelte a' lovát, mert csak csőtöl botol alatta, ki az előtt ép és jó lábas ló volt. A' vég házak között azért fel-menvén előljáró mezei hadai, akkor is, midőn a' Fejér hegyen által feles Praesidiumot indítottak volna, hogy Nagy Szombat Városát azzal muniálnák, azokkal tanálkozván Horváth István, ellenkezéssel tartoztatta de nem ruinalhatta, mert jobb részént gyalog Muskotélyos **) vólt, azok is mindazonáltal nem álhatván tovább, sem üzöben a' menetelre nem continuálhatván, noha már közel vóltanak a' Városhoz, egy Templomhoz szorultanak, mellynek kö kerítése vala, ott oltalmazták magokat, az, Horváth István hada körülötte tsiripolt: de semmit sem tehetett neki: meg-hozván hírét a' Fejedelemnek míg a' vizen innen létünkben el indula sietséggel, és virradtig menvén, más nap oda érénk, úgy is a' lovas haddal semmit sem árthatunk vala nekik; hanem ha gyalog szállván igen nagy ostrommal vetjük volna meg, mellyet károsnak esmervén a' Fejedelem, csak oltalmaztatá a' ki-meneteltől őket addig míg a' Gyalogság és a' Lövészerszám el-érkezék; kezdvén azért lötetni, a' miatt-is, de mind élésekre, porok,

**) tudja.

*) Muskatéros.

gollyobisokra nézve vévék ezekbe, nem tartatnák sokáig, fejér zászló jeleket tőnek ki, és akkordálának, úgy hogy fegyvereket zászlókat oda hagyván a' ki el akar menni, szabad lenne, de nagyobb része a' Fejedelem fizetésére álla; az volt első kezdeti a' Bethlen Gábor Német Gyaloginak tartásának, azután többülvén többült; annak maradéka még az a' Regiment, melly Alvinczon szokott kvártélyozni, az hová telepítette volt Bethlen Gábor az onnan fellyül hozott új Keresztyén Német Mester Embereket is, kik eddig fenn vadnak. *)

Minthogy azért oda hátréb fogontatásomnak, születésemnek és udvarhoz állásomig való educáltatásomnak módjáról irtam, sub Literis *A. B.* immár közösleg jelentem nyorult Életemnek is folyását, és abban forgott némelly dolgokat sub signo *D.* Udvarhoz állásom, és annak első Intratája mint lett, ide alább meg-jelentettem; mind azon által ezt is el-nem felejthetem, hogy első Intrátámban Váradon ellopták által vetőmet fejér ruhámmal költségemnek jobb részét, mert nem volt egy szolgám is, avagy Inasom is, magamnak a' Fejedelem körül kellett forganom, mellyet, a' mint azután de haszontalanul meg-tudtam: Egy Nagy Péter

*) vagynak

nevü
Mon
zi E
ton a
ságo
egy f
sok r
hogy
agarc
vesek
ket E
beker
is, e
nek,
jedel
lem i
hogy
mond
vát S
ban
Agar
idöbe
néme
Inaso
prést
széke
tiszt
Pap
Legé
Fejed
meg-
dön

tart
 k ki,
 zász-
 enni,
 jede-
 eti a'
 ának,
 adéka
 szo-
 vólt
 tt uj
 , kik

 tatá-
 láso-
 tam,
 ntem
 i for-
 dvar-
 mint
 azon
 első
 ömet
 szét,
 Ina-
 l kel-
 án de
 Péter

nevü Udvari Katona kérte vólt el, kiazután
 Monostoron lakott vala 's hala meg is, jád-
 zi Ember vala. Egy Nagy András nevü aj-
 ton álló el-lopta vala mentémet is, azt vált-
 ságon adá vissza, minden háló szérszámom
 egy fejér Velentzei 's egy köppenyege vala,
 sok rétbén fogtam azt öszve keskeny ágynak,
 hogy valamint puhább lenne. Azonba két
 agarakat biza reám a' Fejedelem igen Ked-
 veseket, Hóka és Kormosa' nevek, a' ki-
 ket Kornis Sigmund adott vala, az után töb-
 beket is, annyira, hogy vólt néha hat's hét
 is, egyszer nyóltz Agara vólt a' Fejedelem-
 nek, gondviselésem alatt, mivel tudta a' Fe-
 jedelem, hogy igen vadász Ember a' Fejede-
 lem is, 's igen szeretem a' ebeket: az a' baj,
 hogy szolgám nem vólt, hanem az Ebek pré-
 mondájára vettem magam mellé egy Hor-
 vát Szabó János nevü Legényt, ki Fagaras-
 ban telepedék az után. De az említett két
 Agaraknak magam adtam enniek, akkori
 időben nem szegénylettem, mint mostani
 némelly tsak köz ember Gyermekeiből álló
 Inasok is. Mikor helyben vóltunk, ház se-
 prést, tűz rakást is, és mivel gyalog árnyék
 széket hordoztunk velle, annak ki-öntését,
 tisztítását, haragudtam, veszekedtem egy
 Pap András nevü Inas társomra, ki szegény
 Legény gyermeke vólt, tsak hogy Atyja a'
 Fejedelemnek Uraságában szolgálta vólt, 's
 meg-halván, árva fiát azért tartotta, mi-
 dön ki-keliett öntenünk, ottan ottan el •

kadta magát. Vala pedig illy rendtartás is, hogy egynéhány Fő Emberek Gyermekeiből álló Inassait maga lován merő pántzeloson, azon fellyül Pántzél szorító virágos verebársony, virágos szoros Zubbon, avagy szorító Mentétske könyökben varrott, Szko-fiummal varrott bársonyos Tegzesen, Szko-fiummal varrott bársony nuszto sűvegesen jártatta, mert igen tsinos, és Királyi Pompás modos maga viselő Fejedelem lévén, ahoz képest Udvert- is tsinost tart vala.

Engemet is olyan formán jártattak nehéz járó lován, a' szerszám igen meg-vert, fárasztott, annyira el-badgyattam néha, hogy midőn a' készülőt verni kezdték, olly nehezen esett, mintha engemet is vertek volna, nem vólt pedig szabad a' Fejedelem lovain egyebűve járnunk: meg- is betegedtem vala hideg leléssel egy ideig, nem lévén szabad a' Fejedelem lovain egyebűve széllyel járnunk, hanem tsak maga körül. Ezen felmenék Csatára a' fen említett Szolgámnak Morgondainak egyik paripáján Katonákkal, mert vala vezetéken is egy lova, ott kitsinyben mulék, hogy el-neu lövének, mellyen nem kitsinyben szeppent vala meg még az Atyám szolgálja is, mellyet a' Fejedelem meg-tudván, mivel nem régi szolgálta is vóltam, akkor elsőben tsak pirongatás esék rajtam. Ez vólt első Próbám a' katonai jártékban.

A
Szom
szor
más
ello
bekk
el-ne
vő ka
lem
latán
gána
alám
el-lo
gény
böl i

I
ki és
torát
torár
által
ná, l
temn
ván
ebéd
egy n
tett.

V
ban,
rosáb
Korn

A' mint fellyebb irám, midőn a' Nagy Szombat Város mellett lévő Templomban szorittatott Németekre indulnánk, ekkor is másodszor ugyan a' szolga lován előljáróban ellopván magamat, ott nyargalózván többekkel a' Templom körül alig maradék, hogy el-nem lövének Muskotéllyal, mellettem lévő katona lován esék, el-érkezvén a' Fejedelem 's azt is meg-tudván, akkor kevésbe mulatám-el magam-is az ütögetést; de a' szolgának meg-ígérteték, ha többször lovat adalám, nem is adhatta, mert ottan hamar el-lopák azt a' jobbik Paripáját, azon szegénységemben meg-maradott kevés pénzem-ből is ugyan mást szerettem vala néki.

Itt a' Fejedelem Magnanimitássa tettszék ki és resolutussága, mert oda érkezvén sátorát az hol fel-vonák, ebédhez ülven, sátorán egynehány muskotély golyobis járt által, sokan tanátslották, hogy félben hagy-ná, hogy tovább költöztetnék, de csak contemnáló; tul maga sátoran Pentreházi Ist-ván hires vitéz ember satora lévén, abból ebéd felett asztaláról egy czipót el-sodrott egy muskotély golyobis, de embert nem sér-tett.

Véget vetvén azért azon Németek dolgá-ban, és maga bé-szálván Nagy Szombat Vá-rosába, a' derék hadak pedig a' város körül Kornis Sigmondal, ki maga Fő Generalissa

vala az egész Hadaknak és Horvát István Mezei Generalissát egy része hadával által küldé a' Fejér Hegyen Morvára, a' kik szemben találkozáván, a' Császár ármádiájával, kinek az említett és már ruináltatott hadnak nyomán kellett volna jöni Nagy Szombat felé, kezdettek rajtok kapdosni derekason. mellyet eszében vévén az Ellenség, hogy nem volna hátorságos, meg-tére 's a' Fejér hegyre kezdte fogni, szekér sántzban vévén magát, defensive fordult, és ballagott a' Morova vize mellett alá hódolni felé és oda felé közel meg-ágazván a' viz, szállott a' két viz közzé, kisérvér rajtokkapdosással a' Magyar hadak nem ártathattak derekast neki. Ezt a' Fejedelemnek értésére adván, maga is indula Nagy Szombatból a' derék hadakkal elől járóinak segítségére, érkeztenek vala segítségre Török hadak is, kiknek Szerdárjok egy Szárhos Ibrahim Bassa Bosznai Bassa.

Ekkor rajtam illyen dolog esék, hogy a' féle állapotához tudatlan lévén, mivel a' szó úgy volt, hogy egy hét alatt való késedelmnél több oda nem lenne, vissza jönnék N. Szombatba. Én is az el-lopottak után a' mi Fejér némütskét szerzettem vala, ott hagyám, 's amoda talám három honapig lakván, igen meg-tetvesedtem vala; azután meg-tudtam mit tégyen a' féle ha mikor néha egyszer mosathattam, akkor a' Jantsi In-

ginek

gin
me
Vö
abb
Ura
ná
Bar
fog
gyó
val
mir
sza
tsin
meg
tisz

viz
bor
nis
tól
Fej
ágá
dol
el-k
bot
lév
érk

*
*
M

ginek a' mellyet hivnak vettem reám, 's a' mezeitelen testre a' Dolmányt és Nadrágot. Vök a' kotya vetyén igen szép lepedőt, hogy abból tsináltassak, meg-látván Nemes Tamás Uram, akkor Fő Konyha mester vala, kíváná töllem pénzen, 's ajándékon adtam, mert Barátságára szükségem vala; az után majd fogytán a' Dolognak ismét valami temérdek gyóltstot Szakoltsára küldöttem bé valami ott való Aszonynak, nem tudván a' Magyar formát, minthogy a' Németek Inget nem gatyát hozszat, szük ujjut viselnek, olly szoros gatyát tsinálának, alig ülhettem Lóra benne, de tsak meg-kellett lenni, Inget is alkalmatlant; Igy tisztulék a' mint lehete a' szürke marhától.

Mikor azért közelítettünk volna a' Morva vize felé, meg-szállván a' Fejedelem Táborostól, ebédgye *) felett érkezék hir Kornis Sigmond és Horvát István Generalisoktól, hogy az ellenség meg-értette volna a' Fejedelem jövetelét, és a' Morvának innetső ágán lévő hidat el-égetvén meg-indult és Hodolihoz kezdene költözni által, ebédjét azért el-hagyván a' Fejedelem, mingyárt **) Dobot ütette, és indula maga tsak körülötte lévő udvari népével, míglen a' több hadak érkeznének, érkezvén a' viz partra, a' hidon

*) ebédje.

**) mindjárt.

által nem meheti, azonban a' Moldovai, Havasalföldi hadat, melly állott circiter 4/m emberből parantsolá által költözi, a' Magyar hadakat felült seregekben tartván, kinek Szpatárjok egy Mihály Szpatár Havasalföldi termetes ember, de rossz vitéz vala, revet találának ugyan rosszszat de ki menő partja igen nehéz vala, a' ki mint kimászhatott, azon mentek a' Kurtányok, kevés kinek Tegze meg-nem merült, maga az említett Szpatár tsak a' viz közt állván onnan hajdagatott, a' Fejedelem a' viz partról eléggé pirongatta, de tsak hijában, nem mene által. Magyarok pedig Seregestől nem bocsáttatának; hanem tsak Szálingóban mentek valahányan. A' Fejedelem étkeinek Borsolója jó Nemes Ember, vitéz Ember Teke Sándor itt vesze-el, a' Nemesség többire békével által költöztek, mert a' Magyar hadnak igen alkalmatlan szoros berkes helye vala a' két viz között.

Itt nékem is harmadik próbám így esék: sok kérésemre a' Sogorom Szalántzi János, kivel jegyben vólt az oda fel említett Hugom Ersébet, adá alám egy jó erős Deres Páripáját, kin el-lopván magamat akadék Fekete Lőrintz hadabéli jó Lengyel 's egyéb Nemből álló Katonára. E' Fekete Lőrintz noha Magyar Nemzet, de Lengyel Országban lakván, nevedvén sok ideig más egy igen vitéz Fekete István nevű Magyarral ki-

váltképen hiresedett volt el: melly Fekete István a' fen-emitett időben midőn Bethlen Gábor Szkender Passával Moldováig a' Lengyelek ellen való Expeditiokor ment volt Lengyel Országba, mert sok tsintalansági vóltanak, sokat el-szenyedett a' Fejedelem néki, mint jó Katonának, de már meg-esett volna. E' Fekete István tselekedett tsudálkozásra méltó vitézségeket Huttinnál midőn Oszmány Török Császár a' Lengyelek ellen ment vólt, kiről lészen hátráb emlékezet. Az említett Fekete Lörintz maga-is, jó be-tsületes, és nem is båtortalan de igen ter-metes ember vala, az után Erdélyben tele-pedék Somborra, jeles Gyermeki is vadnak. Ezzel jöttek vala ki valami 300-ig való Len-gyel, és oda bé-hadakban forgott, lakott Horvát Rátz, Közöslegtöbbire Lengyel; vóltak Magyarok-is vitéz Legények, jó fegyveresek, paripások köntösösek Fejedelmi fizetésre. Ezekhez akadván Én is által vergödvén a' Morva szakadékján veszödtünk, ellenkez-tünk tartoztattuk vólna az Ellenség mene-lit, de az erdős Berek közül sűrűen lövén nem árthatánk, azok bennünk sok károkat tévén el-menének: Én akkor is tsak nem oda veszék, mellyet is a' Fejedelem meg tudván a' Sogoromat is el-tilták és mindeneket, hogy Lovat alám ne adnának és így az Expeditio alatt külömben nem járhattam külön, ha-nem tsak a' Fejedelem körül.

Az Ellenség annakokáért Hodolin vára és város alá a' Morva vize mellé bé-sántzolván magát a' mező felől a' vár és viz lévén erőssége, a' Fejedelem is a' derék Morva vizén hidat köttete által, és által költözvén, obsideálá a' sántzban szorult Német Armádáját a' Császárnak, kinek Generalissa vala Hieronymus Carafa Comes de Monte Nigro, de közönségesen tsak General Nigronak neveztetett: sok Nemzetű Urak és Officérek valának véllé; és mivel az Ellenség hartzot a' mezőn nem adott, meg-ostromlani pedig az erős sántzban az igen tüzes népet, kinek Lovassa kevessebb, gyalogja négy szerte is több azért veszedelmes vala, noha a' Fejedelem tetteté mintha akarná; De a' Török Hadatis semmiképen a' Morva vizen által nem szállithatá, annakokáért tsak erős obsidioba tarták az ellenséget circiter három honapig, annyira hogy élésből is meg-fogyatkozott; mert noha az említett várból igen tápláltak, de a' sok nép igen meg-emészté; ha a' Sántzból répara, káposztára, vagy valami egyéb élés kapásra ki-jött, mingyárt *) vagy el-kapták, vagy le-vágták, Lövő szerzőszámmal is igen vesztegettette a' Fejedelem őket, a' mellett éjjel nappal nyughatatlankodtatta, mellyet nem állhatván, Tractára vévék a' dolgot: lévén

*) mindjárt:

Me
ló.
illy
a' n
Tör
nen
Den
nak
gák
ván
meg
tek
ni;
bol
tsak
dolg
illy
nem
dig
szün
igen
ságc
alat
az e
ra i
és I
ig,
el-b
jó h
Feje
kaln
netn

Mediátor abanakkor Palatinus Turzó Szaniszló. Mellyre a' Fejedelemnek reá kelle lépni illy okokból: 1. Mert az idő is el-hídegedék a' mezöben lakást nem szenvedé. 2. Mert a' Törököt sem által szállásra, sem ostromra nem veheté, söt mivel ordinarie ök Szent Demeter napja után hartzolni nem szoktának a' Szerdárnak sátorát-is nyakában vágák. 3. Mert a' Magyar Hadak meg-unakozván nem annyira meg fáradván, mint meg-töltezvén prédával, igen kezdetek vala zugolódni, és békételenkedni; ki miatt a' mint hallottam szájából nagy busulása völt a' Fejedelemnek, tsak az egy uttal engedné Isten böldeg végét dolgának, soha többé szidva mondotta: az illyen 's illyen Nemzetivel delig dologhoz nem kezdene. 4. Mert immár egy darab földig el-vesztegetvén az élést igen nagy megszönen kell vala sákmányolni, melly mind igen fáradságos, mind pedig nem is bátor-ságos vala, ha az hadnak sákmányra léte alatt, kit rendesen ben-tartani nehéz vala, az ellenség vagy Béts felé, vagy Taborunkra indult vólna; meg-kelle azért békélleni, és Induciákat tsinálának a' Tractának végéig, 's az obsidio solváltaték, 's az ellenség el-bocaáttaték, kinek éhség, Fegyver miatt jó ha negyed része maradt vala, kikkel a' Fejedelem is szemben lön, és az obsidio alkalmazosságával 's szemben lételével történetnének illyen nevezetes dolgok:

1. Hogy midőn a' Generál Nigro sok mellette lévő nagy emberekkel, Officérekkel a' szemben létele a' sántzából ki-jött volna, a' Fejedelem is sok szin néppel az hagyott köz helyre közelitettek volna, igen frissen lévén mind maga mind pedig maga tollason, tettzett, mintha a' lóról ló-szállani akarna ő is, mellyet a' Német Generál is tselekedni akarván Lovárról le-szálla, a' Fejedelem pedig Lova hátán maradt, ama pedig confundáltatván, mind a' splendort látván, mind pedig az alatt számtalan harso-gást, agy lövések körül álló sok szinnépek láttatván 's hallatván, gyalog marada's ugy foga kezét a' Fejedelemmel, 's köszönté, melly miatt igen nagy Disgratiában esék Nigron a' Császár és a' Tanáts előtt 's egész Vdvara előtt, hogy Császár reputatióját szemei előtt viselni nem tudta, kinek képét az Ármádában viseltete, a' Generalisságtól privaltaték, kit az után láttam magam is Bétsben: ott tekergett büszkelt egy szép Frantziané után, a' ki el-hiszem adományáért, a' mi jó szótskát adott, 's kedveskedett néki, mert egyéb iránt rut fekete, himlő helyes és vén ember vala, és így tsak azon despectusban marada halálig.

2. Ki menvén a' Táborról a' Fejedelem, tsak hamar oda szállásunk után, hogy a' sántzot contemplálná, midőn egy helyben

meg
sát
val
ált
te; t
vár
taté
tz b
zé a
rotz
háta
Udv
háta
rol
Dol
kájá
biss
kor
Inas
Uri
le:
Hog
szer
tal
tsak
vévé
tztot

3.
Elle

*)

meg-állapodék, a' körülötte lévőknek el-oszlását parantsolta ugyan, hogy Csoporthoz Agyuval Torotzkal ne irányozhatnának; mindazonáltal egynehányan nem meszsze lévén kerülötte; tsak az előtt harmad nappal Holitz *) nevü várat meg adván, annak Kapitánya el bocsátaték, a' Fejedelemmel szemben lévén, ki a' sántzbéliekhez menvén Perspectiva által meg-nézé a' Fejedelmet, 's hozzá igazítvan két Torotzkokat, nem vólt fellyeb két Kopiánál, háta megett Fodor György nevü Fő Ember Udvari szolgának, kinek viszont én állottam háta megett, lovát ugy lövék, hogy oldaláról a' kardot első karikájánál, mentéjét, Dolmányát el-sodrá, és a' lónak első lapotzkáján által szakasztá a' golyobis: más golyobissal Huszár Péternek lovát el-lövék, ki akkor én rendem szerint velem együtt bé-járó Inas valá, a' Fejedelmet sokan falángaták Uri Rendek, de tsak contemnálá és így felele: Hol láttátok vagy hallottátok, Ió Uraim! Hogy Királyt vagy Fejedelmet öreg lövő szerszámmal el-löttek vólna? mind azonáltal tsak abban nem hagyá szándékát, mert tsak aba köpenyeget, közönséges süveget vévén, abban kerülé 's nézegeté meg a' sántztot 's tön Dispositiokat.

3. Hogy egy egy éjjel ki-ütven a' sántzból az Ellenség, az honnat valami fel-emelt sántz

*) Holitsch.

töltésből löttének reájok. Kitsinyben mulék hogy mint az ott lévő lövő szerszámokat el nem nyerék, ott hagyván Berendi nevű Német Tolmácsát a' Fejedelem, annak is fejét lötték, 's meg hala, de a' Táborrol segíték meg őket.

4. Egy Farkas Gábor nevű Mezei Hadnagy tsudálkozásra méltó vakmerőséggel egy éjjel öt vagy hat Katonával a' Morva vizén által usztatván a' sántzra, ott néhány fejet vettek, sebhettek, 's annyi tüzes nép közül egynek el-veszése nélkül vissza jöttek.

5. E' Sántz körül lötték valá farban Petki Istvánt ki akkor étek fogó vala, mostan Fejedelem Hopmestere, és Csiki Kapitány Horvát Istvánt is ezen Expeditio alatt, de nem a' sántznál farba lötték vala. Puskás János Mezei Kapitányt is e' szerént.

6. Az ide elébb nevezett Paris Pál is, ki mint egy Comissarius vala a' Oláh hadaknak minthogy ugyan Oláh Fi is vólt egy Korban a' sántzból ellenkezni ki jött Német Rajtárokat többekkel együtt meg-nyomván, és szinte a' sántzba bé-üztvén annak Kapuján annyira ment, hogy kezebeli Tollas botját bé-hajtotta egy Ntmet után a' sántzba, belől sűrűséggel álván 's lövén a' számtalán muskotélyos, annyi lövés között is békével eljőve.

7. Az oda elébb Dési Hartznak alkalmazottával említett Kamuthi Balásnak a' Fejedelemmel lön ilyen tréfája, hogy a' Fejedelem bé-gyűjtetvén az Hadaknak Fő Tisztviselőit, még-parantsolta nekik, hogy kiki az alatta lévőeknek intimalná, 's inducálnak arra őket, hogy az ostromhoz szállanak gyalog a' Lovas hadak is, igérvén kinek kinek rendi és állapotja szerént való Hó pénzt, Nemességet, kinek egyéb kegyelmességét, és hogy a' sántzban hányatando veszső nyilakot-is kötnének, ha az ostromnak kellene lenni, mellyre többek is ajánlván magokat: Balás is monda. Kész vagyok ugymond kegyelmes Uram én is mind alattam lévőeknek intimalni (mert az Erdélyi Vármegyének ő vala akor Generálissok) 's mind magam is gyalog szállani, tsak egy dologból való könnyörgésem vagyok, Felsőged halgassa meg: Felele a' Fejedelem: mondgya *) Kegyelmed, meg halgatjuk. Balás monda: Seregben menvén hidon, szellyül nem járok; megvert futó hadban utól nem maradok. Ostromnak elől nem megyek. Ezeket ha lehet el-távoztatom: azért Felsőged is tsak azt ne kívánja **) hogy hitemet meg-szegjem; jelen lészek magam is, nem is utol az Ostromon, de elől egy átalyában nem mégyek ez

*) (mondja.

**) kívánja.

után; a' Fejedelem a' tréfát mind maga, mind többi hallók, sok nevetséggel mulatták; a' Fejedelem illy választtön: Nem kényszerítjük ugymond kegyelmedet hiti megszegésére; hanem támasztjuk 's hadjuk tsak a' maga emberségére. Ez noha tréfa, de olyan állapotban valóban observálásra való dolog.

8. A' Fejedelem illy szerentsén is forga akkor, hogy egy alkalmátossággal a' Morva szakadályán lévő hidon menvén által, az hid egy helyen meg-találván lyukadni, lovának lába belé süllyedett, el-dök vergödvén, a' Fejedelem nyakra före le-esék a' magos hidról a' vízbe. Egy Szegedi István nevű Kengyelfutoja minden tatózkodás és cunctatio nélkül töstént ugrik utánna 's meg-ragadá Köntösét, 's maga is segítvén néki mind ketten talpra állának, mert nem vala nagyobb mélysége mint tsak válla hegyig érő, az után többek is a' part felől kerülvén menének bé. De a' Fejedelemnek nagy bátorsága látszék e' Cásusban is, mert semmi Confusio és alteratio benne nem esmérteték, a Kengyelfutót meg-nemesíté, örökséget és ehhez Portiót conferált vala, azon kívül köntöst, pénzt és mindenképen holtáig jó Uralón, sok vélekés vólt a' felől, rossz Omennek magyarázván sokak; de azért Isten jó végét adá dolgának.

Ezek után a' Fejedelem Morvából az Hadakkal vissza fordula Nagy Szombatba a' a' Fejér hegyen által, hogy a' Tolvajok egy-néhány helyeken ütötték-meg az hadbéli-eket, néhott tettek is károkat kivált a' Szekerekben, Somollyának Városában evék egy ebédet a' Fejedelem rettenetes kegyetlen hideg időben, az Hadaknak sem beszálani, sem kerteket, gyümölts fákat égetni meg-nem engedték, kün vóltak addig, mig a' Fejedelem vendégeltetett a' Várnak Urától. Onnan Nagy Szombatba menénk.

E' Somolyában rajtam a' Vendégség alatt illy tréfa esék, hogy igen jó egy bokor vidra bőr kesztyümet el-lopák, mivel a' Fejedelem körül forgodván le-tettem vala a' házban, olyan szörnyü hidegben valóban rosszul esék.

Nagy Szombatból a' Fejedelem a' Tractára Követeket botsáta, maga Udvari hadával és a' Gyalogsággal a' Várban marada, és a' Városba szálla, a' több Hadakat kvártélyúl Falukra rendelé a' Török Tatór hadakat is a' szerént akarja vala, mert vala Tatór is is két vagy három ezer: Hatziki Passa vala előttök, bé-gyüjtvén őket eléggé intimálá, hogy várnak végét a' dolognak, mert az ellenség meg-értvén el-meneteleket, keményebb lészen a' Tractában, azok-is szemben tették meg-maradásokat, de ki men-

vén csak meg-indultak, a' Fejedelem a' Vág vizén a' hidakat őriztette, hogy el ne bortsáttatnának; de azok revettalálván az ebek csak el-mennek; a' Fejedelem is hirt tévén a' Magyar vég házakban reajok gyülekezésnek és Ersek Ujvár tályékán meg-vervén őket, sokat le-vágának, többek között Kliszi Békét is el-fogák, ki igen dali Ifiu Legény vala; az után mi is nem merészlénk sokáig Nagy Szombatnál kvártélyozni, az élésis meg-szűkülvén, menénk Besztertze Bányára*), ott egy ideig lévén, az Erdélyi hadakat-is nem tarthatá; el-kelle bocsátani: az után maga is alá indula Kassára. Melly nap ki indulánk valami igen nagy havasos Erdőhen kelletvén által mennünk a' sok szának, szekerek miatt oda rekedénk, és az havas közt az utban egy felé is ki nem meheténk a' rettenetes hó miatt, ott hálánk, a' Fejedelem paripán csak valahány magával kitértete Falura.

Más nap mi is onnat Rosembergre, Tizenhárom Városokra etc.**) Kassára Ez uton láttamlovon ülvén meg vette a' Fellejtárt az hidedg; halva esett le, a' Német Czirkáló fen álva fogyott meg's holt meg. Kassán kitelelvén az alatt Tavaszal bémegyek Erdélybe, mert az alatt a' békesség is meg-leve, végbe mene, és csak

*) Besztertze Bánya, Neosolium, Neusohl.

**) Szepességben.

az hét Vármegye Kassával életéig Munkátsal, Tokaj, Etsed maradának a' Fejedelemnél: ki summában, ki örökben, a' mit el-kaphatánk a' Bánya Városokon, Pénzt, Ezüstöt, Rezet, Aranyat, azt el-hozok.

Én reám az egyszer esvén a' nagyed napi hideg, noha mind Stugnatzki*), Bajnoltki**) Váradi Feredőkben próbáltam, orvos-ságokkal is, de mind háborgatott nyóltz holnapokig: Erdélyben inédia és ér meg-vágatásával hagyta-el. Erdélybe bé-menvén helyben voltunk 1624-dik Esztendőben, mellyben Én is töltöttem el a' 17-dik Esztendőmet (Anno 1624. aetatis 17.)

Anno 1625 midön fordultam 's jártam volna 18-dik Esztendőben, a' mint reá emlékezem, vagy végén Juniusnak, vagy kezdetén Juliusnak inditá a' Fejedelem Követét Cancellariussát Kovatsotzki Istvánt, Fő Komornikját igen kedves emberét és Rokonságát is Mikó Ferentzet, egy Német Kapitányát, ki a' Jágendorffi Herczegtől Jóannes Georgiustól maradt vala, látott hallott betsületes vitéz embert, 's Tanátsost is, egyszersmind Schulltetus nevű Doctorát, az említett Német Kapitány neve Quad vala, kit töb helyekre

*) Stubnai.

**) Bejmóczi.

is jártatván a' Fejedelem: Egy korban a' Sveciai Királyhoz is Gustavus Adolphushoz expediálván Lengyel Országon által, akkor Sigmond Király arestáltatta vala, el-vévén a' Leveleket is; de fel-szakasztani nem mérészeltek, vissza küldték vala minden Levelestől: egy Secretariussát is küldvén Fő követségben a' Fejedelemhez: Igen nagy kevélyen jöve, a' gráditson fel-jövén, megpihenésére az Audientia ajtó előtt akarván leültetni, meg-haraguvék; hogy ő nem ül a' Fejedelem ajtaja előtt mondván Erdélyben, és bé-vivén a' Hopmester andientiaara, ott is nagy fuvással, negédséggel süvegét feltévén a' Fejedelemmel kezde pattogni, kin a' Fejedelem is commoveáltatván, szokott álló helyében is meg nem álhatván kemény szókkal felele nem bízván végtére a' Cancellariussára a' Tolmátsságot, felele: Regem tuum honoro, sed non metuo nec amo, Rex enim tuus non est meus Dominus, quoad Titulum Rex me major, sed minoris auctoritatis in Polonia, qua ego in Transilvania Princeps; neque in toto orbe est famosior. Ezen kívül válaszok is lettek: kin amaz confundálován el-butuszék, alá méne, illy gyálázatot ejtvén rajta a' Fejedelem is, hogy becsülettel hinton solennitással kísérték vala fel, 's azt el-vévék, nem adák alája, szerentsével magának is Lovat hoztak utánna, azon minden solennitás nélkül bocsáttaték alá. Ha él vala, meg-is tsufollya vala Beth-

len
om
Q
hal
lév
tatt
mia
teg
Alt
meg
Feje
met
Sch

Feje
Róm
kisse
min
gyel
bik
nye
emer
azut
van
aszsz
tán
ték
élt
ló
nak
ctorh

len Gábor kiröl talám ide hátrébb fog lenni emlékezet. A' fen említett Németh Kapitány Quad, egynehány esztendőkkel azután meghalván Fejérváratt, a' Fejedelemnek úttya lévén, engem hagyott vala hátra, eximáltattam vala Bélet ki-vettetvén: kinek büsü miatt, a' borbély ki vele bajlodot megbetegedett és meg-hala: nékem is tsinált vala Alteratiót, de fő borral: erős Aqua vittával meg-gyöztem testemet, 's meg-tartaték a' Fejedelem vissza jött 's tisztességessen temeteté, maga is jelen lévén a' Fejérvári Schola lévő Kis Templomban.

A' meg-irt követeket azért expediálá a' Fejedelem illy tanusággal, hogy elsőbben a' Római Tsászárhoz mennyenek és meg-látván kissebb leányát, néki feleségül haláttyak, mingyárt szerezzék és kérjék: kit azután Lengyel Király Uladislaus Zsigmondnak nagyobb fia vett vala, e' sem igen szép de a' nénye rutabb, azt a' Fejedelem nem akarta amast emennek előtte nem adták, az öregbiket azután vévé a' Bavariai Elektor maga hatvan három esztendő korában a' mennyaszszony harmintz három lévén meg is azután egynehány gyermeket lön, azt beszéllették, hogy Skorpiokkal hizott Kappanokkal, talám abban vólt valami virtus arra való. Hogy ha pedig az nem succedálna, annak utána mennének a' Brandeburgumi Elektorhoz a' Császár Interpositiója áttal, Georgi-

us Wilhelmushoz; Huga Catharina el-jedzésére, simulált is szegény Fejedelem a' Religio dolgában, hogy azzal-is kedvességet és hitelt szerezhetne, akkor tsináltatott a' Fejérvári Templomban új Prédikáló széket, és akarja vala az Orgonát is, de el-mulván az Házasság, el-nem készülének azok-is, Religiojára nézve nem adák néki: noha más tisztességes szint tsinálának neki. Bizony dolog, ha az Házasságbéli szövetség végben mehet vala, hihetnénk volna egymásnak jó fundamentommal Török ellen való Hadakozásban is elegyedni kész lett volna; kiben azután én is néhány utakat tettem, a' mint hátrább meg- emlitetik.

Mint hogy pedig nékem Természati hajjandóságom vala a' Peregrináláshoz, a' Fejedelem fel-küldvén Bethlen Péter Groff Eötsét, az öreg Bethlen Istvánnak kisebbik fiát az Imperiumba, Galliába, Romába peregrinálni, azzal én is el-akarok vala menni el-is készültem vala; de a' szegény Anyám Néném, Atyámfiái addig siránkoznak az Atyámon, míg meg-változtaták: bizony dolog, el vólt vala magamban titkoson tökéleve; hogy mind Hispaniakat, Indiákat megjárjuk, vissza ne jöjsek a' Gróffal noha a' Gróffnak nem használá a' Peregrinatio, Corrupáltatván erköltse semmire kellő ember lett vala, nem mint a' Battya Ifiabb Gróff Bethlen István, Kit-is oda fel mind Acade-

miá-

miákon tanította, mind peregrináltata a Fejedelem, Pétert is a szerint, és mindenik mellett derekas emberek valának, de az öregbik igen virtuosus, mind okos mind bátor jó emberré vált vala, Kár lön igen ifiu korában meghalása Váradi Generalisságában, Feleségül vette vala Szétsi György Leányát Máriát, kit az után Kun István vett vala, elhagya Urát, Harmadszor Veselényi Ferentzné mostani Palatinusné lön, Gyermeke egyiktől sem lön. Péter pedig vette Illyesházi Gáspár Leányát Katát; ennek sem lön Gyermeke. El-mavadván azért ez uttól, ismét alkalmatosság adatván kéredzém a' Fejedelemtől, és igen örömet botosáta, mert gyönyörködött igen abban, a' melly Haza Fiában jó indulatot látott, bizony valóban is Apjok vólt, nem külömben tanítván, oktatván szegény bennünket, mint jó Atyafiait; látni, hallani örömet küldözött, segített maga költségén; ha mikor Követségek érkeztenek, annak halgatasában adhibéált, noha titkos Követségeket titkos helyekről hallattatta, közlötte velünk némelyekkel; így azért örömet el-botosáta, hozza készíte, segítte, és instruála is mit lássak, mire vigyázzak; abban az állapotban, noha én tsak gyermek valék, sokutakat, országokat jártam nagyobb részint mint a Fejedelem költségén; mindazáltal soha az oda járásomnak ideje alatt is fizetésem el-nem tartatott; hanem szintén

ugy ki-adatott szolgálaim kezekhez, mint ha hon lettem volna.

Fel-menvén azért a Császárt nem Bétsben hanem Német Ujjhellyt találok valami pestilentia miatt, az hol ött hétig lakánk; itt nagy bajom lön; mert nem lévén több egy Paripámnál, a menő utunkban meg-isturosoadék, ott helyben meg-is kehesedék, orvosoltatván tsak meg-nem hala, ugyan megjára azon hoszszu utat; Vezetékem nem vólt, mert a mint lehetett tsak kevesebb lóval mentünk, a költés kiméllésért; nem succedálván azért a Leány kérés onnan indulánk Béts fele, Morvára, Slesiára, Lusátia, Vandalia szélin által Marchiában az Elector lakó helyében Berolinumba, utunkat dirigálván Olmutzra, Nikespurgra, *) Braszlóra **) és több nevezetes Városokra.

Bétsbe érkezvén engemet Vendégségbe hívva Hoslinker nevü Ur Ember, igen becsülletes vén Ember, ki Erdélyben is lakék, mikor exulálták vala őket sok Morvai, Slesiai, Cseh Országi Hertzegi és Uri Embereket, Császár ellen való Rebelliók idején, ott mind az Atyámmal esméretes lévén, jó akaratját is vévén, magamat is esmérvén, igen nagy

*) Nikolsburg

**) Breslau, Vratislavia.

szeregettel látá's vendégle, lévén kettő de ki-
 váltta kissebb igen szép leánya, kivel is gaz-
 dalkodtatván, köszöngettetvén mint a fele-
 ifiuságbéli nyalánkságban én is örömetst mu-
 lattam; azonban a' Követ Urak meg-indulta-
 nak, hiremre lévén, én is el - butszám
 's menék-is a Bétsi Hidakra, mellyek
 a Dunán vannak, érem - el az Ura-
 kat; szolgám elől el-ballagván találkoztá-
 nak a Hid végén valami Horváth Országról
 sövő szekeres emberekre, kik veszekedvén,
 a többekkel együtt az én borítas szolgám
 is az Urak ott a hidon le-vonatván jól meg-
 verték, ki fel-ülvén lovára nagy haraggal,
 szitókodással részegen el-rugaszkodott, es-
 küvén, hogy tovább nem jö velem a Ve-
 reség miatt, kit akkor én magam eszembe
 sem vettem, egykorban értésemre esvén vól-
 tam igen nagy búsulásban, mert szolgám
 is több egynél nem vala, olyan utamban:
 Költségem is fejer ruha eszközömmel lova
 farán lévén, el-maradása nagy alkalmatlan-
 ságomra vala, után menvén azért sok idő mul-
 va, kérésem, kiáltásom után egy erdőről jö-
 ve alá, 's nagy bajjal beszéllem le furiaját
 az hitvan Embernek.

A' fen említett uj helylyben szoktak tsi-
 nálni igen jó Szablya és hegyes tör vasakat.
 Én is tsináltatván egy nehányat, többi kö-
 zött egy kard vasat, foka felöl aranyal meg-

verettem egy darabig nevemet, Esztendő számot és ez Sententiát verettem vala reá: *Honestum pro Patria mori*. mert még Gyermeki állapotomban is buzogván az Hazának és a Betsülletnek szeretetével, melly kardom viselése mellett minden betsülletet, jó hirt nevet, Isten segedelme után szerettem 's kerestem vala, szerentsésen viselvén 's tisztességessen sok jó 's gonosz állapotokban mind eddig; hanem az mostaniboldogtalan hadban vesze velem együtt így: és eddig vólt határa a jó Isten tettzésének.

A' felyebbirt moddal mig szolgám elő keresésében munkálódnam, az alatt a Követ Urak mészsze haladtanak, kiknek nyomokat követtem a mennyiben lehetett, mint annyi Országok után sok jövő Embereknek nyomok után legnagyobb nehézség lévén, a nyelvnek nem tudása miatt, egy korban el-tevellyedém egy Falunal, az hol a karám keresni a' Pap házát, avagy Scholát a Templomhoz közél, hogy Deákul kérdezösködném; mellyet látván a Falubéliek, hogy nyelvet nem tudván tsak másod magammal szévedezek ott, kontösömről esmérvén és Lovaink szerszámáról, fegyverinkről, hogy Magyarok volnánk, egyéb iránt is az előtt nem sok idővel azon Földön pusztítvan a Magyarság, igen rossz affectussal lévén hozzájok, kezdének gyülekezni dorongokkal 's fejszékkal, eszembe vévén rossz szándékokat,

ki-ru
téted
akar
meg-
vigy
szára
kezd
halg
a Fa
re ne
gado
virra
lásba
tudta
veker
zám
gyalá
hogy
mint
egy
lott
helyt
vala
nak
jolag
maga
's ott
Tanu
zal D
követ

ki-rugaszkodám által a falun, azonba el-se-tétedék az idő, az utból ki-térénk kevésse akarván kopároztatni Paripáinkat, miglen meg-virradna, hagyván szolgálomnak hogy vigyázva lenne ő is, én is Lovamnak fékezését kezemhez tartván, egykorban lovam kezde fülelni, vigyázni, én is ehöz képest halgatozni, tehát feles emberek jöttek ki a Faluból utannunk a meg-fogásra, ha ölésre nem is; fel-költvén szolgálomot lovakra ragadozánk 's el-szaladánk, másutt le-szálván virradánk-meg. Vóltam felette nagy busulásban, utánnok menni követeknek nem tudtam, kérdéskedni sem tudhattam nyelveken nem értvén, vissza pironkodnom Hazámban halálnál nehezebbnek tartottam, a gyalázatra nézve; reszolváom magamban, hogy Hazámba vissza nem mégyek, vala mint járok. El-fogván azért iranzás képpen egy utom vin egy mező Városotkára, holott bé-menvén az uton laték Kovats Mihelyt, és abban mivelő Kovatsot; noha nem vala szükségem reá, mindazonáltal Lovamnak ket patkoját le-hagyám vonatni, és ujjolag patkoltatni, szolgálomot ott hagyván, magam gyalog el-menék a Templom felé, 's ott a Pap Házát fel találám, bé-menvén Tanuló házában van a Pap Catholicus, azzal Deákúl beszédbe ereszkedém és a Magyar követek felől tudakozám, a ki mondá, hogy

hallotta el-meneteleket, denem azon Város-
 felé, hanem Nicelspurg*) felé mentenek
 más uton, mind azáltal igen mostoha módon
 kezde beszélleni az Erdélyi Magyarok és
 Bethlen Gábor felől; nem is tsuda: mert azon
 Városon is meg-tettség a Pusztítás és ma-
 gam is simulalam magamat Császár Magyar
 Cancellariusza Szennyei István Szolgájának
 és a követek után küldöttnek lenni, melly-
 hez képest jó kedvel lön hozzám a Pap, és
 ígére Kalauzt, valamelly Faluig, ebédet készít-
 tete; is és így Lovamot oda hozatám a patkolás
 után, Isten fizesse a jámbornak jóltarta: Egy
 nassát ló farára ültetvén egy Faluig utat mu-
 tata, azon Inas ott egy jó gyalog Kalauzt
 szerze fizetésemert, a ki szinte Nicelsbugba
 vezetete, ott értem a követeket. Az Úr Is-
 ten így vezérle, oltalmazza mind a veszedes
 lemtől, mind a gyalázattól; Kiért buzgóság
 gossan is könyörgöttem a szerint adván há-
 lakat is ő Felségének. Ez helyben lakik va-
 la a Morvai Kardinal Ditriczstein *) Kis-
 dedvén Ember, a ki nagy betséglettel látott
 's vendéglet is.

Innet el-menvén Slesiában által Lusatiá-
 ban egy Városba, kinek nevéről el-felejtkez-
 tem, mind pedig Possessorának nevéről

*) Nikolsburg

**) Districhstein,

nagy Ember, ugyan Herczegi Ember vala, Istállójába vitt, holott szép tsinosan tartott lovait mutogatta, onnat gyönyörűséges szép kerteit, mind virágos, fátzános vadkerteit sétáltata, azutan szép agarait, madarait, azután vitt fel igen frissen épült 's öltöztetett Házaiba, holott kevesse lévén, beszélgetvén, az alatt az Ebéd el-készülvén elfogtak, 's kivivén ebédlő Palatójába, kijövének, édes Öreg Attya Tisztos öreg Ember, Felesége igen szép ifju Aszszony, három Hungai igen szépek 's frissek ki-jövének és velünk ebédhez ülének, igen betsülettel es pompásson vendégle bennünket. Itt láttunk mi Magyarok elsőben olyan Asztali öltözetet, hogy mellyjek meztelenek legyenek, mellyekre itas is, egyéb aránt igen Venereus Ember, a szegény Mikó Ferentz igen sokat átsorga, de tsak száraz Kortsomája lön, ő szegény minden szépet örömet szeretett volna, de ötet nem, mert az Isten ostora volt rajta, hogy szerelmes szivet adott vólt beléje 's ahoz rut termetet, mert Kisded, igen szörbe borúlt, szöke, kék szemei valának egyéb aránt is névvel Unitarius, de valósággal semmi Religiója nem vala. A' Pápistasághan a Purgatoriumat és a Czeremoniákat jóvallotta; Sidóságból a szombatot, kiből egyet, kiből mást, és Millenáriusi időket hitte, 's vóltak szegénynek sok superstítioi, de e' világ szerént igen értemes, elemés, expertus, jó barátságú, Familiaris,

jó Haza Fia, nékem vér szerént is Atyámfia, egyéb eránt is igen singularis jó akaróm vala.

Midön Marchiába érkezünk vólna, meghalván, hogy az Elector nem vólna Residentiájában, hanem más Barátainál mulatozásban, a két Fő Követ Ur között hasonlás és sok contentio lön ugyan gyűlölséges, ki miatt egész napot is helyben mulatánk el, egyik álitván, hogy egyenesen menyünk ad Locum Residentiae, másik azt, hogy az hol az Elector vólna, praevaléalván az ellen, arra indulánk, hire volt az Electornak, vigyáztatott, 's haza jött, és igen nagy pompával excipiáltatánk, és a várban szállítatánk Berolinum lakó helyében a Sprea vize mellé.

Itt illyen Dolog esett: hogy midön első Audentiára mennénk, Mikola Ferentznek a Süvegéből a Daru tollakat a szél le-veté, jóllehet fel-vévék ugyan; de talám rosz Omennye lön, a jövendő Dologoknak. Köszöntvén mind az Electort, mind pedig az oda hátra említett Fridericus Cseh Királynak egy tesvér Eöttsét, kit is az Elector tartott Exullévén, és egy Fejedelem Báttyját is az Electornak: azután a Fejedelmi Aszonyokat és Leányokat, ott lévén Annya is Fridericusnak: azután a' Dologban eljáránk el-jedzők az Elector Hugát Catharinát, 's jó ideig ott

meg-nyugován, Haza fordulánk. Ez Elec-
tor nékem is igen szép Arany Lántzot aján-
dézott vala, maga képeére vert Arany fűg-
vén rajta.

Ez Házasságra a Fejedelmet vivé kiváltké-
penezok: mivel igen (nagy) Méltóság, és nagy
hir, név szerető Ember vala: hogy nagy Ki-
rályokkal, Fejedelmekkel, annál inkább Csá-
szárral való Sogorság által, mind Méltosá-
gát, hírét, nevét, 's mind Birodalmát ter-
jeszthetné, 's erősödhetnék állapottyában, és
a mint hátrább-is irám: ha a Romai Csá-
szárral való szövetsége végben mehet vala,
a Pogányság ellen való hadakozásban, no-
ha külsőképen igen színezett, és kereste ked-
veket. De az nem succedálván a Brande-
burgiai Házban házasodván, mind az Elec-
torokért lévén Atyafiságosok többek is, nem
csak a Brandenburgumi, de leg inkább a
Sveciai akkori híres hadakozó Királyért
Gustavus Adolphusért, kinek Felesége is
azon Házból vala.

Haza érkezvén azért az Uthól, a Fejede-
lem a Követ Urakat sok kegyelmességgel lá-
tá, engemet is azon Gyermekei mint sem Ifiui
állapotomban 18 Esztendőben jártomban, fő
Innyaadóvá *) téve. Tíz lóra fizetést, azon
kívül személyl Pénzt rendele.

*) innia adó (inniadó), pohárnok; pocil-
lator, pincerna; Mundschenk,

Expediála azért ujabban az el-jegyzett Fejedelem Aszszony alá hozására a Pactumok szerint, végezések közt Dotalitiumában a Fejedelem Aszszonynak Fogarast, Munkátsot, Tokajt bizonyos summákban, mellyekben maga is a Fejedelem birta, fel-küldvén azokról való Diplomát is azon követektől, azok pedig valának: Rákoczy György az öregbik, ki Fejedelem képét viselte a solennitásban, és mind a Juramentumat deponálta, 's mind a Matrimoniumnak külső árnyékát véghez vitte a Fejedelem Aszszonyal ágyra kevés ideig való ülésekkel. Követek ismét Károlyi Mihály, Miko Ferentz, Kassai István, ezek és vélek több Fő Emberek, Urfiak felesen, és pompáson menének. Termináltaték Kassára érkezések, és a Lakadalmi Solennitásnak napja Mensis Febr. Die 8-va 1626. Mellynek előtte a Fejedelem is jó idővel ki mené Kassára igen nagy készülettel, de a napra el-nem érkezének, mert az utban a Fejedelmi Kis Aszszony meg betegedék himlővel egyéb testén sűrűen, de az abrázatján alig tsaktiz szem himlő is ha költ, óltalmazván orvosságokkal is. Azután el nem mentem vala én az Urakkal: hanem meg hozván a Meny Aszszony betegségének hírét, 's azon a' Fejedelem igen meg szomorodván, siettséggel expediála engemet idejében olly reménséggel, hogy nem

lévén talám olly derekas a nyavallya Ro-
semberg tályékán *) fognám elől találni;
Instruála szegény, hogy szorgalmatosan meg-
vigyáznám, a mint az előtt is már láttam
vala, ha a betegség valami meg-vesztege-
tést ábrázatjában nem tsinálté? Meg-indu-
lék azért másod magammal tsak postán;
de a Posta lovaknak szük vólta miatt el-ke-
lle hagynom Lötse tájékán, és tsak egyedül
sietve continuálám az utat. Esék az utban
illy dolog rajtam: hogy meg indultam
vala Tatar nyeregben, mellyet nem tudtam
az előtt, hogy hosszas és szüntelen való Pos-
tálkodásra olly alkalmatlan légyen, melly
engemet annyira meg-röntött vala, hogy ha
még tsak egy nap kellett vólna continuál-
nom lehetetlen vólna egy vagy két napokon
ne nyugodnám: szerentsémre azért Sz. Mi-
hály nevü Falun túl, holott egyik Posta-
helyly vagyon, találkozáom szembe Petki Ist-
vással, ki is Postán a Fejedem Aszszony-
tól jő vala, kitől meg-értem, hogy szinte
Slesiában fognám találni a Fejedelem Asz-
szonyt, mellyhez képest nem jelentvén okát,
hanem tettetvén szép uj Tatar nyergemet,
melly feles pénzt érne, károsnak tartanám
ollyan bizonytalan uton hordozni, mivel a
Posták utjából ki-kellettik térnem, történ-

*) tájékán

hetik Lovat nem kaphatván, gyalog járással kell toldanom, 's nyergemet is el-kell hagynom, bajos is vólna a nyergelésnek változtatásában, igen rut ferteges idő is lévén, hanem mivel a szokás szerént szembe találkozáván a két Posták, tsakegy-más lovára kellene ülnünk; azért ő az én alattam való Lóra ülven, vigye-el nyergemet és azon lévő minden szerszámokat; Én is az övét, ki tsak paraszt, de jó ülésű Katona nyereg vala. Ezen meg-egyeztvén, én ugyan meg-ujjulék, hogy azon nyeret kaphatám, ő pedig sokszor panaszkodott, 's tréfánk szép vólt felölle, alig vihettvén véghez az uttyát *) Kassáig.

Én azért el-menvén, és Rosenbergen túl el-válván a Posták uttyáról túl Sziretzen, Busgtatin felé, és a Jablonka havasánálta kelle mennem, melly utban igen nagy bajjal tudtam pénzen fogadni, de igen rossz lovakat, úgy hogy egyéb iránt gyalog jártam többet mellette, hanem tsak az hasznom vólt, hogy a nyeret hátán vitte, és vizeken által vitt hátán a rossz ló, egyéb aránt igen szaporátlan vólt járásom, tsak valamint az eke vagy nagy terhű szekér előtt a rossz ló, tsak a szerint lépdegelt. Két dologban igen szerentsén forga életem. Egyikben, hogy Kisicha nevű igen sebes folyó vízben, sok helyeken kellett által lépnem, kinék áradásában alig

*) utját

ma
lov
ver
tsé
ma
vez
va
dán
a
is,
szá
ügy
mir
hog
sér
kar
men
a b
el-i
vala
Kal
kez
örön
dott
Lof
veze
tem.

*

maradott-el, hogy el nem döntötte a rossz lovat alattam. Végre szintén az utolsó Réven el-is tsapa forgatván lovastól, szerencsémre a part mellett lévén szinte, mind magam, lovam lábra kapánk, 's ki menvén vezetém az hitván lovat ki fékemből fogva, 's ottan közel lévő Faluban szárazkodám 's a mi rosszszul tudtam intve 's szolva a Totokkal más lovat alkuvám és Kalauzt is, hozának pedig hasonló rossz lovat, megszarazkodván azért akarék keveset alunni, úgy is tudván a Tótok hogy aluszom, a mint érthetém igen rossz szándékkal lönek, hogy az utban valamit rajtam ejtene a kísérő, látván egyedül és csinos köntösömben kardál, lodingal létemet, melly miá *) ki ment szememből az álom, és noha félve de a hetsülettől izgattatván, ugyan azon éjjel el-indulék mert tsak sötét estve érkeztem vala oda; a kísérő egy nagy erős Tót volt Kalauzom, nagy hoszszu nyelvű fejsze volt kezében, a ló mellett én gyalog mentem, örömet egynehányszor, hátom megé maradt volna jövőn; Én is vevem eszembe 's a Lofékét adám kezében, 's előttem a Lovat vezettettem véle, magam utánna mendegéltem.

*) miatt

Jutván azért a' Jablonka Havasára, tehát azt a Passust Császár Praesidiuma őrizte, Sántzok lévén a tetején, az utakon Strásájok, azon uton a' Strására juték, holott a restálának, es a Sántzhoz vivén találkozik az officierek között Deákul tudó, meg beszélvén járasomat, nem hívének külömben, hanem árestom alatt késertetének mind Tot Kalauzostól, 's vivének az Havasnak tulsó allyabéli ugyan Jablonka nevü Városba, ki az Havastól neveztetik, holott vólt Dereka a Praesidiumnak és Kapitányok is, mig oda érek nagyon megvirada, imé tehát a Kapitány megesmére, én is ötöt, mert az előtt is a Követekkel azon jövén alá meg-esmérkedtem, 's ittam is vólt velle, és így Isten meg óltalmza a második nyavalyától is; betsülettel láta a' Kapitány, jól tartá, jo lovat is ada alam, és késéresnek szine alatt négy Lovas Rajtár el-vezeté szintén Thesenig*) Slesiában, holott találám a fejedelem Aszszonyt, az velle lévő Comitivával és Magyar Urakkal, kik örömmel látának, a Fejedelem Aszszonnyal szemben lévén, köszöntvén Tolmáts által, néki szólló Fejedelem Levelét is megadám 's harmad napig megnyugován expediáltatám azon uton vissza, utánnam a Fejedelem Aszszony harmad, vagy negyed nappal megindult, mert im-

*) Teschen

már jól meg-könnyebédett volt, és engem igen szép gyémantos szív formán metzett kövü Arany Gyűrűvel meg ajándékozván kivel jedzettem is el a Feleségemet, magam azon vissza mentemben Romai Császár Fő Cancellarius Magyar Szennyei Istvánt a Tát-ra hegye alatt való Vendég fogadóban találám ki is szeretettel láta, ira es izene is a Fejedelemnek, és így Istennek kegyelmes vezérléséből békével Kassára érkezvén a Fejedelem is Kegyelmesen láta, és értekezvén minden szükséges dolgokról, kiváltkeppen a Fejedelem állapotjáról contentálodék relatiomból. (A-o 1626. Aetatis 19)

Anno 1626 Én fordultam 19 Esztendőben nem régen ezek után, midőn a Fejedelem Aszszony Kassához közelített vólna, a Fejedelem is nagy Pompával méneki 's excipiálá őket, maga virágos vont ezüst köntösben, nusztabérlett Galleros mentével Kolts tollason, mind maga, mint Fő Lová. Minekelötte a Szemben létel, lön nagy Contentio lön a méltóság felett, a Bavaria Elector és Brandeburgumi Fő követek között, a Bavarus egyéb időben az Imperialis Sessióban elsőbb lévén a Brandeburgusnál, itt is azt kívánta; ama pedig ellenben azt állatta, hogy ő nem tsak követ abban az állapotban, hanem öröm Atyaképében loco Patris et Fratris vagon a Fejedelem Aszszony mellett, a mellyért ötét illeti, valamintha Attya, vagy az helyén

Bátyya a ki tartotta, ha jelen volna szemé-
llye szerent, bátor a Bavarus is szemé-
lye szerent, de az alkalmatosság azt kíván-
ná, hogy a betsület néki adatnék, mint A-
tyának, e végre a Pompa sokáig állott min-
denik felöl; amazok a Fejedelem Asszony-
nyal a Hernád vizen túl az hegy alatt, imé-
zek a Fejedelemmel innen a Város felöl:
Praevaléala azért a Brandeburgus része já-
rúlván Romai Császár és több Imperialis
Fejedelmek Electoroknak is Követtyeknek
tettsszése a Brandeburgus képében vala egy
Gróff Svátzenberg *) régi Nemzet, természetes
Ember, eszes, Tanátsos es Udvari Ember is,
az Electornak leg-belsőbb és kedvesebb Em-
bere, Religiojában nem igen apertus Ember,
nével Catholicus, mind az által Austriacus
igen, mint ki nem is hadgya az Electort több
Evangelicus Fejedelmekkel confoederálni az
Imperiumi hosszas Hadakozások alatt is, no-
ha Országá a Neutralitas miatt a két ellen-
kező féltől igen el pusztitatott, maga is in-
kábbára mind Prussiai, Pomeraniai Birodal-
mában lakik a' Hadakozás alatt.

Miglen a' Contentio és Disputatio tar-
tott, engemet küldözött a Fejedelem, és
jártatott talám négy vagy több ízben is egyik-
hez, másikkhoz is, mig a Complatio meg-
lott, lévén már esmeretségem is köztök.

*) Schwartzenberg

Meg-egyeztvén azért; a Fejedelem Aszszonnyal lévő Nasz népe által jöve az Hernád vizén, a Fejedelem is lovon az Hintó mellé méne, Fő Lován meg-hántatván magát, de egyik Fél is nem szálván le akkor; hanem fel vont igen fris Sátorok előtt az Hertzeg Kis Aszszony Hintójából, a Fejedelem is lóváról le szálván foganak kezét, és adának tsokot egy másnak 's mennének Sátorokban a nevezetes Emberekkel mind két részről, a szemben lételkori kéz fogás, köszöntés után lévén nagy lövések, Dobok, Trombiták horsogási a fen ülő seregek közül, a Sátorban nem sokaig beszélvén és mulatván meg indulának, a Fejedelem Aszszony ismét Hintójára, a Fejedelem pedig Lovára fel ültetteték, az Hintót pedig a' Fejedelem készítette vala, bársonyos vala mindenütt a szokott helyeken és Szkofium arannyal gazdagon meg varva, mellyeket Constantzinápolyban varottak vala; minden Vass Eszközei az holott lenni szoktak meg aranyoztattak 's ezüstel boritattak; hámjai is a Lovaknak veres bársonyosok és varrottak, hámhuzói hasonlóképen és mind azok arany fonallal elegy sellyemmel rojtosok; Kotsis, Felejtár, veres bársony köntösökben, és meg az Ostorok is boritottak mind nyelestől. Kengyel futók e szerént. Tsináltatott vala mást is Lengyel Országban igen gazdagon arany fonallal varottakat, aranyozott vas szerszámival, de imez méltóságosh vala; az

Hintó ablakában ülvén két igen fő Lantos Gyermek Czifra öltözetekben egyik Német, a másik Frantzia. A' városba bé menvén, ismét hatalmas lövések lönek; azután midőn meg telepedtenek, Currus Triumphalis az utzán mesterségesen vonás nélkül mutatá magát. Vóltak gyűrű öklelések és Quintának. Végtére concludálta a' Méltoságot a' Fejedelem bolondja, Mihály Biró, ki igen fő Mester, jádзи ember, de természettsuf ábrázatu, kelevészt töre az azkori Fő Lovász Mesternek Balási Ferentznek jádзи Bolondjával, Cserkesz nevűvel, ki egyszersmind Hegedüsse-is vala, azután szegény Bethlen Ferentznek szolgálja lön, a' Küköllő viziben részegen hólt, így a' nyereség Cserkeszé lön, orra mellett öklelni találván Mihály Birót, kivel annál rutabb lön azután.

A' Lakadalom napján a leg első Tántz a' Völegénye lön, az után a' Meny aszszonyal a' Romai Császár követtye tántzolt, ki mivel Papi ember vala, a' vólt a' mód: hogy egy szép keszkenőnek az egyik végét a' Pap Ur, a' másikat a' Meny aszszony fogta, és úgy tántzoltak. A' solennitásnak minden Igazgatoja és Gondviselője nagy Urakból, Fő Emberekből allottak: sokkülömbkülömbféle Musikák, Mesterséges Tüzes szerszámok lönek, mellyek alatt mene véghez a' Lakadalom! Az hintó előtt való lovak hat fejékék igen szép Török lovak vóltanak; orosz

lán módra üstökig festettek valának. Ezen solennitásra a' Török Császár-is követjét küldötte vala igen pompáson Budáról, neve vala Jahia Passa, de nem lön jelen a' Lakadalom napján illy okból, mert a Fejedelemnek igen nagy szorgalmatossága vala felölle, mint lehessen a' két Csaszaroknak Contentiojokkal betsületeket megadni egyszersmind, azonban azt hozván az alkalmatosság, hogy a Fejedelem Asszony meg betegedvén a' praefigált napra el-nem érkezheték, hanem néhány napokkal azután, a Török pedig tempestive eljött vala, a Romai Császár követtyét minden utamban tudositottam vala, 's mind azon kívül a Fejedelem is eleiben küldött vala; többeket is a kiket lehetett, tudositott, 's azok tartozkodva alkalmaztatták magokat; imezt azért a Fejedelem igen splendide vendégelvén ajándékozván, nem várakoztatá, el beszélle, ott hagyván Császár ajándékát, azután a Lakadalom idején lönek a Keresztyén Fejedelmektől, és egyéb helyektől sok külömbféle gazdag ajándékok.

A' Solennitások után Erdélyben a Fejedelem az uj Fejedelem Asszonnnyal bémenvén, elkéséré a meg nevezett Gróff Svartzenburg véle lévő több Német Urakkal, Uri és Hertzegi Asszonyokkal, többek között az Electornak Fő Márschalja Borsdorf Cancellariusza, Nizbek nénnye is a Fejede-

lem Aszszonynak, Brusving *) Hertzeg is el-
késéré mindenütt pompás vendégeskedéssel
lévén, de én nem láttam, 's másoktól se
hallottam, Kit akar mennyi, Boritallyaikö-
zött is úgy meg nem változtatott volna Ter-
mészetében, mint azt a Svártzenburgot, kin-
tsak akkor esmérte meg a' részegség, hogy
ha meg részegedett, halgatott, nem beszél-
lett, egyéb aránt mind igen Temporaneus
vólt, mind maga alkalmaztatása. Vége lé-
vén annak is azok el mennének, mara-
da tsak a végezések szerént maga udvari
népe a Fejedelem Aszszonynak. Ez Laká-
dalom lévén pedig Anno 1626. Terminálta-
tott vala Februariusban, de betegsége miatt
haladott vala valamit, nem érkezének jól a
napjára.

Ezen 1626-dik Esztendő felé ismét Romai
Császár ellen hadra indulánk. Én akkor
jártam 20-dik Esztendőben, Várad felé men-
vén ki, a Váradi Bányában lévén szegény
Fejedelem maga Jel Zászlójának hordozását
is réám bizván, noha fő Innya adoja vól-
tam, arra Viceül rendelék, úgy emlékezem
reá Váradi Gargotz Mihályt ö véle ideig azu-
tán Dániel Ferentz vólt Vicém: nekik kellett
hordozniok a Fejedelem itallyát is mikor
helyben vóltunk Fejérváratt Télben a se-

*) Brunsvik, Braunschweig.

bes Vizeről, nyárban a Királyné Kuttyáról*) melly Kis Falud fele van; más helyeken lévén 's járván az hol alkalmasabb vizet találtunk. A' Jel Zászló hordozásra fizetésemet többítvén Lovat Aranyas szer számmal párdutz bõrrel ada, azon Bányában szegény Fejedelem maga kezeivel szegézé-fel a' Copiára a Jel Zászlót, 's adá kezemhez meg szerentséltetvén, a Zászló veres Kamúkára négy szegüre aranyas Czi-merrel vala Készítetve rojtya és le-függöje, öreg bojtos gombja veres sellyemből elegy arany fonallal vala.

Váradra azért bé-menvén, ott sem kés-
tünk, az hadakkal fel indultunk, midõn Ki-
mentünk Váradrol, a Ló én alattam lassú
járásban el-esék, Kit a Fejedelem adott va-
la a Jel Zászló nyelének is egy darabja el-
törék, melly felöl is sok rosszszat ominálta-
nak; de az Ur Isten Jó kimenetelét adá azon
utunknak is noha nagy szerentsében forog-
ván. Ezen Exeditioja a Fejedelemnek vólt
Correspondentiajából a Töröknek és egy
Mánszfeld nevü Generálnak, ki az Imperi-
umbéli némelley Confoederatus Fejedelmek-
nek akarattjokból continuálá a Romai Csá-
szár ellen való hadakozást, és ezekkel kellett
vólna tempestive meg egyeznünk és conjun-

*) Kútjáról

ctis armis hadakoznunk. De ezt a Romai Császár jól tudta, mert intercipiálták vala az abban járó embereket, Turotz Vármegyében Szlabinyán lakott egy Révai Ferentz nevű, egyéb iránt mind Religiojában, mind egyéb dolgaiban igen álhatatlan rossz ember, ki az előtti Rebellioért azzal captált vólt grátiát Császárnál, e'képen azért Császár Armadája eleiben ment Wallestein *) Generalissal.

Ez Wallestein Generalis igen hires, gazdag, de szerentsés Ember is, felette kegyetlen, negédjés dühös, halálba buborékolva gyönyörködő Ember vala, Kiröl irnom nekem nem szükség, mint hadakozott Császár mellett ihüségesen, miképen degradáltatott gyalázatosan viszont rea szorúlván, mint restituáltatott, azután is mint szolgált és büzt költvén hozza, gyalázatosan mint ölettetett-meg, azt az Imperiumbeli Historiák declarállyák, noha irták a mint tetszett, nem mindenekben adolognak igazsága szerint, igen nagy haddal ment eleiben Mánszfeldnek Vallestein, hogy im pediállya ala jövetelét és egész Slésian által mindenütt rajta kapdosott, de Vitézül tsak el jött, noha nem lehetett ugyan kár nélkül, kivel egy Kun Ferentz nevű Szolgája a Fejedelemnek

*) Wallenstein.

jelen
tal
vol
licus

meg
is ha
meg
dolg
ta a

obsi
Had
vala
járo

küld
Mán
vivé
dai

Mán
Vall
délé

röke
Cón
feld
Feje
ra n
essel
hog

*

jelen volt 's jött a' Jablonka Havassan által Trintsén *) felé, kiben Correspondens volt a Trintséni Ur Illyéshazi Gáspár Evangelicus Ember.

Eképen azért Mánszfeldel kellett volna meg edgyeznünk Palánkatáján a Törököknek is hasonlóképen, és mind a kettőben igen megtsalatánk, tsak nem rajta is vesztök a dolgot, mert Manszfeldet Vallestein tartóztatta a Budai Vezér és Murza Passa Nográdot obsideálá; mi pedig utunkat continuálok az Hadakkal. Itta Fejedelem nagy busulásban vala, mert mezei fizetett és szin hadát Elöl jároban Horvát István Mezei Generalissával el küldötte vala, hogy meg segitené és edgyezne Mánszfeldel; ennek hirt Császárnak megvívék más felöl azt-is, hogy Nográdot a' Budai Vezér meg szállotta, azt is féltvén, és Mánszfeldet is meg nem tartoztathatván Vallesteint az Armádával revocálta illy rendléssel, hogy Nográdot meg segitvén a Törököt alólla el vervén a velünk való Török Conjunctiojat impediállya; azonban a Mánszfeld hadának eleiben eshessék: Ezeket a Fejedelem is értvén mind igaz magyarságára nézve, Nográd is hogy Pogány Kézbe ne essék, mind maga szerentséjét is féltvén, hogy szakadozva ne találhatnék, szünetlenül

*) Trentschin

szorgoztatta a Vezér jövetelét alattomban pedig titkoson meg biztatta a Várbelieket is várta volna a Mánszföld hadát is, és annak eleiben küldött maga szin hadát is, de mindeniknél elébb jutván mi Palankához, imé az Ellenség is úgy serénykedett, hogy minden nehéz terhet el-hagyván, Érsek Ujvárnál *) mint kész harcra tsak úgy jött, hogy akár a Törököt léphesse Nográd alatt, akár mi reánk vagy Mánszföldre talalkoznék elébb tartozás nélkül meghartzollyon, a mint hogy, nem hogy külön külön nem birt volna akár mellyikkel is, de mind együtt is nagy gondot adott volna, mert tsak Német vállogott és jó exercitatus had több volt 32smnél, azon kívül Magyarország a' Palatinussal Eszterhazy Miklóssal, Horvátság Zrini Györggyel, midőn azért Palánkhoz érkeztünk volna, ott akarván meg várni a Coniunctiót a Törökkel, a Fejedelem tsatát bortsáta Ersek Ujvár felé Egri István nevű bortsületes igen jámbor vitez Kapitány Emberrel, azonba a Palatinustól követ érkezék Kéri János nevű Uri Ember, békességnek tractájára Ki midőn tractálna, jöve hir, hogy hátán hozná az Ellenséget, és segítség kívántatnék, kinek segítségére Böjti Istvánt igen hires Vitez Kapitányt, Ki igen szükséges időben érkezett, melly segítő Csatát, maga a Fejedelem ki

*) Trencsén Vármegyében.

menvén a Seregekből Copia alatt számlálva bocsátott vala bizonyos számúakat, maga is ki menvén a' Fejedelem Palánkig, várván a Török hadakat; kiket sok ijesztésével és nagy persvasiókkal nehezen mozdithatott el Nográd alól, mind azáltal utollyára megizenvén, hogy jö az Ellenség, Fő Lovász Mesterét Balási Ferentzet küldvén a' Vezérhez, és az Agák előtt meg mondván, hogy ha valamellyik rész hadon esik a szerentsétlenség, Hatalmas Császár előtt ő lenne oka; nem vévén azért tréfára, megindúlt; Elöl jároban érkezhén a Pesti Tatárokkal Iván Vajda ki Tisztviselőjök vala, azt meg-ajándékozván a Fejedelem mindjárt bocsátá az Ellenség eleibe a meg irt két magyar Csátának segítségére, Kik akkor érkeztenek, hogy ellenségnek könnyü Hada, a Magyar és Horvátság a miénket meg nyomván, hátokon hozták, meg ujjulvan azért az érkezett Tatársággal, reménységet vévén több Török és Magyar érkezése felöl is, mert a Tatárság egy Zászló allya vala, de igen vitézül emberkedvén a Futó Csátán is megfordúlt, 's e'képen az üzőket is meg fordítottak, melly azt használá, hogy az Ellenség is tartozkodva be jöne, az alatt a Török hadak is el érkezének, a Palatinus követjét is a Fejedelem így bocsátá el: Mivel az Urad téged mint szines Mediator Tractára bocsátott, más felöl Ellensegémet az alatt reám hozta; azt érdemlened, hogy üttetném el a'

Fejedet (Valóban meg is szeppent vala Kéri János Uram) De hogy meg esmérjed mind Te Keresztényi Indulatomat, mind az Urad megtudgya, hogy reménsége felett csalárdságával nem használ ő készebben talál mint sem gondolta maga; azért ez uttal menny*) el várom az Uradat véle lévőekkel, 's Istenre bizom a szerentsének ki menetelét. Ezzel elmene a Követ elkisértetvén néhány magyarokkal, a Fejedelem pedig Dobot üttetvén, mivel mások igen el oszlottak vala, én pedig Sátorának által rekesztett részében halgattam mig expediálá, tudván maga is a Fejedelém, én lévén Jel Zászlójának hordozója, elsőbben is én ültem Lóra, a Fejedeleis fel ülven az hadak is fel ülének, noha sok része sakmányra ki oszolva vala, a Török hadak is még jól meg sem telepedtek vala.

Itt a Fejedelem illy fogyotkozást tett vala, hogy az hadak eleiben mint mászor bizonyos Generálist nem specificált vala, noha jelen vala az előtti Hadakozásiban Rhédei Ferencz halála után succédált Generálisságot viselt Vitéz Úr Kornis Sigmond volt egyik oka, mert immár akkor kezdette vala nevelni Zolyomi Dávidot Udvari Kapitányává és mezei Hadak, Fő Generalissává tévén, noha Horvát István járt vélek az Ifiu-

*) menj

ra b
fect
ficia
Gyö
nak
vala
tapa
vait
tette
Fau
casi
is d
mok
lens
Feje
ván
ugy
Tud
kién
sza
nie
egy
ván
Feje
eng
keg
tésé
meg
bos

ra bizni nem vólt alkasmatos, annak is defectussával az említett öreg Uratis nem praeficiálhatta; Lehetett olly oka is, mert Hallér Györgyöt, ki praedecessora volt Zolyominak, cum disgratia et disgustu bocsátotta vala ki Tisztiből mert igen Austriacusnak tapasztalta vala lenni, és alkalmatlan Szavait is a Fejedelem Confoederatioja felől értette vála, kinek Kornis Sigmond felette nagy Fautora vólt. Ezen Haller György ezen occasióban, midön az Ellenség reánk jöve, ugy is deprehendaltatott, hogy az hadi Edictumok ellen ellenkezésnek szine alatt az Ellenséggel beszéllett, melly tselekedetiért a Fejedelem nem bántotta, hanem contemnálnván illy magnanimitassát mutatta, hogy ugyan Kornis Sigmondtól izené meg néki: Tudom ugy mond latorságát, es arultatását, kiért halált érdemlene, de mennyen *) vissza házához, ne kellessék itt miattam elvesznie, itt ne arulkodjék 's ne practicáljon, egyéb iránt elesik a Feje; mellyet megmondván ugyan, de el nem ment vala, hanem a Fejedelmet sok betsületes Uri Emberek megengesztelék, mint ki természeti szerint igen kegyes és Kegyelmes természetü, Ember öletésétől irtozó, mind hamar indulatu, de azt meg banni tudó, haragot pedig nem tartó boszszut nem üzö Fejedelem vala; mellyet

*) menjen

többék között magan is Kornis Sigmondon meg mutatott vala, mert Fejedelemségének kezetiiben bizonyos okokból ötet is meg fogatta vala, és valahány ideig Fagarásban az Atyám Kapitánysága alatt tartották fogva, de igen tisztességessen mellette lakván Felesége-is mikor akarta, egyéb aránt is egyre vendégeskedvén velle az Atyám; de nem sokára meg engesztelödvén hozzá, minden Jozságát 's javait restitualván, annál nagyobb betsülete, hitele és igen nagy kedvessége vólt, sok kegyelmességével is éltette, Battyanak hivta, a mint hogy vólt is valami rokonság köztök.

A mint azért emlitem, hogy bizonyos Generalis az Hadak előtt nem vala; azonban az ellenségnek hirtelen és véletlen (a meg irt alkalmatlanságok az Hadaknak megszaladozva létek miatt, és a Magyar's Török Hadaknak igen szoros helylyben lételekkor) érkezése miatt, bizony dolog, még a nagy Fejedelem is tsak nem confundáltatott vala, kit maga is azután vallott, és hallottam hogy soha is olly szoros ügye nem vólt, kinek végét ugy rettegte vólna, 's méltán is, és midön fel ült vólna, a Táborrol hartz helylyet, és az Ellenséget nézelní indult vólna az Hadak is ülvén 's álván ki, a Vezérnek is meg izené, hogy hadait, kik el nem széledtek, vagy Sákmanyra nem oszlottak vólna, fel ütelné; nem Kornis Sigmondnak még is,

ha
pi
de
lá
Ki
na
biz
na
ma
tsa
gec
Ro
a I
a S
bir
ö g
Tör
vér
hog
szer
lop
's m
álta
aka
ma
me

hor
nem
ját
essé

hanomvala egy Petneházi István Jenei Kapitány, Kisded, modos, immár öreg idejű, de hires vitéz Uri Ember, annak parantsolá, hogy az alatt a Seregeket rendelné, a' Ki-is igen haborodva felele: Nem most volna annak ideje; ha mit akar Felséged reám bizni, holott az Hadaknak nints arra ordonantiájok 's ki fogadná az én parant solatomat? Kinek monda a Fejedelem: Menny eltsak Uram meg hisznek, mert ismérnek Tégedet; a Fejedelemnek fegyver hordozója Rosaki Kun István lévén annak kezéből vivé a Fejedelem tollas botját, és azzal méne el a Seregeket rendelni. Ez Petneházi István birta Világos Várát Jenő mellett; mellyet az ő gondviseletlensége miatt lopva vett meg a Török és birja máig is, mellyhez ártatlan vérontással jutott vólt, előbbi Possessorát, hogy ő ölette vólt meg, hire ugy vólt, kétszer is jó Vitéz Emberek mesterséggel megloptak azon Várát, a' Kapujan is bémentek, 's meg ölték a' Kapusokat, de azok két három által vissza verették, ugyremitették, nem akarta Isten hozza jutását, kit a Pogányok magok is Karhoztatással vetni szokták szemekregyakron.

En is azért a Fejedelemnek Jel Zászlóját hordózván mondék: Kegyelmes Uram ha el nem viszém betsülettel Felséged Jel Zászlóját valahová megkivántatik, bátor fejem essék el érette; de egyik kezemmel azt, má-

sikkal fékemplőt viselvén, óltalmazására elég-
ségem nintsen, azért maga méltóságában
járván, rendelyen a' Jel Zászlóra vigyázo-
kat-is, mellyhez képest Bartsai Sigmond Ur
embert, Körösi Istvánt a' Váradit, ki is nagy
Fő Ember vala, rendelé mellém, kik a' Jel
zászlóra vigyáznak. Ki álitván azért a' Gya-
logságot, és a' Lövő szerszámot, vala egy
Keskeny Sáros árok, kin által költöztek va-
le, de vissza állítá őket, hogy Passuson az
helyen lenne előttök, magával fel-menének
egy oldalban, az honnan meg nézheté az el-
lenség seregét, kik is immár a' Sáji szoros-
san által költöztvén, hartzra rendelék a' se-
regeket, kiket jól meg-szemlélvén, látá hogy
tüzeket kezdenek rakni, az idő is már nap
haladásnak előtte nem vala fellyebb, mint
két órával, az Expertus Fejedelem az időt,
helyet a' Seregek állását, tüzek rakását, ki
tanulá onnét, hogy az nap nem vólna szán-
déka, sem módja az ellenségnek a' meg-üt-
közésre; menének a' vezérhez is ki is immár
hartzra ki állított seregei között áll vala
kesz resolutióval, beszélvén azért vélle Tol-
máts által meg mondatá, hogy az ellenség
ma hartzot adni nem akarna, mivel pedig
a' Lovas Hadaknak a' mi Részünkre olly szo-
ros helyek vala, kit az ellenség el nem fog-
lalt vala, hogy tsak két vagy három ezer
Lovas Seregnek is meg ütközetre alig vala
alkalmatos, erdők, berkek és vizes helyek
lévén, egyéb aránt is olyan tüzes néppel

melle
kisér
feld
la: a
melly
oda v
vala
de se
sott-
tulját
hirre
nál i
nagy
a' me
váltá
tek's
tált l
beálta
nek h
velte
tán m
tött á
tsedbó
adta

E'
delem
ledvén

*)

mellette lévő könnyü haddal is a' hartzot
kisérteni kétséges vala, mert még a' Mansz-
feld hada is velünk meg nem edgyezett va-
la: a' Fejedelemnek is mezei fizetet hadai,
melly szine vala hadának Horvát Istvánnal
oda valának, noha Mánszfeldtől is el-vált
vala Horvát István az ellenség felé indulván,
de sem arra nem ment, hogy rajtok kapdo-
sott-vólna, és tartoztatta-vólna, sem há-
tulját nem infestálta az ellenségnek, sem
hirrel a' Fejedelmet nem tartotta, sem an-
nál inkább meg nem edjezett *), ki miatt
nagy suspitióban is hozta vala magát, mert
a' mellette lévő mezei Kapitányok is aggrá-
válták, mivel a' Palatinusnak emberei men-
tek's jöttek hozzá, kikkel sietve mit trac-
tált legyen ő tudta, de mivel nem is adhi-
beálta a' Kapitányokat, kik a' Fejedelem-
nek hiteles Zálogos hív emberei voltak, ne-
velte a' kéttiségetannyira, hogy soha az u-
tán nem is lön az elébbi hitele, sőt tsak la-
tött állapotban hala meg is, ki tudták E-
tsedből is, mert az ott való Kapitányságot
adta vala az előtt néki a' Fejedelem.

E' képen forogván azért a' dolog a' Feje-
delemnek lön az a' Tanátssa, hogy bé estvé-
ledvén, vissza szállanának Szétsénhez, ho-

*) egyezett

vá hogy ha az ellenség utánnok nyomulná, mind hartzra alkalmatosb mező lenne a' Lovas Hadaknak, mind azomban Mánszföld is el-érkeznék és így Coniunctis armis bátorságon hartzolhatnának meg, az alatt Horvát István is el-érkezvén vélek meg edjezne; de a' Vezér ebben ellenkezik vala praetendálván azt, jobb vólna mind ketten a' Fejedelmek el veszniek tisztességesen, mint sem Hatalmas Császár gyalázatjára el-futniok, és birodalmára hátokon ellenséget hozniok: kire a' Fejedelem felele illy Példa beszéddel: A' Kos mennél hátrább mász mikor mással hartzol, annál sebesebben és keményebben ütközik: én is azért nem el-futni, hanem hátrább szállani az említett okokért akarok: meg mutatván azért az alkalmatlanságokat, ellenben az erősödésre való hasznokat, persvadeálá néki, és el-végezék az hátra szállást: nagy estig azért a' seregek mind hartzra készült akarattal állának szembe az ellenséggel. Azomban fellyeb említett Kéri János Palatinus Követségével ismét érkezik, kinek noha nem hiszen vala ugyan, mind az által a' Fejedelem is tetteté a' békesség tractájához hajlandoságát, és elsőben azt expediálván, el is kísértetvén szintén az ellenség Táborára, mihellyen bésététüle, leg-elsőben is tábori szekerek és Impedimentumok a' tábor helyről meg indittatának, az után az eddig rendben állott seregek is hagyván Dandár seregeket

az

az há
ellen
sok
tszak
Magy
mást
is nem
hoz a
podék
a' Ser
le a'

M
ujbor
totig
a' vá
rezné
kon a
meg
nagy
söre a
szidás
esmén
és ko
esett
de ak
gezvé
kenve
mara
sem a
meg a
vihet
MOR

az hátra helyben vigyázásért, és hogy az ellenség eszibe ne venné, a' Tábor helyen sok Tüzek is tsináltatának mint olyan éjtszakai dologban meg-elegyedvén Török 's Magyar portánsok, tsintalanság is esék egymást fosztogatván 's némellyeket életektől is nem tsak javoktól. Erkeztvén Gyarmathoz a' Fejedelem, ott a' Városban meg-állapodék, evék és keveset nyugvék is, az alatt a' Seregek takarodtak; vala pedig titkos jele a' Fejedelem nevének azon éjjel, fejér Ló.

Midőn a' Fejedelem enni akarna éjjel, ujbort kívánván, mert a' forratlan tsipős mustot igen szereti vala innya, parantsolá, hogy a' várba bé mennének, és olyan italt szerznének számára, el-menvén, mivel az utzákon a' Takarodó seregek meg-szorultak vala, meg tartozkodván egymásban, felette igen nagy szorongással, verdődéssel kellett későre által verdődnöm köztök a' setében, sok szidás, rijogatas esvén rajtam, mivel nem esmértek, ütés is néhány-szor kevésben mult, és kopja tövével való döföldés hogy nem esett; a' mi későre lehetett ugyan hozék, de akkor immár a' Fejedelem ételét el-vegezvén le-is nyugott, de azomban fel-serkenvén indulának, és eképen én etlen is maradék, nem is nyughatám se magam, sem az alattam lévő Lovam, az eső is jól meg áztata, mert zápor találta hirtelen nem vihettem vala Köppenyeget, maradék tsak

a' meg irtt veszélyekkel. Más napra víradván azért jutánk idején Szétsénhez, harmadik napján el-érkezék nagy fáradtan estvére Manszfeld is, vélle a' Veimári Herczeg Ernestus circiter 8fm Emberrel igen szép és tanult Haddal, könnyű szép Lövő szerszámokkal, mert a' többi az utban el veszedelmeztek. Tsudálkozásra méltó dolog is vólt miképen jöhetett annyi földről Császár birodalmán által, rajta lévén Császár ereje is, ki menvén személlye szerint is nagy szép mezei pompával excipiálá a' Budai Vezérrel edgyütt*), és mindenik táboron sok Kenyereket gyűjtének Fejedelem sátora eleiben halmotskákban, mellyel meg profontolák a' Német hadat. Ez Mánzföld reá nézve egy közönséges muskotélyosságot sem érdemlett vólna, igen kitsiny fonnyat nyul ábrázatú vén emberke vala nőtelen, de néhány szép Franczimeri valának, egyéb aránt híres practicus Hadviselő ember is vala. Az Veimari Hertzeg ellenben igen természet nagy ember, személlyében is híres vitéz vala, egy kék lovát is ollyat láttam, kinél nagyobb soha nem: mind azon által ugyan Mánzföld volt az Fő; szóvalan alá néző, álnokságot mutató ábrázatú ember vala ez a' Mánzföld, én alig láttam vala annál deformisabb em-

*) együtt

bert. Ugyan úgy is láttam sok helyyeken tsufságképen le képték, hogy egy nyulat irtak ülve 's német fodrott nyaka körül, 's intitulálták Mánzfeldnek, egyéb iránt hatalmas varrott tzifra köntösöt láttam.

Ez alatt mi történék, lásd az Istennek tsudálatos tselekedetit, mert mi visszászallottunk volna az ellenségnek véletlen érkezett nagy erejétől is az hartz helynek alkalmazatlanságától való féltünkben, az ellenség abban semmit észében nem vévén, Istentől meg rémítetvén, azt hitetvén-el vélek, hogy mi ellenben mindenik rész hadakkal meg-edjeztünk *) volna, és reggelre kelvén meg hartzolnánk vélek, ha pedig szokások szerint muniálnák magokat sántzal, és ugy akarnának óltalmazkodni, sőt ha tsak halasztyák is harczot adni, meg szoritván éhel halnának meg, mert mint kész harczra tsak harmadnapi éléssel jöttek vala-el, hagyván terheket Ersek ujjvárnál. **) Eképen azért az ellenség is azon éjjel vissza-szállott, de nagy kárral, mert éjjel lévén vissza szállások, vagy mondgyam ***) futások, mihelyt virradott a' hátra hagyott Dandár Magyar

*) meg-egyeztünk

**) Ersek Ujjvár, Neuhäusel, Nitra Vármegyében.

***) mondjam.

Seregek ezekben vévén, hátullyában sokat el-hullattanak. Az Ur Isten tsudálatosképen a' szintén tseppenőleg lévő Keresztyén vérontást így távoztatá el, mint két vak embert, ki nem látván egymástól félve egyik egy felé, másik más felé másznak hátra, úgy választá, futtatá-el egymástól. Illyen munkait az Istennek ezzel háromszor érttem majd egy mással hasonlókat, kikről bizonyos jegyek alatt ide hátréb fog emlékezeti lenni.

Noha azért másod napra az hir mingyárt *) érkezék az ellenségnek hátra szállása felől; mind az által a' meg fáradott s éhezett Mánszfeld hadát meg kelle valahány napokig nyugotni, proviántolni, és az után indulánk, az ellenség pedig szállott Galgotzhoz **) a' Vág vize mellé, azon hidnak tulsó végéhez sáztolván magokat: mi pedig szállánk a' Gárán ***) vize mellé Bars nevű Faluhoz, mivel pedig a' Török vég házakból tartások, lóna' Magyar, Horváth hadak szokott helyekre, a' magok vég hazaikban oszlának, a' Német hadak is mind közikben esni kezdett döggel halás, mind a' Commeatusnak alkalmasban találhatásam iatt három rész

*) mindjárt.

**) Galgotz, a' Németeknek Freystädtl.

***) Gárán, Gran.

re szakadozának: egyik Olaki nevű Faluhoz szálván Mérodi nevű valamely Tisztviselővel a' Vág mellé, de sántz nélkül. Másik a' Tót ujhelyhez azon viz mellett sántz nélkül azok is. Harmadik derekasb része Galgoczi hidhoz, a' Vág vize lévén derekasb defensiojokra való reménségek. E' képen jár vala a' két Tábornak tsatája egymásra sok ideig aprólékosb szerentsékkal: hanem lönek nevezetesbek ezek.

Egy Korban Egri Istvánnal a' Fejedelem expediála egy derék tsatát Két ezer Magyarral, ezer Törökkel, ezer Lovas Némettel, Kikkel én is el kéredzem, 's nehezen el bocsáta a' Fejedelem; midön azért már jól haladtunk vólna, azomban utánnunk érkezik más ordinantia, hogy vissza mennénk, mert az ellenségnek hirivel esett menetelünk készülettel várnak, minthogy is vala a' szándék, hogy által mehetnénk a' vizen, egyik Táborát meg próbálnok az ellenségnek; e' képen azért vissza térvén a' Derekával Egri István, maradánk a' Tepei Kováts Péter, és Faragó András Kapitányokkal tsak valami három, vagy leg fellyebb 400 Lóval, kikel bé-álván egy erdőbe Galgotzhoz közel, és Táborára nézven az ellenségnek, mivel ott a' vizen által nem mehetnek vala, sokáig várakozánk ha valami szerentse jöne reánk, aprólékosra ki nem mutatván magunkat, azomban Faragó András valahány jó Kato-

nákkal más felé váltott, hogy ha mit kap-
hatna, mi is pedig fellyebb indulánk a' víz
mellett, és Pestényi *) ellenében jutánk,
melly helyen vadnak **) a' Természettől
tsudálatosan rendelt feredők, holott a' Vág
parton mennél közelebb akármelly hidegsé-
gében is a' víznek ha meg-vájjatik, mindjárt
igen meleg és orvosságos feredő viz fakadni
szokott, az erdőken azért paraszt embert
fogván, meg-mondotta, hogy a' Tót ujhely-
nél táborozott Német Fő Tisztek feles ma-
gokkal Tábor helyet nézni, intézni a' Fa-
lukra jöttek volna: és hogy volna ott olly
rév, mellyen usztatás nélkül el-mehetnének
által, tsak nagy hirtelenséggel reá ereszke-
dénk a' vízre igen szoros helyen el-nyulva,
és által kelvén olly mélységés vízen, hogy
némelly apró ló kevéssé meg is uszontotta,
véletlenül meg-ütök 's fel verők őket, né-
mellyek Szent egyházban szorulva maradá-
nak-meg, némellyek kerítésében lovakon sza-
ladának, el-fogók azon Tábornak előttök lé-
vőit Groff Schlik nevűt, Ki Generál Alfelle-
riae ***) vólt, Fő Strása Mester néhány Ifiu
Grofokat, officereket, Köz legényeket le vág-
ván feleset, hintokat fel- vevén, sok szép
nyereséggel térénk vissza, nem mulatoz-

*) Pestény, Pöstyén, németül Pischtyán.

**) vagynak.

***) így, e' helyett: Artilleriae.

ván mind azon által, mert nem messze va-
 la mind Két Táborok két felől, nehezen tar-
 tám meg életét Sliknek, ki nagy Ember va-
 la nevezetes, az után Bétsi Kapitány és Prae-
 ses Bellici Consilii vólt, Kit érvén utól, és
 látván nem szaladhat, Kováts Péternek ma-
 gának álla-meg, 's meg adá magát, közel
 lévén a' Katonák, le akarják vala vágni, én
 is pedig a' Kapitánnyal érkezhén, nevét adá
 magának, kiről meg értettem Ki légyen, 's
 úgy oltalmazám meg. Itt illyen Tanuságra
 méltó dolog esék rajtam: hogy Lovászm
 Kezén lévén nyugottigen jó paripám kész
 fegyveremmel, kikhez biztam, és tsak köz
 paripámon ülvén a' másiknak kimélléséért,
 hirtelen lévén a' dolog, ugy el-szorították
 a' szoros uton, hogy mikor a' vásár el-múlt
 's vissza fordultunk, akkor találtam elől
 jöni Lovászmot lovammal, az alattam lé-
 vő ugy el-is bádjadván, hogy ha ellenség
 meg fordított vólna, bizonynal oda marad-
 tam vólna: ettől fogva bezzeg olyan occa-
 siókhan emberre meg választva biztam, 's
 magamtól távozni sem hagytam vezetéke-
 met. Eképen azért nagy nyereséggel me-
 nénk vissza, e' része azért az ellenségnek
 Táborának fundáltatván az Ujhelyi Tábo-
 rokból a' ki Pesténynél *) fel nem verettet-
 tek, takarodtak a' Fő Táborra Galgotzhoz,

*) Pöstyén.

Azután nem sokára Horváth Istvánt egy rész Magyar haddal, és az Egri Passát, Ki vala Papozogli Mehemet Passa részeges Török, de iges híres vitéz ember, a' Fejedelemnek nagy jó akarója, mert két állapotból elébb elébb az ő Commendója által promoteáltatott, Küldé mondom a' Fejedelem a' Deakinál lévő Német Táborrésze, az holott Meroldit dissipálták, a' maradékja annak is Galgoczhoz szorula, kiket is ottan ottan infestaltatott a' Fejedelem, és már élésből is meg-szűkülvén, a' dög is közikben esett vala, 's a' nagy hatalmas Armádának mar éhség, dög, fegyvermiatt fele is nem maradott vólna, kiket jobban is ruinalhatunk vólna; de mivel már az hó-is a' mezőn ottan ottan reánk esett, nehéz vala a' Táborozás a' Magyaroknak is, és zugolodunk vala; a' Mánszfeld hada is inkább, noha azok Faluban takarodtanak; mind azon által ezek még is tovább continuállják vala, de a' Törököknek szokások szerint Sz. Demeter nap után nem kell vala táborozni, Kit végen el-mulatván, Kezdének rend kívül békételenkedni, és mint oda fellyebb Folio az Hadolini Táborozáskor Szerdárjokkal itt is ugy akarván tselekedni a' vezérel, midőn azt eszében vehette vólna, felette addictus lévén a' Fejedelemhez, értésére adá, maga pedig maga sátoránál maga hü Embereivel harcához készülvén, ugy várta magára a' rebellis népet; vólt is már egy

más.
értv
ben
hatv
tsak
lyim
val

rökr
seré
rök
szám
tsak
fegy
ló el
mint
ven
nyul
meré
ráho
nem
kéns
és az
előtt
tsend
Mell
meg
daka
tök:
Sz. D
bor :

mással ellenkezések: azt a' Fejedelem meg értvén hirtelenséggel Dobot üttete, és elsőben is maga Lóra ülven indula, azt sem várhatván mig puskáját lovára fel kötözhetnék, csak valahány magával indula, az én pistolyimat vévén kezében, magam Jel-Zászlójával mellette lévén.

Eszekben vévék pedig az hadak, hogy Törökre kellene menni, hallatlan és hirtelen serénységgel ülének 's vévék környül a' Török Tábort, Kik noha egyenlő, vagy több számuak is valának mint mi, de ugy tettszik csak könnyü dolog lészen vala őket mind fegverre háynunk; a' természet szerént való ellenségre sokkal később furorral lévén, mint sem valánk a' Németekre; de el-rémülven a' sok Pogányság, senki fegyveréhez nyulni, kezdett akarajokat continuálni nem merészlé 's így segítségére a' vezérnek sátorához menvén, a' Fejedelem külömben meg nem tsendescedék, hanem néhány Fő Agákat kénszeritettének ki-adni, Kik inditói vóltak, és azoknak fejeket szedetvén a' Vezér sátora előtt az egész Török hadaknak nézésére, ugy tsendescedék meg a' dolog mindenik részről. Melly emlékezetes tselekedetivel annyira meg hódította 's szeledítette a' Pogány hadakat, hogy ugyan szó beszédben keleköztek: hogy nintsen már a' Törököknek egyéb Sz. Demeter napja, hanem csak Bethlen Gábor napja, akkor mikor ő akarja lészen az

ő Szent Demeter napjok is, Kit ők Kászon Gyűrű úgy hívnak.

Mind azon által az időnek el-érkezett téli keménysége a' mezőről el-szorita bennünket, az ellenség Galgocztól sok kárai után Posonfelé nyomokodék fel, mi pedig Körmöcz Bányára szállánk a' Fejedelemmel az Hadakat Falukon osztván Kvártélyúl, a' Török hadakat is, Kik is a' Keresztyén Falukon noha mint a' Farkasok a' Juhok közt olly tsudáson, de olly szelidséggel Kvártélyoztak, a' Keresztyén hadakat meghaladták. Az alatt utrinque Indutziák alatt békeség tractáltaték, 's véghez is méne.

A' Törökség is Hazájába takarodék. Mánsfeld nem akara békélleni, hanem Velentze felé indula, hogy Török földén által azon kerülne hazájába, de az utban meg hólt: A' Veimári Herczeg is ugyan Magyar-Országban meg hala, Hadában is kevés maradaa' pestis miatt, azok Refian által hazájokban is Fejedelem szolgálatjában maradának.

Körmöcz Bányán a' Fejedelem vendégelyén a' Budai Vezért és a' Materia hozván, láttam hogy a' sok közzül válogatott fegyver derekat hozván elé, nehány pistolyokkal meg lövöldözvén, tsak meg sem horpasztotta *) azoknak golyobissok, a' Vezér

*) horpasztotta.

pedig Szilik Tarsának adván kezében tartás-
ra, nyillal kéz föből úgy meg lövé, hogy mel-
lyén a' fegyver Deréknak a' nyilaknak vasa
jól által hata.

E képen a' Fejedelem is alá méne Kassá-
ra, kinek eleiben Szeben *) városánál jött
vala Catharina Fejedelem Aszszony Kassá-
ról, Erdélybe bé méne, de az akkori béke-
ségben is nem többet, hanem tsak az 7 Vár-
megyéket életéig tarthatta meg a' Fejede-
lem, mellyeket az előtt is birt némelly Vár-
rakkal edgyütt. Az Haza menetel lön 1627,
aetatis 20.

Az említett 1623 esztendőtol fogvást for-
gott hadakozási 's Házassága közt való dol-
gai Bethlen Gábornak illy nevezetesek lö-
nek. Edgyik az: hogy a' Havasalföldi ak-
kori Vajda igen rosszul kezdé viselni a'
Szomszédságot véle, kinek neve Leon vagy
Alexander vala, szinte jól nem emlékezem
reá, küldé Jantsó Pál nevű tsak egy Kapi-
tányság viselt emberét, ki vitéz ember vala
ugyan, de nem valami nagy állapotu Ember,
nem is sokad magával, mind azonáltal hiri-
vel esvén, nem foghaták meg a' Vajdát, ha-
nem Székiből ki ugratván Török közzé sza-
lada.

*) Szeben, németül Zeben, Sáros Vár-
megyében.

Másodikat, hogy azután más Vajda succedálván, azt is a' Boérok rosszul kezdvén Kormányozni, kivált képen lévén egy fő eszköz egy Nyikola Viszter, Ki az előtti Vajdát is igen corrupálta, reá küldi az Háromszéki Kapitány Béli Kelemen Uri Embert, ki igen jeles ember vala, a' Fejedelemnek hiteles Kedves Embere, ki mikor meghala Fejérváratt, ugyan ott is Schola mellett lévő Kis Templomban temetteté, és hallottam szájából Bethlen Gábornak ortzáján, szakállán Könyve le-tsordulván, azt mondja vala: olly szolgálót vesztettem ma el, hogy nem lehetett volna nagy és szoros igybeli 's ennyi számu hadam, mellyben mint hogy kezemre, ugy edgyik szárnyát hadaimnak akarmelley hartzon reá bízni mérészettem volna, mert esze vala az Ordinanzianak meg értésére, bé vételére, bátorsága a' jó példa adásra, experientiája a' dolgoknak igazgatására, hűséges annak végben vitelére. E' Béli Kelemen azért haddal reá küldvén, és véletlenül a' Vajda Lako helyit körül vévén, senkinek bántása másnak nem, de Nicola Vizstert fogva ki hozta minden javaival a' mint kaphatták, az után magát is circiter 16/m arany sántzon bocsátal a' Fejedelem, Ki az után meg tsufolta vala, hogy nem tudta légyen állapottya szerint sattszoltatni, mert hatalmas pénzes lator görög ember vólt (ennek Köntösiből és és edgyet mássából egy merő ezüstel hori-

tot T
Ez K
által
való
dolgo
ugy
Gábo
miat
dame
nált
sem
tott,
lust
Gábo
jedel
el fel

A
Törö
dat i
rint
jok i
meg
a' ké
ugy
tsoln
hadr
pesti
mind

*)

tot Tegzét nékem adta vala a' Fejedelem).
Ez Két Olah- Országi dolgokban mindazon
által bezzeg nem ugy predált mint az után
való Fejedelmek, Kik is az Oláh Országi
dolgokban elegyedvén, nem tsinalták vólt
ugy meg a fundamentumat, mint Bethlen
Gábor, kinek semmi baja sem következék
miatta, mert Portán vetette meg a Fun-
damentomát, es azoknak javaikból meg tsi-
nálta a nagy Embereket, Császár szakállában
sem kapott, sem Vajdat nem állított, valasz-
tott, sem Országot nem foglalt, sem Titu-
lust nem usurpált, mint Bátori Sigmund,
Gábor, Kikről fol. Rakoczi György Kit Fe-
jedelmek tselekedtek, Kinek iri szájunkban
el felejthetlenül marada.

Az említett idő közben Szultán Ozmán
Török Császár a Lengyelek ellen akarván ha-
dat indítani, a' mint hogy személlye sze-
rint rettenetes erővel és néppel- ugyan rea-
jok is ment vala; Ezt Bethlen Gábor idején
meg értven a' Szándékát és azt is hogy mind
a' két Olá *), Országbélieknek és Vajdáknak,
ugy Erdélynek és a Fejedelemnek is paran-
tsolni fognának véle való elmenés felöl az
hadra, mint Keresztyén Fejedelem azt tem-
pestive mind a Lengyeleknek értésekre adta,
mind pedig Romai Császárnak, kikkel tit-

*) Oláh

kon correspondeált a Lengyeleket minden általomra való informatiokkal tartván, Császarral pedig colludalván, minek előtte a parantsolat érkeznék, egy más ellenszines hostilitást mutatnának, hogy azzal ob viálván a Török mellé mennine kényszerítetnének, a mint hogy onnan fellyül istettetenek, hogy már hadat indítani, a Fejedelem is Kassáig ki menvén fizetett hadjával és valami kevés néppel az Országbéli Fő Rendek közzül, de az Ország hadát fel nem ülteté, mind azonáltal semmit egy más ellen nem tselekedének, azonban Követeket számtalan éléssel küldé Császár számára, melly olly kedvesen is acceptáltatott, hogy ha hadat küldött, vagy vitt volna annyira nem becsültetett volna, népe számlalhatatlan lévén, élésből pedig igen meg szükült álapottal lévén, mivel Huthinnal *) a' Lengyel hadban Sántzban vévén magát, azt nem expugnálhatván a számtalan nép élésből meg fogyatkozék, és gyalázatosan békességet kelle tsinálni, és reinfecta vissza pironkodni az Ozmán Császárnak, kit az után meg is ölének a' Törökök, mert a Jantsárságot akarta büntetni, kik az hadra igen kevesen mentek vólt; sőt azt az ordót ugyan el is veszteni, és helyettek Szeményeket allítani ki mia Rebellio lön ellene és meg ölék. A Lengyel Király pedig,

*) Huttin.

a Res
Közep
zetet
kal K
vén a
Hetm
a Kir
hóltig
borus
tselek
sebbe
Istvá
Zapra
sem s
apró
kibe
erejét
Szm
kak
ra ké
mót r
hoz
szem
kerül
ban v
da ad
A
hason

*)

a Republica hadával hatrabb vólt az Ország
 Közepiben, Huttinnal vólt tsak a Hetmán fi-
 zetett Német, Magyar és Lengyel Hadak-
 kal Kozáksággal cir 50fm néppel köztök lé-
 vén a' Király nagyobbik Fia Laszló, de az
 Hetmán vólt Fő, és Laszló succedálá azután
 a Királyságban, ki igen ditséretesen visele
 hóitig: Azután tamadá Lengyel Országi Ha-
 boruság. Ez Huttinnál hatalmas Vitézséget
 tselekedék, egyebeket is, de leg nevezetes-
 sebbet a keyés Magyar fizetett had Fekete
 Istvánnal, kit emliték oda hátra is Fol. és a
 Zapratzki Gyalogság, Ki a derék Sántzba be-
 sem szorúlt, hanem kívül tsinált magának
 apró Sántzotskakát még pedig a Dunához,
 kibe menvén háton hozdogálta a Császár
 erejét, az említett Laszló Király ruinálta
 Szmolenszka *) alatt 30fm emberrel, a' Musz-
 kak 100fm Emberből álló Táborát, Deditio-
 ra kénszerítvén őket, minden lövő Szerszá-
 mót néki praesentálván, és Zászlókat lábai-
 hoz hányván; kinek viselt dolgairól elhi-
 szem extálnak Lengyel Historiák; Es eképen
 kerülé el Bethlen Gábor azt az hadakozás-
 ban való elegyedést, es arra való rosz Pé-
 da adást.

A' mint Ifiu János Király idejében majd
 hasonló állapot történt és szines Hadakozás

*) Smolensk.

Német Császár ellen, a' Török Császár személye szerént indulván a Vizeken fel innet Tokajt öbsideálta szinesen amaz más Vár Vitatásban meg hólt (szinesen mentvén magát előtte) az Ur Isten így orvosolta meg az akkori veszedelmet is böltsesége szerént.

A fen említett Hadakozásnak azért végét vetvén Bethlen Gábor, azutan többször nem hadakozék Romai Császár ellen, a békeséget véle maga részéről szentül megtartván; de mivel ezen Hadakozásokban a' Törökis benne forgott vala, az alatt pedig nehányszor Falukat rablottak; égettek, némellyiket hodoltattak vala; mindenik békesség után a Törökkel is tractajoknak kell vala lenni, a' mellyben a Fejedelem Commissariusi is jelen lenni szoktak vala. Az 1623 béli Hadakozas után való Tractában vólt Fő Commissarius a Fejedelem Részéről Kamuthi Farkas, kiröl hatrébb folio. Ez igen elmés, discursivus, de természetiben rusnya, köszvényes, igen negédes erköltsös, kegyetlen ember vala; jó Deák, olvasott, és hatalmas memoriaju ember vala, folyt mint a Viz Discursussa, de solida Conclusioja ritkán vólt; akkori Tractatusban én nem forgottam, hanem az 1626 béli Hadakozás után a melly Tracta lön 1627-ben abban való forogásomat oda alább említem.

Inte

ség
dula
Orsz
Orsz
tsak
ben
han
Kral
Feje
Imp
gyel
Hetr
rek)
Feje
nagy
Mag
vólt
halle
az a
ban
dekn
nálla
ta;
roja
vann
Detr
Atyá
más

*)
MO

Interim midőn Kassaról az Had és Béke-
ség tsinalas utána Fejedelem Erdélybe in-
dula, kívánkozván Német Ország, 's néhány
Országok megjárására, meg látnom Lengyel
Országot is, a Fejedelem igen örömost nem
tsak el bottátást igére, de hogy betsületes-
ben lehessen járasom, mint nem tsak jó Uram
hanem Atyam Követségre ablegala az akkori
Krakkoi Vajdához Stanislaus Lubimerszki *)
Fejedelmi Emberhez, Ki ugyan Princeps
Imperii is vala (Kinek fia a mostani Len-
gyel Országi Marschal és egyersmind Mezei
Hetmany is Két ötseivel, kik is nagy embe-
rek) akkor építvén Visznus nevü Várát, az
Fejedelemnek pedig és a Magyar Nemzetnek
nagy jo akarója vala, mint Kinek atya a'
Magyar Nemzetbéli István Királytól is vett
vólt derekasabb Promotiot, a' mint magától
hallottam, és ditsekedvén mondotta: hogy
az akkori Királyt szolgálta Lengyel Ország-
ban lakott Uraknak, es minden magyar Ren-
deknek, Neveknek Registruma meg vólna
nálla, kik között az Atyamnak is nevét lát-
ta; mert az Atyám fegyver hordozója, Bójá-
roja vólt a Lengyel Királynak Bátori Ist-
vánnak, Kitől midőn ki jött adta vólt is a
Detrélyi és Farnosi Jozságokat, mellyeket az
Atyámnak Annyáról egy testvér Bátyja, de
más Atyától való Veres János Notával vesz-

*) Lubomirsky

tett vólt el Békéshez való adhaesiojáért; tré-
fáson is járt vólt az Atyám azon Batyaval,
mert az Atyámnak conferálván a' Király né-
ki haza Erdélybe lévén útyja az Annyához,
birta azon Bátyjára a Donationak Extraha-
lását, mivel az is már akkor ott ben szol-
gált, a' mint Békés maga is, és el-hitetvén,
hogy per Contratum az Atyám cedálta légyen
néki bizonyos conditiokkal, maga nevére
iratta a' Donatiokkal, és éltéig oda is kellett
engedni az Atyámnak, az után nehezen ju-
tott a' Detrelyi Jószághoz, a' Farnosihoz pe-
dig máig is nem.

Az említett Fejedelmi Emberhez azért
expediála, küldvén feles rezet néki ajándék-
ban akkor építendő várában lövő szerszámok
öntésére; a' ki igen nagy betsülettel - is lá-
ta, tractálá, el sem bocsáta nyoltzad napig
egy Hugát házasitván, annak is Lakadalmát
meg-várata velem ditsekedvén jelenlétünk-
ben, szállásért 's Lovainknak való gazdál-
kodásért maga fizetvén meg a' vendég foga-
dóban, és midön vagy maga asztalánál, vagy
valakinél való vendégségben nem vóltam,
maga Konyhájáról ezüst tálaiban fogták szál-
lásomra az étket maga Pohár székéről ké-
szülvén emberei asztalomhoz, ollyankor Fő
Ember szolgálai is jelen lévén mindenkor. El-
jövén sok szép Matériákkal ajándékoza; töb-
bi között maga Ládájából előttem vévén kí-
egy Jáhor körmet ada. Commendálván, hogy

mag
et q
ják
ben
templ
ki n
rége
rintz
gyüt
lévén
tudv
kére
ő az
hozz
egyé
zéber
gül;
ka, E
jelen
kik,
kedv
vólt,
na e'
E
vén h
lálta
holot
telen
*)

maga Puskássá lötte légyen annak vadját, et quidem in ipso coitu, a' mint hogy tartják felöle tsak az ollyankori löttnek körmében van orvosságos efficacia. Ugyan ott létemben vendég lett egy Barátom Demberszki nevü Fő Ember, kivel vóltam esméretesrégen, Lakván a' Fejedelelemnél Fekete Lörintz alatt és kivel ellenségen is vóltam együtt (a' mint hatrab Fol.). Ez Lengyelnek lévén egy szép mostoha Leánya, beszéllette tudván hogy feles pénz illetné azon Leányt, kérette néhány izben Annyától, nem adta, ő azután az Annyát kéretvén, örömost ment hozzája *), 's már mind Jóság, pénz, 's egyéb sok érték, mind Anya, Leányja kezében vólt, kínált velle, vegyem el Feleségül; Neve vala Leányának Eleonora Vitkotzka, Korusinka, Fatrotska, másik nevét nem jelentette; küldötték ajándékot, 's én is nékik, de akkor még Házasságról nem elmélkedvén, nem akartam, Isten nem rendelte volt, egyéb aránt talám nem jutottam volna e' boldogtalan sórsra.

Eképen azon egy télen szán uton menvén bé Krakkóba, mivel Visznitzén nem találtam vala, hanem Krakkóban az Vajdát, holott jeles tréfákat is ejtettem némelly szemtelen Lengyeleken és Sidókon két képen, egy

*) Ma-is ez a' szokás.

képen úgy, hogy ebéd 's vatsora felettis, néha Lengyelek szemtelenkedvén Kinálatlanul is Asztalhoz ültek, Sidók pedig eladó portékájokatszüntelenül hordozván, végre el-unván, az ajtó felett vala egy musialó helyly deszkás, kiben felhágatván szolgálomot, 's vizet bőven adván kezéhez, jelt adtunk az mikor alkalmatlan Emberek jöttek bé, nyakon öntözvén őket, a' Vajda szolgálai is igen nevelték; és így el-szoktatok őket: viszontag éjtszakára is hálni mint vendég fogadóban kezdének bé jöni 's hortyogtak erőssen, kit én természet szerint igen impatienter szoktam szenvedni; reá lesvén azért mikor izesen alunnának, 's hortyognának, ábrázatjokon jó tsapásokat tétettem, *) morgottak, de a' setétben nem tudhatták ki ütötte; és eképen azokat is el-szoktattuk vala. Ezen Télen szán uton jöttem ki Kassára, Rosályra, Szathmárra, Kolosvárra, Bükösre, az Atyámot ott találtam, Maros Vásárhelyre, Besztertzére a' Fejedelmet ott találván, onnat Segesvárra, Fagarasba, egy végtében ennyit szánkaztam.

Nem sokáig nyugodván a' Fejedelem Postán a' Cárdinálhoz **) Pázmán Péterhez expediála informálván Császárt általa a' Tö-

*) Az Kegyetlenség vólt!

**) Kemény János, (mint Babocsay első Kötetben) ragaszték is nélkül Cárdinál és Generál ír. Bár mi is úgy mondjuk!

rökk
felől
nagy
tétel
az ir
dalag
ctan
vén
21. é
tem
Ifiats
Trac
stáln
már
Csász
való
delen
neral
cam,
noha
tyén
reá i
beli
ja va
a' Fe
dium
a' Ca
mai t
akko
Fejed
vélle
söt a

rökkel akkor fenn álló Tractának folytatása felől, mellyről oda fellyebb emlékezem, igen nagy Keresztyéni sinceritással és sok haszon-tétellel, tudván a' Törököknek akaratyokat az iránt is ímezeket edoceálván felöle, Tol-dalagi Mihály vala Commissarius a' Tra-ctan a' Fejedelem részéről. Onnat is meg jö-vén ezen 1627-dik Esztendőben aetatis meae 21. és az 1628-nak kezdetiben, két utat tet-tem Postán oda fel azon Cardinálhoz, noha Ifiatska voltam, de hatalmas dolgokról való Tractatusban (kiről adatott Instructioim ex-stálnak) A' dolog pedig illyen vala, hogy im-már véget vetvén a' Fejedelem is Romai Császárral való hadakozásnak, Török ellen való hadakozást forralnak vala, 's a' Feje-delemnek offerálták vala, hogy lenne Ge-neralis Exercituum Extraneorum contra Tur-cam, mellyre igen inclinatus is vala, mert noha szinezett nekik igen, de Keresz-tyén gyomorból gyűlölte a' Pogányságot, reá is ígérte vala magát, ha az Imperium-beli hadakozást akkorban Császár sopialhat-ja vala, és több olyan hatalmas dologhoz a' Fejedelemtől proponáltatott szükséges me-diumok suppeditáltatnak vala. Hogy pedig a' Cardinál által tractáltatott a' Dolog Ro-mai Császárral, oka ennek az vala: mert az akkori Palatinus Eszterházi Miklós a Fejedelemnek igen nagy aemulussa vala 's vélle nem mert communicálni semmit is; sőt a' mennyiben lehetett titkolta inkább;

mert egykorban a' Fejedelemnek Keresztyénség javára nézendő dolgokban communicált 's iratott Levelét ezen Palatinus a' Portára küldte vala akarván nem csak hitelet és tekintetét azzal a' Török előtt rontani; hanem ugyan egyéb aránt is a' Fejedelemséget meg holygatni, mellyet azzal külték vala a' Fejedelemnek nyomhatta le nehezen azzal, hogy nem ő Keze írása, a' mint hogy nem is az, hanem hiteles Deákja mánussa vólt, subscriptioját pedig és Petsétjét hogy csak imitáltak vólna, tudván azok is a' Palatinust lenni nagy ellenségének, úgy hívék a' mint hívék; de mivel a' dolog haladékban méne, az alatt a' Fejedelem is másra fordítá elméjét. Ez után Fő Béjáróság-ra promoteáltata sok Urfiak között.

Mert mivel a' Lengyel Sigmond Királytól igen offensus vala, Lengyel Országból pedig a' Radziviléktől és több nagy emberektől biztattatik vala, Svecziai Király pedig hadakozván ellene igen izgattya vala; azonképen a' Muszka is, a' mint hogy a' Muszka Követ jött vala is hozzája, melly soha az előtt Erdélyben nem vólt: a' Lengyelség igen meg is unta a' Királyt ahozképest már practicállyá vala minden uton, modon miképen a' Lengyel Királyt exturbálhassa, nem várhatván halálát, mert valóban is sokáig éle; talám 40 Esztendeig circiter birta a' Királyságot, mellyre immár Törökkel és Ta

tárre
bizo
gede
Mell
Mihá
szág
tossá

En i
is,
kére
a' Fo
tség
sárlá
para
gokk
és k
illye
ben
Fia
grin
meg
stan
lem
Köv
Port
vala
keze

hel

tárral nagy fundamentomat vetett vala 's bizonyoson meg is indul vala, ha meg betegedése 's az után halála ne interveniállyon. Melly, és egyéb dolgok végett Toldalagi Mihályt expediálta is vala 1628-ban az Ország szokott Adájának bé vételek alkalmazosságával öszszel.

Ann o D o m i n i 1628 aetatis meae 21.
 Én is azért kívánkozván meg-látni a' Portát is, midön járnék 21 esztendő Koromban, kéredzém és igen kegyelmesen el-is bortsáta a' Fejedelem negyed magammal maga költségén, 's még holmi Katona szerszámok vásárlására pénzel is segítvén, a' Követnek megparantsolván, hogy tanítson, és minden dolgokban adhibeállyon, már tellyes hitelem és kedvességem lévén. Történt vala pedig illyen dolog, hogy az előtt való Esztendőben egy Sövényfalvi Daniel Deáknak Fia Fejedelem Etek fogaja elmenvén peregrinálni az Indiákat, Persiákat, Arabiákat meg járván, midön meg indúlt volna Konstantzinapolyban meg ölék, kin az Fejedelem igen commovealtatott vala, és Kemény Követséggel Mikó Ferentzet expediálván Portára; azonban olfaciálván masunnan is valami idegenséget a Fejedelemben ki miatt kezdettek is vala diffidálni néki.

Ment vala be Mikóval egy Szombat-hellyi Márton nevü Nemes Ember Catho-

licus, Ki vévén eszében az Fejedelemhez való idegenséget, ott ben maradott a Követtel és eljövén Mikó kezdett praktikálni a Fejedelem ellen, a Kajmikammal a Reczép Passával, mert a Fő Vezér Abara Passa és Karulok ellen hadra vólt a Romai Császár Agensével egy értelemből kapvan alkalmatosságon, mert Bétsben Constantzinapolyból continualvana Practicát, azonban azon Német Csaszártól FőKövet expediáltatván Portára azzal Palatinus is egy Pongrátz Mihály és Révai István nevűeket, ezek Török földön Buda felől mentek Nandor Fejérvárra *) 's onnan Constantzinápolyba; hogy pedig a dolog titkosabban lehessen, az említett Szombathelyi Márton is Bétsből expediáltatván, Lengyel Országon ment által Moldavára és onnét Portára.

Immár azért miis ben levén hirünkel lett vala elérkezése és a Moldavai Vajda, Meriaban, **) Kit ök Csifreknek hívnak lap-pangtatása, és azután bé hozatása, titkoson lett és a Chajmekámmal ***) szemben létele, mert valának két Keresztyénből Pogányokká régen lett ebek, mindenik akkor is vén emberek, Zülfikák

*) Belgrad

**) Moreaben

***) Kajmakammal,

Mag
Szol
ber,
Port
egés
ditio
szen
Leng
jede
és a
la. M
ez is
tök,
és h
értvé
künl
lyine
lappa
tét
tását
kor i
tudtá
szallá
Farka
Rázt
Olaht
ván
bámu
Ki alt

*) 2

Magyar Tolmáts, és a Fejedelemnek fizetett Szolgája is, de idegen tökéletlen hamis ember, igen nagy hitelű 's tekintetű Ember a Portán kinek kezé alatt forognak vala az egész Keresztyénségről Portára menő Expeditiók 's Levélek és ő fizetések nagyokat vésszen vala, mint Magyar, Német, Muszka, Lengyel-Olosz, Császár, Királyyoktól és Fejedelmektől Oláh Vajdáktól, 's többektől, és a Török Vég bélieknek is Kapitanyjok vala. Más is vala pedig egy Iuszuuff Csaur, ez is jó Magyar Züllficárral igen egy mást értők, barátságosabb, de a Fejedelemhez igazabb és hivebb; ez is fizetett Szolgája, és ez értvén mindeneket Fullficárról *) nekünk meg jelentette vala, Szombathelynek utban való létét a Cseszlikben lappangását Chajmekámmal szemben létét Instructi ojának bé adását és fordítását, Fülficárnak kedvében való létét akkor is midön arról examinálták Fülficárt tudták jól ő az eb még is tagadta azonban szállását még kémeltétvén; Vala nekem egy Farkas nevü Szolgám jó Török, Lengyel, Rátz, Görög, Tatár nyelveket tudó ugyan Olahfiu azt küldök el, véletlenül tsakhényitván reá, és nevünkel köszöntvén, tsak elbámult azon, hogy tudtuk meg állapotját Ki által intvén velünk való szemben lételre,

*) Züllfikáról(?)

ő is igérvén magát, mert Isten meg akadályoztatá dolgokat és praktikájakat; Végeztünk vala azért helyyet a Görög Templomban, hogy ő is oda jöne 's én is oda menék, de azt meg hazudá, mert lön illyen dolog, hogy:

Vala Fő Vezér Huszroff Passa, ki a mint fellyebb is irtam Fol. et Tengeren túl való hadakozásra ment vólt, és mind akkor mikor Szombathelyi Mikó Ferentztől ott benn maradott 's a practika kezdetett 's után is continuálodott oda lévén Chajmékám Reczep Passával tractáltatott és ötet corrupálták is vólt adománnyal, igérettel, meg érkezvén pedig Huszreff*) Passa Fő Vezér, amaról minden Directio le szállott, és nagy emulatio is vólt a két Vezér között, és eképen nem folytathattuk tovább a' practicat, noha nekünk is történt vala akadályunk illyen képen.

Huszreff*) Passa Fő Vezér nagy triumphussal jöve meg hozvan azt az hires Abarra Passát, Ki meg Ozman Császár meg öletésének alkalmatosságával rebellált Csilalivá lett vala, Tengerentul Ezdrumi Passaságót és Revajut is birván 's a Karulhoz ad haeretált vala, Ki is Babiloniat birja vala, elvet-

*) sic!

te vala a Töröktől, néhány esztendőök alatt nem hogy Persiára, dé még tsak Baliloniára se penetrálhat vala a Töröknek ereje, Abara Passában tartozik 's ütközik valameg mind addig, hanem akkor elsőben Mezei hartzon is meg tolyodtatván, a Városban is Obsidiót nem sustinealhatván, Persától is el nem érkeztvén a segítség. Ezdrumat Abara Passa hitre adta vólt meg is hajtott vala fejét maga is, kit akkor nagy Triumphussal hozza bé a Fő Vezér melly nagy frequentianak nézésére én is ki mentem 's láttam azon Pompát, 's a bejövéseKben is observáltam, többek között ez állapotban illy nevezetes dolgot azoknak tanuságokra, Kik Török Császárnak erejét nem tudnak mi légyen, hogy neha mi ollykor mentünk bé Constantzina-polyba, mikor a' Császár ereje a Tengeren-által vólt az említett Hadra Fő Vezérrel; viszont mikor fel érkeztünk is ott vóltunk, de a piatzon szintén ugy nem esmerszett, a népnek vagy az előtt szükebb, vagy azután bővebb vólt, mint a Tengernek aradása vagy apadása, esmértük tsak feketébségekről az hadakról jött Törököket.

Másod napon is azért midön Császárral szemben kellett lennie publica audientian mind a' Fő Vezérnek, mind Abara Passának, és az hadra járt Fő Vezéreknek, annak is nézésére el-hívának a' két Kapitihák, Hasztosi Balás Deák ki ott ben vólt Re-

sidense a' Fejedelemnek, Donát János, Kit magunkkal vittünk-bé meg tserélni az elsőt, de a' Tolmáts Fülfikár nem vála velünk, hanem egy Huszain Csaur Kolosvári fiu Magyarbol lett eb vála velünk, és az én Farkas nevü Törökül tudó szolgám, lévén sok féle vélekedés, Abarának fejét elütéséről is, vála hatalmas gyülekezet Császár udvarában, holott nékem egy Székelly János nevü öreg Legény szolgámat jól meg is ütögeték és döflék, a' nád páltzával a' Kapusiak, mert felettéb elő menvén noha intettem rólla, de nem fogadván, esék rajta e' dolog: nem hogy azért meg ölték vólna Abarát, de söt elsőben a' Fő vezért bé vivén audientiára, azután velle járt Fő Tiszteket circiter 200 meg-kaftányozva hozák ki. El végezödvén pedig e' solennitás, 's oszlani kezdvén a' számtalan nép, tetszék a' Kapitiháknak, hogy a' kapun kívül félre álván ne elegyednének a' sok Pogányság közzé, várnok meg a' mig el-oszlanának, 's az után alkalmatosabban mehetnének szállásunkra; azt tselekedvén azért midön a' szokás szerént utól a' vezérek, kik ordinarie heten szoktak lenni, jönének és nem messze bennünket lovunkon ülve látnának mi is fejet hajtván, azok-is azont tselekedvén, a' Fő Vezér pedig el-érkezvén, és meg nézvén bennünket meg-állapodék és meg riaszkodván kengyel futói jövének az Kopitihákat híván, a' Huszain Csaur meg-értvén, hogy a' Vezér ha-

ragu
hért.
hogy
öröm
ról é
vezér
házá
resne
véne
el-m
el sz
lévén
tudó

E
arest
lyest
ta au
szárh
ben é
vén a
mind
áruló
nem c
dolog
arra i
ifjú L
inkáb
badu

*)

ragudnék, és Tolmátsot 's egyersmind hő-
hért-is kiáltanak, el futa mellőlünk; mint-
hogy azért tsak a' Kapitihákat hívák, én is
örömost el-maradék, azok le-szálván lovok-
ról és oda menvén köntösét tsokolák; de a'
vezér nem szolhatván véllék, parantsolta,
házához vinnék, és a' Tolmátsot-is fel ke-
resnék ezzel el-menvén a' Vezér, Csaurok jö-
vének, és a' Kapitihákat el-vivék, kiktől én
el-maradhatok vala, de nem lön bátorságos
el-szakadnom töllök; hanem én-is el-menék,
lévén velünk tsak az én szolgám nyelvet
tudó.

Es így reggeli kilentz ora tajtól fogva
arestumban tartatánk az Vezér házánál del-
lyesti*) négy ora tájig, mert a' Vezért priva-
ta audientiára ismét fel-hívták vala a' Csá-
szárhoz, az alatt voltunk igen nagy rettegés-
ben és sokok sokféle vélekedésben hirekkel es-
vén a' városban a' Keresztyén Oratoroknak, és
mindeneknek, magunk pedig tudván az Urunk
árulóját benne lenni, és az ellen való practikát,
nem ok nélkül vélekedhattünk: Annyira vala a'
dolog, hogy a' Kapitihák ugyan desperálván
arra intenek vala, őket ha meg ölnék is, de én
ifjú Legénylévén ne öletném meg magamat,
inkább lennék Törökké's jövendőben meg sza-
badulhatnék,'s Nemzetemnek is szolgálhatnék

*) déleesti

Hire lévén a' dologban a' Fő Követnek Tóladalagi Mihálynak, kerestette Fülkárt, és Juszov Csauzt hogy fel-küldené, de el-ijedvén azok is mind el-rejteztek, talám tizednapra az után kerültek elé, kiváltképen Fülfikár; hanem vala egy Mustafa Csauz Magyarul tudó, az jöve-el az alatt a' Vezérhez, el-küldözvén e' dolog felől a' Fő Követ, tehát azok a' Fő Vezért igen réprehendálták a' tselekedetről. Midőn pedig meg érkezett volna a' Császártól a' Fő Vezér, bé kívánta a' Kapitihákat; mivel engem nem hívának, örömet el is maradék Künn, az ajtónál halgatván midőn őket riogatta, szidogatta, ki jövéen kérdém hová tették a' Kastánt, de nékik nem vala kedvek a' tréfához, a' több vezérek előtt a' Fő Vezér azt praetendálta; nem esmért bennünket, azt gondolta Oláh Kapitihák, kiknek lovok hátán ülven nem volna szabad nézni az Hatalmas Császár Vezérét; de ez tsak fogás volt: Igaz okát alább meg-irtam. Ez állapotban a' Csauz Passa igen szivesen szolgált mellettünk a' Fejedemnek jó akaró Embere lévén; én akkor voltam szintén Climactériában 's forgék illy szerentsén, a' mint azután is minden heterdik esztendő énnékem igen nagy alterációt szerzett.

Oka e' dolognak nem volt a' mi vélekedésünk szerént, hogy az Urunkra volt volna harag, és a' Vezér is hogy corruptus lett

vóln
meg
kat
kede
szab
nem
a' Cs
senta
rariu
szem
jól f
ellen
kivel
je-is
jutta
praet
tünk
sik de
Csász
bath
ván
gunk
letté
le sz
lenke
vóln
és as
concl
ge fe
holm
rentz
tette

vólna, hanem mivel hallottuk jövetelit 's meg nem vártuk, és az ötletet illető ajándékokat a' Kajmekámnak adtuk; mellyet tseledett vala azért Tóldalagi Mihály, hogy szabadulhassunk hamarébb, a' mint hogy nem is leheté egyéb a' dologban, noha már a' Császárral is szemben vóltunk, az Adót praesentáltuk; hanem ujabban a' szokott Honorariumot meg-kelle szerzenünk és ugy lévén szemben véllé, mindgyárt minden dolgok jól fordulának. Viselte pedig a' Kajmekám ellen való rancor is e' dologban a' Fő Vezért, kivel a' Romai Császár, és Palatinus követe-is szemben lévén, Császárral is szemben juttatván, mind Kárát mind despectussát praetendálta benne; és noha mi is meg szépen-tünk vala; mind azon által igen jól esék a' másik dologra nézve, mert nyaka szakada mind Császár és Palatinus Követyei, mind Szombathelyi által inditatott practikáknak. Látván azért Szombathelyi is, hogy a' mi dolgunk jobb karban légyen, mint sem reménették, az Kajmekámról is minden Directio le szállott vólna; sőt a' Fő Vezér annak ellenkezője a' Fejedelemnek pedig Jó akarója vólna, desperálván, Tractába indula velünk, és assecurationkra szállásunkra jöve, kivel concludálánk, és a' Fejedelem Kegyelmissége felől assecurálok, mentvén ő is magát holmi szines dolgokkal, és hogy Mikó Ferentz haragból hadta vólna el, 's kényszerítette azt az utat magának venni, mi is el-

hittetük véle, hogy az Fejedelem nem hitte felőle, hogy rossz dologba elegyítette volna magát, mellyhez képest se Jóságát és semminémű Javait el nem vétette, Haza népének inkább oltalommal provisioval és segítséggel vólt, a' mint hogy azt a' Politiát meg is tselekedte vala a' Fejedelem. Assecurál pedig ketten Toldalagi Mihállyal, hogy tsak jöjjön ki, nem lesz semmi bántása ea tamen conditione, hogy detegállyon minden dolgokat mellyekben forgott, és látott 's hallott mind két Császár Portáján: mellyre ő is kötelezé magát.

Ezt azért a' képen jó karban álitván, az alatt a' Muszka Követekkel is, a' Lengyel Országi Fol. említett dolgokról tractálván (kikkel néha gorelykát *) szokásom 's kelletik kívül is innom kelietett) e' dolgokkal nékem elébb ki kelletett jönöm a' Fejedelemhez Portáról, minek élötte a' Követ indulhatnama magam Lovaimon egész az Erdélyi határig és noha késedelem esék együtt az utban, egy nagy Polgár Faluban megszálván, olly emberséges Keresztyén ember Gazdára találtam vala, hogy pénz nélkül gazdálkodván magunknak, Lovainknak, 's azon kérvén, hogy azután is ha valaha azon já-

*) gorelyka, gorolka, lengyel szó, azaz: pálinka.

rok,
más
Emb
is ter
temh
kelhe
tal f
ismét
ván,
neke
értem
tem-
pot i
hoz
setétk
még
tem
után
gényk
kegye

E
menő
emlék
somor
estve
szolga
kaput
el-sza

*) s

MON

rok, másuvá ne szálljak *), esküvén, ha más házhoz szálllok, reám gyujtya, mert első Ember is vólt azon helyben, borral igen meg is terhele, mivel nekem mindenkori Természetemhez képest igen ártalmas vólt, nehezen kelhettem fel 's indulhattam; mindazonáltal féltemben fel-vertem magamat, mert ismét égett borral felestökömezéssel kínálván, látom vala késedelmemet; nehezen menekedvén azért tölle, mihellyt első Falut értem, mindjárt le-feküdtem, és ott hevertem-ki a' borbéli nyavalyát, fél egész napot így vesztvén el; Bukurestre is a' Vajdához kilentz ora előtt érkezvén estve későn setétbe indulhattam, Fagarasban is késtem, még is Bükösre 10 napján reggel érkeztem a' szegény Atyámhoz, onnat ebéd után indulván 11-dik napján ebédkor Görvénybe érkeztem a' Fejedelemhez, ki igen kegyelmesen is láta.

Ez utamban talált vala illy dolog, hogy menőben az Novák Havassa közt a' mint reá emlékezem Csalikova nevű faluban szálláson le-feküvén, Lovaim kötözve lévén estve magam a' Kaput bé tettem, de hát szolgaim borra menvén le-fekvésem után, a' kaput nyitva hagyták, 's ejjel a' Lovak mind el-szaladozván magoktól é vagy bocsáttat-

*) szálljak.

va mind el-mentenek maradván magamnak tsak egy Paripám, kinek nyerítésére serkenék fel a' társait nyerítvén, 's tekintém, hát mind oda vannak a' Lovak, fel-vervén a' Legényeket mint olyan utban minémű nagy busulással meg ítélnéti akárki: élék azért hamarjában illy mesterséggel, hogy hosszú köteleket köttetvén a' meg-maradott Lónak Kantár száraára, el-bocsáttatván 's a' végít fogván a' kötélnek, a' Ló a' többinek nyomán menvén vitte a' Legényeket jó távul a' Falun kívül lévő folyó patakra, holott az előtt meg itatták vala őket, ott találták mind a' lovakat, hevennyében lévén utánna így nem találta idegen ember őket 's jutának kezünkbe. Haza jövő utomban pedig felette kegyetlen hideg időben, lábaimat már az hideg el-vészi vala. Medgyesen kívül valami jó Emberséges Czigányok melegitettének, éjjel lévén a' dolog.

Midőn azért az Fol. említett mód szerint törné és practikálna dispositioit a' Lengyel Országi állapotokon annyira, hogy már nem tsak hadait, mellyekkel indulni kelle-ne, és merre, hatalmas Correspondentiák-kal el-rendelte vólna, hanem, mí gudvara népének is rendit, ruházását, és egyéb requisitumokat, azomban meg kezdé betegesedni ottan hamar Portárol meg érkezésem után, melly vala Anno 1629 aetatis meae 22. Januariusban, én is még az

előtt
eszt
kezd
után
curál
sa, m
mit s
titkos
nul él
termé
felett
az for
annak
annyi
kell
tartoz
szamá
betegs
beli
az hid
kedett
torok
Imre
tált v
kodvá
textus
sálem
nekün
ugyan

*) I

előtt circiter egy hólnappal fordulván 22-dik esztendőben; sőt még akkor is a' fuladozás kezdette vala háborgatni a' Fejedelmet, az után az Hydrops is érkezék; mellyből való curálásra mind a' maga ordinarius Medicusa, mind külsők confluáltak ugyan; de semmit sem használhattak, mert az Istennek titkos rendelésén kívül is igen alkalmatlanul élt azoknak Praescriptum ellen, holott természeti szerént a' gyümölcstöt mindenek felett, felette igen szerette, 's ette az illyet, az forratlan zavaros mustot annak idejében, annak felette az igen igen hideg vizet, azt annyira, hogy télben, nyárban jeles vízben kellett italát tartanunk; ezekben magát nem tartoztathatta noha valóban is tékozlottuk a' számára hordatott 's Házában álló gyümölcseit; betegségében pedig néha három 's négy rendbeli parantsolatjára is nem hagytam adni az hideg vizet néki; kiért eléggé is béketelenedett reám, de az Urak, az Öttsei, a' Doktorok reménkedtek: Végre Besenyei Imreh*), Kit az előtt a' Fejedelem diszultált vala, melly miatt ama nyughatatlankodván, egykor Romába Devotiojoknak praetextussával kéredzik, és jára mászor Jerusálembé, mert igen Catholicus Ember vala nekünk Atyánkfija; azok meg járása után ugyan ki-bontokozék, a' Romai Császár bir,

*) Imre

tokában telepedék, elsőben Nográdi Kapitány-ságában, az után Pisoni Fő Kamarás-ságban állítaték; noha valami magyar hadakat is azon Tiszti alatt fogadván, Svecusok ellen való hadra is ment vala, és oda vesze is el, Fiai élnek. Ez azért egykor midőn már a' Fejedelmet a' fuladozás igen háborgatná, de az hydropisisnek még tsak kevés jele vala, lábai kezdvén dagadozni, jövéen bé Erdélyben, a' Fejedelmet is salutálta, 's commendála néki egy Morvai Doctor embert, ki Romai Császárnak is ordinarius Medicussa vala, jelentvén, mintha ötet hasonló nyavályából gyógyította vólna meg, mellyen kapván és hívén mint a' vízbe halálozó ember szokott tselekedni, egész gonosz akarójának tanásából, meg békélt, de testi 's lelki ellenségétől, ellenségét (kinek Hazáját ez előtt pusztították) Kéretvén 's hivatván, igen könnyen el is bortsáttaték: El érkeztvén pedig, mindgyárt a' savanyu vízhez maga vitettetését, és azzal élését persvadeálá. Melly ellen Publica Obtestatiokat, Protestatiokat, hosszu írásbeli ki-bocsátott Discursusokat tőnek a' maga Doctori: kivált egy Schultetus nevű Német Doctor Evangelicus, más Ribericus Sidó Doctor; de ugyan tsak praevaléalt imennek Tanatsa, azt állitván, hogy ha szintén a' többinek discursusok szerént nyilván el-érkeznék is a' Hydropisis a' savanyu víznek itala miatt; de azon víznek beneficiumával elsőben a' ful-

ladox
taná
és így
telek
vizhe
négy
melly
reá h
a' Do
vén a
nek m
kire n
életéb
ugyar
hordo
ben,
vizebé

Es
még t
meg-g
zék va
abban
gét 's
minél
gyar
holta
szarra
utyát
leségé
válasz
la, ki

ladozást curálván, könnyebb dolognak tartaná az után az hydropisisnek gyógyítását; és így az Udvarhelyszéki Vargyas és Olosztelek közt Száldobosi határon lévő savanyu vizhez menének, és ott talám három vagy négy hétig itaták véle a' savanyu vizet, melly nem hogy használt volna, de egészen reá hozá a' vizi-betegséget 's azzal elment a' Doctor, egész bizonyos Informatiót vevén az ellenkező helyekre, és a' Fejedelemségnek meg gyógyulhatatlan nyavalyája felől, kire nézve még is indulánaka' Practikák még életében, és noha azután is continuálták ugyan a' Curatiót maga Doktori, de hijában hordozók, Gyogyi Feredőben, Váradi hev vizben, Sombornál is valami hitván forrásnak vizében feresztették eleget, de mind hijába.

Eszében vévén pedig maga is halála előtt még többel fél esztendőnél, hogy nem fogna meggyógyulni azon beteg Ágyából, igyekezék váttig szegény, miképen mind Országát, abban az Isten Anya Szentegyházát, Feleségét 's Attyafiait, és jámbor szolgait, Hivet minél jobb állapotban hagyhatná, és Magyar Országának azokat a' részeit is, kiknek holta után redeálni kell vala a' Romai Császárra; de sokakban már elvétette vala az utyát, kiváltképen mivel Catharinát a' Feleségét már Fejedelemségben Successorának választotta 's Portával is confirmáltatta vala, kit maga is vétkesnek meg esmért és

mondott vala, de már késő vala: Váradra convocaltatván a' Magyar Országi akkori Urakat, Rákoczi Györgyöt, Prinyi Ferentzet, Gábort, Györgyöt, Bornemisza Jánost, Kun Lázslót, Prépótvári Sigmondot, Lonyai Sigmondot, Mélyth Pétert és Györgyöt, Nyári Istvánt, és több Urakat 's Fő Rendeket, sokat consultálok vélek; de hólta után; de hóltaután mind nyaka szakada; Testamentomat is tetthálála előtt többel fél esztendőnél, legálván Kiraly, Császár, és kinek kinek Méltóságához illendő jokat, Német Császárnak, Svecziai Királynak hatalmas fő Lovakat gazdag szerszámokkal; Török Császárnak gazdag ezüst mosdokat, Kupákat, Magyar-Országi és Erdélyi Uraknak, Fő Rendeknek Fejedelmi köntösöket, Lora való szerszámokat, Aranyakat, Tallérokat némellyeknek Jóságokat.

A' Fejérvári Collegiumhoz az Enyedi Jóságot, a' Collegium építésére néhány ezer forintokat, viszont annuatim Debreczenből néhány ezer forintokat, egy igen gazdag Médályt circiter 9/m tallér éröt, Tokai hegyen az hét szőlöt, és többeket-is, kikből a' Collegium építenék a' Professorok, Mesterek, Alumnusok tartatnának, Deákok tanítatnának. Ezeken kívül sok Eklésiákhoz külfömb különbféle Beneficiumokat, söt nagy

részént még életében is conferált, kiből még máig is élnek. Az Országnak számára bizonyos számú ezer forintokat repositomul. Minden udvari gyalog és lovas hadainak három hó pénzt. Mezei hadaknak két hó pénzt. A' Gubernátornak, ki öregbik Bethlen István vala, Groff Bethlen Istvánnak, Péternek Zolyomi Dávidnak, Gyulafi Samuelnek, ez kettő Sogori valának, feles pénzt; ezüst marhákat *) Katonai és Lora való öltözöteket, egyéb jókat. Ezeket pedig illyen rendel:

Az Ország számára legált Repositumát collocalák Szamos uj várban, az egyéb privatus Embereknek legáltattakat Dévában. A' Collegium és Ekklesiák számára valokat is Szamosujvárban. A' Fejedelem Aszony számára aranyakat 50sm, Tallért 50sm ret, jó féle ujj öt pénzes garasokat 50sm Forintokat a' Kün járó aranyakon kívül, melly vala ad minus numero 20sm rig való, egyéb kün járó pénzen és tallerokon kívül. Annak felette számtalan és gazdag ezüst marhák, Lora való eszközök, Férjfi és Aszszony emberi köntösök, köves marhák többek 100sm Tallér érönél. Ezek Fagarasban deponáltattak az Atyám keze ála.

*) clenodia.

Testamentomosoknak rendelé az öreg Beth-
len Istvánt, Ötsét a' Gubernátort, Kovas-
otzki Istvánt Cancellariussát, és Mikó
Ferentzet Fő Komornyikot, kik effectuál-
lyák Dispositioját elvégezte volna, mind az ott
való Bánya Kedvéért, mind az hátrébb Fol em-
litett Magyar Országi Conventiculumokért
Váradra indult volna ki, a' Kaján uttyán *)
rettentő szélvész tanálta, mely sok lovasokat,
szekereket el-forgata, rosz Omennek magya-
ráztatván, Ezen utban Belényes Várossában
is alig kapók, hogy meg nem fullada: Vá-
radon pedig hárman alig maradtanak körü-
lötte forgó Bájároi, kik le nem betegedte-
nek; ez is rosz jel lön, Lötsén lakott egy hó-
hér, ki Doctoros ember is völt. Azt is oda
hozták vala, curálá, lábain sebeket nyitván
hogy a' rosz nedvesség ki szivárkozzék a-
zon; de hijában lön. Eszében jutván Török
Országban jártában minémü béleseket ett,
Gyuláról hozattanak béles süttö Aszszonyo-
kat, azok készítettek néki bélést míg Vá-
radon völt.

En is Váradon le betegedém, magának
szegénynek nagy Provisioja völt reám, láb-
ra eredvén fel ballagék hozzája, kérdezke-
dven mint légyek; tehát ő meg értette völt,
hogy én a' kis betegséget is békételenül szen-

*) utján.

vedte
ségge
spec
sem
nem
el-hit
na,
ván,
valyé
tam,
pedig
Krist
szállá
nehá
azt eg
cedál
én tu
Az ut
hogy
délyb
után
ten m
veteli
vel sz
mond
állá
nagy
gény
lelék:
nem
hane
vén

vedtem legyen, mellyről igen Isten-és Kegyes-
séggel meg dorgála; az után nyavalyámnak
speciessét tudakozván, 's azt is ha emészté-
sem lehetne; mondám néhány napja hogy
nem vólt, mert nem ettem, azon szegény
el-hiteté magával, hogy Kolyika háborgat-
na, 's mindgyárt Doctor Schultetust hivat-
ván, ki egyéb iránt azon hagyalmazbéli nya-
vallyámból gyógyított meg, mert abban vol-
tam, parantsola praescribálni, a' Patikariust
pedig Samuelt hivatván, parantsolá, hogy
Kristélyt adna bé akaratom ellen is; ezzel
szállásomra menvén 's a' Patikárius el jövé-
n néhány Tallért fizeték neki, hogy hazudjuk
azt egy nyomon, mintha bé-adta 's jól is suc-
cedált vólna, kiben semmi nem vólt, mert
én tudtam hogy nintsen olyan nyavallyám.
Az után szegénytől bé-kéredzém Erdélybe,
hogy az Atyám Házánál nyughatnám Er-
délybe míg ő bé-érkezik, 's elbotsáta, 's az
után a' Vérhas is érkezék reám, kiből is Is-
ten meg gyógyítván, 's a' Fejedelemnek jö-
vetelit értvén, menék eleibe Hunyadra, ki-
vel szemben lévén szomcruan panaszképen
monda: Bezzeg jó Ötsém hamarel-
állál mellölem 's el-hagyál illy
nagy nyavallyámban: melly szavai Sze-
génynek szívemet igen meg-keseríték, 's fe-
lelék: Nem hagytam Felségedet, 's
nem is hagyom éltéig 's éltemig;
hanem engedelmeből menvén el-
vén Atyám, 's vén Anyám látások-

ra, magam is igen gyenge erővel, Kit az utánismét más nyavallyabeli recidivám követett, mellyből im most lábba doztam fel. Ezen szegény megtsendesedvén, ottan mind nyavallyám, mind Atyám 's Anyám felől kérdekedék, 's az után egyéb dolgokról beszélgete nagy kegyelmesen.

Hunyadról Kolosvárra menvén, egykor etelekre ki oszolván az Inasok, én fogám a' Legyezőtskét, és legyezvéen fekvő ágyában, beszélgete egy 's más dolgokról; azomban az alkalmatosság hozván, Boér Simon nevű Bortöltő szolgája mellett instálok, hogy Fagaras földén Kapotselen valahány Jobbágyokat adna néki, kire felele: Nem régen adtam szép Portiót Gajnas nevű Faluban, most azzal elégedjék meg, hanem van azon féle Jóság Gizás nevű Faluban, azt néked adom. E' képen adá szegény kéretlen azt a' Jóságotskát.

Kolosvárról ki-indulván Thordára menénk, onnan lön a' rendelés más nap Enyedre, azutból, Nagy Pál engemet, Boernemisza Pált, Rhedei Jánost, kik már a' bėjárosagból ki költ, de betegségében körülöttem forgolódo szolgai valának, hiva Földvárra, hogy ott hálván, és tsakhajnalban indulván Enyeden ernök a' Fe-

jede
tan
el-v
jérv
hajj
jutv
ban
hov
men
igen
enn
's é
bré
sóbr
otta
nak
log
Vitz
dig
alig
pir
ren
am
ne
a' E
val
zel
zok
me
nal
ha
vér

vedelmet; de hát el-nehezédvén, Doctoroktanátsából nem szállott meg, hanem csak el-vitette magát a' Város mellett az nap Fejérvárra; mellyben mi semmit nem tudván hajnal előtt indulánk, és virradva Enyedre jutván értök-meg a' dolgot, 's minél jobban lehete Paripákon sieténk Fejérvárra, az hova kilentzed fél ora tájban, jutánk, 's felmenvén udvarhoz, még életben talállok, de igen el-alélt állapottal: el-jövé a' 10 ora, enni hozának, mellyeket én tartottam előtte, 's évék két vagy három kalánnal korpa tzi-brét, az után ismét mondola tejet, az utolsóban én is évém ki vévém előlle, 's megint ottan bé menvén az Inasok enni takarodának, udvarolván néki Nagy Pál Fő Gyalog Kapitány, Matskási Ferentz udvari Vitzé Kapitány igen kedves emberei; én pedig legyezvén Kis legyezőtskével, azonban alig szolhatván, Kére tentát, pennát 's papirossat, mellyeket eleiben tévén, ira két rendet szépen, és el-fordulván abban hagyá; amazok, sőt magam is azt gondolván, hogy ne talám azoknak mint kedves Embereinek a' Közönséges Testamentomon kívül akarna valamit legálni, melly Irást le tévén a' közel állani szokott Asztalotskára, intének azok, hogy nézném meg; térdet hajtván kimenék, és Inas jövé bé, a' legyezőtskét annak adám; az Irást meg-olvasám, és mint-ha alunni akarna a' Fejedelem úgy tetszevén, én is kimenék: Az Irás pedig ezen szök-

kal vala kinél többetsem irt, sem szollott annakutánna szegény, melly most is foglenni Rhédei Ferentznél, oda devalván az öreg Bethlen István halála után: Ha Isten velünk, kitsoda ellenünk? Senki nintsen bizonyára, bizonyára senki nintsen. Ezekkel én is ki menvén meg beszéllem a' nevezett Fő Embereknek; és mind együtt a' Fő Hopmester is, ki akkor Szunyogi Gáspar vala, menénk ebédet enni Matskási Ferentzhez, holtott alig telepedheténk asztalhoz, futának utánnunk, hogy az Fejedelem halálra vált légyen, jelentvén, mi-is sietve fel-menvén, tehát immár az Udvari Pap Gelei István jelen van több belső Fő Rendekkel, és imádkoztat, a' Fejedelem pedig szinte halálán van, talám egy tyukmony sültni idő alatt meg hala a' nagy Fejedelem, kihez hasonló Magyar Mátyás Királytól fogva, és István Királyon kívül nem hallatott, nem is reménlhetni, ugy mint: eszes, vitéz, igen maga viselő, kegyelmes, liberalis, oeconomus, munkában fáradhatatlan, haszontalan dolgokban idejét nem töltő, külsöképen tekintetében oroszlán, conversatioban nyájos, jozan életű, Könyörgésben és az Isteni szolgálásban nem külsöképen tettető, de buzgó, szegényeken és könyörgőkön könyörülő, Egyházi rendeket tiszteletben tartó, tápláló, Eklesiákat építő, segéllő, fundáló, tudós emberek conversatiojokban, Disputatioknak

halga
prom
lő ren
deéd
meg-
len;
geszt
Auth
gai k
fris
Epité
Tántz
nyörk
nem
gyöny
virtus
mind
üres n
lékeze
Császa
gához
a' Ma
vajha
ha av
vólna
Eg
berek
Pázm
Kikne
Dolgo
hagya

halgatásában gyönyörködő, minden Rendeket promoteáló, az Haza Fiainak Atyjok; a' Vitéz-
 lö rendnek mind jó Tanitójok, mind Tükörök;
 de édes Atyjok-is: meg-haragudni tudó, de azt
 meg-mértéklő; haragot nem tartó; nem Kegyet-
 len; nem vérszomjuhozó, hamar meg-en-
 gesztelődő. Kün a' közönséges helyen nagy
 Authoritással; ben pedig Házában belső szol-
 gai közt nyájos, szelidséggel magát viselő;
 fris lovakban, öltözetekben, Musikákban,
 Epitésekben, Fejedelmi vendégekben, néha
 Tántzokban is, de nem részegséggel, gyö-
 nyörködő: mert a' bor italt feje fájása-is
 nem szenvedhette; Katona szerszámokban
 gyönyörködő ember vala, és egyéb sok szép
 virtusokkal fel ékesitetett Ember vala; noha
 mind azon által emberi gyarlóságtól ő is
 üres nem lehetett, e' világra el-terjedett em-
 lékezetű Ember vala. Mind két hatalmas
 Császárokat in aequilibrio tartya vala ma-
 gához, és Hazájához, egyebek réttegik vala,
 a' Magyar Nemzetet el-hiresítette vala. Oh
 vajha reménlhető vólna valaha más! Oh vaj-
 ha avagy nem született, vagy örökké élt
 vólna.

Egy időben élének ez három nagy Em-
 berek, Magyarok. 1. Bethlen Gábor. 2.
 Pázmán Péter. 3. Eszterházi Miklós,
 Kiknek esméretekben vóltam, köztök nagy
 Dolgokban forogván nevedtem. De jaj mit
 hagyatánk árvául Országostól, Nemzetestől!

Az említett Pázmán Péter mondja vala egykor nálla létében: „Atkozott ember volna, ki Titeket arra kénszeritene, hogy Töröktől elszakadjatok, ellene rugodozzatok, míg Isten a' Keresztyénségen másképen nem könyörül, mert Ti azoknak torkokban laktok: oda annakokáért adjátok-meg a' mivel tartoztok; ide tartsatok csak jó Correspondentiát, mert itt Keresztyén Fejedelemmel van dolgotok, tudni-illik a' Romai Császárral, Adománytok nem kell; a' Töröket töltsétek Adománytokkal; mert noha imlátod édes Őtsém, nekünk elégséges hitelünk, tekintetünk van mostan a' mi kegyelmes Keresztyén Császárunk előtt, de csak addig durál az a' Német Nemzet előtt, miglen Erdélyben Magyar Fejedelem hallatik floreálni, azontul minjárt contemtusban jutván, gallérunk alá pökik a' Német akár Pap, akár Barát, vagy akárki légyen.“ Eszterházi Miklós is igen eszes, modos, authoritativus jó Magyar vala. Ez kettőben csak az vala Káros, hogy az Evangelica Religiónak mindenik nagy üldözője, egyéb aránt Nemzeteket, és annak szabadságit szerető hasznos Emberek valának; mert ha az nem obstált volna, egyéb aránt mind Bethlen Gábor, mind Rákoczy György Fejedelmek idejében igen szomjuhozzák vala a' Magyar Nemzetnek szabadságát, és Magyar Nemből allandó Királyságot hogy restitualhatnák a' régi Moháts Mezei Magyarok végezések szerént, erről vólt

elég
jutath
ctiojá
ET
Mart
dani,
az Ha
ben sz
aránt
kal ör
ni bék
kozás
rüsége
delésé
között
muniá
nek so
kinteti
után v
Egy
lévő v
gait, ts
sok és
azokba
koporsó
méltosá
hadoko
és pom
tási köz
bet egy

elég Tractájok is, de a' Religio dolga nem jutathatta soha a' meg egyezésnek perfectiojára őket.

E' Nagy emlékezetű Bethlen Gábor igen Martialis ember vala, kitől hallottam mondani, hogy tsak vólna más, ki procurálná az Hadak fizetését 's derék Hadaknak egyben szerzését, ujitását, profontozását, egyébránt az Hadviselést abban való molestiákkal örömet fel-venné, és honnyában is lakni békességben nem kívánna, hanem Hada-kozáiban tölténé egész életét. Nagy gyöngyö-rüsége vólt Hadainak Mustrálásában Ren-delésében, Erösségeket építettett: Többi között az Oláh Ország felől való Passusokat muniálá várakkal. Sok hasznot tett Erdély-nek sok dolgokban. Portai 15/m aranyat tekintetivel 10/m re szállította vala, kit is az után valók el-vesztének.

Egy nagy Fejedelemnek mind magában lévő virtusokat 's mind viselt nagy dolgait, tsak le-irni is, vagy meg gondolni is, sok és ditséretet érdemlő dolog vólna; hát azokban forgani, 's azokon által menni, és koporsójába bóldogúl szállani mennyivel méltoságosabb. E' Fejedelem mind annyi hadokozási, építési, nagy udvar, igen fris és pompás öltözetek, sok fizetett hadak tartási között is, Tárházában hagyott vala többet egy Million számu kész pénznél, felette

sokat érő Clenodiumok, gazdag Pohár székek, és mindenféle külömbkülömbféle ezüstnémü eszközök. Fol. tettem vala rövid emlékezetet, mellyhez hasonló az ő idejeig az előtt, sem az után, az Erdélyi Fejedelmek idejekben akkoráig nem találtatott.

A' mint azért éltében Martialis Ember volt, ugy Testamentomában is azt rendelte volt; hogy őtet veres színben gyászolnók, Temetését azzal ékesitenék. De azt nem mivelék a' Testamentomosok. Legált pedig külön Temetésére és Monumentomi Epitaphiumára-is Külön Külön nagy Summát. Koporsóját maga életében meg-hozatá, és contemplálta jó ideig, várván nagy erős Férfiui bátorsággal, 's Keresztyéni kegyes reménység-gel, sőt hittel utólsó oráját: kinek idvessége felől senki nem is lehet kétséges, mind életebéli sok jó tselekedetire nézve, mellyekkel igaz hitit gyümölcstös tette; mind buzgó Imádságira, Isteni szolgálatjára, Vallásában alhatatos vóltára, az Isten ditsőségéhez és Anya szent egyházához, és óltalmazásához való indulatra nézve (noha ő az Országban sine discrimine Religionis kedvelette, promoteálta az Embereket, lévén négy Recepta Religio Hazánkban, kinek idejében szép egységben éltenek az Haza Fiai, és nem olyan hideg Atyafi szeretetben mint most) kiváltképen pedig tsalhatatlan jelelőn Istennek el-választásának, midőn halála előtt cir-

citer

citer
utols
időt
nyav
béke
muta
emlí
kesel
azok
daga
poga
igen
szegé
igen
gény
vag
mell
Borb

H
rol:
háro
Kopé
hoz.
gyön
egy
nem
le va
az ut
ban
lát,
vén
MO

citer XI Hónapokkal meg esméré közelítését utolsó orájához, és Pénitentiára nem csak időt engede; hanem ugyan kénszerité-is a' nyavalyák által; melly nyavalyába mind békeséges türéssel, mind egyéb jelekkel meg mutatta Penitentiáját. Többi közt hogy meg említsem: a' melly tagai szegénynek leg vétkeesebbek voltak (ugymint az alsó Fügék) azok is kiváltképen szenvedtenek, igen meg dagadozván a' vizi betegségben; mellyet is tapogatván velle bajlódó Borbéllya János, ki igen tréfás jádzó ember vala, mondotta szegénynek: Lakolik im most a' ki igen sokat tsintalankodott; kin szegény nem haragudott, tsak azt felelte: ugy vagyon, 's meg érdemli. Ennek némmelly Inasok voltak hallói, 's maga-is a' Borbélly meg-beszélléte.

Hogy ezt is említsem szegénynek dolgairól: sok ebeket nem tartott: esztendőben háromszor, négyszer ha ki ment vadászni. Kopói circiter 50 ha volt. Két Petzér azokhoz. Azoknak én vettem több hasznát és gyönyörüségét. Szokás lévén, hogy soha egy Farkas vagy Róka bőrt bé adni szabad nem volt 's nem tartoztunk; tsak egyéb féle vadakat Konyhára. En előttem mások, az után én voltam Fő Jáger Mester. Házában szokott tartani egy öreg szép hiv vislát, többek közt egykor egy Tigris nevű lévén szokott vala a' bársonyos maga székibe

ottan ottan fekünni, kit neheztelt szegény: En azért igen nagy gombos tökkel meg rakám a' széknek ülesit, hogy az eb belé fekvén és szurdaltatván szoknék-el rólla: én Házából ki-menvén, más Inasra biztam vala reá vigyázását, az is el felejtkezvén rólla a' Fejedelem tanált belé ülni, a' tök megszurdalván ugrott fel, kapott hátra erősen meg-haraguván kérdezte az Inastól ki dolga? a' meg-mondotta, és okát is, nem hogy pirongatott volna szegény, de meg-parantsolta az Inasnak, hogy nemondja szégyenlén.

De hogy derék Dologra térítsem Iráso-mat, láss egy tsudás Dolgot, még Aszszonyi állatban, 's még Feleségében, 's még olyan Méltóságos Férjének Teste felett maga hagyásából: melly nap meg-hala, ottan testét fel bonták, béleit, szivét, és egyéb belső részét ki-vévén, mellyben a' Doktorok forgolódván 's a' Borbély, és mi valahányon belső szolgák, Catharina a' Fejedelem Aszszony nem tsak nem irtozá nézni, sőt egyaránt fogdosni, tapogatni a' fel-mértelt Testnek szivét, fel-hasított hasát, 's egyéb tagjait: de semmi szomoruságot nem tettete, sőt egy tsep Könyvet sem ejte az istentelen gonosz szívü, el-vetemedett Aszszonyi állatt.*)

*) Nem minden Aszszonyról lehet mondani Schillerrel:

estv
hog
lem
lem
kel,
offer
mod
de a
kos f
volt
nak
szen
rants
hogy
nám
esék
okát
hasor
látvá
tudás
ságot
Ifiabb
vala:
köz i
ber va
la, a

Zä
W
Pe
(S

E' képen azért azon a' napon engemet
 estve expedialának Romai Császárhoz Postán,
 hogy én vinném meg első hírét a' Fejede-
 lem halálának, 's egyszersmind a' Fejede-
 lem Aszszony, Gubernátor, és Tanáts nevek-
 kel, az hét Vármegyéket - is Kassával ultro
 offerálnám restituáltatni, mellyeknek más
 moddal kellett volna lenni, 's rendesebben:
 de a' köztök való hasonlás, mellyről a' tit-
 kos factio még életében a' Fejedelemlnek meg-
 volt, nem engedé meg: és a' Gubernátorok-
 nak is félelmes vólta, mellyekről elébb lé-
 szen emlékezet. En azért meg indulván, Pa-
 rantsolatom olyan lön a' Gubernátortól,
 hogy a' Fejedelem halálát titokban tartan-
 nám fel-érkezésésemig. Kolosváratt késedelem-
 esék fél nap ott lévén hijában; sietésemnek
 okát nem mérészelvén tettetni. Váradon is
 hasonlóképen késedelmeztetének, az holott
 látván a' vigyázatlanságot, és az hirnek nem
 tudása miatt meg-történhető alkalmatlan-
 ságot 's practikát, mivel a' Fő Kapitány is
 Ifiabb Groff Bethlen István honn nem
 vala: a' Vitzé Kapitány is pedig Csoma-
 közzi András, ki igen jeles vitéz jó em-
 ber vala, az Váron kívül Házánál lakik va-
 la, ahoz képest meg kelle jelentenem a' Fe-

Zärtlich geängstigt vom Bilde der Qualen
 Walleter der bebende Busen; es strahlen
 Perlendie Augen vom himmlischen Thau.
 (Schiller's Würde der Frauen.)

Fejedelem halálát; kihez képest engemet sem vára-koztatván, ő is másképen viselt gondot. Kassára jutván, ott is esék kevés mulatásom; de semmit nem jelentvén; sőt menő utamban találkozván szemben Várad-i Bornemisza Lászlóval, ki bizonyos Praesidiummal Kassáról Munitiokat hoz vala Tokajba, eleget gondolkodám 's akarom vala is instruálni, hogy bé-mennének Tokajba, és a' várban maradnának, de ellenben a' parantsolat tartoztata, melly káros is lön mert azok bévivén's le-tévén a' Munitiokat ki mentek Váradra belőlle, amott mihellyen a' Fejedelem halálának hire érkezett ottan a' Kapitány ki Fő Abafi Miklós, Vice Bethlen János vala, a' várat benne lévő Praesidiummal Császár számára tartották, noha egyéb aránt a' Jozságot a' Fejedelem Aszszonytól nem idegenitékel, de elég az hogy a' várnak dependentiája el idegenédék annyiban hogy a' Praesidium Császáré volt küldötték ugyan én utánam Szenási Pétert hogy belé szálljon*), de már késő volt 's bé nem botsáták.

Kassáról el menvén, szolgálmat a' Posta lónak fogyatkozása miatt tovább nem vihettem, hanem Bugyalinban hagytam, magam igen sietve mentem egyedül éjjel nappal Gal-

*) szálljon.

goc
ben
mer
kerü
ra,
talál
száll
után
besz
ván
toriá
Juv
nia
cep
stra
mor
után
nak i
ról is
a' Cs
lenni
is neh
Secret
levelé
zekke
szárt
lálám
tozás
hét na

*) E

goczig, de mivel Instructiom a' vala, első-
 ben a' Cardinálhoz Pázmán Péterhez
 mennék, kit Szentén lenni mondának, oda
 kerülvén, ott nem találván, Nagy Szombat-
 ra, ott sem, hanem Posonba jövő útjában
 találám, kivel szemben lévén, szekeréről le-
 szálla, és privatim beszélgetett velem; az
 után lovára üllvén 's vissza térvén, Posonig
 beszélgetett, onnan Császárhoz bocsáta, ir-
 ván Császárnak mellettem szép Commenda-
 toriát, mellyben valának e' szók-is: *Hun è
 Juvenem ex praecipuis Transilva-
 niae Nobilibus Serenissima Prin-
 cepts Catharina expedivit ad Ve-
 stram Majestatem significans
 mortem Principis Bethlenii.* Ezek
 után kéré hogy kegyelmesen lásson, magá-
 nak is Attyafiának lennem meg írván. Ar-
 tól is praemoneala hogy reá készülnék, mert
 a' Császár privatim fogna velem szemben
 lenni 's Tolmáts nélkül beszélteni, tanita
 is néhány szóval köszöntésnek formájára, a'
 Secretariusnak is Ferentzfinak intimálván
 levelében, mint procedálna dolgaimban. E-
 zekkel el-menvén a' Dunán által, a' Csá-
 szárt nem Bétsben, hanem Ebesdorffon *) ta-
 lálám, az hová mind ennyi kerülés, mula-
 tozás közben is, mint hátrébb meg irtam,
 hét napokon mentem, 's 8-dikra virradolag

*) Ebreichsdorf.

hajnalban érkeztem a' Secretariust feküve találtam; Ki hamar fel-öltözvén el Udvarhoz menvén, azon reggel mindgyárt audientiam lön privatim, senkit Tolmátsnak is nem admittálván, tsak ketten maradván szegény jámbor Császárral Ferdinandus Secundussal, néki is a' Koszpergye a' szokás szerént oldalán; de nekem is mint uti embernek, kardom oldalamon, lodingom nyakamban lévén, sokáig nagy kegyesen beszélgetett velem Deákul, én is úgy a' mint tudtam. Mivel pedig arra sokaknak vólt vigyázása, lévén akkor (nálla) Kassai Gábor, Alagi Menyhárdt, ő is egy Baxa Mihály nevű szolgáját Fő Emberét expediálta vala az Fejedelem halálának hírével, akarván meg előztetni engemet, más nap akkor is estve érkezék, és így két nappal 's egy ejtszakával későbbén, egy szál-láson lévén velem, nagy szomorúan mutogatta két czombjairól a' bőrnek el-menetelet, ki-sebesedését, és hogy még is nem ő hozhatta légyen az első hirt.

Minekelötte válaszom lett vólna, Császár a' Magyar Secretariussal Ferentzfivel engemet ismét Posonba a' Cardínálhoz expediála ad Consilium: a' ki ugyan ditsekedvén mutatá, és kezdetét olvasá Császár irta Levelének ilyen szóki: úgy hiszek tenéked, mint magam hivének; Replicálván azért megint visszamentem a' Császárhoz, 's az után expediál-

ta
els
dia
szá
len
elő
gye
len
más
gét
Fel
alá
olly
az ő
el v
juta
tos

az h
plici
már
dált
lette
béké
gyel
szon
szeg
dosta
pedi
dette
hogy

tattam válaszszal; de ismétá' Cardinálhoz
 elsőben Posonba, ki ott várt meg, ő expedi-
 diált: Meg követvén illy szóval: „noha Csá-
 szár ő Felsége kissebb rendü Embert is il-
 lendő remuneratio nélkül nem szokta maga-
 elöl el-botsátani, de hogy ne láttasék a' ke-
 gyelmed általhozott hirt örömmel hallotnak
 lenni, ez okon halasztotta, igérvén általam
 más alkalmatossággal Császári kegyelmessé-
 gét Kegyelmednek:” Kire én is felelek: „Ő
 Felsége az iránt való Kegyelmességét nagy
 alázatossággal köszönöm, hogy nem terhelő
 olyan dologgal, mert el nem venném, azzal
 az ő Felsége Méltóságát sértettem volna meg;
 el vévén pedig olyan jó Ur halála hírének
 jutalmát, nékem melly keserves és gyaláza-
 tos lett volna, Nagyságod meg ítélheti.”

Eképen azért noha kedvesen láttak mind
 az hirre, mind a' Vármegyéknek olly sim-
 pliciter való restitutiojára, mind pedig im-
 már a' Fejedelem Aszony személyében fun-
 dált practikára nézve, mind azon által fe-
 lette szomorúan és gyakor meg siratással
 békével járam-meg ez utamat is Isten ke-
 gyelméből, és menék vissza Fejérvárra hu-
 szonkét esztendőben járván akkor: az alatt
 szegény Fejedelemnek javait valóban kap-
 dosták a' belső szolgák és tékozlották. Hogy
 pedig azt emlitem: azt még élteben el-kez-
 dették vala: Törtévéen illy trefás dolog is;
 hogy a' Fejedelem egykorban meg sullyo-

sodván láttatik vala szintén halálozni, akkori Hopmester Kibédi Sigmond, kit gyermekségétől fogva igen szegény állapotból nevelt vala, a' Fejedelem foszlány a' sebéből az Aranyas Láda költsát ki-lopta vala, kit az után meg tudván, mert jó időig élt, bezzeg ugy meg is kedvetlenedett vala hozzája, hogy ha élhetett volna, nem lett volna el-felejtve a' lopott pénz; némellyekből vételközben, mások, kik reá lesték, elfosztottak vólt rut kapsi szegénynek javai-ban mellyek nevezett szerint valakinek nem légáltattak, és a' meg nevezett erősségben nem reponáltattak. Sok vólt pedig az, mind pénz, köntös, ezüst marha, Házi öltözetek, fő Lovak, szép lóra való szerszámok és öltözetek: mellyek kün járók vóltak,

Noha pedig nékem igen jó állapotom és nagy kedvességem vala a' Fejedelem Aszszonynál: de a' roszra indult dolgoknak látása miatt el akarám hagyni a' Fejedelem Aszszony szolgálatját; sőt az Országon kívül akarok vala magamnak szolgálatot keresni: de a' Gubernátor Bethlen István nékem igen jó Uram, 's nem is idegenem lévén, az Atyám pedig felette confidens emberé, semmiképen nem engedé; hanem mivel az Atyám már igen öreg, és beteges Ember vala, melléje rendelének mint egy Vicéül a' Fogarasi Kapitányságra, és ott a' Fejedelem Aszszony számára deponált Testa-

men
vise
ten
ván
Ispá

közt
ló
tolv
téli
illy
rent
a' F

lyen
szor
ped
la P
váb
att
szeg
rába
vász
fize
mag
esze
szat
dele
hor
az a
lani

mentom szerént légáltatott Tárháznak is gondviselésére, mikor már fordultam volna 23 esztendőben Ao 1630 és az után az Atyám meg halván azon esztendőben a' Fejérvármegyei Fő Ispányságra is.

Mindazonáltal ezekben való állítatásom közt is gyakrabban az Udvert és széllyel való küldöztetést continualnom kellett, hol tolvajok tsavargások, néha parasztság, néha téli időn tsak farkasok miatt is e' földön ez ilyen Postálkodás közben bizony sok szerentsén marad'tt életem meg. Irok azért már a' Fejedelem Aszszony Dolgairól,

Még a' Fejedelemnek életében, mihelyen betegeskedni kezdte, a' Fejedelem Aszszony mind erköltsében elvetemedék, mind pedig vallásában meg-tántorittaték. Vala pedig egy Serothin Zierotin nevű Morvában Ur, de az hadakozásbeli rebelliok miatt Jószágát vesztette és exul Ember, kit szegény Fejedelem maga Méltóságáért Udvarában nagy betsületben tart vala, 's Fő Lovász Mesterségben állitván, jó állapottya, fizetése 's betsülleti vala; ehez adta-vala magát a' Fejedelem Aszszony, kit én vettem eszemben, mert a' Fejedelem Aszszony vadászatban igen gyönyörködván, a' szegény Fejedelem parantsolatjából én szoktam vala ki hordozni a' Fejedelem Aszszonyt, 's láttam az alkalmatlanul való familiaritást, de szolani nem mérészettem. Vala pedig a' Sve-

cziai Királynak egy Residence a' Fejedelemnél, igen értelmes Deák Ember Strásburg nevü, ki is a' dolgot eszében vévén, egykor nékem és Bornemisza Pálnak monda: „A' Fejedelem már hogy meg-gyogyulhasson reméntelen; az én itt lakásom tovább haszontalan, és szükségtelen, én el-mégyek az Urhoz; Ti pedig a' Fejedelemnek jelentétek meg, amoveállya Udvarából Serothint, mert Méltóságának sérelme lészen.” A' Svecus Residens azután nem sokáig késvén el-méne; mi pedig a' dolgot meg jelentettük vala; mellyen nem kevésbé meg is háborodott vala, tovább is kérdezkedvén: én is a' miket vettem eszemben 's láttam vala, meg beszélém: a' késő dolgot eleget busulá szegény, azt a' Serothint is nem czégéres praetextussal amoveálá. Az a' Serothin nem vala Pápista Ember hanem Lutheranus, ki el-méne ugyan Udvarából, de a' Prinyi Uraknak lévén esmérettségekben, azok tarták sok ideig Ugocsa Vármegyei Házoknál 's Szathmár Vármegyében, és mivel a' Fejedelem halála után azok a' Vármegyék Császár birodalma alá redealtak vala, ahoz képest az is ott bátron latítál vala, 's alattomban a' Fejedelem Aszszonytól is foveáltattott, kinek nyelveskedése miatt a' dolog czégérezödvén jobban, Fejedelem halála után egykorban az öreg Bethlen István discourálván arról, mint kellene azon rossz Embert kézre keríteni, igérvén Jöszágot is a'

ki kezében keritené: En magam válaltam
 vala, mert nékem azokkal az Urakkal 's
 Kun Lászlóval 's többekkel is azon föl-
 dön lakókkal nagy esméretségem vala, 's
 gyakran jártam arra; és a' végezés a' vala:
 hogy akar Husztban, akar Etsedbe vitetném
 el fogva, a' jutalmát el-venném. Az utra
 el-készülvén, midőn indulni akarnék, meg-
 változtatá Tanácsát a' Gubernátor, praetenda-
 ván, hogy együtt*) a' Szathmári Praesidiumból
 avagy nékem lenne valami nyavalyám, avagy
 ha különben nem lehetne, 's nem vihetném
 elevenen, halálában tellyességgel nem gyö-
 nyörködnék 's nem akarna motskolódní; kit
 én örömet tselekszem vala az Ur gyalázat-
 tyáért; el-mulván azért azon Urak admo-
 nealtattanak, ne tartanak; Kik-is el-bocsát-
 ván, az után én nem tudom hol veszedel-
 mezett el.

Valának pedig több idegen Fiak is, ki-
 ket a' szegény Fejedelem meg telepített vala
 az Országban, és promeveált vala, nagy
 hasznos Embereket remélvén azokból az Ha-
 za, 's maga Maradéki számára nevelni. ugy-
 mint az említett Seorthinon kívül vala Szu-
 nyog Gáspár, Kit Kövári Kapitányá tett
 vala, és Rhédei Pálnét Feleségül szerzette-
 vala, arról is sok szép Jóságokat bir vala:
 Fő Hóp mesterségben is tartotta egy ideig:

* Szabolts V. ben ma is ezt teszi: ne talán;
 de így mondják: egy ót. P.

ettől vettem vala én is az Erdélyből
 lett ki-bontakozása után a' Kövesdi Józszágot.
 Vala harmadik Listius Ferentz: ezt
 Szamos Ujvári Kapitánnyá tötte *) vala és
 Veselényi Pálnét szerzette vala néki, ki után
 Uri Józszágot birt. Negyedik vala egy Keg-
 levich Miklós nevű, kinek a' Magosfal-
 vi Józszágot adta vala. Ötödik Rátkai ugy-
 tettzik Sigmund. Ezek közül némellyek
 büszkélkedtek is a' Fejedelem Aszszony kö-
 rül tudván a' Német nyelvet is: némellyek
 pedig részesek lévén a' Practikában, Német
 Factioból a' Bethlen Familiát akarják vala
 ruinálni, 's az után egyéb változásokat tse-
 lekedni. Azt mivelék az idegen mostoha
 Fiai az Hazának. Példa vala pedig minden
 Practikáknak derekasb Fundamentoma Groff
 Csáki Istvánban, ki a' Fejedelem Asz-
 szonyhoz igen okoson beszinelvén magát még
 a' Fejedelem éltében: az Fejedelem Aszszony
 mind személyét annyira kedvelte, mind
 Practikáját, hogy a' Fejedelem halála után
 egészen az ő akaratját akarja vala a' Feje-
 delem Aszszony követni, 's ehez adhaereal-
 tak a' meg nevezettek 's többek is sokan, 's
 kiváltképen a' Catholicus Urak és Fő Ren-
 dek; mert titkoson a' Fejedelem Aszszony
 is Páristává lévén, hólta után a' Fejedelem-
 nek ki nyilatkozáék: nagy hasonlóság ön az
 Országban; két ellenkező Factio tamada;
 egyik a' Fejedelem Aszszony nevezeti alatt,

*) tette

egy
 tor
 Asz
 tho
 gio
 val
 bor
 Fej
 tor
 füg
 sze
 hoz
 ame
 min
 con
 val

Fize
 mi
 ság
 len
 Pál
 kás
 tány
 Aty
 pitá
 gyén
 ben
 Kap
 varh
 jede
 kivü

egyik Csáki Pártya, másik pedig Gubernátor Bethlen István pártya. A' Fejedelem Aszszony, és Csáki Pártyán valának a' Catholicus Urak, sőt némellyek a' több Religion lévők közül is. A' Gubernátor Pártyán valának az Evangelicusok, és a' Bethlen Gábor Rokonsági 's nevelt Emberi, és noha a' Fejedelem Dispositioja szerint a' Gubernátortól kell vala a' Fejedelem Aszszonynak függeni; de jolly gyűlölséget és diffidentiát szerettek vala köztök, hogy egészen Csákihoz adhaereálván a' Fejedelem Aszszony, amazt elveszteni kívánnyák vala az Urak, és minden Statusok egymástól félnek vala, és continuo fegyverre kelni egy másra készek valának.

A' Gubernátor azzal vala erős, hogy a' Fizetett Hadaknak Generálissa, veje Zolyomi Dávid, Váradi Fő Kapitány és Hajduság Generalissa az öregbik Fia Groff Bethlen István vala, Fő Kapitány Nagy Pál, Bethlen Gábor nevelt embere, Matskási Ferentz a' szerént udvari Vice-Kapitány; Miko Ferentz Fő Komornyk, az Atyám Kemény Bóldisár Fogarasi Kapitány, az Első Vármegyének Fejér Vármegyének Fő Ispánnya, és az Ország Gyűlésében Praesidens vala, Háromszéknek is Fő Kapitánnya Zolyomi, Csiknak Mikó, Udvarhely Széknek Balassi Ferentz, Fejedelem nevelt emberei valának: Mi is azon kívül sokan.

A' másik Része Kornis Sigmond, Hallér István Cancellarius, Erdélyi István, Cserényi Farkas Tanáts Urak, azon kívül Szunyog Gáspár Kövári Fő Kapitány, Listius Szamos Ujvári Kapitány, Pátkai, Keglevich, 's többek is sokan.

A' Fejedelem halála után a' Fejedelem Aszszony dolga ki-nyilatkozáék; Csáki nem is a' Palotán a' derék gráditson, hanem a' Fejedelem Aszszony felől való Kis gráditson szokott vala fel-járni, kit igen orolva néztünk; ő Pártýára vólt az Fejedelem Aszszony Hopmestere, Horváth György igen Catholicus ember; a' Tolmáts Inasok is a' szerént.

Vala egy Schultetus nevű Doctor, igen Fő Deák, elmés ember, a' Fejedelem Aszszonynak hiteles embere a' nyelvért, de egyéb aránt Bethlen Gábor creaturája, 's Religiosus Evangelicus Ember, és titkos jó akarója a' Bethlen Familiának: nékem is igen nagy kedvességem és hitelem vala, mind az Fejedelem Aszszonynál, mind Csákinál. Reménkedtek a' Gubernátor, és több azon részen lévő nagy Emberek, hogy ne ab-stahálnám magamat Udvartól, általam ért-hetnék a' Practikákat: mellyet meg kellett tselekednem, és Természetem kívül is simulálnom köztök; mert mivel láttam mind Re-

lig
pa
pr
mé
let
ke
bön
latt
tan
ken
kell
han
nen
tsak
kin
tet
Betl
ban
lakv
inn
fogv
veze
ja l
vité
tract
cont

tól,
kit n

*)

ligionknak, mind pedig annak külső Oszlo-
painak, és az én jó Uram Familiájának op-
pressiojokra való igyekezeteket, Lelkem es-
méretinek dictamenje szerint, azoknak kel-
lett több jót kívánnom, mint sem az ellen-
kező feleknek, és több igazzal is lennem,
börömben is járván; mert ha ideig kedveznē
lattattak-is de ha praevalealhattak volna, tud-
tam azt, hogy az után nékem is vagy Lel-
kem veszedelmével a' töllök fuvandó tántzo-
kellott volna járnom; vagy másokkal együtt,
hanem is, de utánok nékem is veszedelmez-
nem; mellyet már el-is kezdettenek vala-
tsak ebben is, hogy Josika Gábor,
kinek Familiája felől hátrébb Fol. emlékeze-
tet tettem, még régen Erdélyből ki-menvén,
Bethlen Gábornak mindenkori Hadakozásá-
ban ellenség vólt, Eszterházy Miklós mellett
lakván, mihellyen meg-hala a' Fejedelem,
innen belől is biztatván bé-jöve, és pártját
fogván a' Fejedelem Aszszony az Ország ne-
vezeti alatt, a' Catholicus Urak, kevés hij-
ja lön, hogy a' Gerendi Jóságból ki nem he-
vitének, a' mint arról néhány rendbeli Con-
tractusok meg-mutatják miképen kellett ex-
contentálnunk; vóltak több jelek is.

Minden Practikájokat azért, kit magok-
tól, kit Fejedelem Aszszonytól, és Csákitól,
kit másoktól meg értvén, az Ginaeciumban *)

*) Gyneceum.

is kik nevezetesebbek és belsőbb személyek voltak, nagy kedvességem lévén, 's azok által is tudositatván, én is informáltam a' mi Pártjainkat, mert látom vala azt is, hogy Csáki miatt veszedelmezik vala a' Fejedelem Aszszony állapotja is; de nyilván opponálnom is magamat nem lehet vala, sem pedig abstrahálnom a' Fejedelem Aszszonyt annak pártjától.

Ottan pedig hamar a' Fejedelem halála után Romai Császártól condolentiának szine alatt Fő Követ Német Groff Detristein *) nevü jöve, ki az Fol. említett Cardinálnak Attyafia vala, kivel az Országnak Constitutioni szerént nem leszen vala szabad privatim a' Tanáts praesentiája nélkül tractálni: de azért meg tselekedék, a' ki confirmálván Papistai **) Religiojában, noha még akkor is publice nem mérészlette declarálni. A' Practica azon Factionariusokkal nevelkedék általa.

Nékem pedig ott is olly galyibám esék, hogy reám bizattaték a' Fő Követnek szállására való Provisio, hogy az Gazdák töllem vennének ordinantiát minden tisztességes gazdalkodás dolgából s mind pedig, hogy a' véle való szemben létel, tracta, privatus

*) Ditrichstein

**) Catholica

embereknek meg ne engedtetnék; egykorban hát egy Urfiat K. J. az több conflualtaknak Conventiculumok expediálván hozza, ugyan meg lesvén az én ott nem létemnek alkalmatosságát, a Gyalog Hadnagy, a ki ott vigyázott, bé nem bocsátotta, appelálván reám 's hozzám is el küldvén, én is meg izeném tartsa dolgot, nintsen ott semmi járása, e' képen igen prodáltatam előttök.

Másodszor vala egy Balog Ferentz nevü Hunyad Vármegyei Bethlen Gábornak egy Inassa ki meg éltében corrupáltatván, hólta után déclaratus Papistává is lön, egykor szállásomra jövé, sok szók és beszédek között, álhatatlaságát reprehendálván, kezdé alkalmatlanúl felelgetni, kevésben mulék hogy Pallossal fejét el nem sujtám, ki szaladván az is a' Catholicus Uraknak igen vádolt. Ez két dolgoknak Sópialodását nehezen tselekedhetém;

Elmenvén a' Német Követ Fogarasból egy ladában egyszermind a Fejedelem Asszony 40sm Aranyakat el hozata, és ezt mind Csáki István kezében ejté; ilyen képen, mivel nem lehetett el titkolni, az Attyám lévén az helyben Fő Tiszt, és a Tarhaznak is Kultsai nalla voltak, én akkor udvarnál lévén értésemre ada, én is viszont a Gubernatornak, s a kiknek illet többeknek is; Vigyáztattunk azért igen arra rendetetett Em-

berink által, mit fognak mivelni a' Ládával, és hogy ha Csáki kezéhez ki iktatják, midőn vagy emberei által el-küldi, vagy magával el-viszi. Vala Collusionk Zolyomival, hogy az utban fel verjük; de meg tsalának; mert Csáki el-méne Udvartól, a' pénzes láda el-viteték a' más kis Bóltba, melly Fejérváratt a' Fejedelem Házának az üveges folyoso felől vala, kinek Gondviselője Czeglédi István Béjárója vólt, melly is én hozám és az igyhez *) is igen addictus vólt; tehát az Aranyakat ki-szedte vólt a' Fejedelem Aszszonyal, és kövel rakván meg helyette, ismét bé petsetlettek 's ugy küldöttek a' bóltba már Csáki is el-menvén, a' láda is petsét alatt az említett bóltban hiteles Emberünk keze alatt lévén, azt reménlettük a' szándék is meg-változott, de imé tehát egy Tépesit Sigm ond nevű Fő Ember szolgáját alattomban vissza küldötte Csáki valahány magával, a' Fejedelem Aszszony pedig Kis faludra menvén egy ebéd után mindjárt mulatság képen mind a' Magyar Frajtzimereket, kik által meg érthetük vólna, mind az említett Czegledit, kinnél a' láda állott, mind engemet, ki fő lehettem vólna a' vigyázásra, studio szép hittelkedő beszédekkel el-híva 's vive, és mi helyt a' Városból ki halada; gyalog szálván

*) ügyhez

mind Frauczimerivel, hogy az idő inkább haladgyon*), engem is le-beszéle, 's gyalog vélek mulatozva menék Kis Faludig, ott is Kertekben, Házakban, Majorházakban mind Késedelmeztetvén, szintén tsak Vatosrára meheténk vissza Fejérvárra, és imé tehát ez alatt az Hopmester Horváth György, ki igen practicus Factionarius Pá-pista ember vala, Csákihoz tartó, a' Magyar Hop mester Aszszony Matskási Mihályné, ki egy vala az Hopmesterrel, kit Tolmáts Inasok Isák és Simon, ezek hon maradván, a' Ládából ki-szedett Aranyakat, a' Csáki Em-berének Tépesitnek kezéhez iktatván, mind-gyárt el-ment véle; harmadnap mulva tud-tuk-meg a' Practikát, 's így a' Pénz oda lön.

Látván Mikó Ferentz is mint folly a' dolog, melléje vévén Nagy Pált a' Gyalog Kapitányt, és holmi praetextusok alatt a' Fejedelem Aszszonytól Commissiót extrahál-ván (melly máig is Leveleim között extal) a' Tárházba bé bocsáttatása, 's reá bizott holmi Eszközöknek el-hozásának meg enge-dése felől, Fagarasba menvén a' Tárházbol mindeneket el-hozott, valamellyek nevezet-szerént a' Fejedelem Asszonymnak nem legál-tattak vólt, sem másoknak, a' mint hogy tsak azokról tett vala a' Fejedelemi Testa-

*) haladjon

mentaria Dispositiot, mellyek benn a' Tár-
házban reponáltatván állanak vala, de a'
mindennapi Expensakra való, 's naponként
érkező jövedelmek Fejedelmi, sőt Királyi
Méltosághoz illendő szükséges mindenféle sok
szép gazdag jók tsak rend kívül, és Regis-
trálás nélkül a' Komornikok 's egyéb Tisz-
tek kezeknél forognak vala, a' Fejedelem
Aszony egyéb iránt is mind tékozló, 's mind
gondviseletlen lévén, tsakei- titkolhatatlan
részt hagyták kezénél, egyebekkel fel- osztoz-
tak. Mellynek ki- hordását, a' mint hallottam
a' szegény atyám könyves szemekkel nézte.

Ezen közben el- közelítvén a' Fejedelem
Temetésének ideje, vólt az Ellenkezőknek
illy Factiojok 's Tanátsok; hogy azon Teme-
tésnek alkalmatosságával, mellyre minden
Rendek az Országból is, de egyéb helyek-
ről is conflualandók valának, derekas erővel
lennének jelen, és akkor declaráltatnék a'
Fejedelem Aszonynak mind Religiojsának
változtatása 's Romai Császár Protektioja,
mind pedig hogy a' Gubernátornak authori-
tássát degradálván, avagy meg- határozván
kivánságok szerént, a' Fejedelem Aszony-
nak szabad Regiment szerezhethének Titula-
riter; mint kinek szive, lelke már kezekben
vala; a' mit akarnak- vala neve alatt, tsak
azt tselekeszik vala, és e' képen minket op-
primálni akarnak vala: De Isten kegyelmé-
ből markába szakada illyen képen: Vala egy

Ko
és
Bet
röl
tán
vala
vala
dig
vén
Gás
lenk

bekr
dott
a' Fe
pará
tésre
Fejér
az a
Aran
tsolva
megy
nek
edgyo
télyo
dissip
dak e
vén a
fután

*)

Kováts Péter nevű hires Mezei Kapitány és igen szép 's erős hada, kiket szegény Bethlen Gábor sok idő alatt, és sok helyekről gyűjtögetett vala egyben; ezt a' Kapitányt corrupálták, és Párt yokra vonták vala; szintén akkor is Kassára járt az ott való Generalisokhoz practikálni. Hadai pedig Qvartirokban Kövár vidékin valának, lévén Patronusok. Fol. említett Szunyog Gáspár, akkor Kövári Kapitány, ki az ellenkezők részén vala.

Midőn azért már azzal is magokat erősbe kennek állitanák, Csáki is felesetskén fogadott volna hadat mind Lovast, gyalogot a' Fejedelem Aszony pénzével, 's nagy apparátussal jött volna Gyülésre, avagy Temetésre Fejérvárra, hadait Lovasit, gyalogit Fejérvára körül való Talyékban*) szállitá, az alatt Toldalagi Mihályt Maros és Aranyas Széki Hadakkal inditván, parantsolván, pedig Kraszna és Közép Szolnok Vármegyéknek Tisztjeinek, Gyulafisamuelnek és Sérédi Istvánnak, hogy meg edgyeznének veletlenül találvan őket Kvártélyokban, éjtszaka ütven meg; felverék, dissipálák, szemben hatván a' Székelly hadak emezekre, és a' Parasztság is rajtok lévén a' kik elszaladhattak Császár Pártjára futának, az után is ellenségink lönek: Szu-

*) Tajékban.

nyogot a' Kövári Kapitányságból ki-
 reszték, Gyulafi Samuelt, ki Veji*)
 vala a' Gubernátornak collocálák helyébe:
 Imitt is Fejérváratt a' több vitélő rend a'
 mi Pártunkon lévén, noha a' Német Gyalog-
 ság ellenkező; mind két részről nagy gyű-
 lölség, diffidentia vala, és tsak nem tseppen-
 nőleg vala a' vérontás közöttünk; de meg-
 halván a' Muszka Kováts Péter Hadá-
 nak dissipáltatását, Kövári állapotnak vál-
 tozását, kikben nagy reménségeket hely-
 heztetik vala, meg-félemlének: Csáki Ist-
 ván, ki egyébaránt practicus, eszes, elmés
 és tekintetes, de félelmes szívü ember vala
 meg-rémülvén, egy estve fele tsak harmad
 magával sétálásnak színe alatt ki ballagván
 a' Sz György Kapuján, Lovát pedig az előtt
 vizre vitelnek praetextussa alatt ki-iktatván
 szerszámokat, fegyvereket a' szerént alát-
 tomban nyakszakadva futott, szaladott Almási
 Várába oda hagyván a' gyűlést; azt meg-
 értvén hadai, azok is a' Falukról a' mint ki-
 től lehetett tsufoson el szaladának: a' Gya-
 logi Gáldon a' mi Falunkban lévén, Dobjo-
 kat is oda hagyták: maga tsak harmad ma-
 gával estve el-illasztván; más nap ebédre
 Almás várába ment. Ugy hallottam sok ke-
 nő ment mig meg gyógyult a' nyereg miatt
 való fel sebesedésből.

*) Veje

vetk
 Feje
 és b
 tyaz
 ló k
 mek
 tyén
 meg
 zöns
 ső E
 vesz
 logba
 met
 teten
 is, a
 gérez
 ha vé
 get,
 ction
 inkább
 által
 tesre
 hetet
 blice
 Fejér
 rada
 és az
 Unio,

E
 ismét

Eszek veszvén azért eképen, ellenkező következést hozza-ki Isten a' dologból mert a' Fejedelem Aszszony hogy már szomorusága és busulása miatt betegedvén meg, meg-fat-tyazék, és a' Feredő házról Város felé nyi-ló kis ajtótskán vitték ki éjjel a' Leány Gyer-meketskét, kit szült, a' Vintzi ujj Keresz-tyén Aszszonyok tartására; de nem sokára meg-hólt. Ezt noha igen titkolták, és kö-zönségesen nem is tudták; de a' belső és kül-ső Embereknek értékre vólt, és ha a' mi veszedelmezésünk nem fogott volna is a' do-logban, tsak a' szégyenért is olyan Fejedel-met nem öröme szzenvedtünk vólna, ki meg tetemezet bitangul; de mivel a' kötelesség is, a' meg hólt Urunk gyalázattyának czé-géreződése is tartoztatott, azt is láttuk, hogy ha változtatni nem akarnók a' Fejedelemsé- get, vagy Csákinak vagy másnak azon fa-ction lévőnek fogna succedálni, ehez képest inkább ideig szzenvednünk kelle; mind azon-által nem különben; hanem noha a' Teme-tésre is, tsudás maga meg erőltetésével le-hetett fel-kelni; de utánna ottan hamar pu-blice convertalni, és a' Nagy Templomban Fejérvárratt communicálni is kelle: Igy ma-rada meg akkor a' Fejedelemségben: az Urak és az Ország között is tsináttaték amnestiás Unio, Csáki is vissza hivattaték.

Ezek akkor meg tsendesedvén, engemet ismét Romai Császárhoz expedjálának;

menő utamban szemben kellett lennem mind Palatinus Eszterházi Miklóssal, kit Kis Mártonban *) találtam, 's mind Pázmán Péterrel, kit Nagy Sombatban **) találtam; akkor nem Postoképen, hanem Internuncius voltam, akkor noha betsületesb állapottal voltam, 's jóllehet külsőképen mutatták is hogy már, de belsőképen nem láttak szívesen úgy, mint mikor szegény Uram halálának híret vittem vala, mert a' remélt Practikának és a' Fejedelem Aszszony Papistaságának is nyaka szakadott vala.

Voltam szálláson magam a' Magyar Secretarius Ferentzfi házánál, szolgálaim és lovaim közellévő Vendégfogadóban: nagy bajom volt miatta; mert ez hatalmas Expeditör, és tsudás Memoriájú Ember vala; de felette részeges és ugyan azért is tsudáltott Elméje, hogy részegen is hivatalyának megfelelt fogyatkozás nélkül (Ehez hasonló vala az előtt a' Fejedelemnek egy Secretariussa Ormánközi) ő azt akarta volna, én is humora szerént ittam volna, kit sem betsülletem, sem Természetem nem szenvedett, néha tsak nem virtadtig is elpirityelt, én le-feküdtem és aluttam.

*) Kis Márton, németül Eisenstadt.

**) Nagy Szobat, németül Tyrnau.

köz
talá
*ze
káj
ket
pan
szár
pan
rent
fogh
nev
men
leve
sem
arán
les e
szolg

gel
ján
délly
ste
dég
Bot
men
tem
szok
ujjab

Igen sordidus Ember is vala, a' többi közt egy korban Császár hivatván Piatzon találtatott, ott egy kappant vévén szokása szerént tette magánál hordozott Leveles Tás-kájában, bé menvén Császárhoz, és Leveleket akarván a' Tás-kából ki-venni, a' kappan is ki ugrott; ben találván lenni a' Császárné is, úgy vélle apró ebetskék, a' kappant azok kergették, tsiholtak: más felől Ferentzfi is futkosott, bujkált utánna hogy meg foghassa. Császárnak, Császárnénak vólt nagy nevetségek a' dolgon annyira, hogy Urak is mentek bé azon mulatságra. Egyebkor is a' leveles táskában darab sajtok, hagymák, semlye, nehányszor szalonna darab is egy aránt vólt közösleg, de azért elmés és hiteles ember vala, és már harmadik Császárt szolgálta azon állapotban.

Ezen Bétsben letemben, egy vendégséggel meg tréfálodtam vala, Császár Palatóján lévén, az ide hátréb Fol. említett, Erdélyben követségben járt Comes Detrichstein*) invitála más napra 10 orára vendégségbe, 's én is el-igérkezém; az után Bottyáni Adám is invitála, kitől meg mentém magamat, hogy már oda igérkeztem légyen. El jövé az idő, a' Magyar szokás szerént szállásomon várom vala az ujjabb hivatal, kiben semmi nem telék, el-

*) Ditrichstein

mulván a' 10 ora is, már 11 ora felé lévén, küldte láttatnom ismét Bottyani Uram, kinek meg izeném, hogy szállásomon vagyok, ő ottan megláttatá amannak szállásán mint légyen a' dolog; hát immár ott régen ültenek az ebédhez. Ujaban*) azért hozzám küldte, és meg izené mind a' szokást, hogy ott lenne az hivatalos a' nevezett Orára, és a' mennyid magával hivattatik akkoron, anyid magával tartozzék az ebédhez több hivataltnem várván, és hogy már ott régen hozzá telepedtek volna; azért mennék ő hozzája, mellyet meg tselekedvén, ott valóban Magyar módon lakám is.

Másik dolgom ilyen is vólt: Vala egy Vay Péter Szabolts Vármegyei, kinek én igen jó Baráttya vóltam, étek fogo vala, az el-kéredzik velem, lévén némünémü sollicitatioja Császárnál, kinek dolgáról supplicatioját meg iratván, midön Császárnál az egyéb dolgokat proponáltam volna, akkor ben lévén a' Tolmátsolásért Cancellarius Sennyei István és Secretarius Ferentzfi. Ortzátlanságot kelle tselekednem e' barátságért: mert Császártól magam kértem audientiát neki, 's a' jámbor Császár mindgyárt hivatá Ferentzfiivel. Bé jövéen Vay Pé-

*) ujabban.

ter, Császár kezét nyujtván, de amaz olyan dologban többször nem forogván confundáltatott vala; hanem én ott magam szollottam modjáról, hogy menne oda kezét fogni. A meg lévén ismét Supplicatioját hogy elé keresné adná oda, mind magamnak kellett tanitanom beszéllenem néki. Válasza is lön a' jámbor Császártól.

Harmadik dolgom is ezen utamban ilyen lön vissza jötömben, Füleken két Franciscanus Baratok a' Secseni Klastromból valók találkoznak hozzánk, kik is igen hozzánk ereszkedének, onnan Osgyánba menvén Bakos Gáborhoz, oda is el jövének, viszont Rima Szombatba is, mivel botsátattak vólt ki koldulásra; elébb nem mervén ki fakasztani; ott jelenté az egyik titkon, hogy meg győzöttetvén Lelki esméretitől, mind a Baráti állapot, 's mind a Religio mellől elakarná állani, kényszeritvén Istenre, lelkemre hogy vinném el: Mivel azért nékem is Conscientiámban jár vala meg tselekednem Társát vélek lévő késérövel elbeszéllém, hogy ő is utánna menne: az alatt lóra ültetvén, Katona köntösbe öltöztetvén, más uton valóban szaparán el randulék véle éjjel nappal sietvén, mig a Tiszán által kelheték, mert félek vala igen, hogy meg üznek érette akár szöktetést akár meg öletést gondolván, mert Bosnak Tamásnak is Füleki Kapitány Uri Embernek is Confessarius-

sa volt 's Putnoki, Szendrei, Dios Györi, Onadi Tokaji Vég hazak között kellett pedig el mennem, a Sajo mellett Quartirozván az hatrébb említett Erdélyből ki üzetett Kováts Péter Hada is.

Ezen hadbéliekkel voltam szemben Kvar-télyokban többi közt ki Vicéje vala egy Ba-log Mihály nevü jeles Vitéz ember, és nem is reszes Kapitánnya árultatásában, mellyről a Kassai Generalis Asztalanál is volt öszve veszések; ez igen Barátom levén, meg is je-lentettem vala, és végeztem is véle hogy hautánnam jövök találkoznának, merre ad-gyon uti igazítást. Midön azért a Kvártély-ból mennek, azomban láték néhány Lovast jöni utannam, a Barátot el küldvén, néhány magammal hatréb maradván el várám, tar-tok vala is, hogy üzök féle ne volna; el ér-keztvén és szót adván egy másnak; hat Ba-rátink: monda azért az előttök lévő: Uram emlékezzél még arról; Bethlen Gábor élte-ben valami fosztogatásbéli Csintalanságért meg fogattatván, és sententziáztatván, meg akarnak vala ölni, 's te nyertél vala kegyelmet a Fejedelemtől, és Isten után te adtad meg életemet; én pedig nem tudtam mivel ez ideig meg halálni; hanem mivel mostan látom hosszas utadots abban Lovaidnak meg tsapponását, azért im egy jó járó erős bárna Paripát hoztam: Ugyvagyon vala is szükségem reá; mert jobbik Vezeték

Par
tan
la
látv
vén
mid
aka
ma
mir
le v
le e
alat
pát
pas
mer
en
Mel
eléb
gatt
szab
én l

pen
is co
kon
is. h
diná
tem.
tette
Lel
Vag

Paripámot, kinél több nem is vala, az alattam lévön kívül, Bakos Gábornak adtam vala olyan szükséges utamban is ajándékon, látván fogyatkozását, és szintén hír érkezvén akkor a Töröknek kün létele felöl, midön azon mennénk el; mindazonáltal nem akarom vala el venni, állatván hogy Isten ma holnap haza vivén, lenne több lovam mint sem néki; a katona pedig esküvén azon, le vágja az Inát ha el nem veszem; így kelte elvennem, de nem ingyen, hanem Inasom alatt lévő 's háta meg sebesedett más paripát hagyék nálla. Illy haladatosságot tapasztalék az Emberséges Szegény Legényben mert noha a dologra emlékeztem ugyan, de en a személyt meg sem esmertem volna. Melly szegény Legény Katona az után az ide elébb említendő Rakomazi hartzon el is fogattatván, ismét gyalogga maradott 's meg szabadulván biztában meg keresett, és ismét én lovasítottam meg.

Ez utat is azért Isten kegyelméből eképen békével véghez vivén; az elhozott Barát is convertála és meg is házasodván Vallasunkon lévő Prédikátori hivatalban hala meg is. Ki az után fel mentemben Szegény Cardinál Pázmán is vetett szememre. Miért vittem el a Barátot? mellyre felele letet így tettem: Nékem ugy látszot, hogy Lelkemben járt meg tselekednem, Vagyodását értvén meg térésre. Es

vajha Nagyságodat is meg nyerhetném 's vihetném Istennek, és az Hazámnak, bizonyára kész lennék érte életemet Kotzkara vetni. Kire Szegény monda: Azt is vétkesen tselekedted jó Ötsém; engemet pedig nem Istennek, hm Istentől vinnél el. Hazádnak is pedig, ki nékem is Hazám; ott lakva kevesebbet használhatnék.

Ezek után Csáki ismét mas Practicát kezdé Prépostvári Sigmondal el hitetvén, hogy a Fejedelemségnek translatioját néki szerzené: Ezt azért kezdék is jártatni, mellyben Interessatus vala Kapi András és Felesége is; mert az Aszszony mostoha leánya, az Urpedi Veje vala - Prépostvárinak; mellyről engemet is praemonealának, hogy alkalmaztassam magamat; kit én tudokra is adtam vala a kiknek kellett noha abban is ottantak hamar szines dolgait eszemben vettem vala, mert olvastam vala a Fejedelem Aszszonynak olly irott Levelét kiben már törekedő irásit Prépostvárinak meg mutatván, amaz azt tudta azon irást küldi, azomban kivonván még ellenkezöt irt 's izént szóval.

Kivált képen pedig egykorban Fagarasban jövéen Csáki, lőnek illyen dolgai: Mivel mindennémü javait az Fejedelem Aszszony az ő kezéhez akarja vala ejteni, a' mint hogy meg is lőn, mert az előtt a' mint

meg
kat
kezd
Fag
a' F
rad
kina
mel
az e
jede
hog
te,
ni,
te t
azon
szon
völt
lero
szon
's el

vese
val
, Im
Palá
tén
ráln
Keg

meg irtam, egészer'smind 40sm er Aranyá-
 kat, az után minden Clenodiumokat adott
 kezéhez: Levén azért még 50sm Tallér a'
 Fagarasi Tárházban a' Tm fele alattomban
 a' Fejedelem Aszszony a' meg nevezetből ma-
 radott 10sm Aranyakat is kezében adá Csá-
 kinak. Azon kívül kün járó Aranyakat,
 mellyek circiter 18 vagy 20sm rek voltak még
 az előtt, akkor azért mind tserében a' Fe-
 jedelem Aszszonytól kért 10sm Tallérokot,
 hogy már maga Aranyait 5sm ret adván éret-
 te, kiket midön fel-bontottam volna olvas-
 ni, a' szegény Fejedelem maga jedzésit köz-
 te találtam, kiből mingyárt meg esmértem
 azon felének lenni, kit a' Fejedelem Asz-
 szony a' Tárházból kezéhez vett, de nem
 vólt mit tennem ki kelle adnom a' 10sm Tal-
 lerokat, az 5/100 Arany is a' Fejedelem Asz-
 szonynál maradván, azt is kezéhez ejtette
 's el-vive.

Ekkor ott létele alatt nékem is nem ke-
 veset kedvezett, 's egykor nagy confidentiá-
 val kezde velem tractálni ezeket mondván:
 „Im láttya *) Kegyelmed, hogy mint a'
 Palástyát le-vévén adná a' nyakamban, szin-
 tén olly örömezt a' Fejedelemséget transfe-
 rálná nékem a' Fejedelem Aszszony; azért
 Kegyelmedet kérem édes Ötsém Uram lé-

* látja

gyen mind jó akarattal hozzám, mind pedig adja tetszését a' dologban, és mit itél is mondja kegyelmed meg" Kire mondek én is: „En tsak egy Ifiu Légény szolga vagyok, az Aszszony akaratját követni tartozom ugyan, mindazonáltal ne légyen bántodására, ha sincere meg mondom az iránt való tetszésemet." Ő is monda, hogy nem. Kire én is: „Az Isten titkába senki nem mehet, az emberi rátiok szerént a' dolog végben nem mégyen, egyikért a' Religio miatt Pápista Ur lévén, másikért; mert Bethlen Gábor igen meg erősítette maga Familiáját, 's a' kik Creaturáji, azok el nem állanak mellőlök; és így a' dolog nem fog végben mehetni." Ez nem esék szájának izére 's azt felelé: „Csak Ke gyelmed mondja azt, mások más képen discurrálnak: azért én is mondek: Szabad ki mint hizelkedik: de én az igazat mondom: Bizony dolog igen simulált is; tudom hogy Péntek napon is Pápista Emberektől titkon meg ette vala a' hust előttünk, hogy inkább az Evangelicusoknak is elméjeket magához vonhassa. Akkor világosban meg-esmérvén, hogy Prépostvárinak szinel, de valósággal magának horgászna.

Ugyan akkor Fogarasban létében Kassai Istvánt is oda hivatták vala, és nékem egy Emberem halgatta egy kert mellett ketten sétálván Csákiival tractálták a' Fejedelemség állapottyát. Kassai ezeket monddotta:

dott
ted
ligi
mel
gát.
tésé
sze
mer
darv
zül
adno
adta
ni a
legy
küid
vén
gara
nem
jam
gara
szág
Kup
nem
igen
zze

A
joka
hatn

*)
MO

dotta: „Nagyságos Uram, nintsen kívülöt-
ted más arra alkalmasb ember, tsak a' Re-
ligio dolgában assecurálly *) bennünket”;
mellyre Csáki is készen compromittálta ma-
gát. Ezeket is értvén, a' Gubernátornak ér-
tésére adám. Kassai pedig akkor öszve ve-
sze velem 's az után holtig ellenkezöm lön;
mert a' Fejedelem Aszszonynak valának 24fm
darvas jegyü leg öregebb kupái, 's azok kö-
zül parantsolának egyet a' Tárházból neki
adnom, magoktól pedig arannyakat felesen-
adtak alattomban. En szánván meg-bonta-
ni azokat a' Kupákat, Kannákat, elegy be-
legy ezüst Kupákat annyi nyomot méretvén
küldöttem, vissza küldötte kétszer is izen-
vén, mi gondom nékem arra, hogyha Fa-
garast néki adná is a' Fejedelem Aszszony.
nem enyim, hanem övé szabad velle, 's ad-
jam azt a' mint parantsolt. Kire én is: Fa-
garast annál inkább nem adnám, mint Or-
szágunknak edgyik házát; de bizony imez
Kupát is nem adom; lássa ha viszi is, ha
nem is im ezeket, 's meg kelle lenni, mert
igen neheztellem vala az értett Practicát is.
zzel akkor el-mene.

Az után értém ismét meg illy Practiká-
jokat, hogy miglen a' Fejedelemséghez jut-
hatna, addig Csákinak bocsátának kezé-

*) assöcurálj

hez Tokaj és Munkáts Várát Jószágát a' Fejedelem Aszszonynak: mellyet is mindgyárt értésére adtam a' Gubernátornak, ki akkor szintén jelen vólt; nálla pedig szokott vala állani Posta Czimer levéllel. Székelly János nevü öreg Legény szolgálmat küldöttem vólt-el: de minek előtte az erumpált vólna.

Még az előtt nem sokkal Fejedelem halála után Kornis Sigmond at és Kápi Andrást küldték vala solennis Legatioval Romai Császárhoz: ezek is pedig a' Gubernátornak és Pártvainak ellenkezői valának.

E' Követek meg jövetelek után jó idővel egy korban midőn már a' Gubernátor mind a' Fejedelemség dolgában, 's mind a' Magyar Országi Uraknak Csáki kezéhez ejtésében való practikájokat értené, akarván meg-előzni, Országos Gyűlést promulgála, de engem a' Fejedelem Aszszony Csáki tanásából Munkátsra expediála a' végre, hogy Balling Jánossal és a' Praesidiummal tractálnám Csáki bé.botsáttatását melly nékem is nem igen tettszik vala, a' Gubernátor és a' több pártjaink ellenkező: Tanuságot adtak vala, de a' Fejedelem Aszszony tsak Credentiákat és Assecuratiokat adván, ugy expediála, hogy Almásra mennék, 's a' minémü Tanuságot fogna adni Csáki abban járnék el, a' szerént tseleküvén, simulálnom kellettén előttök, ők pedig azt álitván, hogy mind Religiomat

Erdélyieknek mint sas ugy lenne fejeletlett Munkátsból, Tokajból, és a' Fejedelem Aszszonynak minden javaiból, és hogy ebben kellene fáradoznunk, miképen Ballingot le beszélhetnök, és Csákit Munkátsba szerkeztethetnök: melly énnékem igen izetlen vala, mind azonáltal jovallám igen, és bé menvén Munkátsba, mindeneket kívánóságok szerént nagy szorgalmatossággal proponálék, de minthogy nékem igen confidens emberem vala Balling, meg izeném alattomban, hogy énnékem privatim más beszédem volna véllé, a' Követség után azért ebédem igen jól ivánk, és más nap én mind természetem szerént kornyadozva 's fel sem kelvén ebédre, 's mind pedig hogy külön beszédem lehetne, Balling is betegeskedést tettétvén, az én követ Társomat más Házban vendélgelvén. En az alatt Ballingal eleget tractálék, 's concludálék is: Az után a' Választ kiadák: hogy a' Várat 's a' Jozságot, és minden jóvedelmet a' Fejedelem Aszszonynak hivségekkel edgyütt meg-tartyák; de Csákit soha bé nem botsáttják. Vala pedig Erdélyi gyalog is ben a' Várban circiter 60. egy Hadnagyal, kik mivel hogy ott szükségesek nem valának, hogy látatassék még is valamit effectuáltatni, minthogy parantsolatom is vala felöle, azokat kihoztam.

Az én Járásom alatt az hátrébb említett Gyűlés meg lön, de imé a' sáfrány büzt meg-

érez
lett
men
gya
nem
vés
jede
az h
noh
Tok
ba i
a' P
e' pe
kit

mo
mon
mell
dig
igen
szét
szá
igen
Lony
Csák
hibe
azt
min

*)

érezvén Csáki Uram, nem tsak nem mérész-
lett menni azon Gyűlésre, de Erdélyben sem
mert megmaradni; hanem ki-rándult Ma-
gyar Országra, és azután soha többé máig bé
nem jött; hanem lévén magának is igen ke-
vés Joszága, abból is, de kiváltképen a' Fe-
jedelem Aszszony Tokaji Jóságából élt, mert
az hátréb említett titkos végezések szerént
noha a' Munkátsihoz nem férhetének, de a'
Tokait Csáki István kezéhez botsáták. A' vár-
ba is vólt ugyan szabad bé menni, de annak
a' Praesidiumnak más vólt a' Kapitánnya,
a' pedig a' Császáré vólt, Révai István
kit említettem hatrébb Fol.

En azért Naményben Lonyai Sig-
mondnál találám Csákit, az holott meg-
mondám a' választ a' Munkátsi dologról,
melly néki nem vala Kedves. Minthogy pe-
dig Lonyai igen addictussa vala Csákinak,
igen élteté Tanátsával, mert ő is azt a' ré-
szét, mely vólt Aranyas Medgyesen, és Jó-
szágában néki adta vala, mellyre Lonyainak
igen nagy szüksége vala. Öszve ülván azért
Lonyai, Csáki, egy leg hitelesebb Embere
Csákinak Vadas Gábor, és engem is ad-
hibeálván, töttek*) nagy discursusokat, ök
azt tueálván, hogy a' Fejedelem Aszszonyt
mint nem is idegennyít, és annak pártyait

*) tettek

Romai Császár, mint és hogy fogná protegálni, és promoveálni, 's a' Bethlen Familiát opprimálni: én ellenben a' Török őlalmát, és Országban lévő fundamentomát a' másik Félnek állítottam, 's bizony dolog, maga is Csáki azon acquiescált inkább. Es eképen én Erdellybe indulék, Csáki Uram Kün marada, a' Fejedelem Aszony értékiből magának szép Uraságot szerze. Elsőben Szendrőt véve meg Jóságostól; az után Göntzöt; de mivel Szendrőhez a' Török közel lakik vala, Felesége jussán a' Turzó Familia fiú ágon deficiálván, az ő Felesége pedig Forgáts Eva a' Turzó Familiából való Leány vala, úgy juta Szepesvárához és Jóságához, oda hagyván Szendrőt, Summáját oda fordítván; azután Tartalt is a' Fejedelem Aszszony néki adá.

Az említett Medgyesi Gyűlés ment végben felette rut tumultussal, mert a' Gubernator a' Fejedelem Aszszony ellen tévén publica quérélát az Ország előtt, és akarván mutogatni Conditionak violatióját 's consequenter az Orzágnak Homagiumától felszabadulását, a' Fejedelem Aszszony degradálására 's másválasztására; de az ellenkező Factio praevaléálván; és mivel az Ország Statussi is nem vóltak jól arra dispositusok, tsak kevésben mult, hogy egymást le nem vágták; fegyveres kézzel lévén mindenik Fél. Tandem az Ország magát interponálta, és ne-

hez
To
léve

kán
lak
tsak
hall
kor
azu
meg
azt
men
nem
Azt
Pap

ven
min
lálá
ra j
vár
lé,
ha
tat
tsol
dess

hezen sopiálta, lévén az Atyám Praesidens, Toldalagi Mihály, Borsos Tamás lévén a' Mediumnak inventori.

Emlitek erről egy tsufos dolgot. Rátán Magyar Országban egy ember házánál lakott néhány esztendeig egy ördög *), ki csak hogy nem láttatott ugyan de szavait hallották, és sok tsintalansági láttattak. Akkorban el-távozván néhány napok alatt, 's azután ismét magát elébbi szokása szerint meg-jelentvén, kérdetett hol járt légyen? azt felelte: „Im az Erdélyiek Gyűlésére mentem vala én is, kevésbe mulék, végbe nem vihetém, hogy egy mást le nem vágák; Azt azért végben nem vihetvén utamban egy Papot vétkeztetek a' maga Leányával.”

Ez is azért nem succedálván, lön más Inventiojok, hogy a' Kassai Vice Generalis mint tsak Kállai, Szathmári Fejedelem halála után redeált vég házaknak látogatására jöne feles magával, 's a' többi utánna szivárogván, onnan a' Fejedelem Aszszony mellé, ki akkorra mene Szamos Ujvárra: és így ha kik ellenkezők taláztatnak, meg-nyakaztatnak, a' Fejedelem Aszszony pedig parantsolatot küldözvén ki, hogy mindenek tessenességben lennének, mivel kétség nélkül a

*) Superstitio aetatis!

Gubernator az Országnek fel ülését fogná parantsolni, és azt az ellenkező parantsolat meg gátolná. E' dolog nekem is értésemre esvén, adám tudtára a' Gubernátornak, a' ki viszont consultálodván a' kikkel illott, praeveniálák, mert Groff ifiu Bethlen Istvánnak és Zolyomi Dávidnak parantsolván, eleiben menének Bornemiszsa Jánosnak, és Hadát dissipálák 's viszsa verék. Eképen ugyan noha el mene a' Fejedelem Aszszony Szamos ujvárra, de a' Praktikáknak nyaka szakada. Melly tselekedetekért a' két Ifiu Uraknak az ellenkező Factionatorok Fejedelem és Ország nevezeti alatt végezék azt, hogy reájok küldenének hadakat és el oszlatnák, 's magokat is megbüntetnék, mivel a' Császárral való békeséget bontották volna fel, birodalmat és népét invádálván: erre Generálisnak destinálák Kápi Andrást, hogy Ország hadát adnák melléje.

Ez alkalmatossággal egy Musnai paraszt, de elmés jó Száz embernek, kivel mind az Atyám mind en sokat ittunk, illy jeles discursussát hallottam. Ha szintén vétkeztek - is valamit azon dologban az Ifiu Urak, de nem kell őket megbüntetni; mert a' melly kölyök agarat az első vad fogáson igen megvernek, fogytig félelmes lészen. Első és nem tudva való vétségek lévén nékiek is, jobb elszenvedni.

Kol
ben
két
Fija
Gyö
tiót
ván
vél
mén
hat
Pár
a' P
szét
nis
Fő
nato
unta
ló v

lésér
lem
Atya
hoz
Jól
lette
adta
Aszs
nak
vóln
vala
ugy

Parantsolának is, hogy bizonyos időre Kolosvárra gyűlne az Ország Hada, mellyben a' Gubernátor is nem ellenkezett, de a' két Fél különböző végekkel; mert az alatt Fija és Veje által a' Gubernátor Rákoczi Györgynek adott Fejedelemségre való vocatiót, és a' dolgot conclusioban is vették látván hogy periclitálna mind Familiástól, és velle egyet értökkel, maga pedig nem reméli vala, hogy Fejedelemséget obtineálhatna. Ott Kün azért a' két Urak a' magok Párt yokra tsinálták vala a' Hajduságot, és a' Partiumbéli Vármegyéknek is nagyobb részét, noha Bihar Vármegyében sokak Kornis Sigmond dal értenek vala egyet mint Fő Ispánnokkal. Itt ben is pedig a' Gubernatornak sok Párt yai valának, mert meg is unták vala a' Fejedelem Aszszony miatt való vesződéseket.

Minek előtte pedig az Hadak egyben gyűlésének ideje lett volna, engemet a' Fejedelem Aszszony Fagarasba expediála, mivel az Atyámnak is ki kell vala menni Kolosvárhoz, Tanáts Ur, Fő Ispán, Praesidens lévén Jól is esett az én részemre, mert ha én ott lettem volna, nyilvánással olly Tanátsot adtam, és intimáltam volna a' Fejedelem Aszszonynak, mint jámbor szolga Aszszonyának, hogy a' Fejedelemségnek nem fogott volna renunciálni, melly miatt eshetett volna valamelly szerentsétlenség is rajtam. Isten úgy akarta.

Ez tábori Gyűlésre bé jövő Uttyokban az Ifiu Urak insideálohtak is Kornis Sigmónak vagy meg fogására, vagy megölésére, tartván mint olyan Tekintetes embertől, hogy miatta az el-kezdett dologban nem kezdének elő mehetni, de értésére esvén modját találta bátorságos bé jövetelének.

Conflualodván azért az Ország azon Tábori Gyűlésre subordináltak másokat, de kiváltképen Fekete Lőrintzet, ki jó Német lévén, és a' Fejedelem Asszonyinak is meg hitt Embere igérvén Jószágot is néki ha végben viszi, persvadeáltatták hogy butszúnék el sponte a' Fejedelemségtől: mert az Ország kedve ellen is gyalázatosan letené ezen egyben gyűlésekben, 's jobb lenne tsendességben élni, lévén elege, reá igéré magát tsak valami mulólag: Kapván azért arra hajlandóságának alkalmatosságán, kedvénél is elébb az Országot bé gyűjtván, Cancellarius Kovátsotzki István Fejedelem Asszony nevével el-butszúzott, adván hozzája több Joszágaihoz is Vinczet 16sm forintokban el-kisértetvén Cserényi Farkás Tanáts Urral. Ez hirt meg halván én is, estve indulván meg Fagarashól, más nap ebédre Fejérvárra mentem hozzája 's velle Fagarasba.

(Folytattatik)

A'

FERTŐTAVA VIZÉNEK,

ÉS

ORVOSI TULAJDONSÁGINAK

FÖRDŐ GYANÁNT,

LEÍRÁSA,

1797-ben

K I S J Ó ' S E F

ORVOS DOCTOR

ÁLTAL.

II. KÖNYV.

THIRTY-TWO

OF THE UNIVERSITY

OF THE CITY

OF THE

OF THE

OF THE

A
ba
rö
ol
ke
lö
vi
hi
vá

le
ol
le

II. K ö n y v.

A' Fertő Vizében való Fördésről.

A' Fertő Tavába sok száz ember el jár nyárban fürödni. Némellyek 2-3 óra járásnyi földről is. Ha kérdezi az Ember ezeket, miért oly meszsziről is el fáradoznak a' Ferdésnek kedvéért? felelnek: mert a' fertőben való fürdés hasnossabb, minden más vízben való fürdésnél, ámbátor nem hiszik ök ezt, arra magok sem tudnak tovább felelni.

Akár honnét számozott légyen ez a' vélekedés a' Fertőről a' köz nép között, annak okának kell lenni. Az értelmesebbeknek feleletjek pedig ez, mert, úgy mondanaktsu-

dálatossan meg könnyebbül az Ember Teste a' Fertőben való fürdésre; a' motskot kiváltképen le mossa az Ember bőréről; és mindenféle testi kihányást hamar meggyógyít. Gondolom az ezen okból oda el járóknak száma gerjesztette már régtől fogva a' köz népnél az említett mondást.

Sopron városának érdemes Lakosi szokták kiváltképpen számossan meg látogatni fürdés véget a' Fertőt Bár tsupa mulattságból tegye ezt akár ki, mit nyerjen legyen az egészségére nézve szokása által: arra tzielom ötöt és minden olvasót figyelmeztetni: a' midőn

1-ször Közönségessen a' Fürdésnek a' hasznát meg esmértetni igyekezem.

2-szor A' Fertő Vizének az ő Tulajdon-ságához képest szóllok különös hasznáról — Nem tsak az egészségnek fönn tartására, hanem sokféle betegségeknek is gyógyittására.

1. Rész.

Közönségessen a' Fürdésnek hasznáról.

Nem tudom hogy valaha annyit irtak volna a' Tudósok a' Ferdésnek hasznáról,

mint most, vagy ha irtak, leg alább olyan lármával, oly áthatatos törekedéssel 's tüzzel mint most, soha sem. És a' mi leg tsudálatossabb olly nagy meg elégedésekkel minden más Böltsenek is, hogy egy sem találkozik valamire való, a' ki ellenkezőképpen írna. Méltó hogy ezt figyelmetessen gondoljuk meg, mert ez ritka dolog a' Tudósok között, most kivált, a' midőn tsak nem annyi az Iró, mint az Olvasók, 's tehát többfélék az észü szülemények is, mellyeknek külömbfélesége természet szerént okozhat ellenmondást. Kétség kívül az annak az oka, hogy egy bölts sints, a' ki nem látná valóságos hasznát a' fördésnek. Hogy nem lehet egygy is, a' ki hasznosnak ne esmérje lenni a' fördést, sőt szükségesnek időnkben; e' következőkről meg győztethetik arról minden érdemes Olvasó. Hogy annál velejesebben meg mutathassam én azt; a' végett valamivel mélyebben is, mint az illyen közönséghez intézett könyvetskékben kellene, be ereszkedem az életünket fenntartó természeti munkáknak magyarázására. Hazánban, a' hol valóban a' Természet esméretségének tudománya éppen nem közönséges, kivált az, a' mely az elrejtettebb Természeti okoknak meg vizsgálásában foglatatoskodik, mindig helyek lehet az anyai nyelvem írt Könyvekben, az illyen rövid észreveséseknek.

Az Ember eledelét a' gyomra által veszi magába. Ez az Eledel táplálata válik, az az olyan Nedv, a' melytől a' Testünk nevelkedik 's erősödik. Világosabban: a' kenyér p. o. a' gyomrunkban a' nyállal, és más ott lévő nedvességekkel öszve keveredvén, 's olvadván, az eretskébe bé szivódik. De alig van ezekben valami ideig, már tellyeséggel más forma nedvesség lett belőle; legelőre is tej, melynek nyálas ízét, szagát, ugy más tulajdonságait, éppen különbözni látjuk a' Tehénben is a' fütől, szénától, mellyet evett a' marha. Több idő múlva még ez a' Tej is ugy el-változik egész mivoltában, hogy tellyeséggel más természetű Nedv leszsz, olyan a' mellytől már maga a' mi testünk nevelődik, az az a' husunk, tsontunk, bőrünk eretskéink és minden tagotskánk testesültöle, egy szóval állati nedv leszsz.

Mi tsudálatos dolog teheti azt, hogy ugy annyira elváltoztathatja, és más természet adhatott a' Kenyérnek; egy plánta vagy ásvány eledelből állati nedvet 's testet készíthet? A' tsupa mesterséges volta testünk szerkezetének; a' Müszerek (organa), lehetetlen, hogy tehessék ezt a' tsudálatos változást. Mert a' holtnak tetző Emberben nem teszik azt, bár ne legyenek is meg sértve. Minden kétség kívül bőltsen különböztetünk mi a' Testi Szerkezetnek Mesterségén kívül
egy

egy bizonyos erőt minden élő Teremtményben, a' mely azt művelheti: Mely az élő plántában is a' tsupa víz és levegő eledelt ugy el tudja változtatni, hogy attól nevekedkessenek az ő minden részetskéi; sőt, hogy abból tsak önnön fajtájához illő tagotskák — ágak - levélkék, virágotskák teremjenek. Az ugy nevezett élet erő ez a' hatalmas erő az egész élő természetben. Módját tsudálatos művelésében az életerőnek ugy nem tudjuk, valamin, meg nem foghatjuk, hogy hogyan lehet az hogy egy mákszemnyi himlő év, melyel be oltatik a' himlőzendő kép önnön erejével az egész test nedveinek maga tulajdonságát, ugy közleni, hogy minden tséppetskéje annak már el ragadás természetü leszsz. Mintegy ekképén láttzatnak a' már élet erővel biró nedveink, már magkorunktól fogva — magok természetüvé el hasonlítani az eledeleket. Ez az élet erő munkálja bizonyosan még a' magban is azt a' tsudálatos változást, hogy az egy takony 's formátlan voltából külömbféle tagotskájú állattá változik: valamint a' gyiknak el mettet farkát ujonnan tudja formálni, 's az embernél is az el vesztett tagot már nem egy példa szerént, ujj növéssel helyre állította. Ámbár hogyan viszi azt véghez az is eszünetet fel haladja.

Mintegy különösebb tünemény ötölhet elménkbe, hogy ugyan ezen említett munk.

kája által egyszersmind maga magát látszatik nevelni az élet erő, valamint nyilvánosságosan el hanyatlonak látjuk ötöt lenni, az öregekben; kitsinnek, gyengének, a' rosszszul tápláktakban, a' betegekben, söt némely emberekben éppen gyávának egész születésektől fogva. Mely miatt az öregeknek oda van az ő elevenségek; a' rosszszul tápláltattak és betegek erőtlének bágyadtak: emezeknek pedig éppen mingyárt minden megárt. Ugy vagyon az minden bizonynal, hogy az életerő, a' mikor uj uj táplálattal frisíttit testünknek minden részetskéjét ugyan akkor egy úttal mindig maga is szaporodik, nagyobbodik 's erősödik. A' nagy betegség után szemlátomást fel veszi magát a' beteg, nem egyszerre mindazonáltal, hanem apródonként: a' mi bizonyos jele annak, hogy az élet — erő az szerént szaporodik, a' mint testünk tápláltatik 's izmosodik. Így tapasztalván ezeket, azt tartjuk, hogy vagyon a' közönséges eledelinkben bizonyos elemantum, a' melly különössen az életerőnek táplálója. Mivel a' szélütött tagot, elég jól táplálnak látjuk elevenség nélkül mindazonáltal: az életerőnek valamely akadály miatt való fogyatkozását hiszszük lenni abban. A' vízbe fulatról, fel akasztottakról, 's vilám által meg ütöttekről, a' meg fagyottakról, az egész télen halva lévő bogarakról 's a' t. szintekképen gondolkodunk. A' megfultakban nem kaphatott uj táplálatot az

Élet erő, amazokban a' villám, a' hideg egészségben el fojtotta azt. És mivel mindezen esetekben már sokszor fel elevenítettük, a' holtak tettöt szüntelen való melegítéssel, dörgöléssel, fris levegővel, kiváltképpen a' mesterségesen készült tiszta levegővel (aër purus), mely oxigene és tüz elementumokból áll; azt gyanítjuk, hogy különösen ez az oxigen elementum lenne fő táplálója az életerőnek. Valóságossan a' tiszta levegővel meg töltött üvegekben az álatotskák sokkal tovább élnek, mind a' közönséges levegőégbe, ha abba eledel nélkül záratnak.

(Könnyenáltal láthatja itten akárki, mért a' szobának tisztátalansága, ki nem szellőzése, egésségtelenebb mint azt talám hihette volna. Mert hibáz benne az életerőnek a' táplálata a' tiszta levegő. A' szabad levegő-égben pedig és a' nap fénynek társaságában látzatik tartózkodni, kiváltképpen az oxigen, mért a' setét tömlötzben ülő Rab is, bár jólegyen igyon, még is halvány és egésségteln.)

Mennyire szükséges az életünkre ez a' különös eledel, abból ítéphetjük, hogy egy szempillantásig sem élhetünk, lélekzés nélkül. Miképpen nem dolgozik a' tüdőnek öszve szorulásában kinlódó beteg, hogy elegendő levegőt vagy is az életerőnek tápláló eledét meg kaphassa? ugy némely haldokló

míg egyszer oly szaporán lélekel, és kapdos a' levegő után. Mennél nemessebb valamely alkotmány; annál több ilyen eledelre van szüksége. Ugyan azért különös műszere is — tödöje van néki, a' levegőnek magába való szívására; holott a' tüdő nélkül való férgek; azzal a' kevéssel is meg elégesznek, mellyet csak a' bőröknek lyukain vesznek magokba. Eppen még van mutatva mindazáltal, hogy az élet érőnek azt az eledelét nem csak a' tüdőkön, hanem a' bőrünknek egész fölén is, minden pontjaiban ennek szokta magába szívni. A' bőre az embernek tsupa edénykékből (eretskékből) van öszve szöve a' mikor vizessek kezeink és magától meg száradnak, azt hinnénk, hogy csak a' levegő szárította el a' vizet; de nem úgy van, mert a' bőr edénykéinek milliom végetskéi szívták annak nagyobb részét magokba. A' viz-korságos emberben sokszor egy kevés idő alatt sokkal több viz öszvegyül, mint ő ivott: minden bizonnal a' be szívó ereken érkezett belé a' levegőből a' több nedvesség. Ugyan az ilyen eretskéi által szíjják bé a' plánták is magokba az ő eledeleket, a' szükséges levegő, a' mit az állatoknak érzékeny és mesterségesen öszve szöt bőrein annál inkább gyakorolhat. Mennyi olyan beteget, a' ki száj, vagy le nyelő gégének nagy hibája miatt semi féle eledelt, vagy itált nem vehetett magához, egyedül a' Téjben való füröszttéssel, vagy

a' j
 bőr
 tet
 lek
 se á

azt
 ujit
 min
 élhe
 is m
 mi
 rés
 mi
 a' T
 tel
 élnü
 gu
 körü
 tünk
 ellen
 per
 a' m
 tápl
 egy
 azok
 ra
 Nem
 hog
 Min
 zöle

a' jó tápláló levesbe mártott ruháknak a' bőrre való burogatásával több ideig is el éltethetnek: szintugy ekképpen, nem tsak a' lélekzés, hanem a' beszívó eretskéknak eszközlése által is vesszük magunkba a' Levegőt.

Mind ezen munkájával az életerő tsak azt teszi még, hogy mindég fris Táplálattal ujitja Testünket, és magát erősíti: nem elég mind azon által még a' munka arra, hogy élhessünk, és fenn tartasson egészségünk, azt is miveli még ezen kívül az életerő, hogy minden szükségtelen, és ártalmas részeket is ki üz egyszersmind a' mi testünköl. A' midön ugy rendelte a' Teremtő, hogy az egész öröm Természettel (*universa natura*) egy szövetségben kell élnünk: valamint azon ezerféle tulajdonságu 's erejü valóságok (*essentiae*) mellyek körülöttünk vagynak be folynak a' mi életünkbe, szint ez okbol lehetetlen az, hogy ellenkező erővel bíró dolgok is, eledelképpen is ne férkezzenek a' mi, testünkbe. Sőt a' mindennapi eledeleinkse, melyeket tsupa táplálatnak hinnénk lenni, változnak mind egy tseppig táplálattá, hanem maradnak azokból mindig emésztetlen részetskék hátra a' mellyeknek nints helyek a' testbe. Nem lehet ezeknek a' testbe sokáig maradni, hogy az ártalmára ne légyen az öépségének. Mind az, a' mi a' székezés, vizelés, ki gözőles, által naponként ki pusztul testünk-

ből, mind annyi méreg volna ha bennünk ma-
radna. Egyedül ez a' hatalmas életerő az, a' mi
semmi ilyen ártalmast nem szenvedhet az ő
alkotmányában. Az az alkalmatosság érzes, a'
szekerezés előtt a' hasban, a' vizelés előtt
az ágyékunkban, egész testünknek Sár ne-
hézsége, a' ki gőzölésnek restségekor: éppen
semmise már, mint az életerőnek az ártal-
mas el való fel háborodása, és annak ki üzé-
sében való iparkodása. Igazán szóllván mind
annyi betegségnek gyógyittását viszi ilyen-
kor végbe az életerő: noha mi tsak akkor
szoktuk a' Testünkbe lévő alkalmatosság ér-
zést betegségnek nevezni, ha az gorombább
és tartóssabb. Minden betegségnek az Okát
ugy képzelhetjük, mint valamely eledelet,
mely vagy szánon vagy tüdönkön, vagy
bőrünkön férkezett testünkbe, de a' mellyet
mint a' táplálatra alkalmatlant vagy ellen-
kező erejüt nem változtathat az életerő ma-
ga természetévé. Mikép' nem iparkodik ez,
hogy azt ki vesse belőlünk, és egészségün-
ket vissza szerezzé? a' midön a' himlő mér-
get be oltottama' Gyermekebe, melly nyil-
ván tapasztalom az életerőnek küszködését
a' méreggel mind addig, mig azt a' ki gö-
zölgő utakon ki nem hatja. A' mi pedig a'
börbe maradt (mert 10-szer annyi méreg is
ki pusztul a' testből a' ki gözölgés által, mint
a' mennyi a' börbe meg szorul:) mi tsudála-
tossan el változottnak láttjuk azt lenni év
formába? ez az a' testnek nyájas nedveivel ugy

meg szelédült az, hogy már most nem olyan mérget, mint volt, és valóságosan nem is oly veszedelmes, annak a' kibe ez után ujonna be oltatik; és igen ritkán is ragad el a' be oltott gyermekről más Gyermekre a' himlő. (Mi igen betses lehet a' himlőnek be oltása tsak ezen egy okra nézve is) Ekképen gyógyít meg maga az életerő minden betegséget. A' betegségben való változások mind annyi jelei az ő küszködésének azon ártalmassal a' testben, melly el bontani készül alkotmányát, és tsak ha semmiképpen nem győzedelmeskedhet azon, nem, hasonlithatja el a' maga táplálására sem nem üzheti, akkor vagyon életünk, vagy egészségünk veszedelemben.

De vizsgáljuk meg az egy lélekzésnek munkáját magunkban. Mondottuk hogy az egész lélekzés az életerőnek eledele kedvéért vagyon. Gondolhatjuk é, hogy tsak ez az egy szükséges elementum férkezik testünkbe a' tüdönkőn? éppen nem. Ez a' közösleges levegő ég (atmosphæra), melly nem tsak többféle levegőből (aër inflamabili fixo) melyek éppen nem valók az életre, hanem azonkívül porból, mindenféle tulajdonságu ki gőzölgésekből, bogaratskákból azoknak tojásaikból, melyek az ő igen kitsinségek és könnyüségek miatt láthatatlanul milliomonként, kivált a' tisztátalanabb helyeken, és a' tartóssabb lágy meleg időkben,

lebegnek a' levegőben: mindegyzersmind így keverten berohan a' mi tüdönkbe. Mi kárára nem lehet mind ez a' mi életünknek, holott tsak az egy tiszta levegő alkalmas az életre? Leg jobb hogy ez a' tiszta még is leg nagyobb részét teszi az egész levegő égnek. Hanem mi dolga nints ismét az élet-erőnek annak a' többitől való el választásában? elég az, hogy azt még is meg teszi a' midön szüntelen minden ki gőzölgéskor egy meleg gőz formában ki üzi nem tsak azokat, hanem azokkal együtt más ártalmas részeket is, melyek a' vérben öszve gyűltek. — A' tiszta levegő áll oxigenből és tüzből. Mihent a' tüdönk által a' vérünket éri ez a' levegő, mingyárt el válik az oxigen a' tüzből, és a' vérrel öszve elegyedik, hogy azt meg frisitse, elevenitse és így az életerőt jó állapotban tartsa az egész testben, mely az ő szüntelen való munkálodása által szünet nélkül is fogy 's gyengül és éppen el is fogyna, ha mind szüntelen nem tápláltatna, nem szaporítottatna. A' tüzi része a' tiszta levegőnek hasonlóképpen vérünk közé keveredik (most már birván maga melegítő erejével mely a' még az oxigennel egyesült, kötve volt) hogy azt melegittse és általa egész testünket. A' minek az a' nagy haszna van kiváltképpen, hogy minden ártalmassal, a' mi a' mi vérünkben van, öszve kaptolván magát azt gőzformára változtassa, hogy annál könnyebben által hathasson a' tüdönk,

és bőrünkön, a' mikor az életerő annak ki-
üzésében dolgozik, így tehát az oxigenből
tápláltatik 's erősödik élet erőnk, a' tüzi ele-
mentum által higgá tartatnak 's tisztulnak
folyó részeink (nedveink) (nem de a' ganej-
ban is leg több fel lobbano levegővagyon?
t. i. a' hydrogennel öszve kaptolt tűz, mely
a' belekbe is szüntelen kigőzöl valamint a'
pörön)

Mindezekkel igen röviden ugyan, de so-
kat mondottunk és nem keveset tekintettünk
be a' természetbe. Az élet erőt, ha nem tudjuk
is mi légyen ő, jól különböztetjük itt az ő
tsuda tetteiről. Ő a' tsupa eledelt táplála-
ta változtatja, és ezt testünké formálja. Ő
magát is tudja nevelni. A' mikor így erő-
sitti testünket 's magát ugyan az által mintegy
fel fegyverkezett iparkodik minden ellensé-
gei ellen, mellyek az ő alkotmányának
és magának intselkednek. és a' midőn
mind szüntelen ebben foglalatoskodik az
eleterő, akkor tartja fönn életünket 's egés-
ségünket. Láthatjuk mint egy tükörben mind
ezekből, mi légyen a' mi életünk. Ugyan ak-
kor, a' mikor testünk munkáltatik, márrom-
lik is. Egy szüntelen való építésből és ron-
tásból áll az, mit tesz ez mást, mint in-
kább egy véghetetlen betegeskedést, a' mely-
nek tsak inkább gyógyittásában foglalatos-
kodik az életerő?

Alig lehet valóban meg határozni, ha az életünknek és egészségünknek fönn tartására többet tesz é azzal az életerő, a' midőn testünket, 's magát meg ujitja, vagy azzal, hogy ki üzi az ártalmas részeket a' Testből; hanem az igaz, hogy az ártalmas részeknek be rekedésével tüstént oda van az egészség a' mikor tudjuk, hogy annyira zavarodásba hozódik maga az életerő is, hogy táplálatot se készíthet, leg alább jó táplálatot nem; Valamint az eledel kívánásnak el vesztével nyilván értésünkre is adja az életerő a' nagy betegségben hogy arra nints szüksége; sőt hogy terheltetik az életerő az appetitus ellen be vett eledellel, ilyenkor onnét tudhatjuk, hogy tsak motsokká nem pedig táplálattá válik a' Betegben.

Mit tégyen betegnek lenni, egy úttal azt is nyilván láttyuk itt. Betegek vagyunk, mi-hent az említett munkák az ő rendjek szerint nem folynak bennünk. Mihent vagy az életerő gátoltatik a' táplálathoz szüntelen egy aránt való készítésében és testünknek 's magának meg ujításában vagy az ártalmas részeknek a' testből ki üzésében. Mind az olyan dolgok, melyek rendtelenségbe hozzák ezeket a' munkákat okai a' betegségnek. Ezek az okok mind a' testünkön kívül vagynak eleint, de a' midőn már testünkbe férkezvén valamelyik zavarodásba hozta a' munkákat; akkor uj okoknak szár-

mozására is a' Testben adhatnak okot. akár millyen gyáva légyen is az el fajult szülőknek magvában az életerő, mihent formát adhatott annak, szintugy elegendő is lehet annak fön tartására, tsak nagy ellenség ne ütközzön meg vele: azért a' leg kényesebb testel is el élhet és egészséges lehet az ember, tsak hogy hamarábbárt neki valami. — Ezen okoknak a' tapasztalásból következett esméretében és azoknak el távoztatásában áll az egészségünknek őrzése. Mennyire függ ez magunktól, azt jól látjuk. El háríthatjuk a' már testünkben lévő okokat is a' melyek már az élet fenntartó munkáknak rendjét meg szabták, akkor meg gyógyíthatjuk a' betegséget is. De majmi kevés hatalmunk lehet minékünk többet tehetni, mint az élető önnön hatalmával tehet, kivált az olyan okoknak el hárításában a' testből, mellyek már a' testben szármoztak, az az, az életerő tartóssabb rendetlenségének következései. Vagy talán hihetjük e'? hogy a' midőn valamelyi kráshúsnak az ő be ható et fel olvasztó tulajdonsága tette azt? vagy tsak fel gerjesztette inkább az életerőt az Orvosság, hogy még egyszer dolgozzon a' veszdegelődő nedvnek el hasonlításában, avagy vesse ki azt az erekből és a' testből? Talán igen - is igazat mondunk, ha azt mondjuk, hogy az Orvosságnak hatalma, az egy illyen forma tehetségén kívül nem is mehet.

De ám különbhatalommal ditsekedhetünk, már most az egészségünknek fönn tartására, a' midön igen jól meg esmértük azon munkának mivoltát, a' mely ezt fönn tartja. Nem de mind szüntelen pusztítja az élet erő az ártalmas részeket, béleink, tüdőnk, vizelletünk és kiváltképpen bőrünk által? mi nyilván való segedelmére lehetünk mi ezen ő nagy munkájának azzal, ha mi a' testünk fő műszereinek jó állapotját fönn tartjuk? Ez is az életerőnek munkája ugyé? mert ő táplálja azokat, ő erősíti, hogy köteleseggjeket jól üzhessjék. De mennyi okkal, a' mellyeket mi magunk adunk nem gátoljuk mi a' leg erősebb 's jobb állapotban lévő béleinknek, tüdőnknek, bőrünknek iparkodását? mennyiszokásaink életünk módjában nem okozhatják azt, hogy maga az élet erő mint egy ki alugyon azokból. Szobáinknak, szoros, 's motkos uttzáju városinknak öszve szorult gözös levegője, nem vesztegetheti e' Tüdönknek életerejét, hollott jó táplálatot sem adhat annak: de azért több-is a' hibás tüdőjü a' nagy városokban. Tor-kosságunk a' midön a' sok és sokféle evéshez már ugy hozzá szoktunk, hogy nem is veszszük már észre, mi a' sok; mert már a' természeti Ösztönésnek Mértike el bomlott bennünk; a' miből származik az, hogy sokszor, a' mikor nem kellene ennünk, akkor támad appetitusunk, és ellenben mikor szükségünk lenne a' Táplatra, appetitust nem ér-

zünk: Nem okozna e'; ha még annyi életeré-
je lenne is gyomrunknak béleinknek, még
se lenne az elegendő, a' sok és sok féle mind
jó táplálattá el változtatni; pedig tsak a jó
táplálathoz tápláltathatik jól minden Ta-
gunk, ugy maga az életerő is. Nem kell e'
rossz állapotba jönni az szerint egész tes-
tünknek is? de béleinknek éppen nyomorult
erejűnek kell lenni. Mert az eledelnek ter-
hétől is kell azoknak szenvedni. Mit mutat az
arany ér, a' hypochondria, a' szüntelenva-
ló rossz emésztés, a' szelekben való szen-
vedés, melly betegségekben a' nehéz és ren-
detlen székezés közönséges baj, mást, mint
ezer elő adásnak valóságát. Hogy léleknek
's az elmének igen el hatalmazott Sárasítása
a' sok tudással; a' szüntelenaggódható gond,
a' mindennapi szükséges után: ugy a' szük-
ségtelenek után, de a' mellyek nélkül éppen
szerentsétlennel érezzük magunkat p. o. igen
sokaknál, a' lassan ölo mérgehez hasonló
többré vágyódás, hogy ha tzeljokat nem
érik 's a' t. az eredeti gyávaságnak, a' testi
érzékenységnek következései p. o. a' min-
denre való nagy meg indulás 's a' t. az elég-
telen testi gyakorlás: szintugy mint az evés-
ben való hiba fő, és közönséges akár gyom-
runk béleink, ugy minden belső nemes Tag-
jaink, el gyengülésének 's tehát a' jó táplá-
lás, a' rendes székezés fogyatkozásainak,
nem szükséges hogy bé ereszkedjen ennek
meg mutatasába, mert arról magok is az em-

litett betegségekben szenvedők meg gyöződ-
nek. Mind olyan okok ezek, a' mellyeknek
béfolyása életünket fenn tartó munkaiba az
életérőnek szemmel látható. A' boszszonkodás
egy szempillantat alatt is el vesztheti az em-
ber appetitusát; a' gyötrő gond, a' remény-
ségében meg tsolatkozott vágyódás igen szen-
vedteti az érző inakat, kiváltképpen pedig
az emésztésre valókat, melytől azoknak élet-
erejek vesztegetődik's fogy. Az ilyen élet-
erőnek mi eledelt nem lesz terhes táplalat-
tá változtatni? miképpen üzheti kötelelessé-
gét az ártalmasnak testünkben való ki pusz-
ulásában? — Bár tsak olyan volna testünk-
alkotmánya, hogy egy nemes Tag munká-
jának még bomlásával, ne az egész testnek
munkája bomlana meg: de kiváltképpen jön
mingyárt rendetlenségbe, mihent az emész-
tő Tagjaink hibáznak. A' Gyomor és bé-
leknek vagynak kiváltképpen nagy egygyütt
értések a' bőrrel Szoruljon be egy meg hüt-
tés által a' ki gözölgés a' gyomor hibáinak
jeleit mingyárt tapasztalhatjuk, és igen gyak-
ran hányás vagy has menés követi azt:
motskos taknyos legyen a' gyomor vagy bé-
lek; a' fejhasgatás szédülés, nátha tsuz 's
a' t. mind a' ki gözölgendő ártalmasnak bé-
szorulását jelentik. Mi tsuda leszsz előttünk
ha a' rossz táplalatból, akár mi okból rossz-
sz, először alkalmatlan leszsz nedvünk a'
rigözölésre, tehát a' mellyeket az életerő ki-
nem vehet mind a' bőrünkben, hanem be kell

azoknak szorulni és százféle betegséget okozni: másodsor eretskeink is rosszszűl táplálattván, a' rosszszűl táplálattól, kissebb erővel bírnak: de harmadsor, mennyire nem kell a' leg derekassabb életerőnek is az által magát fogyasztani, hogy annál több ellenségeivel van szünet nélkül dolga viaskodni:

Hanem több okokat is esmérünk még, a' mellyek tüstént rontják életerejét bőrünknek, következendöképpen gátolják, hogy annak azon áldott munkája, mely által az ártalmastól mind szüntelen tisztittatik testünk jó rendbe ne lehessen. Mit tettek más atyáink akkor a' midőkitsinkorunktól fogva az időnek viszontagsága ellen igen szorgalmatossan polyáztak bennünket? mint ugyan azon elkerülhetetlen életünk társát annál nagyobb ellenségünké tették? nem természetes e', hogy mennél jobban örzi magát az ember a' hideg ellen, annál türhetlenebb az néki, ha még is olykor annak befolyását meg nem gátolhatja; a' mit pedig lehetetlen mindig tennünk. Nem többnyire a' melegen öltöztettek e'? nem azok e' kik mindig a' meleg szobában ülnek, kapják a' náthát, a' hurutot, tsuzt's a' t. ámbár sem évésekben sem indulatjokban a' mértékletlenség, sem pedig a' rosszszűl levegő nem okoztathatik nálok. Igen természetes az, hogy az erőltetett ki gözölés által tsak lágyul, el kényesedik, el erőtelenedik a' mi bőrünk:

ennek életerejé nem lehet elegendő a' mi éghajlatunknak változandó levegője ellen győzdelmeskedni, és akadály nélkül folytatni kötelességét, t. i. mind szüntelen üzni a' ki gőzölgest Testünkből.

Azt hiszem én, pedig erőssen meg győződve, hogy a' Hypochondria, görtsök, aranyér, köszvény, podagra, hideg guta ütés, tachitis, melly betegséggel most egész Európában mód nélkül nagyon el hatalmaztak, mind ezen egy néhány elő számlált okokból származtak. Az ilyen betegségekkel bíró atya pedig éppen nem szülhet Herculeseket, hanem szintolyan leszsz a' plánta mind a' mának gyáva ereje azt formálhatja. Hogy az ilyen már születésétől fogva gyenge 's kényes alkotmányu ember, a' kiben az élet-erő minden szempilantatban nagy erőltetésben van, mert minden ötet körül vevő természeti dolognak az ő valóságokban való bé folyása mind annyi erőltető ok már az említett okok nélkül is elegendő ok maga a' fajtaság az-elő számlált betegségekre, azt könnyen ítéelhetjük. A' mértékletességnek reguláit ezeknek számára alig lehet meg határozni már születésektől fogva. Az ilyen örökséggel bíró gyermeketskek a' minden kissébb okra következő nyavalya töréssel elég érzékenyen ki nyilatkoztatják származásokat.

De légyen bár akár mi az oka mind ezen el hatalmazott betegségeknek: azokban a' fő hiba, mint már láttuk, a' valóságos jó és éltető táplálát készítésnek, vagy is a' nedvek helyes ki dolgozásának fogyatkozása, és az ártalmasnak a' testből rendetlen ki pusztulása. Nem kell itt sokáig gondolkodni, hogy lássuk, hogy életerőre lenne mind ezen betegségekben szükségünk. De ha lehet e' ezt önteni a' testbe töltésen? hiszem elég oxigen megy be tüdönkőn annak táplálására. Tsak a' holtnak tettzőben, a' ki nem lélezkik, tudhatunk mi annyit szerezni marterség által, hogy tsak éppen valami elevenséget kapjanak a' műszerek, de melyekben osztán maga magát szaporítja tovább az életerő. Valamint minden mesteriségünk a' nagy vér folyást követte haldoklásban; szintugy az elegendő életerőt az élet, és egészség fen tartására, tsak maga egyedül készitheti magának az élet erő. Mind haszontalanadatna amaz haldoklónak az eledel, oda abban az életerő nedv; mely az elegendő életerőt a' testnek ki osztaná. Egész gyógyítása valóban az említett betegségnek abban áll, hogy uj uj okokkal ne terheljük munkáját az életerőnek, hogy az elme-indulatokat távoztassuk és mindent, a' mi jobban fogyasztaná élet erőnket a' kényes és módis étellel telyességgel ellenkező élet leg nagyobb orvossága azoknak.

Az ártalmas részeknek ki pusztítása szint-
 ugy nints hatalmunkba valamint a' jó táp-
 lalat készítés és az életerőnek nevelése ezt
 is tsak az elegendő életerő viheti végbe ép-
 pen ez okból tapasztaljuk azt is, hogy akár-
 mi hevítő szerrel ugy erős mozgással kén-
 szerítjük mi az olyan testet is izzasztani, a'
 melynek nedvei alkalmatossak arra, min-
 dég inkább kárt, mint hasznot okoznak. Mi
 nyilván való segedelmére nem lehet az mind
 azon által az életerőnek az ártalmasnak ki
 üzésében, hogy ha a' bőrnek ki gőzölgő vég-
 ső lukatskáitsak a' vastag be rekedett ned-
 vektől tisztogattatnak is? semmi sints iga-
 zabb, mint az, hogy a' leg egészségesebb em-
 ber is, a' kinek nedvei jók, mind pedig élet-
 ereje elegendő az ártalmasnak ki üzésében,
 könnyen kaphat bőr ki hányásokat, sennye-
 déket és más fótokat testén, hogy ruhait nem
 változtatja, egy szóval semmi tisztaságot nem
 tart. Mert a' szüntelen ki gőzölgő nedv, mely
 természet szerént, mint állati nedv, enyves,
 'siros, és sós, lehetetlen hogy ne fenye,
 egy motsok hártáival ne huzza be bőrünket
 mely osztán itt ott égészszen be is tapasztja
 bőrünknek ki gőzölgő lyukait, és tellyesség-
 gel gátolja a' ki gőzölgést, mely már maga
 ezer betegségekre adhat okot. Ez a' motsok
 tapaszt végtére annyira is meg tsipösödik,
 hogy az érzékeny eretskéknek, holýag huzó
 flastrom gyanánt szüntelen ösztönözésével,

gyuladásokat is okoz a' bőrnek ikrás husáts-
kaiban, az az pattanásokat, rühet. Ezen
motsoknak öszve gyűlésétől szorgalmatossan
örizvén testünket, tisztogatvan bőrünket,
mindazon betegségekbe, a' mellyekbe, ugy
is hibássak a' nedvek, vagy enyvesebbek,
a' már ugy is hanytatló életerőnek mennyi-
re nem könnyebbitjük az ő munkáját, a'
midőn az ártalmasnak ki üzésében dolgozik.

De több jót is teszünk még a' bőrünk-
nek tisztogatásával. Több oxigen vagy is
éltető éledelel férkezhethet a' bőrünkbe az élet-
erőnek táplálására. Mondottuk, hogy nem
csak a' gyomor és a' tüdő által, hanem a'
bőr által is veszszük mi magunkba ezt az
eledelt. Lehetetlen a' bőrnek elevenségét,
ugy egész testünknek vidámságát mellyet a'
dörgölésre, fördőre érzünk, sőt csak a' tisz-
ta fris levegőre is, a' midőn valamely me-
legen öltözött tagunkat ki takarjuk, más-
honnán magyarázni, mint a' bőr élet-erejé-
nek szaporodásától, a' hozzá férkezett élte-
tő eledeltől: szintugy azt az édes érzést is,
a' mely követi a' szorongató ájulást, mihent
a' szabad és fris levegőre visszük, legyez-
zük, és ruháit föl hontván, hideg vízzel mo-
sogattjuk az el ájult embert. Mind ez által
tüstént neveljük, mi az életerejét vele, már
a' tüdő, már a' bőr által. Tsak ennek az
éltető eledelel lattanított hibázni a' betegben,
mivel maga is szem látomást kaprozott

a' fris levegő után. — Igen kész vagyok elhinni, hogy minden betegségben, a' hol forráság vagyon a' tüzi elementum, melynek mind szüntelen pusztulni kell a' testből hydrogen gáz formában, ezt a' formát valami okból nem veheti fel; talán a' hydrogennel nem egyesülhet elegendőképpen öszve talán mert a' hydrogennek nagyobb barátságája (affinitas) van a' vérben a' betegségnek okához) azért nagy mennyiséggel öszvegyül a' testben. Valóban a' forró betegséggel közönségesen szárazz a' bőr, a' mi sok tüzet kevés gőzöt vagis is hydrogent mutat a' bőrben.

A' leg egészségesebb ember, a' kiben mind a' táplálát készítés, mind a' roszsznak a' Testből ki pusztulása, jó rendbe vannak, jól láthatja már, mit tesz ő azzal, ha a' bőrének tisztogatásra szorgalmatos gondot fordít. Mőd nélkül nagyon segíti ő az életerőnek munkállódását, az ártalmasnak egyenlőképpen való ki pusztulását és ez által a' gyomor és beleknek is jó állapotjokat mert mint láttuk, a' ki gőzölgésnek hibáira csak hamar az emésztésnek hibái is következnek. Tehát meg oltalmazza ő magát azon Regement betegségtől, melyek a' ki gőzölgés és emésztés rendetlenségeit követni szoktak.

Már most gondolom, a' midőn mindezekre figyelmetessé tettem az érdeemes olvasó-

kat, egyenessen a' fördésnek hasznára fordíthatom beszédemet. Nem többet hanem ezt az egygy kérdést kell itten föl tennem: van e' vala mely módunk, a' mely helyesebb és jobblenne a' mi bőrünknek Tisztogatásra a' fördésnél? Nem hiszem, hogy tsak ne szükségtelen kérdésnek is nézze ezt akárki, olyan nyilván való igazság az, hogy a' fördés mindennél jobbantisztogathatta az Ember testét. Egyenként e' Tagjainknak tisztogatására nem elegendő, valamint az egész testünk egygyaránt gőzölki, és az egész bőrünknek egyenlő ki gőzölése szükséges az egészségnek fön tartására. A' bőrnek szárazon való dörgöltetése a' bőr eretskéiben lévő 's talán resten folyó nedveket jobb folyásra, tehát nagyobb ki gőzölésre is gerjeszti, de a' motskot mint kellene még se veheti ki a' ki gőzölgölyukatskából, sem az egész testen nem eshet meg egygyaránt a' dörgölés. Ez az eszköz tsak inkább, ha már valamely testbe benn szorult a' ki gőzölés, alkalmazatos; nem pedig az egész test jó ki gőzölgésének segéllésére. Mi elégtelen orvosság pedig az az egészségre, a' mely nem az egész testnek javát eszközli.

Azon szokások némellyeknek, hogy ők szappanos vizes ruhával dörgölik 's mossák testeket, gyakorta helyesebb a' száraz dörgölésnél mert elevenitti is a' bőrt, és jól le

és mossa a' mtskot; de bár egyszerre lehetne azt az egész testen végbe vinni, és minden tagon jól: sem az által az illetődne egyszersmind hol melegen, hol hidegen a' bőr, a' mi könnyen árthat némelyeknél. A' fürdés akár milyen meleg vagy hideg vízben légyen az, mivel egész nyakig egyaránt veszi körül a' víz testünket, és mind addig a' míg jól meg mossuk magunkat egy arányu mértékletü meleggel vagy hideggel illetetik bőrünk; ez okkól is előbb való hasznu,

A' mtsok le mosásnak siettetésére a' szappant is segítségül vehettyük, a' fürdőbe. De mind ezeken kívül az teszi kiváltképpen hasznossá a' fürdést, hogy ideje van egyuttal a' fürdőnek, hogy nagy mértékben bé szívódhasson az egész testbe; hogy ne tsak a' bőr, hanem minden belső részeink is vegyék az ő hasznát, a' dörgölés mosogatás a' fürdő nélkül azt nem teszik. Mi nagy jó az, hogy a' fürdőt orvosló szerekekkel is készíthetjük,

E' nagy hasznát látván a' fürdésnek, mind az egészségnek fönn tartására, 's őrzésére, mind a' betegségeknek gyógyítására, következésképpen (mert lehet mondani, hogy sokkal több betegség van, a' melyben a' ki gőzölgésnek a' rendetlensége a' főhiba, mint más betegségek) nem tsuda, hogy amaz az ő nagy böltsességéről, már esméretes Hus

fe
gel
el
tű
kő
ho
vol
sze
lek
mo
ért
kez
éle
ség
ge
nag
gyó
voz
nek
töb
lev
nak
egé
für

Ist
mo
le
em
be
na

feland arra vetemedett, hogy tellyességgel azt hidgye, hogy mind azon betegségek el hatalmazásának, melyeket már említettünk vala, hogy el hatalmaztak az emberek között; fő és leg közönségesebb oka az, hogy a' fürdés melly valaha igen szokásba volt Európában, szokáson kívül lett. Egy szempillantatig se kételkedhetik ezen a' vélekedésen az, a' ki mind azt a' mit eddig mondottunk ki gögölgésnek szükségéről, jól értette különösen hogy ha arra is emlékezik mi áldott Isteni hatalommal bir az életerő, hogy sokszor a' leg nagyobb ellenségén is diadalmaskodik, tsak valami kis segedelmet nyujtson nékie az ember. Mennyi nagy betegek tsupán a' Dieta mellett is meggyógyulnak, az az tsak az ujokoknak el távozásával. A' drága életerő tette azt, a' kinek elegendő segedelmére volt az, hogy többuj ellenséggel való küszködéssel, nem kelle vala magát fogyasztani. Hát ha az ártalmasnak ki üzésében, a' mi szükségesebb mind az egészséges annál inkább a' beteges állapotban, fürdéssel segítjük ötet, mitnem vihet végbe?

Igy beszéll Hufeland: valyon az Istenért! honnét van az, hogy most mindenféle kóru mindenféle Sorsu, még a' leg szegényebb emberek között is, a' köszvényes betegségek, a' tsúz ugy az érzőinaknak hibái olyannyira el hatal-

m a z t a k ? A' hidegebb idők magok , hogy-
 ha Buffonnal azt kellene állítani , hogy
 mindig esztendőről esztendőre hidegebbül ég-
 tájunk , azt nem okozhatják , mert mindik
 Eszaki polus alatt is élnek az emberek . A'
 Diaetának szokásban lévő hibái inkább okoz-
 hatják azt ugy , mint a' sok és sokféle
 meleg és fűszerszámos eledelek 's italok , az
 ülő élet , a' léleknek erőltetésig az az a' test-
 nek érzékenyesevé váló ki pallérozása ,
 a' venussal való vissza élés 's a' t. valamint
 minden bizonyal ezen okokból vannak a'
 vagyonsabbak között nagyobb számmal a'
 hypochondriacusok , aranyeresek , méha-
 nyások , köszvényesek , ki nőtt testüek 's a' t.
 De miért mind ezen betegségek a' szegények
 között is bőven föl találtnak , kiknek pe-
 dig nints módjok a' Diaetában hibázni ? a'
 kiknek életmódjok kéntelen és mindég egy-
 arányu ? mennyi durva kézi munkáju Mes-
 terember , mennyi földmivelő paraszt nem
 panaszkodik mái nap tagjainak erőtelensé-
 getől , nehézségeről , mély sziv szorulásról ,
 derék fájásról , melyek mind annyi jelei a'
 hypochondriának . A' Görögök és a' Romaiak
 a' nagy torkosság és buja életek mellett is
 mentek voltak ezen betegségekől , és mért
 a' törökök , és más nap keleti nemzetek mái
 nap is még szabadok azoktól , holott egész
 életek tsupa heverés , és fajtalan lágyság ,
 pedig a' temérdek kávé 's más melegitalok
 mellett : Bizonyossan egy más oknak kell len-

ni, melly miatt oly közönségesek lettek közöttünk ezen betegségek. Azt hiszem, hogy egyedül a' fürdésnek szokáson kívül való létele annak az oka. Mind szavai ezek az említett böltsnek, a' kin kívül pedig mind eddig egy író se mutatta, hogy mélyebben és jobban esmérte legyen az emberi életnek és egészségnek mivoltát, és mitől függését.

Mindazok a' Nemzetek, kik fürödni szoktak egészségesebbek és erősebbek is, mint a' kiknél a' fürdés nints szokásban, ez kétség kívül való igazság. A' régiak, kiknek minden viszontagságokat ki álló, türhető, tehát erősebb testi alkotmányokat nem tagadhatjuk meg, a' fürdést oly szükségesnek tartották, mint az ételt italt. Ugy hitték, hogy a' ki egészséges szép és hoszszu életü akar lenni, és eleven humoru, annak fürödni kell. A' fürdésben tették leg nagyobb multságokat, valamint mai nap mi a' bálokban, az az a' porfürdésben, és hogy ha ez a' multságok olykor meg tiltatott, már az egy nagy szükségnek, éhségnek idejében az elől — jároknak rendeléséből esett meg egy mély gyász gyanánt. Minden vad nemzetek mai nap is az ö gyönyörüségeket a' fürdésben teszik, és azal örzik egészségeket, többnyire gyógyítják is, annak nyilván való helyét adván ezzen a' Természetnek még el nem fajult fiai, hogy a' fürödni való kívánság természeti ösztöne

az emberi állatnak, tehát a' melly a' kival-
lérozott emberekben ki aludt már a' szük-
ségtelenebb szokások által,

Ha éppen vallás ágazatjává is tetethetett
a' fürdés sok nemzeteknél, bizonyosan igen
nagy hasznát, és szükségét látták annak a'
Törvényhozók, az emberi életre. Ugy van
az majd minden nap keleti nemzeteknél,
hogy viteknek tartatik maga meg mosása
nélkül, avagy meg fürdés nélkül az Isten
előtt meg jelenni. Nints is egy nap, a' mely-
hen egyszer, sőt többször a' vízbe ne eresz-
kedjenek. Ugy hiszik ök, hogy a' testnek le
mosása által, a' lélek is meg tisztul. De ta-
gadhatjuk é, hogy a' Fürdésre egészen meg
újulván 's frisülvén testünk lelkünkben is vi-
dámabbak, és mingyárt a' jóra is készebbek-
nek, hajlandóbbaknak ne érezzük magunkat;
sok talán leg gonoszabb indulattal a' fürdő-
be be lépet ember, a' fürdés után jámborul
gondolkodott. Sok kedvetlen a' kinek az
Idmádság is izetlen volt, a' fürdés után ked-
vet kapott arra. Valamint tapasztaljuk hogy
mindég ostobábbak szemtelenebb szívűek,
kegyetlenebbek, azok a' nemzetek, e' kik
mótskosak és semmit se törődnek a' Tisztaság-
gal: szintugy tisztább, 's ki nyiltabb elmé-
jűek, jámborabbak is, a' tsinosságot szere-
tők. De nem szükség itt példázgatni. A'
míg meg nem mosdik reggel az ember, az az
örzáját meg nem mossa, nem mint egy se-

tétebb homlokú e? nem ostobább é az esze is, mint a' meg mosodás után. Nem tiszter elevenebbnnek látjuk é a' kisedet, ha meg föröstöttük és tisztán fel öltöztettük ötet? Ugy mond Hufeland, ha ö reá bizattatna egy valamely vad népnek kipallérozása, leg először is a' testi tsinosságot hozná szokásba közöttök.

A' régi Német Nemzetet hozza fel például Hufeland. Ugy mond az ö magános szál termetek, testi derékségek, tsudálkozásra hozták a' Romaiakat. De a' kik is mindennél nagyobbra betsülték a' fürdést. Minden reggel leg előre is a' folyó viz volt az, a' mihez mentek, ugy az Aszszonyok, valamint a' férfiak, hogy abba meg frisitsek magokat az egész napimunkára. A' Fördöben se maradtak vesztég, ha nem mindég uszkáltak, mozogtak a' vizben. Minden embernek volt házi fürdője is hogy télen se szenvedje teste a' fürdőnek fogyatkozását. Az uj szülöttjeiket, mihent a' világra jött mingyárt a' fürdőbe vitték. Hanem a' mint más Nemzetekkel öszve keveredtek, tehát apródenként hajdani Nemzeti szokásokat el hagyogatták; az a' fürdeni való szokás is el mult közöttök. De tsak hamar észre is vétetett annak kára a' midön temérdek bőr betegségek motskos kiverések uralkodni kezdettek; a' mi's ugy a' Sz. Földi pogányok ellen való Kurutzoskodás 's melyel a' napkeleti népnek undok bőr-

senyedékje Európában is be jött, annál inkább ismét betsbe hozta a' fürdést. Tsak hamar mindenfelől épültek akkor a' ferdő házak. Az akkori Barbélyok nem is látzatnak hogy egyebek lettek volna, mint a' Ferdöknek gondviselői: valamint mai napig is a' Bader (fürdös) hevek német Országban közönséges. Még a' Klastromban is épültek fürdők, a' mely Seelenbádereknek nevezettek, a' mellyekben a' szegénység ingyen fürödhetett.

A' szokásban lévő pompa, melyel valaki Nemes emberré ki kiáltatott, épen meg nem történhetett minekelötte meg nem fürdött és heretfálkozott a' meg nemesitendő. Semmi házasodandót meg nem esküdtettek, minek előtte ök is meg nem fürödtek: söt meg fürdés nélkül meg a' menyegzőbe sem szabad vala a' Hivatalosoknak meg jelenni. A' Mester embereknek az a' szokások volt, hogy minden Szombaton seregestül és musikaszóval mentek a' fürdőbe, és ennek kedvéért a' Legények egy órával korábban félbe hagyták munkáikat az oly napon. Egy szóval telyességgel módiba jött megint a' szentföldre való Kurutzoskodás után a' fürdés. Ritka vagyonosb gazda volt házi fürdő nélkül, Haszna a' módinak az volt, hogy az Ásiából hozott börnyavalya ki vezett Európából. A' köszvényes és szélütött tagu emberek is ritkábbak lettek.

Szokás szerént, még a' leg jobb se állandó e' világon, mert abba is bele un végtére a' nyughatatlan ember, a' mit a' mig meg nem nyerte, halálba keresett, és szinte okot keres a' változtatásra: szint ez okból bal vélekedéseknek kellett támodni, a' mellyeknek előmozdítását bizonyosan az Orvosok is segítették, u. m. a' kiknek a' még akkor rossz tapasztaláson épült eszleményekkel talán nem egyezett meg a' fördés. Ezen okból ugy az elő járóknak gondatlanságából; de a' sok belső háboruságok miatt is, meg meg szokáson kívül kellett lenni a' Fördésnek. Már tudjuk mi kárunkal tart egész mostani időnkig ez a' szokatlanság. De vajha szint oly törekedéssel, mint eleink, mink is meg jóbbitanánk a' hibát, és megint föl hoznánk az áldott fördést. Nints é dupla okunk erre, kik szinte már ki fagyni kezdünk a' valóságos ember termetből, és erőből. Bizonyossan az ő bőr hibái mellett is 500 Esztendő előtt erősebb alkotmányuak voltak atyáink. Leg alább seholyse olvassuk, hogymár kisdedeik is szenvedtek volna a' köszvénynek mérgétől. Mint mondtuk, mert már a' nemző mag is mostan el van motskolva azzal; oly annyira az az előttmég vastag mérgek meg fajinultak, szülőről szülőre többször való által plántálás által, hogy azok tsak nem állati valósággá váltak (*essentiale animales partes factae sunt*). A' régieknél a' Fej, Ingyomor, köszvény, melyben most ritka.

hogy számos ember ne szenvedne, alig volt esmeretes. Ha azon szerentsétlen, kényes érzékenységgel bírtak volna öök, melyel nagyobb része most az embereknek bír; az időtől fogva mi, mint az ő maradéki, talán az emberről Nemet se tarthattuk volna fel: valamint lehet reménységünk, hogy ha így szaporódnak az ujuj betegségek, és illy szemlátomást el hatalmasódnak minden rendű emberek között, a' mi maradékink mindnyájan vagy ki nőtt, vagy tsupa nyomoruságos és igen rövid életű emberek lesznek. Mi az Istenért, annak az oka, hogy annyi sok ember maga magát is meg öli most egyedül az életének meg unásából? mind példái ezek a' mi maradékinknak valaha. A' szerentsétlen érzékenység, mely már is sokakban egészszen az önnön gyilkosságig nevelkedett, viszi őket arra. Utálatos az ilyen előtt az élet, mert igazán nints is az ő szeme előtt, már a' világon egy tárgy, a' mely őtet gyönyörködtethetné. Mert a' test erős, és ész voltától függ minden állandó gyönyörűség, valamint a' beteget semmire gyönyörködtetheti is. Természetes következései az ilyen boldogtalan állapotok, a' már sokszor említett betegségeknek, mellyek egészszen el fajultatyák végtére az embert.

Ugy rendelte azt a' bölts Teremtő, hogy a' maga Ég-tájában, a' melyben születik az állat, élhessen egészségesen. Nem lett a' tes-

tün
bá
fed
fog
ne
ber
az
jun
ni s
lye
em
mo
ver
hit
gek
szin
test
nek

meg
kos
az e
teha
zásá
ber
szol
is k
taln
az t
lejt
tun

tünk egész Calendariuma? Ha a' meleg szobában, a' meleg ágyban jól be vagyunk is fedve, még is jól érezzük, hogy változni fog, vagy már változott az idő. Testnek ilyen barometrum voltával egy régi ember ditsekedhetett. Mi nagy kára pedig már az ilyen testnek, hogy éppen a' mi ég-tájunk az, mely minden nap csak nem változni szokott. Az aranyér egy betegség, melyen már nem is tsudálkozunk, ha a' meg lett emberen látjuk: de nem találjuk e' azt fel mostan temérdek Ifjagnál is? a' sok féle ki verések gyulott bibirtsák a' bőrön, az ugy hitt hévtől való fók, melyek egész szépségeket meg tsonkitják a' fehér népnek, mind szint ugy következései a' mostani uralkodó testi nyavalyáknak, a' kényes érzékenységeknek.

Mind ezek, mind mondánk, a' fürdésnek meg vetése miatt; mert a' bőrünknek mocsokossága, ez által az ő ellenségének halása, az az az életerőnek a' bőrünkben kitsinsége, tehát az elégséges ki gözölgésnek fogyatkozása, közönséges lett, hatalmaztak el az emberek között: tehát ugyan a' fürdeni való szokásnak vissza állításával irtattathatnak is ki főképpen. A' fürdésnek ezt a' nagy hatalmát ezen apaticának a' szereit fölött csak az tagadhatja meg, a' ki talán megint el felejtkezett arról, a' mit már előre mondtunk, hogy a' bőr a' fő tisztító mű-szere

Testünknek, és hogy ezt a' munkáját életerőnknek az egy fördéssel minden bizonyjal jobban segítjük, mint akarmi más mesterséggel tehetnénk.

Már most helyes lészen elő számlálni különösen is kiknek hasznos és szükséges legyen kiváltképpen a' Fördés. Alig tudok ki-vételt ebben találni, akár beteges, akár egészes legyen az ember. Az egészes meg betegszik, a' bőr tisztogatása nélkül ezerszer hamarébb mint ha azt tselekszi. Tsak az egy Fördés által tisztogathatja pedig azt leg jobban. A' levegőnek viszontagsága, az ő tiszta ki nyílt 's eleven bőrének a' ki gözölgését nem képes hátráltatni, tehát náthát, hurutot, fej-torok-szem fájást, tsuzt, folyosót, oldal szegezést 's a' t. nem kap. Ha pedig a' jó ki gözölgés által tellyességgel minden ártalmas mindig ki pusztul a' testtől, nem tsipösödhetnek meg akkor nedveink, tehát nem is félhetünk azon nagy elérzékenyedéstől, mely a' szüntelen való ösztönözésétől (a' szüntelen tartó tsipösségtől a' testben) erző inainknak, származik, és a' melynek következése azon sokféle betegségnek, melyek leg inkább el nyomoritják az embert. A' pestises méreg is tsak annak a' ki nem igazán jól gözöl ki a' bőrből, látztatik ártani, mert az, a' ki bátran félelem nélkül bán a' pestises betegséggel nem nyeri aztal, el kapja ellenben a' félénk, az az a' félénk.

félénk
rálja
vag
get
stün
a' Te
gek
nünl
ges
legy
egés
ink
gyer
ügy
napo
lett
gőjél
gané
lani
szob
laszt
hibá
az ú
kihá
való
megs

M
a' me
sábó

MO

félénk, az az a' félénkség a' kigőzölgést hát-
 rálja. Már láttuk, hogy az áldott tetmészet,
 vagy is az életerő a' leghatalmasabb mér-
 get is kiveti testünkből, tsak műszerei te-
 stünknek, oly állapotba legyenek, mint azt
 a' Teremtő rendelte lenni, a' midőn a' mér-
 gek között akart egyszersmind éltetni ben-
 nünket. Közönségessen tehát minden egész-
 ges embernek, akarmi korts, akarmi nemű
 legyen az, a' fürdés leghasznosabb mód az
 egészsége fön tartására. Ha falusi aszszonya-
 ink míg azt az egy jó szokást is, hogy kis
 gyermekeit fürösztetni szokták, el hagynák,
 úgy annyi kisdedeink hálnának meg, mint
 naponként szoktak hálni. Hanem bár a' mel-
 lett az ágyi ruhában is, és a' szobának leve-
 göjében szint oly tisztaságot tartanának, a'
 ganéjban sokáig ne hagynák a' kisdedet pál-
 lani, tiszta száraz ruhába öltöztetnék, a'
 szobát gyakran ki szellőznék, télen egész ful-
 lasztó gözig né fűtenék azt, u. m. a' melly
 hibák a' szegényeknél legnagyobb gyilkosi
 az új szülötteknek. A' kis gyermekeknek bőr
 kihányásai, orbántzjai, ugy a' kinövesre
 való hajlandóságok a' szorgalmatos fürdéssel
 meggátoltatnak.

Már szóllottunk azokról a' betegségekről,
 a' melyek a' fürdeni való szokásnak el-hagya-
 sából származtak.

A' Hypochondriacus, a' görtsben szenvedő, az aranyeres, a' köszvényes, a' méhanyás; a' ki-növésre hajlandó gyermek, a' kinek akár mely bőr ki-hányásai, főttyai vannak 's a' t. ha a' fördéssel szorgalmatosan élnek, lehetetlen hogy jobbulását ne érezzék. A' fel-olvasztó szereket, a' purgátiót, az erősítőket mind haszontalanul veszik ezek, ha jól nem gőzöl ki bőrök. Leg-alább az ezen szereknél bé-vételére következett jobbulás csak szempillantásig tartó. Nem de a' Hypochondriacus, a' ki csak nem mindég halvány, és szüntelen a' fázásról panaszkodik, mert valóságossan minden nedvessége csak be felé nem ki felé tolódnak, mingyárt szemlátomást vidámabb, és jól érzi magát, mihent egy keveset akár mi okból kigőzöl. Az aranyeres embernek szintugy az az egész baja, hogy csak a' belső részeiben, a' fodorháiban, lépben, belekben gyűl-össze leg több vére. A' vér veszteglését vagy is bővérűségét ezen nemes részeknek nem lehet az alkalmatosság érzés nélkül tűrni, szintugy könnyebbülni kell az aranyeres embernek, hogy ha a' fördés által a' bőr felé tsallattatik, a' be felé rohanó véreknek folyása. A' ki sokat izzad, az ritkábban szokott aranyeret érezni. Az Olasz Országi lakosok, mert az égtájnak hévje által mindég bőven gőzöl ki bőrök, igen ritkán aranyeresek. A' köszvényeseknek az ő tsípös nedveiket, akár mely okból származtak legyen azok, a' fördő sze-

lidí
mid
tom
sát,
den
a' lá
a' sz
tege
a' b
kez
nek
lött
vala

ászs
min
zöns
korl
töb
gyo
okb
lenn
öket
a' fö
A' h
ézt
lett
tsák
kül
izza
heti

lidíti, nyájosítja, de a' bőr felé is úzi, a' midőn a' ki-gőzölés az egész testnek szemlátomást segítti. Az érző inaknak hánykódását, a' méhanyásnak nagy érzékenységét minden kis ösztönre is, mi engesztelheti jobban a' lágy meleg fürdönél? De a' mit nyerne a' szenvedések enyhítése felől mind ezen betegessek, az életerőnek táplálói azok, melyek a' bőrnek jó meg-mosása után bőven beférkeznek a' testbe, és gátolják a' tsípös nedvnek hamar és oly mennyiségben, mint az elött öszve-gyűlését, úgy az egész testben, valamint a' bőrben.

A' vagyonosokat, tudós embereket, ülő ésszszonyokat, mind úgy lehet tekintenünk, mint valóságos betegeket, mert ő nálók közönségesen a' jó evés és a' szükséges testi gyakorlásnak fogyatkozása azt okozzák, hogy több ártalmas ki-gőzölgendő nedvek is legyen, pedig a' ki-gőzölgések is restebb. Ez okból a' fürdés nekik tellyességgel szükséges lenne. Azon betegségeknek kiütését, melyek őket igen hamar és gyakran szokták érni, a' fürdés által kétség kívül késedelmeztetik. A' hibás életek módját, ha tovább is tettzik azt folytatni, a' gyakran való fürdés mellett bátrabban következhetik. Ne hasonlítsák magokat a' paraszthoz, a' ki fürdés nélkül is derék testi állapotban legyen. Ez az ő izzadságig való testi gyakorlásának köszönheti azt, hogy a' leg-görömbább eledelt is,

noha ő is nem ritkán torkig jól lakik, jó táplálattá és testi nedvvé változtatja. Ámbár ha a' munkás ember az ő testi gyakorlásához még azt is hozzá adná, hogy a' fürdéssel az izzadástól a' bőrre öszve gyűlni szokott mocskot le mosná, még kétszer különb testi állapottal ditsekedhetne. Mert még is igaz az, hogy nem betegszik meg ugyan egy könnyen a' munkás ember; de ha még-betegszik, nagy's veszedelmes szokott lenni betegsége. Amaz gyullasztó és rothasztó forró betegségek; melyek ha uralkodni kezdenek falunként, számtalant meg-ölnek a' parasztok között, nem hatalmaznának úgy el. Még is csak az ártalmasnak nagy öszve-gyűlését a' testben jelentik azok, és többnyire az után uralkodnak, a' midőn erősebb munka nélkül több ideig hevert a' paraszt p. o. tavaszkor a' tél után. — A' hirtelen változandó idő is, hogy ha az izzadásban éri a' parasztot, a' ki pedig nem elegendő okos magán akkor segíteni, meg ronthatja az ő egészségét. A' fürdeni való szokás által ezt a' félelmet is elhárítaná magától. Kitsoda az, a' ki a' fürdésre, hogy ha fürdött valaha a' terhes dolog után, oly könnyűnek és vidámnak nem érzette mind testében mind lelkében magát, hogy mingyárt ismét képes lebetett volna új napi munkát végbe vinni. A' mesteremberek közönségesen, a' kiknek az ő kézi munkájok hozza úgy magával, hogy vagy többnyire ülnek, vagy többnyire sokat izzadnak, és

vagy poros, vagy szennyes 's motskos kézi munkát üznek; mint magát az egészséget, úgy betsülhetnék a' fürdést. Az egész héti motskot egyszer leg-alább egy héten le-mosván testekről, a' régi szokás szerént tsak hamar tapasztalnák, mennyi bé-folyása lenne ezen szokásnak az ő mesterségjekkel járó nyavalyáknak el-távoztatására, meg-gátolására. Mennél inkább ditsekedhetnek inkább még a' mesterlegények azzal, hogy ők az ő egyforma élet módjokkal, együgyü kosztjokkal, pedig a' szünet nélkül való dolog mellett, elég jó testi állapotokkal bírnak, és az ő elszaporodásokhoz képest sokkal kevesebb a' beteg közöttök, mint más rendü emberek között: még egyszer oly szerentsések lehetnének ők egészségekre nézve, ha a' tisztaságra is különben aggódnának. A' fürdeni való szokásnak be-hozása annál inkább óhaj-tandó nékiek.

A' Vénus által, a' bor, az égett bor által el-gyengült élhetetleneknek, úgy az öregeknek bizonyosan egy leg-hatalmasabb orvosságok a' fürdő. Az ő gyáva voltokat, melly miatt minden hideg szeletske meg-árt nékiek, tsak a' fürdés képes apródonként úgy meg-változtatni, hogy egészszen meg-újulhassanak. Az érző inaknak gyengeségét soha semmi mesterség által különban meg nem erősíthetjük, mint ha a' bort a' jó ki-gőzöl-gésre alkalmas műszerré tévén, meg-gá-

toljuk, hogy soha semmi ártalmas részets-
ke inainkat még jobban ne erőtleníttse. Ma-
ga magát meg - erősíti osztán bizonyosan a'
mi inaink. A' mit nem hiszem hogy az orvos
akármilyen más szereivel jobb móddal képes le-
hetne tenni. De vannak példáink, hogy a'
lágymeleg vízbe való gyakorta fürdészel hi-
hetetlen vén korig ki - terjesztették életüket
az olyanok is, a' kiktől azt hitte az ember,
hogy csak hálni jár már minden nap belé-
jek a' lélek. Eppen nem tsudálkozhatunk
már most ezen, a' midőn semmi orvosi ta-
nításnak az igasságáról nem győztethetünk
meg jobban, mint arról, hogy a' bőrünknek
tisztogatása leg - több eszköz az egészségnek
főn tartására.

Most igen szokásban vagynak a' meleg
öltözetek, két ing, két laibli, flánel és posz-
tó nadrág, a' mezítelen testet egészszen bé-
fedező szőr köntösök, ezeken kívül még a'
bundák. Számtalan úgy nevezett fainabb
ízlésűek el kerülhetetlennek érzik ezt az ő
meleg magok tartását, mert igazán minden-
képpen tehetetlenek, minden foglalatossá-
gokra alkalmatlanok a' hideg időben. Még
így bépolyázva is fáznak mindég, ha jó for-
mán nem fűlt szobájok. Valóságossan tsak ily
meleg maga tartás által őrzik is ök meg mago-
kat a' nagy betegségek ellen, mert a' ki ssebb
betegségekkel, u. m. náthával, nyak,
fejfájással's a' t. úgy is szüntelen küszködnek.

Eze
má
a' f
szo
zo
gy
és
szo
he
kiv
ölt
jok
ne
Ca
to
ma
jó

se
va
va
ni
de

a'
ts
or
m
te
le

Ezen fagyos gyenge embereknek lehetetlen már drágább tanáttal kedveskedni, mint ha a' fürdést javasoljuk, és a' mikor már jó szokásba jöttek azzal, az egymásra halmozott öltözetet meg-vettetjük velek. Ha a' gyakorta való fürdés által a' belső nedveit és tüzét a' bőr felé is bővebben folytani megszoktatjuk, bizonyosan szükségtelen és türehetetlen is leszsz nékiek a' meleg öltözet; kivált pedig a' mézítelen testet ingerlő szőröltözet. Lehetetlen, hogy halvány ábrázatok pirosra, a' mindég hideg kezei megre ne változzanak. De nem is leszsz azután Calnedarium a' testek, mert az időnek változását csak az érezheti egészségének alkalmazásával, a' kiben a' ki-gőzölgés nints jó állapotban 's rendben.

Se vagyonost, se szegényt, se heverőt, se munkást, se nagyot, se kitsint, egy szóval semmi korú és rendű embert, egészséges vagy beteges légyen ő, nem tudhatunk lenni, a' kinek hasznos ne lenne tehát a' fürdés.

A' test szépségének fönn tartására, úgy a' tsunya bőrnek meg-szépítésére egyedül csak maga a' fürdés az igazán közönséges orvosság. Igen nagy esztelenség, mert ártalmas, az ábrázatnak szépségét, akár mi mesterséges vízzel, zsírral, vagy mivel eszközölni akarni, hogy ha az egész testnek az ő

ki-gőzölgése helyessen nem gyakoroltatik. A' bőrnek az ő leg-egészségesebb állapotjától függ az ortzának szépsége, ha a' bőr olyan t. i. hogy az ő eretskéi, ikrás húsotskái szabadok, benne dugultak elevenek, úgy hogy semmi, sem kívülről, sem belőlről jövő nedvek azokban meg nem akadnak. Ez ugyan igen természetes, hogy ettől függ főképpen, hogy a' testnek belső mivolta telyességgel jó állapotban legyen, hogy abba semmi rossz nedv, a' be-dugulás vagy más rendetlenség által öszve ne gyűljön; a' fő belső tagjaink kivált u. m. a' gyomor, belek, máj, lép, az ikrás húsok 's a' t. mennél jobb és tisztább állapotban legyenek: a' mikor t. i. rossz, tsípös vagy vastag nedv nem lesz a' testben, a' melly a' ki-gőzölgéskor be-akadhatna a' bőrben, és azt elmotskosíttaná. Mindazonáltal mi teheti azt is jobban, hogy a' már a' bőrben be-szorult rossz nedv onnét ki-szabaduljon, mint a' fürdés. Mi a' világon adhat különben a' bőrnek elevenséget és pedig az egész bőrnek a' testünkön! mert mint már láttuk az olyan ki-gőzölgés, mely nem egyarányú nem egyszerre való az egész testen, mert rossz és restebben ki-gőzölgő résznek hibáját mutatja. Tsak egyedül az ortzát mosni, a' ki-vert ábrázat ellen nem elegendő, hogy az meg-tisztuljon, mert az egész bőrben az eretskéknak, úgy minden részetskének öszve szövetségék 's egygyütt értések vagyon. Bizonyosan a' kiknek apró

fel
itt
ba
tis
tás
het
len
Ha
ve
sz
lesz
tud
eret
izza
tuln
förd
tatj
min
se a
arán
vein
lábú
közö
lóság
kül
vér,
is, d
kivet
nedv
ni te
külön
szépe

fekélyei támadnak ortzáján, más részei is
 itt ott nem szabadok azoktól; de lennének
 bár szabadok, még is csak az egész testnek
 tisztogatása szükséges azoknak jó kigyógyít-
 tására. Csak is tehát egyedül a' fürdés le-
 het azoknak is hetses, a' kik szépek akarnak
 lenni vagy maradni. Ugymond Hufeland:
 Ha jó a' ki gőzölgés, tiszták a' ned-
 vek, egyaránt el vannak osztódva,
 szabadon folynak; kétség kívül szép
 lesz a' bőr is. Pedig ezt a' fürdés maga
 tudja véghez vinni. A' midőn beszíjják
 erecskéink a' fürdő vizet testünkbe, meg meg
 izzadás által ki-üzik azt; szemlátomást tisztu-
 lni kell ez által verünknek; a' midőn a'
 fürdő által-járja, 's minden rejtekeit felkut-
 tatja testünknek, pedig igen is eleveníti
 minden tagotskáinkat, hogy mind jól üzhes-
 se a' maga kötelességét; természetesen egy-
 arányú és szabad folyásra el-igazítja ned-
 veinket. Amaz sokat ülő és mindég hideg
 lábú aszszonyoknak ortzájok szokott sokkal
 közönségessen kivetést, fótokat kapni, va-
 lóságossan azért, mert elegendő mozgás nél-
 kül nem foly az egész testekben egyaránt a'
 vér, a' lábokban már bizonyosan kevesebb
 is, de lassabban is foly, hevül ellenben és
 kivetődik ortzájok, a' csak felfelé tóduló
 nedvektől. Egyaránt szükséges elosztva len-
 ni testünk nedvének, hogy valamely rész
 különösen ne szenvedjen. Az áldott fürdő
 szépen eszközölheti azt is.

A' purgáló orvosságok, és vér tisztító italok, hogy a' ki-vert ábrázat meg-tisztuljon, mind semmit sem érnek, mert azok bizonyosan nem elegendők a' bőrnek bé-dugulását fel-nyitni, valamint életerőt annak nem adhatnak. Sőt az izzasztó Decoctumok, ha talán elegendők volnának is a' bőr felé hajtani a' nedveket, ezek csak ott szorulnak, ha a' bőr nints jó állapotban. A' purgálók, felolvasztók, izzasztók mind jók lehetnek a' bőrnek meg-szépíttésére; de csak akkor, ha azt külsőképpen mossuk, tisztogatjuk, egy szóval fürdővel gyakran élünk. A' Török Dámák bőrének, a' szép kövér, tömött s gyenge voltát senki se tagadhatja meg, ugy egész testeknek deliségét (ámbar mi a' nyalka testbe öszve szorult dereku, és halvány ortzáju aszszonyt tartjuk Szépnék, bírjon bár ez a' testi alkotmány csak árnyékjával is amaz izmos Török aszszony egésségének) de mit tesznek ők? minden nap olykor két ízben is fürdik a' Török Dáma. Az ő Toalettye a' fürdő reggel, a' melybe is mi-nek előtte bé lép, jól meg-dörgölteti egész testét egy darab teve szőrrel, néha szappannal is. A' fürdőbe fűsülködik osztán, fejét mind szüntelen lotsolván a' vízzel. A' midőn ekképpen nyárban 1/4 óráig, télben pedig 1/2 óráig mulatozott a' fürdőben, egy jól által-melegített lepedőbe takarózik bé, a' miként mindjárt bé helyhezveti magát a' zófára, a' hol is már várja őtet a' Kávé;

és úgy a' Kávé ivással való mulatás közben érzi azt a' különös édességet, mely követni szokta a' fürdést, mely miatt a' fürdéssel járó alkalmatlanságot föl se veszi.

Ez a' szokás lenne javasolandó minden mi Dámáinknak is, a' kik szépek akarnak maradni, avagy lenni. Hogy ez ilyen nagy gondviselés a' bőrnek tisztaságára természetesen tömötté, gyöngévé, széppé teheti a' sován, rántzos bőrt is, az tagadhatatlan. De sok 60 esztendős Török Dámákat is láthatni, a' kiket 40 Esztendősöknek se hinne lenni az ember. A' mely Dámáinknak az a' szokások vagyon, hogy meg-szappanozott Spongiával, és meleg vízzel mosogatják néha néha testeket, azok is már bizonyoságai lehetnek a' bőr cultivatiojának: sokkal alkalmatlanabb ez, mindazonáltal, mint ha házi fürdőt hoznánk szokásba. Ha ez régenten módiba volt minden vagyonos embernél, mi alkalmatlanság lenne azt most is szokásba hozni? sok öltözetekben követik olykor olykor Dámáink a' Töröknéket, mi háládatossággal nem köteleznék egész Európát, ha ők lennének kezdői az áldott fürdők béhozásának? Nem teszek tsak 10 Esztendőt, ha a' fürdés közönséges lenne, fél annyi nyomorult, és hosszasan betegeskedő embereket nem tapasztalnának az orvosok lenni, mint most: mely hosszszas betegségekben pedig már tudjuk, mi igen keveset tehetünk már

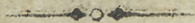
akár mi mesterkedéssel. Az édes Anyák gyönyörűséggel szemlélnék tsak hamar, hogy a' gyakorta való fürdésre mind egészségekben, mind növényekre, mind szépségekben különböznenek gyermekeik előbbeni állapotjoktól.

A' gyakorta meg-mosott test, a' legmotskosabb öltözetet is, melyet talán az igen szegény ember igen ritkán változtathat, betegség nélkül el-hordhatja. A' szüntelen való hévben, porba, essőben utazó katona, kinek tsak ruháját változtatni is alig van ideje, mintegy ujonnan születik, ha tsak egyszer meg-fördhet is. Amaz mintegy természeti tzudar Zsidó Nép Országunkban nem de alig visel emberi ábrázatot — az oly minden felől való szorongattása és meg-vettetése miatt rész szerént; de bizonyosan leginkább az ő nagy tisztátalansága miatt: esmérek én még is egy nagy község zsidóságot, egy helységben, kiknek nagyobb része szintugy magok az élhetetlen nyomorúság; de a' kiknél még is közönségessen igen is szembe tűnő az egészség. Miért pedig? mert önnön költségekkel közönséges fürdőt tartanak, a' mellyel minden nap szorgalmatosan élnek. Ha különös fürdő szobát nem is, de fürdő kádot, a' melyet könnyű fáradsággal vízzel megtölthet az ember, épen nem lenne költséges a' szegény gazdának is tartani házánál. Hanem hogy az Előjárók gondosságával épülnének közönséges fürdő házak minden hely-

ségekben, melyek éppen nem lennének haszontalanabbak a' köz egészségnek fönn tartására, mint akár mely Apotheca, az volna óhajtható. Az orvosok bizonyosan segítnék a' költségnek meg-kerülését, a' midőn ők látják leg-jobban, mennyire lenne szükséges majd minden mostani időben közönséges betegségekben a' fürdést javasolni. — En azonban azt hiszem, hogy már eleintén ezen írásomnak tzelján, ha tsak arra vihetem is ember társaimat, hogy a' közel lévő vizeknek is, avagy folyóknak, mellyekkel határjokat a' természet meg-ajándékozta, ezután bővebben veszik hasznát testeknek tisztogatására, mert tudom, hogy tsak hamar tapasztalni fogják a' gyakortabb való fürdésnek nagy hasznát és ő tőlök mások is példát vesznek.

Már most könnyű tudnunk az okát, mért azok a' helység béliek, a' kik oly szerentsések, hogy természetes hév-víz fürdőjök legyen, közönségessen, és szembetünöképpen egészségesebbek, szintugy azok a' Tisza, Duna lakosok, kiknek már 5.6. esztendő gyermekei jó úszók szoktak lenni. Természetesebb ugyan mindég az emberi testnek a' lágy meleg fürdő, mint a' hideg, a' mellyet pedig kedvünk szerént, a' meleg vagy hideg időhöz, ugy a' testünk természeti melegségéhez lehet alkalmaztatnunk, és valóban tsak a' különös és nagy meg-szokottnak lehet azt tulajdonítani, ha némelyeknek,

kik a' jeges vízben is szoktak fürdeni, egészségekre válik ez a' fürdés; a' hideg víz fürdő mindazonáltal, mellyet a' nyári napfény kellemetessé meleggé tett, és ahhoz képest, hogy nyárban úgy is meleg a' testünk, melynek az egy keveset hűsebb fürdő igen nagy frisítésére vagyon: szintugy meg-bötsülhetetlen hasznu az egészségnek fönn tartására. Nem szóllok azokról, a' kik a' betegség vagy kénye élet által el-gyengültek, a' kiknek, hogy annak módjával alkalmaztatott hideg fürdő a' meleg fürdőnél sokkal jobb sőt minden orvosságnál, nékiek leg-hasznosabb igen esmeretes dolog már. A' Hideg fürdő egygyetlen egy orvosságjok a' vénus által el-gyengülteknek, a' már tehetetleneknek. A' ki-nőtt Gyermekek, ha a' hideg víz fürdőtől tsontjoknak lágy engedősége meg nem erősödik, semmitől se reménylhetik bizonyosabb megegyenesedéseket.

A
has
ja
ba
lyó
mi
a' l
nek
Viz
tón
fár
nag
ma
sai
ló
val
seb

II. R é s z.

A' Fertőben való Fördésnek hasznáról.

Abból a' mit eddig olvastunk a' Fördésnek hasznáról közönségesen immár maga tudhatja kiki, mit nyer azzal, hogy a' Fertő Tavába jár fürdeni. De tsak mint akármely Folyóvízi fürdőnek a' hasznát, ugy esméri még mind ezekből, a' Fertőben való Fördésnek a' hasznát. Külömben akarom én a' Fertőnek ezen Vendégjeit meg-esmértetni a' Fertő Vízével; melly által reménylem igen is méltónak fogják tartani, hogy gyakortabb is elfáradozzanak annak kedvéért. Egy mindedig nagy kárával meg-vetett Kintsét látzattam magamnak, hogy betsbe hozom Ember Társaimnak javára, ha képes vagyok eddig való beszédemmel azt tenni, hogy a' fürdeni való szokás közönségessé lenne: de nem kisebb érdememet érzem abban, hogy magam

Házammal tsak meg-esmértetem is az olyan természet ajándékainak hasznát, mely a' Fertő vize.

A' Fertő Tava vizének áltató Részei:

A' ki talám előbb helyes 's környülállásos leírását (Topographiam) kívánná olvasni a' Fertő Tavának, azt alább a' második Könyvben találja föl a' Fertőnek képével egygyütt. Itt tsupán orvosi erejéhez képest tzelünk és tsak egyedül a' vizet jól meg- és-mérnünk.

A' Fertő Vizéhez közelgető Ember már jó távolról is érzi azt a' különös és vidámító levegőt, mely kivált a' nyári száraz hogy kellemetessen szokta illetni testünket. Ily nagy ki-terjedésű víznek, mely tsaknem mindég mozog, tehát szellötskét is szokott okozni, és mind szüntelen újítani önnön levegőjét, tulajdonsága az. Tsak az igen nagy száraz időben, a' midőn a' Fertő közönségesen nagyon szokott apadni 's tehát szélein apró tótsákat, posványos bozóságot hagyni, érezhetni valami kénköves forma és sárszagot, a' melly semmi sem más, mint ugyan ezen iszapoknak a' göze. A' Dél felé való környékén a' Fertőnek lehet ezt főkép-

pen

per
az
for
lön
kel
ség
sem
teg
mir
újít
jait
mér
rat
Még
min
gáb

aszt
mi
mell
tő v
min
vala
lódil
és a'
enné
ki-t
kig
fel-
a' ki
pata
MO

pen észre venni, a' hol motsárossabbak is az ő szélei, és a' merre az Északi széltől is fordíttatik a' gőz. Telyességgel semmi különös, vagy uralkodó, vagy több betegségekkel nem bajlódnak; mindazonáltal a' Hidegség, Hegykő, Homok helységeknek lakosi, sem veszedelmesebbnek az ő közönséges betegségeit nem tapasztalhatni. A' Fertőnek mind szüntelen újuló levegő ege tisztítja és újítja az egész környéknek, jól távol is partjaitól levegő-egét is. Bizonyosan azon temérdek posványosságnak, mely több quadrat mértföldeket foglal-el a' Fertő körül. Még annyi betegségek okának kellene lenni, mint tapasztaljuk, ha a' Fertő szomszédságában nem lennének.

Magának azomban a' Fertő vizének, ha azt a pohárba veszi és szagolja az ember, semmi különös szagát nem érzi, valamint akármelly folyóvíznek. Szine és tisztasága a' Fertő vizének nem mindég egy arányos, valamint nagyobb vagy kisebb szokott lenni, valamint jobban vagy kevesebbet hánykolódik a' széltől; szintaz szerént hol tisztább, és a' kútvízhez hasonlóbb, hol halaványabb ennél. t. i. mivel az ő mélysége nem nagy, ki-terjedése pedig igen is nagy, azért fené-
kig is fel-forgattatik a' széltől, és mintegy fel-zavartatik: nagykorában pedig, mivel a' kiáradásoktól szokott az lenni, a' befolyó patakoktól szenved tisztaságában. Igentse-

kély mindazonáltal ez a' külömbség, mert az ő fenéktöldje tsaknem egy deszka padlás-hoz hasonló: oly kemény 's oly tiszta; a' meg-áradt patakoknak motskossága pedig nagyon szembetünő zavaros voltát nékie adni nem képes. Ha pohárban áll egy darab ideig, akkor éppen nem külömböztethetni a' Fertő vizét a' tiszta kút víztől.

A' mi leg-inkább szembetünő a' Fertő vizében, és főképpen külömbözteti azt más hideg vizektől az az ő sós volta. Nyilván érzi annak sós ízét az ember úgy a' barmok is, mert alig lehet ezeket annak ivásától elválasztani, és ha el-hajtatnak is a' víztől, meg meg vissza-szaladnak. Hanem ez a' sós volta sem mindég egyarányos a' Fertő vizének. A' ki-áradásoknak nagy létekor sótalanabb, a' nagy szárazságban pedig sósabb. A' nyári tartós hév által való ki-gőzölgése a' víznek okozza ezt, u. m. a' midőn kevesebb vízben van a' Fertőben lévő só felolvadva. Az ízlés tsupa Konyha-só ízet éreztet nyelvünkkel; voltaképpen mindazonáltal mi légyen ez a' só, e' következő mód szerént rendelt Chemica meg-visgállás taníthat meg bennünket:

Nyárban nagy szárazságnak idejében, a' midőn nagyon be volt száradva széleitől a' Fertő, és a' mikor a' szélből sem hánytatott, fogtam fel az ő vizét. A' kútvízhez

has
völt
szén

hez
1/2
fél

néhá
tő v
a' ző
szab
zért
vált

A
vehe
tett.
vízbe
vagy

A
től n
ig fü
pedés
többé

A
nem

hasonló tisztaságú, csak egy keveset szőkébb volt. Nem nagyon sós, de még is nyilván szembe tűnő az ő sóssága.

Meg mértem, az ő nehézsége a kútvizé. hez képest mint 3450: 3360. vagy is egy és $\frac{1}{2}$ ittze fertő víz ugyan annyi kútvíznél más fél köntel az az 90 gránnal nehezebb.

A' viola Syrupból alig tsepegtettem egy-néhány tseppet a' pohárkába fel-fogott fertő vízébe, mingyárt füzölddé változott, ugy a' zöld gálitzköves víztől annak jeléül, hogy szabad alkali só vagyon benne, ugyan azért a' Hamuzsir olajtól éppen semmit sem változott.

A' vitriol savától forrott, de alig észre-vehetőképpen, csak egynéhány szikrákat vetett. Ez azt mutatja, hogy ugyan annyi vízben a' szabad alkali kevés mennyiséggel vagyon jelen.

A' repülő alkali sótól, úgy a' Mész víztől nagyon meg-zavarodván sok fehér, sokáig függő allyat kapott, a' melynek le-ülledése után is már által-látzható nem lett többé a' Víz. Ez magnesiára mutat.

A' Gubatsnak főtt vizétől semmi allyat nem kapott; azért vas nints benne.

A' Vízről melyben sós nehéz kö (Terra ponderosa salita) vala fel olvasztva, tüstént meg-zavarodott 's allyasodott; tehát vitriol sava is tartózkodik a' Fertő vizében.

A' Salétrom Savától, mellyben eleven ezüst vala fel-olvadva, szintugy sok allyat adott; valamint a' Salétrom Savós ezüstitől is, a' mi mutatja, hogy konyha - só sava is lap pang benne.

A' tűznél mintegy félig ki gőzölt Fertő vizével, mely már most mintegy meg sózott víz, olyan ízű volt, ugyan ezen próbákat tettem. Ekkor is ugyan az említett változások történtek, kivévén, hogy már most a' Vitriol Savától nagyon 's bizegve forrott.

Vettem ezek után két pint Fertő vizet. Addig forraltam azt, a' míg mind egy tsepig el nem főztem, hagyott maga után sárgás fehér allyat, melly az utolsó nedvességét tajtékszással és pertzegéssel vesztette el, és a' melly éppen mint a' tsupa konyhasó, és kevésé lug és agyag vízzel keverten, illette a' nyelvet. Jó 5 Könt nehezet nyomott ez a' sós maradék. A' Sós és föld rész mennyiségének ki-tanulása végett annyi tiszta vizet (aqua destillata) öntöttem osztán ezen maradékra apródonként, mindég le eresztvén a' le üllepedett alljról a' sós vizet, a' míg éppen semmi forróságot nem kapott

többé; úgy találtam a' filtratio (itatós pa-
piroson való meg-szűrés) után, hogy csak
egy könt volt a' föld rész, a' ki mosott só-
pedig 4 könt (1 Lat). E'szerént tehát a' Fer-
tő Vize a' magában tartott föld részéhez ké-
pest $\frac{4}{5}$ rész tsupa sót hordott vala azon ál-
lapotjában, a' mellyben ezt próba alá vet-
tem; az az 1 akója 16 Latot. Hogy egy több-
féle sóból kevert só legyen ez, már láttuk
fellyebb. Méltó, hogy Steigenberger Úr-
nak (egy derék értelmes Patikárius legény-
nek, a' ki provisorii hívatalt visel a' felső
kapun künn lévő Patikában Sopronba) fel tett
írását a' Fertő Tavának bővebb meg-visgá-
lásáról itt szóról szóra olvassuk.

Chemische Versuche auf die
wahren Bestandtheile und dersel-
ben Menge, des aus dem Wasser
des Neusiedler-Sees mittelst Ab-
dampfung und Krystallisirens er-
haltenen Salzes.

60 Grane reinen durch calciniren von
Luftsäure und Kristallisations-Wasser be-
reiten obigen Salzes solvirte ich in einer
Unze destillierten Wassers, um selbe zu mei-
ner vorhabenden Untersuchung geschickten
zu machen. Der hervorstechende Laugensaft
Geschmack, die Verwandlung des Gelbwurz-
Papieres ins braune — die Veränderung der
Pernambuch-Tinctur in Violet, und endlich

das Aufbrausen mit Essigsäure — leitete meine anfängliche Vermuthung zur sicheren Überzeugung, daß wirklich freyes Alkali in gegenwärtigen Salze obwalte. Um nun darauf zu kommen, welches Alkali eigentlich dieses sey, obschon mir das Fatiscieren des Salzes hinlänglichen Fingerzeug gab, daß des Mineral Alkali hier die Oberhand habe, so tropfelte ich doch in eine extra sehr gesättigte Auflösung dieses Salzes ebenfalls gesättigte Weinstein säure - Auflösung, und es blieb kein Bodensatz. Ich halte daher dieses Laugensalz für gewisses Mineral - Alkali. Damit ich aber Rücksicht auf die Menge dieses freyen Laugensalzes nehme, so bediente ich mich, um zu meinem Endzweck zu gelangen, folgendermassen: Obige Auflösung mit 60 Granen Salzes nämlich sättigte ich genau mit verdünnter Essigsäure, zu welcher Behandlung ich 6 Drachmen^{en} und 13 Grane verbrauchte. Bey seite wog ich in einem zweyten Gefäße von gleicher Beschaffenheit 6 Drachmen und 13 Grane verdünnter Essigsäure ab, und gab so lange Granweise ganz reines auch calcinirtes Mineral - Alkali hin zu, bis der sättigungspanct erfolgte, worauf sich zeigte, daß 9 Grane Mineral Alkali hiezu erforderlich waren. Durch diesen Vergleich glaube ich mich sicher berechtiget, den Schluß ziehen zu dürfen, daß 9 Grane freyes Mineral Alkali vorhanden seyen.

Da ferner die Krystallen obigen Salzes ganz denen des sogenannten Glaubersalzes, oder was einerley ist, dem Vitriolsauren Mineral Alkali gleich sahen, auch in Geschmack ausser dem praedominirenden Alkali keinen Unterschied fand; so lenkte ich meine Untersuchung gerade auf Vitriolsäure gehalt freyes Alkali, wie ich oben erwähnte, war keines mehr zugegen, indem solches durch angewendete Essigsäure neutralisiret worden ist. In diese Auflösung also, wo 60 Grane Salzes erhalten, und dabey befindliche, freye Alkali mit Essigsäure schon gesättiget war, tröpfelte ich, bis weder Niederschlag noch die mindeste Trübung erfolgte, Essigsäure, Schwererdeauflösung, aus der Ursache, damit mir die Prüfung auf Salzsäure - Gehalt dann nicht erschwert werde, oder mich zu Trugschlüssen verleite. Den erhaltenen Niederschlag, welcher durch diese Behandlung alle in Salze befindliche Vitriolsäure in sich halte, befreyte ich sorgfältig mittelst filtrirens, und Abetschtäs mit destillirten Wasser und trocknete ihm (die klare abgeseigene Flüssigkeit wurde einstweilen zu weitere Versuche auf Salzsäure - gehalt aufbehalten). Der oben in Filter gebliebene, wohl ausgewaschene und getrocknete Niederschlag hatte an Gewichte 62 $\frac{1}{2}$ Gran, und die Ausmittelung nach Wehtrumb vorgenommen, weiset aus, dafs 18

$\frac{3}{4}$ Gran Vitriolsäure in einer Drachme dieses Salzes enthalten sind.

Dem Gehalt der Salzsäure endlich nachzuforschen, so nahm ich die bey der Prüfung auf Vitriolsäure-Gehalt abfiltrirte klare Flüssigkeit, tröpfelte eben wieder so lange Silbersalpeter-Auflösung hinzu, als nur eine Trübung zu spüren war. Die klare Flüssigkeit, die nun auf diese Weise ihres ganzen Antheils von Salzsäure beraubt worden, welche vermöge der Verwandtschaftsgesetze, in Silber, zu Korn- oder Salzsäurem Silber übergegangen, befreyte ich abermals durchs Filtrum von Bodensatze, welcher aber mit destillirten Wasser von anhängenden Salztheilchen sorgfältig abgeschült worden. Nach dem Trocknen dieses Salzsäuren Silbers fand sich durch Ausmittlung nach Joseph Jaquin dafs $\frac{3}{8}$ Grane reine Salzsäure mitgegen sind,

Die zurückgebliebene Flüssigkeit, welche nun aus Salpeter und Essigsäurem Mineral Alkali bestand, rauchte ich zur Trockne ab, und zerstörte mittelst Hilfe des freyen obbenante 2 Säuren gänzlich, um das Gericht, des gesammten Mineral Alkali, so wohl des freyen, als mit Säuren verbundenen, zu finden. Es zeigte sich also, dafs der gut ausgeglichte Rückstand gerade 26 Grane reines Mineral Alkali war.

Freyes Alkali Minerale	-	9 Gran.
Reine Vitriolsäure	-	18 $\frac{3}{4}$
— Salzsäure	-	3 $\frac{3}{8}$

mit beyden Säuren verbundene,
am Ende durch Zersetzung, und
calciniren erhaltenes Mineral Alkali 26.

Summa	57. 5 $\frac{3}{8}$ Gr.
Verlust	2. 3 $\frac{3}{8}$ —

E' szerént tehát a' Fertő vizében lévő ke-
vert Sónak ezen három féle állasztó Részei
vannak, u. m. Széksó, Vitriolsava, és Kony-
hasó-sava, Mennyiségére nézve legtöbb vol-
na a' Széksó, mert a' 60 Gránnak egész 35
Részét teszi; a' Vitriolsava 18 $\frac{3}{4}$ részét; a'
Konyhasósava pedig csak 3 $\frac{4}{8}$ dikát. Mind-
azonáltal a' tiszta szabad Széksó csak 9 Grán.
Nagyobb része a' két nevezett savakkal (aci-
dis) részszerént Glauberius Sónak, részsze-
rént Konyha Sónak formájában vagon. És
így mint látjuk, inkább a' Glauberius Só te-
szi leg-nagyobb részét a' Fertő savának.
Könnyű szerrel fel lehet venni, hogy 100
rész p. o. font Fertő savának mintegy 77 font-
ja Glauberius Só, 8 fontja Konyha Só, csak
15 font a' szabad Alkali vagy is Széksó kö-
zötte.

Orvosi Tulajdonsága a' Fertő Vizének

Esmérvén már áttató Réseit a' Fertő vizének nem is lenne szükséges tovább beszélteni az ő orvosi tulajdonságairól. A' Sódának 's a' t. ereje számtalan betegségekben igen közönséges és esmeretes dolog.

A' Sódának, mint az alkali sónak kiváltképpen az az ereje vagyon, hogy a' savanyúságot, mihent öszve férkezik vele, mingyárt meg-emészti. A' Sódára öntött etzet vagy citrom lév, úgy minden más mérges savak p. o. a' Salétrom, Vitriol sava 's a' t. egy szempillantás alatt el-vesztik savanyúságokat. Leg-több huzamos betegségekben az szokott a' hiba lenni, hogy szerfelett hamar származik azokban a' savanyúság. A' hypochondriacusoknál, méhányósoknál, aranyereseknél, köszvényes betegségeknel, a' Kisgyermekeknel közönséges tünetény a' savanyú fel-büfögés a' gyomorból, néha ki-hányása az etzetes takonynak. Elég már az a' savanyúság, vagy is savanyú takonyság arra, hogy gátoltassék az eledelnek a' gyomorban és belekben való szükséges el-készülése, és alkalmaztatósága arra, hogy helyes táplálattá válhasson; sőt ez a' Savanyúság a' jó

eledelt is önnön savanyúságával meg-rontja. De azon kívül a' savanyú takony, a' minden napi példa szerént, a' gyomornak és beleknek munkállódását is rontja. Restebb ott a' székezés, az epének úgy más el-választott nedveknek a' belekbe való ki-ereszkedések gátoltatik. A' Kisdedeknek sárgasága többnyire csak a' nyúlós takonnyal bé-tapasztott epe-útnak következése. Bár tovább is a' gyomor és beleken bellyebb ne hathatna az ilyen hibás nedv. De sok betegeknel az ikrás húsoknak be-dugulása, a' hideg daganatok, a' savanyú izzadság azt mutatják, hogy a' vérbe is bé-szívódhatnak a' rozszúl készült nedvek. Potrohos hasat, ikrás húsoknak daganatját okoz a' sok téstás éték, és kenyér a' gyermekeknel, úgy a' tej étel. Mi a' duggatott Lúdnak az ő fehér lágy parázs húsa, mintegy elegendőképen meg nem állatosított nedvből neveltetett test, amaz szabadon repdeső lúdnak piros, szívós húshoz keppest? Úgy kezdik most hinni sok Orvosok, hogy semmi eledellel az ő tulajdonságával nem férkezhet a' vérbe, mert azt az életerő még a' fel-vevő és be-szívó edényekben el-állatosíthatja, az az állati természetüvé teszi; tehát az orvosságok se hatnak az ő erejekkel a' vérbe. A' China p. o. az ő keserűségét és különös illatját telyességgel el-veszti, a' midőn állati nedvvé kelte annak válni. Ez szerént haszontalan a' belső duganatoknak p. o. el-oszlódását tús-

tént az orvosság erejétől várni, mert ez, a' midőn már a' be-dugúlt edénykékhez juthat, hasonló természetű 's. erejű nedv leve a' többi testi nedvhez. Hanem maga az életerő teszi azt, hogy a' be-szorúlt nedvet fel-szabadítja és folyóvá teszi az erekben. E' szerént csak az, a' mi az életerőt neveli, az gyógyíthatja-meg a' daganatot. Hibásnak tettezik nékem ez a' hitel. Okaim ezek: a' himlő méreg úgy más méreg nyilvánosságosan önnön tulajdonságokkal bírnak a' vérünkben is; asztal után a' még állati nedvvé nem elegendőképpen el-hasonlított táplálat borzadozást, sebesebb vérforgást okoz. A' Festő Rubia gyökér vizének italától a' tsontja is meg-véresül az élő állatnak; sokszor az itálnak 's eledelnek ízét, szagát érezzük az izzadásban, vizelleiben 's a' t. tehát önnön tulajdonsága az eledelnek a' vérbe is behat. A' vaspornak bé-vételére a' már esztendeig betegeskedő halvány pöffedt Leányt szemlátomást láttam pirosodni; a' sok sóval való élésre az izzadságot sósabbnak lenni, sőt a' bőrnek viszketegségét tapasztaltam; a' sárgaságban lévő embernek nyála is vérenek savója is sárgás keserű, úgy minden portzikája, éppen nem látom, mért az orvosság p. o. a' közép sók, mellyek a' gyomorban lévő taknyot le-vakarhatják kristallusaiknak élével, azt öszve-mettzhetik, a' midőn minden nedvekkal öszve-keverednek, a' veszteglő nedvekkal a' be-dugúlt erekben

azt nem tehetnék? ezeket azonkívül, hogy az érző inakat, vagy is az életerőt ösztönözi a' munkállódásra, rem nyithatná meg. A' Tophana víznek mérge, a' leg-vékonyabb részeibe is testünknek bé-veszi magát, és szüntelen való ösztönözésével meg-vesztegeti az érző inaknak épségét, bizonyosan pedig az ő tsipkedő élével, valamint azt az arsenicum a' bélbe teszi. Egy bizonyos kígyónak a' mérge azt teszi, hogy úgy fel-olvasztja 's meg-vékonyítja a' vért a' meg-tsípett emberben, hogy szemén, száján, vizelletén bugyokázik az. Mert más szereknek, mellyek nem éppen oly mérgesek, éppen eltávozna tesünkben tulajdonságok, mellyekkel a' testen kívül bírtak. A' külömbféle tüne-
 ményt a' külömbféle mérgektől vagy orvosságoktól nem tudom lehet é jobban megmagyarázni, mintha az ő tulajdon erejeknek tulajdonítjuk azt, nagyobb részt, nem pedig egyedül az érző inak munkájának. Más-
 képpen látom, mert a' mérgek, mellyek ha tsak hol jobban vagy kevesebbet ösztönöznek nem minnyájan tsak nagyobb vagy kisebb ösztönözésnek művét okozzák. Úgy hiszem tehát, hogy minden eledelnek, minden méregnek, minden orvosságnak el-hasonlítottására, tehát az ő tulajdonságoknak chemica erejeknek el-rontására, mihent azok testünkbe bé-férkeztek, mind egyre iparkodik az élet-erő, és nints is jó állapotban tesünk mind addig, a' míg tsak azt végbe nem

viheti, avagy ki nem hajtja a' testből (valamint tapasztaljuk, hogy a' leg-ártalmasabb orvosságra is valami nyughatalanságot kell éreznünk, hogy használjon) mindazonáltal vagy vihesse azt véghez, vagy nem, azok önnön tulajdonságokkal bírván, lehetnek öszve-elegyedve minden nedveikkel. Ámbár hiszem azt azomban, hogy az igen nagyon ösztönözö méregtől inkább a' bé-szívó edényke tellyességgel el nem állatosított szer semmiképpen nem változhat testünkké. Hanem, hogy még akkor is, a' mikor el-állatosított, és testünkké is vált az eledel, valamelly előbbeni tulajdonságát meg-tarthatja, abból tettzik-ki, hogy a' tsupa plánta eledellel élő embert, mind lelkére, mind testére nézve különbözni tapasztaljuk azoktól, a' kik tsupa hússal élnek 's a' t.

Ezeknek meg-állatosítása után, sokkal nagyobb orvosság a' Sóda, minden olyan betegségekben, a' mellyekben a' savanyúság és az azzal egygyütt járó taknyossága a' nedveknek uralkodik, mint akármelly más orvosság lehet. Ha ő be-férkezik az olyan testbe, a' hol valóságossan enyvések és savanyú tulajdonságúak a' nedvek, legyen bár ezen hibás nedvességnek a' kis életerő, vagy a' hibás eledelek, vagy akármely az oka; természetesen a' savanyúságot meg-emészti ő; az enyvességet meg-jobbítja. Könnyebb le-

hét ezután az életerőnek a' meg-véknyított nedveket forgatni, jobban ki-dolgozni, és meg-állatosítani. E' magyarázat szerént történt é az alkali orvosságok által lett meg-gyógyítások p. o. sok ki-nőtt, sok potrohos, sok ótvaras, és ki-hányt bőrű gyermekeknek, a' kiknek lehelletek, izzadságok, vizellek is nyilván savanyúan szaglott. Vagy nem? elég az, hogy azoktól már sokszor meg-történt. Hanem hogy a' gyomornak és beleknek enyves savanyú taknyát, melly közönségesen kezdete sok betegségeknek, és sepreje az emésztetlenségnek, melly nem ritkán fejszédülést, hányást, gyomorfájást 's a' t. szokott okozni, hirtelen meg-jobbitja az alkali só, és pedig chemica erejével, onnét tudjuk-hogy forrását is, vagy is a' savanyúval való egygyesedését érezzük gyomrunkban; chemica erejével láttatik a' szopó kisdedeknek is az ő bőr sömörjöket szokszor az egyszer kétszer való meg-kenésre meg-gyógyítani a' borkő-olaj.

A' Soda már régen esméretes orvosság a' köben és fővényben való szenvedésben. A' leg-újabb tapasztalások által is meg van próbálva ez az ő ereje. Szemlátomást hajtja a' fővenyet a' vizellettel, de valóságosan a' nagyobb kövek is, úgy a' vizelletnek útjaiban lévők, valamint a' majdan epehólyagban, már darabonként el-mentek az embertől a' Sódával való élésre. Tegye ezt bár a'

Sóda az által, hogy a' testben lévő kövek, (talán) tartózkodó savanyúságot magához húzza, tehát a' követ el morzsolja, úgy p. o. mint a' mész széllyel esik a' víztől, avagy az ő savanyú levegőjének (aër fixus) melly belöle ki-szabadúlt a' testben, hatalma az, melly t. i. a' földdel, melyből áll a' kő, össze-eggyesül és úgy szintúgy meg kell emésztödni a' könek; az mindegy a' szenvedő betegnek. Hanem itt is mind a' két esetben chemica erővel vinné azt végbe a' Sóda.

Amaz emlékezetre méltó Hazánkfiát Torkos Jánost Posony városának Orvosát, a' ki a' régiebbek közül maga egyedül látta méltónak lenni, hogy Könyv által is esmértessek a' Magyar Sóda, hagyom én itt beszélleni a' Sódának hasznáról, (Sal minerale Alkalicum nativum Pannoniae etc. a I. Joanne Torkos M. D. Posonii 1763.) Elsőben is azt mutatja ő meg, hogy a' Magyar Sóda minden betegségekben, a' mellyekben közönségessen adatni szokott ez a' neve a' Sónak, okossabban, bátrabban, és nagyobb haszonnal adatik, mint más akármelyik, úgymond, minden Alkali a' savanyúságot meg-emészti a' testben, azt teszik az alkali természetű földek is, hanem amazok igen lúgos's tsípös ízűek, 's tehát szükség felett ösztönözök, ki-vévén egyedül a' magyar alkalicit (Sodát) melly minden más Országbéli Sódánál nyájásabb és ízére is inkább hűtő,

mint

mint hevített természetű. Még, úgymond, a' Szeltzei víz is ösztönözőbb a' magyar Sódánál (a' Seltzei víznek is alkali só a' fő áltató része) annál bátrabban is lehet tehát a' magyar sódával élni a' leg-érzékenyebb betegnél is. Az alkali tulajdonságú földek (Terrae absorbentes) terhelik a' gyomrot, és a' bé-szívó edényekben hamar bé-dugulásokat okoznak.

Ez az Orvos sok próbákat tett betegeinél a' Sódával, és annyira hasznosnak találta azt sok betegségekben, hogy különös forma és név alatt is (Liquor Polychresti) árultatta azt a' Patikában. Minden régi és huza-mos betegségekben tapasztalta annak hasznát, ugymint a' belső daganatokban, a' gyomornak, májnak, lépnek, fodorháznak bé-dugult voltokban, a' hypochondriában, a' meg-rögzött tsúzban, köszvényben, a' hosszas hasmenésben, az aranyérben, a' férjfi vagy aszszonyi fejférfolyásban; a' hónap-számnak el-rekedésében; a' veséknek 's ízelésnek hibáiban; a' külső hideg daganatokban; a' vízi betegségekben, a' hosszas taknyos köhögésekben; a' szél-ütött tagok ellen; a' motskos sebek, és mindenféle régi ki-verések, pörsödékek ellen 's a' t. Mert, úgy mond, fel-olvasztó, véknyíttó, szappanyos, oszlató, savanyúságot emésztő, és mindene-ken kívül erősítő a' Sódának az ereje. A' széke-zést segíti, néha izzaszt, de leg-in-

Rább a' vizelletet hajtja. Ártatlan volta miatt még a' gyermek-ágyas, szoptató vagy terhes Asszonyok is élhetnek vele bátran, sőt a' tsetsemős kisdedek is. Mind azokban a' nyavalyákban, a' mellyekben a' Szeltzei vizet adjuk, úgy vallja ő, még a' vérpökésben is, és az egészszen el-hatalmazott Hecticában bátrabban és nagyobb haszonnal adta ő a' Sódát a' betegnek téjjel vagy magánosan.

Mind ezek a' szerek egygyenként is, és különösen mennyi betegségekben nem hasznossak, a' mit kétségbe hozni éppen nem lehet. Hát illy különösen magától a' természettől öszve-elegyedve, mi jót nem tehetnek egészségünknek javára? Nem rég ideje, hogy Németországban a' tenger széleken szokásban vétetik a' tengernek vizében való fürdés. Így írnak arról némelly Böltsek: Nem lehet elegendőképpen tsudálkozni, hogy nem vetettek előbb nagyobb figyelmetességet a' Tanúttak ezen áldott természetes fürdőre. Hihetetlen szép annak a' haszna témérdek betegségekben, pedig nem lehet orvoságot ki-gondolni, a' melly tellyességgel hozzá hasonlíthatna a' tenger-vizéhez.

Fő-áltató Részei a' tenger vizének Konyha-Só és Magnesia (egy font tenger vizében vagyon 87 $\frac{2}{3}$ Gran Konyhasó 33 $\frac{1}{2}$ gr. Magnesia, 4 gr. Selenit, $\frac{1}{3}$ gr. Resina, és

273 gr. Kéneső). Ha ezen áttató részek miatt méltó a' Tenger vize azon dítséretekre, melyekkel halmoztatik, már a' számtalan kiállító könyvek által (méltán pedig, mint azt a' temérdek betegeknek elő-számlálásokból hinnünk kell) a' Fertő Vizét még méltóbbnak tarthatjuk arra, a' midőn tudjuk, hogy a' Széksó, (Soda) a' mellyel különbözik a' Tenger vizétől, sokkal szembetünő haszna mind azokban a' betegségekben, a' melyekben a' Konyha-sóval nem is szoktunk élni.

A' Tenger Vize Vogel Orvos szerint, a' ki kiváltképpen dítséretes könyvet írt a' Tenger víz fürdőről, erősítő, vékonyító, olvasztó, a' ki-gőzölgést segítő, és vizellet-hajtó erővel bír; melly tulajdonságok igen szerentséssen vagynak egygyesülve, hogy a' leg-súlyóssabb betegségek is engedelmeskedjenek azoknak. Mind ezen tulajdonságok annál inkább föl-találtatnak a' Fertőben.

1. A' Fertő vize igazán erősít. Nemcsak úgy teszi ezt, mint akarmelley víz fürdő, hanem sokkal hatalmasabban azzal, hogy a' sója által gyengédeden ösztönözi egy-szersmind a' bőrt, hogy az frissebbüljön, és különben üzze munkáját. Ekképpen ösztönözi minden inatskáit egész testünknek is, a' midőn bé-szívódott a' mi bőrünknek erets-

kéi által. Az egész testet végig futó megborzakodásra, mellyet a' hidegvíz gerjeszt bennünk, kéntelenek restségekből fel-ébredni érzőinaink, de ugyan ez által elevenítettnek azok önnön munkájoknak külömben való üzésére, úgymint a' melly munkáknak resten való üzésétől van az többnyire, hogy kivált hasznosabban betegeskedik az ember. A' víz zel vegyes só pedig mintegy folytattattya vellek tartós ösztönözésével ezen foglalatosságokat. Mind e' kétképpen, mivel nem mód nélkül való ösztönök ezek, hanem éppen olyanok, a' millyenre szükségek vagyon erőtlens el-lankadt inainknak, szükségesképpen erősödni kell egész testünknek. A' meg-frisített inak által mingyárt munka alá vetetnek, hogy ki-vetethessenek a' testből azok a' nedvek, a' mellyek veszteglenek a' bőrben és bédugulva tartják ennek ikrás húsaikat s eretskéit, és ki-gőzölgő lyukait, a' mellyek nem ritkán nagyon öszve-gyűlvén nemcsak a' bőrnek szépségét, símaságát, tömötségét, épségét, göröntsőséggel, pattanásokkal, a' vérnek egyaránytalan el-oszlása miatt változandó színűséggel, el-motskítják; hanem a' több egészséges nedveket is meg-rontják, megtsípösítik. Mi más Jószág az a' testben, a' mi köszvényt, tsúzt, náthát, szem-, fej-, fül-, fog-, torok-fájást, szédülést, guta ütést, hányást, tüdőgyuladást, és száz más betegséget szokott oly igen közönségessen köztünk okozni, mint ugyan ez a' fenn-akadott

ki-üz
szet
het
nek
len
dön
nánt
ségb
más
berr
gate
lend
tsak
inai
nedv
ki-v
szon
nek
dúlj
ki,
juth
mér
nöze
igen
dő,
mér
pös
áldo
vég
ra j
re t
tére

ki-üzendő 's ki-gőzőlendő nedvesség? Termé-
szetessen, ha az ő szokott útjain ki nem me-
het a' testből, ez vagy amaz tagja az ember-
nek (közönségessen a' gyengébb) kén-
telen meg-érezni az ő jelenlétét, a' mi-
dön mint ártalmas 's tsípős nedv méreggya-
nánt ösztönözi azt, avagy tsak rendetlen-
ségbe hozza a' tag érző inainak munkáit, és
más számtalan betegségeket kentet az em-
berre. Úgy van az, hogy néha tsak egy ba-
gatell hurotska a' betegség, t. i. a' ki-gőző-
lendő nedv a' tüdőre vetette magát, vagy
tsak késedelmesen gőzől-ki; a' tüdőnek érző
inai szokások ellen ösztönöztetnek a' tsípős
nedvtől, azért köhögtetik az embert, hogy
ki-vetvén szabadítsa meg attól őket. Mi ha-
szontalan iparkodása ez az áldott természet-
nek a' végre, hogy tökéletesen meg-szaba-
dúljon az ártalmastól a' tüdő? alig veti ezt
ki, jön más mind addig, míg az ő útján nem
juthat ki az ártalmas. Ámbár tsak tsekély
méreg is ez az ártalmas, a' sok tartós ösztö-
nözésre, szenvedésre nem természetes é, hogy
igen el-gyengüljön, el-érzékenyedjen a' tü-
dő, úgy hogy napról napra mindég nagyobb
méreg gyanánt legyen néki ugyan azon tsí-
pősséggel bíró nedv? Önnön iparkodása az
áldott természetnek a' sok köhötskölés leszsz
végtére a' tüdőnek meg-rontója. Napról nap-
ra jobban oda szoknak az ösztönözött rész-
re tódulni a' nedvek, a' vér, a' minek vég-
tére gyuladás a' vége, és sok érvágás által

nem el nem háríttathatandó evesedése a' tüdőnek, az az Hectica. Amaz köhögtselők, a' kikkel ez a' valóságos evesedés nem történik, noha esztendőig tart köhögések, annyira jutnak végtére, hogy tüdőjük egy valóságos, a' belekhez, vagy vízi hólyagokhoz hasonló ki-öntő műszerre válik (organum excretorium) a' hova minden nedv az egész testből siet, hogy ott öszve-gyűljön, és a' melly miatt szintúgy el kell száradni a' testnek, mint az evesedésben. Imé mi a' következése annak, hogy a' maga útján a' bőrön nem mehetett ki, talán elejént csak egy kevés ki-gőzölendő ártalmas nedv. De tegyük, hogy a' ki-gőzölendő nedv valamelly a' testünkbe bé-férkezett nagy méreg, p. o. himlő, szárlát, pestis, köszvény-méreg's a' t. melly a' tüdőre, vagy más valamelly tagra vehette magát, nem pedig a' közönséges ki-gőzölgő műszerre, a' bőrre szét, mennyivel inkább veszedelemben leszz a' beteg?

Mindennél rosszabb az, a' ki-gőzölgésnek bé-szorulásából származott betegségekben, hogy nem könnyű azokat gyógyítani. Tudjuk mi nehéz izzadásba hozni a' beteget, de ha hoztuk is, p. o. a' Fertő-köszvényben (Ischias) a' mikor szemlátomást mingyárt jobban érzi a' beteg magát, meddig tart ez a' jobbúlása, alig szünik meg izzadni, már fáj neki. Mert a' valahova öszve-gyűlni szokott nedvesség, már azután csak azon egy

okb
erő
teh
ned
hog
mu
szer
lósá
szin
jéb
egy
azt
az e
p. o.
tittá
nedv
rend
röve
mell
mosi
ni a'
a' h
ugya
potb
szün
vető
beteg
anny
midé
heti
a' b
leveg

okból is oda tolódik, hogy a' fájdalom után
 erőtlenebb és érzékenyebb maradott a' tag,
 tehát könnyebben is enged a' feléje tóduló
 nedveknek. Úgy van az az élő természetben,
 hogy valamint nem egy könnyen vettetik-ki
 munkálódásának erejéből valamelly élő mű-
 szer, mert minden mukája néki önnön va-
 lóságának fenn tartására tzelez, és szolgál:
 szintúgy ha már ki-fordított annak rend-
 jéből, és más valami munkára, bár mingyárt
 egyenessen önnön romlására is vetemedett,
 azt is egyarányú iparkodással üzi. Ugyan
 az az életerő a' tüdő-gyulladásben, a' melly
 p. o. a' ki-gőzölgésnek szüntelen való ki-pusz-
 tításában dolgozott az előtt, és őrizte a'
 nedveknek öszve-gyülésétől a' tüdőt, ha már
 rendetlenségben van, olykor kétszerezett e-
 rővel is sietteti a' nedveket a' tüdő felé. A'
 melly érző inatskák a' Fertő-Köszvényben
 most a' fájdalom által is siettetik öszve-gyül-
 ni a' nedveket a' fájdalmas részben (valamint
 a' hólyaghúzó flastrom el-hiteti ezt velünk)
 ugyan azok az érzőinek az egészséges álla-
 potban őrzötték azoktól azt, segítvén mind
 szüntelen a' ki-gőzölgést. A' Vízihólyagra
 vetődött ki-gőzölendő nedv amaz tsudállatos
 betegségben, mellyben szokszor háromszor
 annyit is vizell a' beteg, mint iszik: úgy a'
 midőn a' nagy meg-hűtésre a' belekbe ve-
 heti az magát; szintoly törekedéssel szíjják
 a' bőrnek eretskéi magokba a' nedveket a'
 levegőből, valamint a' ki-gőzölést üzték az

egésséges állapotban; sőt olykor még nagyobb erővel; a' honnét jön az, hogy sokkal több nedvességet vesztenek - el a' vizellés, vagy hasmenés által, mint isznak, vagy esznek az emberek.

A' betegségeknek kezdete tsekély okból lehet, hanem a' zürzavarba hozott életerő nagyobbá teheti azt, és be-gyökereztetheti. Ha így van ez, vajmi elégtelenek lehetnek az orvosságok, valami jót tehetni az életerő segedelme nélkül? pedig még azt sem tagadhatni, hogy oly ellenkezöképpen dolgozik olykor maga kárára az életerő a' betegben, hogy a' máskép' leg-jobb orvosságot is vesztére fordítja. — Ha az első részében e' könyvemnek képes voltam meg-mutatni olvasóimnak, hogy leg-több betegség a' ki-gőzölésnek rossz 's rendetlen voltától származik, és hogy a' bőrnek cultivatiójával minden bizannyal leg-jobban fel lehet tartani a' ki-gőzölgésnek jó 's egyarányú állapotját, úgy hogy sem hideg, sem meleg, sem más akármilyen hiba egy könnyen rendetlenségbe nem hozhatja azt; nem elég példa é az itt elő-hozott testi gyakorlásunknak magyarázatja arra, hogy lássuk-még bővebben is, mi hasznot hajthat a' fürdés az embernek. Minden más víznél a' Fertő vizétől, mint meg-mutattuk, duplán várhatjuk ezt a' hasznot. Most már lehetünk képesek meg-magyarázni azt a' közönségstartást a' Fertő

viz
be
ab
Ne
vé
me
tis
óra
ber
osz
Az
sol
azt
tsa
a'
rék
gya
a'
ver
nye
se
ann
fel
is é
a'
eml
val
A'
goz
lett
egy
vére

vizéről, hogy az abban fürdött ember sokkal könnyebb testtel jön ki abból, mint akármely fürdőből. Nem lehet jobb szappanunk a' bőrünk kövér motskának le-mosására a' széksónál, a' melly maga egyedül képes a' zsírt is motsok tisztító szappanná el-változtatni. Nem kell órákig való fürdés arra, hogy a' Fertő vizében előbb a' bőr tisztúlhasson meg, hogy az osztán könnyen be is szívódhasson testünkbe. Az egy fürdésre is tsak hamar észre vehetni sok emberen a' Fertőben való fürdés után azt a' fürdő ki-verést, a' mellyet más fürdők tsak a' 4-dik 3-dik fürdésre tapasztalnak, és a' melly ki-verésről ítéljük a' fürdőnek derékségét, 's hatalmas voltát. Roszszúl magyarázná a' tsípós 's lúgos tulajdonságától a' Fertő vizének ezt a' hamar következő ki-verést valaki, mert az abból ki-főzött só a' nyelvét az embernek éppen nem eszi, úgy se mint a' konyhasó; enyhítik 's tompítják annak élet, a' vele egygyütt egyszersmind fel-olvasztva lévő föld részek a' vízben. Nints is éppen annyi tsupa széksó (alkali) ebben a' vízben, hogy lúg gyanánt föl-ehetné az ember' bőrét. A' reá következett ki-verés valóságossan a' motskától vagyon a' bőrnek. A' fel-gerjesztett életerő t. i. erőlködve dolgozik a' régen itt ott be-szorúlt 's veszteglett motskot ki-vetni a' bőrből. A' midőn ezt egyszerre végbe nem viheti, az eretskének vérében meg-reked az, és a' vérnek is a' kö-

rülötte lévő eretskében öszve-tódulását okozza, valamint akármelly tsípösség. A többször való fürdésel, avagy a fürdésre szokás szerént következett izzadással egészen ki-szabadulván ez a tsípös motsok, elmúlik a ki-verés is.

Most már azt is által-láthatjuk, hogy miért a bőr ki-veréseket, és fekélyes motskos sebeket, mint közönségesen tartatik a Fertő vizéről, hamar és zonyossan meg-gyógyít. Az ilyen betegségeknek többnyire tsak a bőrben van fészke. Fő oka a bőrnek lágysága 's gyengesége, melly a ki-verésekben többnyire tsak a tisztátalanságtól származik. Ezeknek el kell múlni a motsoknak le-mosására akképpen, a mint elevensége vissza tér, a többször való fürdésre a bőrnek. Ugyan ezt az erejét a sérelmes bőrnek 's húsnak adja legjobban vissza ösztönözésével a Fertő vize, azért gyógyít motskos 's fekélyes sebeket.

Valamint hirtelen tisztítja, és az ő kötelességének üzésére oly hamar alkalmatossá teszi a Fertő vize a bőrt 's tehát valóságosan erősíti, szint azt teszi az egész testtel is. Ez a természettől az ő savaival 's földjeivel tökéletessen öszve-elegyített víz által járja nem tsak a bőrt, hanem minden porczikáját testünknek. Találja akárhol valamely tagotskában az érzőinakat lankadt-

nak, gyengének, úgy hogy az ő munkájo-
kat tsak bádgyadtan, resten, avagy éppen
nem üzzék; fel-gerjeszti módos ösztönözésé-
vel azokat, és foglalatosságra hajtja. Vesz-
tegeljen ugyan ezen gyávasága miatt az é-
leterőnek, akármelly belső részben, vala-
melly ki-hajtandó nedvesség, légyen az ki-
gözülendő, akár ki vizellendő 's a' t. az imi-
lyen fel-elevenedésére az életerőnek, moz-
gásba szükség annak jönni, és maga útjára
el igazulni. Ekképpen ösztönöztetvén min-
den műszeretskék a' testben, minden el-vá-
lasztásnak (secretiones) az ő jó állapotjára
kell jutni. Valamint ezeknek jó állapotjok-
tól függ az erő és egészségérzés az emberben;
szintúgy ha a' Fertő vize képes azt helyre
állítani, meg kell esmérnünk az ő derék e-
rősítő erejét az egész testre nézve.

El-számlálhatatlan az a' betegség, a'
mellyekben éppen ilyen orvosságra vagyon
szükségünk. Nem éppen az inaknak gyenge-
ségek és lágyságoktól jönnek a' leg-több köz-
tünk uralkodó betegségek. A' hypochondria,
a' roszzs emésztésben, haspuffadásban, sze-
lekban, aranyérben, köszvényben, görts-
ben, 's a' t. való szenvedés, mind annyi mű-
vei (symptomata) egyedül az inak gyenge-
ségének, 's érzőinak gyávaságának. Hát a'
szélütött tagban, a' vízkórságban, a' mely-
vízibetegségben, úgy a' többi nemében a' ví-
zi betegségnek; a' hoszzsas 's nyakas hideg-

lelésben, a' Leányok pöffedségében, a' gesztás gyermekekben, a' hideg daganatokban 's a' t. akármi okból származtak légyen ezek leg-elsőzör, nem ugyan az inaknak említett mivoltok, 's tehát az életerőnek gyávasága, kitsinysége a' fő hiba, hogy rosszszak 's taknyossak a' nedvek? Hideg a' test, rest a' vér-forgás? Mi drága orvosság ezen betegségekben egy olyan szer, a' melly a' szunnyadozó 's bádgyadt inakat fel-gerjesztheti, hogy jobban és minden tagban egyaránt üzzék a' vér-forgást, terjeszszék ki az egész testben a' melegséget, melly az itt ott akadozó 's össze-gyülő nedveknek jól ki-dolgozását segítse, 's úgy ki-pusztulásokat a' testből. Ha a' sók által (salia) igen szépen leg-több ilyen betegségeket meg-gyógyítottunk már; a' Fertő vizének természetes savaitól — a' Széksótól — tellyes reménységgel lehet azt várni. A' tenger vizét tsak nem mind eddig leg-próbáltabb orvosságot, úgy dítsérik az ikrás húsoknak, golyváknek gyógyítására. Úgy azon szerentsétlen állapotnak, a' mellyben minden nedvek hajlandók arra, hogy formátlan nőjjon a' test. Maga egyedül a' Széksó, minden más só felett gyógyított már ilyen betegségeket. A' Fertő vizében való fürdéstől kétségkívül sok jót lehet azok ellen várni.

Óhajtanám, hogy sok, már valóságosan történt példakkal is meg-erősíthetném

erő
gy
he
a'
his
szá
me
ed
tse
ko
tet
nö
ha
tör
ge
erő
tö
ho
erő
sze

179
töl
Elő
tör
vol
köz
ner
má
idő

erősítő és ezen előhordott betegségeket gyógyító erejét a' Fertő vizének. Ezt nem tehetem, azért, mert mind eddig tapasztalója a' fürdő embereknek nem voltam. De el is hiszem, hogy sok példákat nem lehetne előszámlálni, mivel többnyire csak a' testnek megmosása kedvéért látogattatott meg mind eddig a' Fertő: hanem mennyi most legbetsesebb fürdő vizek, a' míg senki sem találkozott, a' ki azoknak érdemét meg-esmértette volna, szintúgy híjjába mosták az önön kintseket nem különböző lakosoknak határait. E' két sok embereknek tudtával történt példa mindazonáltal, reménylem, elegendőképpen meggyőzheti a' Fertő vizének erősítő erejéről azt, a' ki addig is, míg többet öszve nem gyűjthetünk, elhiszi azt, hogy a' Fertő vizének áttató részei igazán erősítőek a' fellyebb előadott magyarázat szerént.

Egész Soprony városa tudhatja, hogy 1794-ben 95-ben a' városban lévő Garnizontól seregestől, negyvenenként jártak-ki az Előjáró Tiszteknek bölts rendeléséből a' Fertőre fürödni a' Katonák. Egygyetlen egy se volt, úgy szólnak minden emberek, a' kik közelebről esméretesek voltak velek, hogy nem gyógyultak volna szennyedékjeikből és más motskos sebjeikből, pedig igen kevés idő alatt.

Egy 60 Esztendős Öreg, Haritsáni Lelkipásztor, ágyában hurtzoltatott Bozra a' Fertőben való fürdésnek a' kedvéért. Lábaira nem léphetett maga erejéből, szélütöttek voltak tagjai. Eleint csak a' szobában lágy meleg fürdővel élt vala, az az a' Fertőnek melegített vizével. Alig érzette magát jobban, a' hideg Fertő vizébe is ki-járt naponként. Bámulásra hozta a' Népet, a' midőn csak hamar derék erőben mindenfelé sétálgatni látta ötet, és több esztendőben is meg látogatta a' Fertőt.

Egy Bozi Parasztnak a' tsípőjébe fészkelte bé magát a' Tsúz. Fájdalmaitól arra kényszerített, hogy Sopronyba vitette magát az orvoshoz. A' sok be-vételekre sem igen szüntek fájdalmai. Végtére ugyan azon Orvosnak rendeléséből a' Fertőnek meg-melegített vizébe fürdött. A' midőn egynehány napig ezt követné, mint maga vallotta, csak kevés haszonnal Czenken, hozzám folyamodott. De a' kit magam is részszerént tapasztalásnak kedvéért is — ugyan azon vízben való fürdésnek folytatására reábeszéltem. A' haszna a' volt, hogy még egynehány fürdésre, melly közben csak egy purgatiót vett vala be a' beteg, tökéletesen meg-gyógyúlt hosszas kínlődásából.

2.) A' véknyító, fel-olvasztó, 's oszlató és fel-nyitó ereje nyilvánva-

ló e
eret
va
vék
és a
tass
tő e
gúl
o. a
inal
sége
nya
a' g
kek
tsíp
kedt
dig
ló le
kés
le-s
fel-e
mel
vesz
hog
nak
egy
eny
hess
foly
tokh
karr
egy

ló egyszersmind a' Fertőnek. A' be-dugúlt eretskéket által-járván, az azokba bé-szorúlt vastag 's enyves nedvet fel-olvasztja, megvékonyítja, hogy könnyen ki-mozdúlhasson, és a' bé-szívó edénykéktől széllyel hordattasson. Ez a' különös tulajdonság az erőssítő erővel mit nem vihet végbe a' belső dugulásokban, gyűlésekben, daganatokban p. o. a' fodorháj, vagy más belső tagunk ikráinak bé-dugulásában, melly hiba leg-közönségesebb ok a' vízi betegségben; a' hosszszas, nyakas hideglelésekben, a' fekete epében, a' gyomornak hosszszas bajaiban, a' gyermekek el-száradásában 's a' t. a' hol az enyves, tsípös sűrű nedv, salakja vérünknek berkedt az ikráknak vékony edénykéiben; pedig a' melly tagotskáknak jó állapotban való léte telyességgel szükséges a' jó nedvesség készítésre. A' Fertő vize, a' midőn bőven le-szívódott az egész testbe, leg-először is fel-elevenítte a' bédugúlt résznek inatskait, mellyek már mintegy el-haltak, a' benn veszteglő nedvnek terhe alatt el-gyengültek, hogy elevenebben mozogjanak 's dolgozzanak a' be-szorúlt nedvnek ki-hajtásában: de egy úttal fel is mettszi és megvékonyítja az enyves vagy sűrű nedvet, hogy fel-vetetőd-hessen a' bé-szívó edényektől, és könnyen folyhasson azokban. Minden régi daganatokban, minden belső bé-dugulásokban, a' kármely tagban legyenek azok, a' hol mint egy el-haltaknak lehet már hinni a' be-du-

gúlt résznek inait, mivel e' szükséges táplálattal se szaporodhatik benne elegendőképpen az életerő; bizonyosan áldott orvosság ezen említett dupla tulajdonságára nézve a' Fertő vize. A' májdaganatban, a' lép keménységében (Rátzban), golyvákban's a' t. kétségkívül nagy hasznot fog a' Fertő vizétől tapasztalni a' beteg.

3.) A' Fertő vizének a' ki-gőzölést segítő, és vizellet hajtó erejét már az említett tulajdonságaiból ítélni lehet. Ha a' bőr porusainak mentskát olly hatalmassan ki tudja tisztítani; ha a' bőrnek inai szemlátomást elevenednek tőle; úgy kell annak lenni, hogy semmi ki-gőzölendő se heverhet a' bőrben akkor, a' mit a' jó karban lévő életerő ki ne vetne. A' Fertőben való fürdés után nyilván tapasztaljuk, hogy a' testünknek egész meg-újulása mellett egy kellemetes meleget is érzünk, sőt pirosságunkat egy órával is azután illetheti. A' midőn ugyan ezt vízi végbe a' testbe bé-férkezett víz is, szintúgy az egész testből, valamint a' bőrből az itt ott akadozó 's veszteglő ártalmas, vagy a' ki-gőzölés, vagy a' vizelés által ki-pusztúl. Nem lehet az másképpen, a' hol valóságos divatjában vagynak az elválasztások, mert a' hol az életerő helyesen üzi munkáját: ott a' ki-hajtásoknak is jól kell menni. A' Fertőben való fürdés után frissebb a' vérforgás az egész testben. Az ez vagy
amaz

ama:
egy
lam
min
Imé
sítő
leg-
gekr
te v
ze:
tsúz
ban

emb
ben
ki-g
A' S
ezen

ben
pot
va
kor
ves
álta
bor
tan
A' k
gite
ny
M

amaz tagra nagyobbban tolódni szokott vér egyaránt osztódik-fel az egész testben; valamint minden ki-gőzölendő nedv a' bőr felé, minden ki-vizellendő a' víz hólyagra siet. Ímé ezen két tulajdonságaival ismét az erősítő és vékonyító erejében leg-nyakasabb, leg-régibb víz, vér, vagy másféle nedvességeknek össze-gyülésében, magát bé-fészkelte voltokban, mi jót nem tehet a' Fertő vize: a' vízi betegségekben bé-gyökerezett tsúzban, köszvényben, a' szélütött tagokban, aranyérben.

4.) A' köben 's fővénnyben szenvedő ember okos reménységgel várhatja a' Fertőben való fürdéstől, ha nem tellyessen való ki-gyógyulását; könnyebbülését bizonyosan. A' Sódát hathatós orvosságnak láttuk lenni ezen keserves nyavalyában.

Egy szóval, javasolandó tehát a' Fertőben való fürdés minden e' következő állapotban lévő embernek: A' ki születésétől fogva gyenge alkotású testtel bír, gyermek vagy koros ember légyen az a' ki-nőtt vagy ki-növésre hajlandó testü. A' rendetlen életmód által el-gyengült testü. A' ki a' Vénussal, borral, éjtszakázással vissza-élt. A' ki sok tanulással, gondnal, búval össze-törődött. A' kit a' hosszas vagy nagy betegség el-gyengített p. o. a' hasmenés, vérfolyás, köhögés, nyálazás. A' szülésben sokat szenvedett asz-

szony; a' sok vért el-vesztett aranyeres; valamelly nagy fájdalomban sokáig kínlódott ember.

A' ki már annyira jutott testének gyengeségével és érzékenységével, hogy minden kis októl hamar meg-betegszik: akármelly kis hibától is az eledelben, az időnek változásától, egy kevés nyughatatlanságtól, aggódtató gondtól, álomnak el múlásától mingyárt oda vagyon; a' ki szelekben szenved, lábai mindég hidegek; a' ki hurut, nátha, tsúz alá van mind szüntelen vetve.

A' kit a' nyavalyatörés jár, vagy valamelly tagját a' görts gyakran háborgatja; a' szélütött tagú ember; a' hosszas fehér folyással bajlódó Aszszony; a' meg-rögzött köszvényben szenvedő; a' régi köhögtselő, taknyos tüdejű; a' nyakas hideglelős; a' potrohos, gelesztás gyermek; a' halavány pöffedt artzú leányzó, úgy mindenik, kit a' hószám nem, vagy rendetlenül jár.

A' golyvás vagy görvélyes nyakú; a' vízkórságos; a' kinn a' sárgaság, és lép, máj, vagy más belső daganatja vagyon; az epe vagy vízi hólyag köben vagy fővényben szenvedő.

A' szennyedékes, rühes, sebes vagy dagadozott testű vagy tagú. Egy szóval min-

den beteg, a' kinek ösztönözö, erőssítő, felolvasztó 's olvasztó, izzadást, vizelletet hajtó orvosságra vagyon szüksége; kárával másztja el a' Fertőben való fördést.

Ártalmas volna ellenben a' Fertőben való fördés minden olyan betegnek, a' ki bövérü; a' kinek betegsége a' vérnek hevülésével van öszve-kapcsolva; a' forró betegségekben, a' gyulladásokban, szegzésekben, vérköpésben, a' tüzes daganatokban, a' hidegleléseknek paraxismusaiban, a' podágra fájdalmaiban, a' tüzes tsúzban; szintúgy akármelly betegségben, a' hol motsok, epesár vagyon jelen a' gyomorban vagy belekben 's a' t. ugyan erre való nézve mindég okosabban tselekszik a' beteg, ha tsak az orvosnak tanásából fog egy olyan fördővel való éléshez, a' melly hatalmas orvosság szokott lenni; mert szintúgy hatalmas orvosság szokott lenni, mert szintúgy hatalmas méreg is lehet. És így

Észünkbe juthat itt egyszersmind, miért történt már többekkel, hogy a' Fertőben való fördés után jó formán meg-betegedtek. Az ilyen betegekbe már be-hevert az az épe sár, vagy más motsok, a' mellyel soha se jó semmi féle fördőbe is menni. Mert a' fördőtől tsak inkább föl-gerjesztetik a' méreg is a' gyomorból 's belekből a' vérbe vitetik, holott a' beleket vala szükséges an-

nak ki-pusztúlani mentül hamarébb, hogy nagy betegséget ne okozhasson.

Módja a' Fertő fürdővel való élésnek.

1. *Melegen é, vagy hidegen fürdjön valaki?*

Leg-természetesebb az embernek a' lágy meleg fürdő úgymond Hufeland, mert az a' mi testünk melegségével meg-egyez; jobban tisztítja és fel-nyitja a' ki-gőzölő lyukait bőrünknek, hogy segíttessen ki-pusztulása az ártalmasnak; a' vérforgás is frissebb a' meleg fürdőben, mint a' hidegben. E'következendő esetek választják meg mindazonáltal, kinek millyennel kell élni.

Az egészséges ember vagy gyermek, a' midőn p. o. tsak motskától akar meg-tisztulni, hogy így tisztán tartván bőrét, őrizze egészségét; télen lágy meleg vízben fürödhet, de nyáron külömb néki a' napfénytől által melegített folyóvíz fürdő; annál inkább ha talán egészsége mellett is gyengébb testi alkotmányal bír. Az illyen fürdő tisztítja 's erőssíti a' bőrit.

A' valóságossan erőtlen és érzékeny embernek, a' ki gyakran nyilván való ok nél-

kül betegeskedés; úgy a' kinek betegsége tsupán az inak gyengeségétől vagyon, télen nyáron, akármilyen tulajdonságú fürdő légyen az, hogy hidegen fürödni, úgy mindazonáltal, hogy eleint, a' míg hozzá nem szokik, telyességgel hidegre légyen a' fürdő, sok nyomorúlt 's kinőtt testü gyenge gyermekek is meg-gyógyúltak már az ilyen mérsékletü fürdés által. Az igen érzékeny 's görtsök alá vetett Aszszonyi személyeknél, mindazonáltal még a' Kisdedeknél a' hideg víz fürdővel bátrak éppen ne légyünk, merthamar még nagyobb bajba léptethetjük őket.

A' beteges embernek, ha valamelly ártalmas matériával a' testben vagyon öszve kaptsolva betegsége; a' meleg fürdő eleint hatalmasabb orvosság lehet, hanem jobbúlása után a' nyári hév által meg-melegített fürdő sietteti tökéletes meg-gyógyúlását, mert erőssíti egyszersmind ötet.

Ezen Regulák szerént alkalmaztatva, a' Fertőben való fürdés mind télen mind nyáron, mind az egészséges embernek, mind a' betegeknek duplán szolgál az ő tulajdonságára nézve. Könnyen észre veheti akárki, hogy a' beteges embernek kivált szükséges, hogy a' fürdő melegsége végett kérje meg az orvosnak tanátsát. Mindég szükségtelen a' fürdő melegsége, melly a' Farenhaid Thermometrumának 25-dik grádusát fel-haladja.

Az igen meleg fürdő azon okból ártalmas, is, mivel több nedvtől meg-fosztja az embert melly miatt közönségessen szomjúsá teszi őtet.

2. *A' fürdés előtt mire kell vigyázni?*

Meg-hevült vagy el-fáradt testtel soha se mennyen az ember a' fürdőbe, kivált a' hideg víz fürdőbe, hirtelen való veszedelem követte már sokszor ezt a' vigyázatlanságot.

Tele gyomorral azért nem jó fürödni, mert olyankor a' bőrnek bé-szívó edényei restebben munkálódnak, tehát kisebb is leszsz a' fürdésnek haszna. De tele gyomorral mindég lélekezése is szenved az embernek a' fürdőbe, a' midön olyan jól nem esik a' fürdés. Sőt a' meleg fürdőben gyakran fejfájás, szédülés, ájulás követője a' tele gyomornak. Azért reggel és éh-gyomorral, a' vagy ebéd után mintegy 5, 6, 7 órával, a' midön az emésztés meg-esett, leg-tanátsosabb és hasznosabb fürödni,

Jó azonban, ha a' fürdés előtt mindég egy kevés testi gyakorlást teszünk. Nyárban a' lassú sétálás elegendő, télben pedig, kivált, a' kik nem sétálhatnak, azok egy darab flanellal dörgölhetik egész testeket.

Haraggal vagy félelemmel (talán a' víz-

nek mélységétől, vagy mitől) nem jó a' fürdőbe menni.

3. *A' fürdés alatt mi a' vigyázás?*

A' hideg fürdőbe bé-lépett ember okosan teszi, ha mingyárt leg-először is a' fejét mossa meg, azért, hogy a' hideg víznek hirtelen illetésére 's a' borzadásra a' bőrből a' belső tagokra bé-tolódó vértől a' fejét őrizhesse meg.

Minden fürdőben mozogni sétálni szükséges, de kivált a' hideg fürdőben szünet nélkül. Ha lehet mindég nyakig legyünk a' fürdőben, hogy egyaránt illetessen attól az egész test. A' hová tsak el-érnek kezeink, dörgölni is jó ezt mindenhol. Meddig maradjon a' fürdőben az ember, azt az ő testi állapota határozza meg. Az Orvosra jó ez eránt magát bízni a' betegnek. Hanem községessen az első fürdés, a' meleg fürdőbe se tartson fél óránál tovább. A' hideg fürdőben 6, 7 minutumnál tovább maradni nem hasznosabb. Nem a' nyári hév által megmelegített fürdőt értem, mellyet mint a' lágy meleg fürdőt úgy lehet tekinteni, tehát óráig is benne múlathat az ember, kivált az egészséges ember és a' nagy nyári hevekben; hanem éppen a' hideg volta miatt javasolt hideg fürdőt.

4. *A' fürdő után való vigyázás.*

Hús időben nagy szorgalommal légyen a' meleg fürdőből ki-lépett ember arra, hogy mennél előbb és mennél jobban az egész teste meg-töröltessék a' nedvességtől. A' fürdés után közönségessen mingyárt vagy sétáljon vagy lovagoljon, vagy dörgölje flannellel a' testét. Tsak a' gyenge betegeseknek lehet vagy fél óráig az ágyban inkább ki-nyúgasztalni magokat a' fürdő után.

Kiknek kellessék és mikor fürdés közben talán belső orvossággal is élni, hogy annál hatalmasabban érezzék a' fürdésnek hasznát, azt mind az orvosnak kell meg-ítélni. Ennek tanátsán kell járni. Sokszor károsan mulasztatna - el talán egy tsésze herbathé a' fürdés után, a' midön hasznosabb lehetne minden más drága orvosságnál.

Mind ezen vigyázásai a' fürdő embernek, mellyek közönségessen minden féle fürdőhöz illenek, javasolandók a' Fertő vizében fürdőknek. Ha ki a' fürdésre könnyen 's frissen érzi magát, és egész testében el-melegültnek, ha emésztése, vagy is appetitusa, székezése, vizellése az ő rendjekben maradnak, vagy talán még jobb állapotba jöttek; az igen jó jel arra, hogy használ a' fürdő, és hogy folytatni szükséges azt a' betegesnek. Hányszor napjában, és mennyi ideig gyakoroltassék a'

fördés, azt a' jobbülés választja-el, és az orvos határozhatja-meg, a' ki a' kétséges állapotban is, ha használ é igazán, vagy talán árt a' fördés, maga adhat tanátsot a' fördésnek félbe-szakasztására vagy folytatására.

Különösségek kiváltképpen Boz helység táján, melyekkel az orvosi erején kívül invitálja fördésre az embert a' Fertő vize,

Sokkal melegebb nyáron a' Fertő vize, mint akármelly más folyó víz. Bizonyossan az ő sósvolta is tselekszi azt, valamint ugyan ezen okból a' tenger vize melegebb más édes víznél. Hanem fő oka a' Fertő melegségének az, hogy nem mély, tehát a' napfénytől által-melegíttetik szinte, mintha egy igazán a' tűznél melegíttetett vízbe ülne be az ember, olly örömet viszsza ül belé, ha néha fel-áll benne, és a' hűsebb levegőtől megfúvatott. Mindég inkább benne kívánna az ember maradni, mint ki-menni belőle.

Többször száz lépésnyire is tsak övedzésig se megy Boz alatt mélysége a' Fertőnek. Mély gödrök sintsenek fenekén. Mellyre való nézve mindég rettegés 's félelem nélkül, mellyel ártalmas volna valakinek förödni, léphet bé a' Fertő vizébe, és kedvére mulatozhat. Pedig úgy mint más folyó-víznek

folyásától, melly néha el-dönti, 's be-rántja a' mélységbe a' fürdő embert, nints miért tartson az ember a' Fertőnek szép időben lévő kitsiny 's lassú hullámjaitól.

Boz táján a' Fertőnek feneke különös tiszta és kemény síma. A' követsek nem rongálják az ember lábát.

A' Fertőnek partja és szerentsére éppen a' Helységnek tövében a' házak udvarainak tövében tsupa huzomos 's tiszta nem pedig bozotos vagy sáros. A' házban is le-vetkezhet az ember és egynehány lépésnyire a' fürdőbe ér. De a' kinek a' szobában fürdő kádban lenne szükséges fürdeni, igen közelről nagy fáradság 's baj nélkül hordattathatna-be a' házba a' víz.

Ha valóságossan méltónak látná azt a' Bozi Eöldes Uraság, hogy költséget is tegyen ma holnap egy fürdő házra; minden bizonyal reményleni lehetne kegyes szívűségétől főképpen a' szenvedő betegek eránt, hogy semmi el ne múlasztatna abban, a' mi tellyes commoditására lenne az olyan betegesnek is, a' kinek a' melegített Fertő vize lenne hasznosabb. Arra mindazonáltal minden esetben gondoskodás lessz, hogy a' szabad Fertőben se, sem a' napfény ne érje a' fürdő személynek a' fejét, és szemérmességé kí-

vánságának is a' le-vetkezés és fel-öltözéskor elég-tétetődjön.

Boznak kis vidéke vagyon, de kellemességét az ő hegyei tsúttsainak hajladékainak, völgyeinek; a' sok kies ki-látásokat nem lehet töle meg-tagadni. Erdőske, kertek, szőlők, szántóföldek ékesítik a' domboknak oldalait. Ne dolgozna az említett Mélt. Földes Uraság abban is, hogy árnyékos sorfák a' sétállók számára ültetnének és tsinos utak készítenének, és itt ott a' dombokon 's völgyekben múlató házak 's helyek.

Nem meszse Boztól és kis Czenktől felnyúló kies alénak a' vége, a' hol amaz gyönyörű eremitage nevű tojás kereksgű kis erdő egy kis múlató házzal a' közepén, egy Kápolnátskával, és egy Vadász-házzal, dél előtt kivált és alkonyodáskor, a' benne múlatozó leg-komorabb embert is kéntelen vídamságra gerjeszti. A' honnét Eszterház, Monbijon, a' Czenki Kastély, Sopron városának híres magyar Tornya, és Sz. Mihály Temploma, a' Po'sony, Kőszegi hegyek, és az egész tó az ő környékével, a' partjainsűrűen lévő, és tiszta időben mint annyi városokoz hasonló ki-látású helységeivel, szemébe ötlük az embernek.

Minden idegen 's érdemes fürdő szemé-

lyeknek nyitva áll a' Kis-Czenki Kastély, a' mellyben [külömbféle szépségeket, kivált a' ki-pallérozott 's tanúlt eszűek találhatnak. A' Magyar Könyvtár *) vagy a' Magyar Országot és ahoz tartozandó tartományokat illető könyveknek száma és ritkasága olly nagy és gazdag itten, hogy minden bizonnyal soha még egy se volt hozzá hasonló Országunkban, valamint hinni is lehet, hogy olly tudós lelkű törekedéssel, mint Gr. Széchenyi Ferentz, senki se fárdozott volna azoknak öszve-gyűjtésében. Pedig a' melly Könyvtárban minden munkálódó Tanútnak szabad olvasása vagyon, a' mellett, hogy mint kenyeres barát tekintik egyszersmind a' házban. — A' Magyar Országot illető külömbféle és igen ritka régi Pénzeknek gyűjteménye. Sok ezer forint fekszik benne, és tsak egy passionatus Tudós hevertethet örömet — bár hazája kedvéért is — annyi pénz nélkül. Méltán engedhetjük ezen Méltóság érdemeinek amaz fel-írást „Patriae commodis et honori se sua que” mellyet tisztelői és ötöt voltaképpen esmérői le-rajzolt képe alá mettzettek. Múlathatják Kis-Czenken a' nézőket az Ánglus kertek is, a' Komédia-ház, a' Mélt. Grófné mulatságára

*) Most már Pesten, mint a' pénzeknek gyűjteménye. R.

épült majorság, mellyek mind kis formában
vagnak ugyan, de valóságos ízlés szerént
rendelve.

Amaz egész Európában híres Eszterháza-
tsak egy óra járás Bozhoz. Az ottan már
mindenféle Országbéli idegenektől tsudálta-
tott drága Fejedelmi ritkaságoknak látása
bőven múlattathatja a' Fertő vizének ven-
dégjeit.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Second block of faint, illegible text, also appearing to be bleed-through.

M

LIT

M

G

AL

MONUMENTA HUCDUM ANECDOTA,
EX ARCHIVO ILLUSTRISSIMI
DOMINI LIBERI BARONIS
MEDNYÁNSZKY
CUM EDITORE COMMUNICATA,

ET

LITTERAE LATINAE BASILII, PRINCIPIS
MOLDAVIAE, AD JOANNEM KEMÉNY DE
GYERŐ MONOSTOR, DE ANNO 1647, EX
ARCHIVO ILLUSTRISSIMI DOMINI COMI-
TIS PAULI RÁDAY DE RÁDA.

1. Litterae Sigismundi Regis
de Anno 1390.

(*Propria manu Domini Regis.*)

Nos Sigismundus Dei gratia Rex Hungarie Dalmatie Croatie etc. ac Marchio Brandenburgensis etc. memorie commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis (quod nos qui ex innata nobis liberalitate et munificentia Regali) omnium fidelium nostrorum et cunctorum subditorum grata obsequia in regalibus precordiis Justo librantes pondere pensamus (consideratis ac in nostre Majestatis memoriam reuolutis) preclaris fidelitatibus laude dignis obsequijs (ac sinceris et virtuosis complacencies) quibus fidelis noster dilectus (Magnificus Vir Dominus Stiborius de Stiboritz Comes noster Posoniensis) in nonnullis nostris et regni nostri negotijs (sub diversitate locorum et temporum non parcendo suis rebus) nostre Maiestati toto suo conamine studuit complacere (recensentes nichil hominus (sinceritatis Zelum fideique inuiolabilem constantiam (quem et quam idem Dominus Stiborius)

ad Sacrum Regni Hungarie dyadema *) (ac ad nostram) nec non Serenissime Principis Domine Marie Inclite dictorum Regnorum Regine (consortis nostre carissime regiam maiestatem) adudum gessit et gerere toto nisu anhelat in futurum (dignum itaque arbitratur nostra serenitas ut eundem Dominum Stiborium praemissorum intuitu) regalibus donis gratiosis fauoribus prosequatur Habita matura deliberatione unanimi consensu cum Serenissima Regina consorte nostra carissima ac de beneplacita voluntate ejusdem) fideliumque nostrorum Praelatorum et Baronum consilio (quandam possessionem nostram regalem Torbag vocatam in Comitatu Albensi situatam) simul cum vniuersis ejusdem pertinentys seu attinentys earumdemque comoditatibus et utilitatibus) ut puta teris cultis et incultis Siluis nemoribus pratis pascuis molendinis aquis aquarumque decursibus (rivulis et ceteris quibusuis integritatibus quamlibet vocitatis) sub suis veris metis et antiquitus per nostram claritatem) et pristinos ipsius possessores tentis possessis et usuatis (praefato Domino Stiborio de Stiboritz) suisque heredibus ac post eosdem Andree et Thome fratribus ipsius Domini Stiborii ipsorumque posteritatibus uniuersis de manibus nostris regys noue nostre

*) diadema.

donationis titulo (ac omni eo Jure quo dicta possessio Torbag) eiusdemque pertinentie nostre rite incumbit coltationi (dedimus donauimus et contulimus) ymo damus donamus et conferimus perpetuo et irrevocabiliter possidendam tenendam prout et habendam) promittimus nihilominus ipsum Dominum Stiborium fratres et haeredes eiusdem (in dominio ipsius possessionis Torbag ab omnibus impetitoribus et causidicis manuteneere protegere et expedire propriis nostris laboribus sumptibus et expensis) dantes etiam et concedentes ipsi Domino Stiborio ac per eum fratribus suis praenotatis (ipsorumque posteritatibus et sobolibus eandem possessionem Torbag facultatem et omnimodam potestatem vendendi obligandi et impignorandi hominibus quibus maluerit nostris dumtaxat fidelibus et Sacre Hungariae Corone subiectis) Saluo Jure alieno (Ptes autem dum nobis in specie reportabuntur in formam nostri priuilegy redigi faciemus) Datum Bude feria quarta proxima ante festum Sti Georgy Martiris Anno Dni M-mo III-mo Nonagesimo *)

(L. S.)

Scholion. Scriptura Gothica contracta, cum posterioribus Documentis prorsus

*) Quacre in Archivo meo, Fasc. I-o sub Nro 2-do.

eadem. Subscriptio nulla, verum eius loco in superiore angulo epigraphe Regis, uti copia habet. Sigillum cerae rubrae duriori, quin tamen eidem Carta superinposita habeatur, impressum, annulari maius verum detersum et ideo haud discernibile. Pergame-na crassior bene conservata, et unice in ver-bis subtractis, humore, uti opinari licet, maculata. Formatum est quarti mediocris-

Memorandum sane Documentum isthoc, ea praecipue ex parte, quod in eadem dica-tur, donationem praeter consensum Reginae, Consilio etiam fidelium Praelatorum et Baronum fieri, unde amplissimus Scrutatori historiae et Juris publici Patriae nostrae adaperitur disserendi campus.

II. Literae Conventus Monasterii Sancti Hypoliti de Monte Zobor Anno 1395.

Nos Conventus Monasterii Sti Ipoliti Martiris de Zubur (memorie comendamus) quod Georgius filius Thome de Calnitz (ad nostram personaliter veniendo praesentiam) Nicolaum filium Maryes sic dictum (coram nobis personaliter repertum) et filios ejus-

dem
vis
Kal
quor
spec
easd
miss
dem
facie
trad
ad
tium
ma
onis
to)

ta li
in fo
incin
scrip
vers
tam
man
prae
Con
alter
ano

prop
fuit

dem Stephanum et Georgium et alios quos vis (de portione possessionaria sua in eadem Kalnitz vocata habita mobilibus habitis et quouis nomine vocitatis ad ipsum Georgium spectantibus) quouis quesito colore seipsos ad easdem portiones suas possessionarias intromissione) fructuumque et utilitatum earundem (perceptione) quarumlibet (factis aut faciendis prohibuit contradicendo) et contradixit inhibendo publice et manifeste facie ad faciem) coram nobis (testimonio presentium mediante) Datum feria quarta proxima ante festum Ste Marie Vgis annunciationis (Anno Dni M.^{mo} III.^{mo} nonagesimo quinto)

Schol. Documentum isthoc est in Charta linea fortiori, caractere gothico scriptum, in formato strimae, latitudinis 3. pollicum incirca, ex folio quarto phylerae scisso. Subscriptio nulla cernitur; Sigillum in facie adversa cerae albae impressum fuerat, nunc tamen nonnisi locus, cum exiguis cerae remanentiis cernitur. Interpunctiones nullae, praeter longiora commata, nec *ae* ullum. Convenit caeterum et Cbaracter multum, cum altero tardiori nonnihil Documento Stiboriano, aequae hic descripto.

Conventus St. Hypoliti de Monte Zobor prope Nitriam situs, olim locus credibilis fuit, quod miraberis sane, si viciniam ejus-

dem, ad alterum aequae locum credibilem Capitulum quippe Nitrensem spectes. Verum sub invasione Turcarum dum se Conventuales ad Arcem Nitriensem recepissent, multa Documenta partim deperdita, partim remansa, Archivo Capitulari inserta fuere, ut adeo licet Conventus hic postliminio restitueretur, locus tamen credibilis cessaverit existere. Ultimo Camaldulensibus monachis domicilium praebuit, quibus sublatis ad Cameram Regiam primum deinde ad fundum Religionis recidit.

Kalnitz, quod in Documento primo per C. dein per K. scribitur, est possessio ad Dominium Betzko pertinens una hora ab oppido cognomine dissita, heris iisdem quibus Dominium parens.

Reperies Documentum in Archivo meo sub Fasc. 1-i Nro 3-io.

III

gor
Pri
ma
ria
sig
Ge
ter
ven
et
pti
in
Ni
fil
mo
rih
bil
ne
ri
ct
qu
ric
ru
no
ur
ex

III. Litterae privilegiales a Ju-
dice Curiae, Comite Simone de
Rozgon, extradatae Georgio
de Mezne Anno 1412.

Nos Comes Simon filius Nicolai de Roz-
gon Judex Curie Serenissimi et Magnifici
Principis Sigismundi . . . Dei gratia Ro-
manorum Regis semper Augusti ac Hunga-
riae etc. Regis commendantes tenore ptium
significamus quibus expedit universis quod
Georgius filius Thome de Mezne personali-
ter juxta continentias litterarum Con-
ventus Monasterii Zoboriensis evocatoriarum
et Inquisitoriarum in octavis festi assump-
tionis Virginis gloriose proxime preteritis
in figura nostri Judicii comparant contra
Nicolaum filium Renardi ac Stephanum
filium eiusdem proposuerat eomodo quod
modo dicti Nicolaus et Stephanus tempo-
ribus jam retroactis quadruplices terras ara-
biles suas intra metas dicte possessionis Mez-
ne habitas perarari peraratasque semina-
ri fecisset potentia mediante. Que sic fa-
cta fuisse exhibitione In-
quisitionalium unius dicti Conventus Zobo-
riensis alterius Capituli Nitriensis ecclesia-
rum in demissis terminis emanatarum domi-
no nostro regi ad suum regium literatori-
um mandatum rescriptarum declarans sibi
ex parte memoratorum Nicolai et Ste-

phani in premissis Juris equitatem . . .
impertiri Quo audito pfatus Nicolaus pro se
personaliter et pnotato Staphano filio suo
cum . . . literis dicti Conventus in no-
stram exurgendo psentiam respondeant ex
aduerso Quod ipsi in totali actione et In-
quisitione pfati Georgii innocentes essent
penitus et immunes et in eo se et dictum
Stephanum veridice attestationsi vicinorum
et conmetaneorum nobiliumque suorum
conprovincialium per formam communis In-
quisitionis fiende committere presto esset et
paratus Et quia pfatus Georgius se nobis le-
gitime requirentibus ad ipsam comunem In-
quisitionem in actione sua pnotata non com-
mittebat sed sibi juxta vigores pexhibita-
duarum literarum Inquisitionalium pe-
nas in pmissis Judicium et Justitiam preberi
postularat pro eo perceptis pmissis Judican-
tes commiseramus eo modo ut pfati Nicola-
us et Stephanus vigesimo quinto se nobili-
bus videlicet quilibet eorum duodecimo se
octauo die festi omnium Sanctorum tunc
venturo coram pfato capitulo Nitrtensi su-
per eo quod ipsi in totali pmissa actione et
acquisitione dicti Georgii innocentes essent
et existant penitus et immunes Sacramenta
pstare Et tandem ipsarum Juramentalium
depositionum series partes in litteris memo-
rati Capituli ad octauas dicti festi omnium
Sanctorum iuxta comunem consuetudinem
perdurandas nobis reportare teneantur (Tan-

dem ipsis octauis festi omnium Sanctorum instantibus annotatus Georgius personaliter in nostram veniendo p̄sentiam et pfato Nicolao filio Renardi in p̄missis se emedaturo nostram in p̄sentiam non veniente nec mittente literas sepefati capituli Nitriensis super p̄missis memorialiter emanatas nostrum produxit in conspectum) In quibus quia p̄notatus Nicolaus filius Renardi termino et loco in prefixis promissum suum Juramentum aduersus memoratum Georgium filium Thome super p̄missis Juxta p̄scriptam nostram Judiciariam commissionem minime deposuisse reperiatur pro eo nolentes ipsius Nicolai filii Renardi p̄missos actus potentiarios simpliciter et impune pertransire ne aliis ab eo exemplati similia facta potentiaria perpetranda se apponere p̄summant sed potius . . . ipsius pena quoslibet alios a' tante importunitatis audacia tereat retrahat et restringat ceterisque transeat in exemplum (eundem Nicolaum filium Renardi aduersus memoratum Georgium filium Thome in facto potentie, ex eoque in Sententia Capitali ac amissione universorum Jurium possessionariorum rerumque et bonorum suorum ipsum solum proprie et precise contingentium in duabus partibus nostris Judiciarys et in tertia parte pfati Georgy partis scilicet aduerse manibus deuoluendorum et redundandorum conuictum et agrauatum extitisse decreuimus auctoritate nostra Judiciaria mediante) In cuius rei

testimonium p̄sentes eidem Georgio concessimus literas nostras privilegiales pendentis autentici Sigilli nostri munimine roboratas) Datum Budæ trecesimo sexdo die octauarum festi omnium Sanctorum p̄dictarum Anno Dni Millesimo Quandringmo duodecimo.

Schol. Originale est in Pergamena, in forma mediae phylerae per transversum scriptum, cuius margo inferior ad duos incirca pollices retroflexus, jungitur parti mediae per Zonam sericeam, rubri condam et viridis bene conservati coloris. Implexi ejusdem fines conveniunt in meditullio sigilli pendentis, cerae flavae impressi, quae alba condam fuisse videtur. Circumferentia interior, absque margine est majoris Talleri, quem Kronthaler vulgo dicimus. Pars superior sigilli, ferme ad medium usque, desideratur, altera vero superstes medietas oblitterata adeo, ut lineamenta interioris scuti, nullatenus distingvere valeas. Circumdatur illud inscriptione gothica, e qua praeter verba „Rozgon Jud . . . Reg.“ vix aliquid leges. Scriptura Documenti gothica est, contractiones plurimae, ut adeo, vix una alterave vox cunctis exscripta cernatur literis. Pars superior in locis, ubi diploma compositum fuit in plicas lacera est, aut nimis detrita, ut adeo vocabula, quae in Copia hac, subtracta cernis, vel ex subsequo sensu, vel ex conjecturis addita sint. Subscriptio nulla.

Georgius hic de Mezne (qui pagus est Cottus Trenchiniensis hodie Medne dictus) Sator est familiae Mednyánszkyorum, cujus duae Lineae cum Diplomate Baronatus praedicatum quoque de Medgyes nactae sunt, tertia nobilium, hodiedum de Medne dicitur. Non desunt equidem genealogiae, quae familiam Mednyánszkyorum ad Annum 1352. deducant, verum Originalia Documenta, praesenti antiquiora in Archivo haud reperiuntur.

Conservatur Originale in Archivo meo Fasc. I-mo Nro 4-o.

IV. Literae Stiborii, Episcopi Agriensis, de Anno 1413.

Nos Stiborius Dei et Apostolice Sedis gratia Epus Eccle Agriensis Recognoscimus tenore present quibus expedit universis (quod ob aboliendos et ammouendos defectus) quibus Magnificus Vir Dnus Stiborius de Betzkow natus Magnifici Viri Domini Stiborii Vaywo-de ac Frater noster carissimus ad presens quatitur et stringitur (eidem Dno Stiborio de Betzkow non obstantibus censibus et pro-

ventibus quos ipse ante diem date presentium solitarie possedit et subleuauit tercentas sexagenas grossorum) grossum quemlibet septem denariis computando annis singulis de nra Camera dare promittimus sine dolo et h . . . ad hec nos obligamus) utputa dictas trecentas sexagenas grossorum (grossum quemlibet septem denariis monete computandum sibi ut prefertur persoluendas) Tali tamen vinculo moderaminis interiecto (ut dum et quando Genitor suus preattactus sibi de aliquibus bonis post diem date presentium prouiderit) ex tunc nos exoneramus a solutione trecentarum sexagenarum predictarum (Immo cassabimus et irritabimus et ex nunc prout ex tunc cassamus irritamus annullamus et frustramus promissionem et obligamus promissionem nosram hanc eo ipso) harum nostrarum litterarum vigore mediante quibus Sigillum nostrum (nec non in euidentiustestimonium sigilla nobilium Dnorum Dominici de Skozynno et Nicolai Mezyborzsky sunt simul apprehensa.) Date Anno Dni M.º III.º tredecimo in Zecheny in festo Sancti Valentini.

(L. S.)

Sch ol. Originale est in Pergamena Characterere gothico, cum multis Contractionibus praesertim in fine verborum, scriptum, optime conservatur. Subscriptio nulla est. Sigillum cerae rubrae et desuper impositae chartae lineae

impressum, repraesentat, in medio scutum cum duobus piscibus capite et cauda extorsum flexis ventre semet contingentibus, superimposito eisdem flore. Circumdat scutum hoc characteribus gothicis, prorsus illegibilibus potissimum ideo quod male expressi conspiciantur. Sigillum hoc immediate infra finem scripturae impressum, parvum et annulare Eppi fuisse videtur, solitariumque est, neque sigilla duorum Nobilium Testium, de quibus in Documento mentio injicitur, aut locus ubi eadem adpressa fuisse autumares, cernuntur. Caeterum conjectura si placet, legeres inscriptionem „Sigillum Stiborii Eppi.“ siquidem primae litterae cum σ graeco multum convenient, sed et in ipso Diplomate littera initialis in nomine Stiborii sic σ scripta habeatur. Deest praeterea inter Insignia, Mitra Eppalis et pedum, quae, inter recentiorum temporum sigilla, apud Episcopos et Praelatos Infulatos, nunquam desiderabis. Interpunctiones nullas, nec *ae* ullibi, verum ubique simplex *e*.

Conservatur Documentum hoc in Archivio meo, Fasc. I-o sub Nro 5-o

V. Literae Capituli Nitrensis de

A. 1492.

Nos Capitulum Ecclesie Nitriensis memorie commendamus quod Lucas filius condam Gregorii de Kyshosehk Ad nostram personaliter veniendo presentiam, Andream de Bela A venditione seu pro pignore positione et obligatione Martinum vero Kanyna de Wissovitz alias de Thrinchinio, omnesque et singulos alios ab emptione vel pro pignore receptione in minore pecunia quam consuetudo Regni esset et eiusdem Regni Jus dictaret, directe et equalis medie partis praeattacte possessionis Bela vocate, in Comtu Thrinchiniensi existentis habite, quam videlicet mediam partem ejusdem possessionis Bela Idem Andreas memorato Martino Kanyna pignore obligasset usu eius fructuum et quarumlibet utilitatum percepti one seu percipifactione, Seipsosque quouismodo In domynium eiusdem intromissione et sibi ipsis usurpatione nec non applicatione et Statuifactione factis vel in futurum fiendis prohibuit publice et inhibuit coram nobis, manifeste Testimonio presentium mediante, Datum in festo Sanctorum Vity et Modesti Martirum Anno Dni Millesimo Quaringenmo Nonagesimo Secundo,

CH
gil
tar
ma
Nec
uti
tem

VI.
g
k
n

niae
nost
defu
Nobi
chae
strae
quev
agni
men

Sch o l. Scriptura eadem cum prioribus Charta linea crassior, subscriptio nulla, sigillum dorso Instrumenti appressum, quod tamen deperditum est, nonnullae tamen remanentiae ceram albam fuisse ostendunt. Nec in Conclusionem mentio Capitularium, uti in cunctis per Capitula, recentioribus temporibus, expeditionibus, observabis.

In Archivo meo Fasc. I-o sub Nro 6-o.

VI. Literae Joannis Casimiri, Regis Poloniae et Suetiae, ad Rakóczium, Principem Transilvaniae, de A. 1653.

Joannes Casimirus DEI gratia Rex Poloniae etc.

Illustrissime Princeps Amice et Vicine noster charissime. Satis intempestive hocce defuncti bello, auxilia haec militaria quae Nobis Illustritas Vra praefecto Generoso Michaeli Mikes amice submiserat Illustrati Vestrae remittimus, quorum virtutem, et ad quevis pericula subeunda alacritatem probe agnitam, nostram apud Illrem Uram commendationem prosequendam suscepimus. Ni

hil vel in Duce, vel in milite desideratur, quo non existimatione et amicitiae Illutis Vrae erga nos responderint. At vel in primis ipsum generosum Mikes, Illti Urae apprime commendamus; Regium hoc suae virtuti et in militari expertae dexteritati, quod peculiari Illustratis Vestrae dignum Judicemus gratia et respectu. Jam vero quod ad Nram pertinere arbitramur gratitudinem eam quam pro tanto officio et merito Illtri Vrae debemus, gratiam habemus; testificaturi hanc ipsam omni occasione et loco in hac Europae scena, ut nunquam Nostrae Illustritatem Vram amicitiae poenitere possit. De successu nostrae Transactionis et modo, edocebit Illustritatem Vram pfatus Generosus Mikes.

Testis eiusdem oculatus, qui etiam studiosissimae nostrae propensionis erga Illtem Vram eiusdemque Illustrem prosapiam declarabit voluntatem. Longaevam interim Illti Vrae omnibusqua prosperis affluentem a Deo precati incolumitatem. Datum in Castris ad Zrovanez die 10. mensis Xbris Anno Dni 1653. Regnorum Nnorm Poloniae et Suetiae sexto Anno.

Joannes Casimirus Rex. m. p.

Schol. Est Copia manu Secretarii Rákócziani scripta.

VII. Litterae S. V. Klechen de
A. 1657,

Illustris ac Generosissime Domine,

Etsi, posteaquam ad V.am Ill.tem die $\frac{11}{21}$ Febr. scripsi, nihil mihi gratius fuisset, quam aliis subinde literis officium istud repetere; tamen occasione mittendi istas destitutus, cessare hactenus coactus sum. Nunc viro noto Sempronium proficiscente, ac per eum opportunitate oblata ad Dn. Wilnedi curandi epistolas, huic beneficio tuto ad V.am Illem commeaturas: facere non possum, quin omnem praecidam moram, V.am Ill.em certiozem de iis reddendi, quae nova his diebus ad me hinc inde allata sunt.

Ac pleraque quidem ex adjectis patent, imprimis quomodo R.ae Suae Maj.tis ac Electoris Brandenburgici aliorumque res in bello Polonico sese habeant; quamque Regis Casimiri tiscessu *) ab urbe Gedanensi spes pacis pene omnis abrupta sit. De Mosco praeter ea, quae supremum misi, nihil accepi. Danus vero etiam machinari contra R. S M.tam, Dominium meum Clem.mum nescio quid belli videtur, uti ex eo conjectu-

*) sic! pro discessu.

ram facere licet, quod maximo molimine exercitum scribit ac classem adornat, non alia tamen forte permotus causa, quam conscientia pravaram contra R. S. M. em clam aperteque susceptarum molitionum, ac proinde metu, quoniam Ipsa, ne quod ei latus obderet apertum, sedecim militum milia Suetiae finibus, qua Daniam respiciunt, imposuit; Comitem Wrangelium in Ducatum Bremensem ad speculandos eius conatus misit; porro de tractatibus Moscoviticis cum R. S. M. te, nec non Polonicis cum Eadem rumor fuit, ac Gallici Belgicique Legati ad hos promovendos impense operam ac laborem suum omnem contulerunt, ne bello praesenti composito, poena ab ipso repeteretur; quae tamen cogitationes cum longe absint ab animo Regiae S. M. tis, spes est, hanc nubem sine tempestate disparituram, Danisque re- dituram bonam mentem.

Quoniam Dn. Rolambi iter ad Portam Ottomannicam periculo non vacat, nec satis constet, quam feliciter Hungariam transiturus sit: R. a S. M. as decrevit, ut Dn. Sternbach ad Portam istam praebeat, iamque apud me est fascis, quo literae ac diplomata, quibus ad Legationem istam opus ei futurum est, continentur. Sed enim haud scio, qua parte Poloniae Cels. do Sua, quam sine dubio ipse sequitur, hoc tempore moretur. Ea me cura sollicitat ac incertum reddit, quid fa-

sce
adi
con
cum
ded
et
dis
bus
Rol
hae
pro

quo
terv
sequ
pra
par
cem

sidi

Vier

sce isto facto ac quomodo curato opus sit, adigitque petere a V. Ill.te, ut si quid Ei consilii sit ad curandum tuto istum in locum destinatum, ne communicare mecum dedignetur, multum eo ipso et de R. S. Mte, et de Causa meritura: etsi neque ego interea dispicere omnes occasiones intermittam, quibus scopum istum consequi mihi liceat. Dn Rolamby etiam ipse in itinere iam est ad haec loca, ut illum ad Portam, quam potest, properè sequatur.

Hic ante paucos dies vexillationes aliquot militum in Italiam destinatorum praetervectae sunt, in Italiam praegressurae, sequenturque paulatim ac per centurias, ad praecavenda superioris anni incommoda ac parem rebellionem, copiae caeterae ad decem millia.

Quod reliquum est, V. Ill.em divino praesidio commendans persevero

V. ac Ill. is

Viennae die $\frac{28 \text{ Febr.}}{20 \text{ Mart.}}$

Ao. 1657.

adictissimus Servitor
S. V. Klechen. m. p.

Litterae Basiliæ Principis Moldaviae, ad Joannem Kemény de Gyerő Monostor, de Anno 1647. *)

Intitulatio.

Generoso Domino Johanni Kiemini de Gerimonostor Comiti Cottus Albensis Transanniae, ac Illmi Dni Dni Principis Transanniae Aulicae Militiae Equestris Ordinis, Arcis et Praesidii, Districtusque Terrae Fagarasiensis Capitaneus Supremo. Universorum Militum Campestrium Generali, ac Decimarum Fiscalium in Transannia Arendatori, Amico benevolo.

(L. S.)

Generosae Domine Kiemén

Amice Benevole.

Benignissimo amplexus sum animo responsorias Generosae Dominationis Vestrae Literas, quas per Tabellarium meum ad me direxerat. Agnosco me debuisse aliquem ex familiaribus meis testificandi affectus mei ac firmandae amicitiae causa ad Illustrissimum Principem expedire, sed summae difficulta-

*) Ex Codice LV-to Archivi Illustrissimi Domini Comitis Pauli Ráday de Ráda.

tes, quae a Porta Ottomannica hactenus non tantum accurrebant, sed etiam pene obruebant, intentioni hac in re meae obices quotidie obiciebant. Quapropter nactus meliorem opportunitatem exequendi ea, quae conceperam proptissime *) expedio Grosam Dnum Georgium supremum Dapiferum sive Stolnicum **) ad Illustrissimum Principem, qui sinceritatem candidi pectoris, illique adnexa officiorum meorum studia deferet, atque desideria mea Illrmo Principi oretenus explicabit, quorum ut mediante opera Grosae Dnaonis Vestrae compos esse possim, obnixè rogo. Ad fovendos in Aula mea illos pedites, quos ab Illmo Principe affecto, diligentia et sedulitas Ungarici Militis quem nunc alo me movet. Quare eo in negotio, si rei meae Generosa Dnao Vestra suam navaverit operam, et hoc effecerit, ut illos pedites habere possim, ego quoque hanc gratiam omni gratitudinis genere Grosae Dominaoni Vrae rependere conabor, Fraenum adornatum equi accommodatum Grosae Dominationi Vestrae lubens offero, exiguum hoc quidem munus, ab ingenti tamen proficiscitur amore. Inte-

*) promptissime.

**) Stolnjak vox slavica descendens a Stol (unde Hungaricum asztal) mensa.

rim Grosam Dnaonem Vestram prospere ac
feliciter valere cupio. Jassii die 30. Junii
1647.

Grosae Dnaonis Vestrae Amicus
Basilius DEI gratia Princeps
Terrarum Moldaviae.

1.

TESTAMENTARIA DISPOSITIO
SERENISSIMI PRINCIPIS
STEPHANI BOCSKAY,
HUNGARIÆ TRANSILVANIÆQUE
PRINCIPIS,
FACTA ET CELEBRATA ANNO 1606.

AZ - AZ:

AZ 1606 ESZTENDÖBEN TÖRTÉNT
BOCSKAY ISTVÁN,
MAGYAR ÉS ERDÉLY ORSZÁGI
FEJEDELEMNEK
TESTAMENTOMI RENDELÉSE.

2.

EPITAPHIUM
MICHAELIS KÁTAI,
CANCELLARII PRINCIPIS STEPH. BOCSKAY,
CUM SCHOLIO.

AZ - AZ:

KÁTAI MIHÁLY,
BOCSKAY ISTVÁN FEJEDELEM
TITOKNOK' SÍRVERSE,
EGY TÓLDALÉKKAL.

Testamentaria Dispositio Serenissimi Principis ac Domini, Domini Stephani Botskai, Dei gratia Hungariae Transilvaniaeque Principis et Siculorum Comitis, coram Reverendo Domino Petro Alvinzi, et Generosis, Paulo Eörvendi Consiliario et Thesaurario, ac Simeone Pechio Secretario, facta et celebrata Anno 1606. *)

Én Botskai István, Istennek kegyelmességéből, Magyar Országnek, és Erdélynek Fejedeme, Székelyeknek Ispánnya. Noha testemben a' Szent Istennek látogatásából ennyi időtől fogván való betegségem miatt erőtlen voltomat esmérem: De elmémben és Lelki esméretemben tsendes lévén, 's meg-gondolván az halálnak minden rendeken személy válogatás nélkül való uralkodását, és annak órájának bizonytalan voltát; illyen Testamentom tételemet rendelem, meg-hitt Lelki Pásztorom, és igaz Idvességre Tanítom A I-

*) Ex Codice LV-to Archivi Illustr. Comitis Pauli Ráday de Ráda.

vintzi Péter Uram előtt, Eörvendi Pál Uram Tanátsink 's Kintstartónk előtt, és Péchi Simon Deák meg-hitt belső Secretariusom előtt.

Igaz Keresztény hitemről először és Valásomról, mellyel Idvességemre az én Kegyelmes Istenemnek, Teremtőmnek tartozom: ilyen vallást tészek: Hogy vallom az Atyát, Fiat és Szent Lelket, a' tellyes Szent Háromságot egy bizony Istenségben lenni, és az egy Úr Jésus Kristusnak érdeméért minden bűneimnek botsánattyát, és noha Ifjúságomtól fogva minden életemet, mind ő Szent Istensége, mind az emberek előtt jó Lelki esmérettel igyekeztem viselni: De mint Ádámtól származott és gyarlóság alá vettett Ember, por, hamu, nem Angyal lévén, a' bűnnek terhe alá vettettetnek vallom, és esmérem magamat lenni; De erős és bizonyos hitem minden én bűneimnek botsánattya felől oly vagyon, az én Idvezítő Kristusomnak érdeméért, hogy ha mind a' széles Világnak bűneit, és annak számlálhatatlan voltát egyedül tselekedtem volna is, és terhe rajtam volna, az én Idvezítő Kristusomnak minden hívekért, én érettem is szegény bűnös férgéért a' Keresztfán ki-ontott tsak egy tsep vére is azoknál nagyobb, hathatós és érdemesebb lévén, én róllam azt elmosta, Szent Attyánál nékem azzal kegyelmet és engesztelést szerzett, és az én igaz hitem

mellett, engemet az Idvezülendők száma közébe rendelvén, a' Szenteknek örök életre választott seregében, társaságában részessé tett, és e'képen minden kétség nélkül bizonyos lévén Idvességem felől, az én Lelkemet ajánlom az én Idvezítő Istenemnek kezében, Testemet pedig viszontag a' Földnek közönséges Anyánknak hagyom, az honnét vétetett, tudván, hogy por volt, és ismét porrá kell lenni. De viszontag az Igazagnak és Idvezülendőknek száma között halottaiból az is fel-támadván az örök életre, az Idvességre, Ditsőségre minden Szentekkel egyetemben vitetik.

Hitemről és Idvességes örök életemről bizonyos vallást tévén, veszem szemem eleibe Ifjúságomtól fogva való életem viselését, és minthogy minden emberi háládatosság között, Hazánknak, Nemzetünknek tartozunk mindenek felett több jóval, Erdély Országot mint édes Hazánkat, ki minket szült, nevelt, és tartott, kinek sok javát vettük, és lassan lassan valamire Istennek kegyelmességéből egész életünkben vezéreltettünk, eredeti mind azoknak Hazánkából volt: azonképen holtunk után is Hírünket ott igyekezünk inkább terjesztetni, nevelni, és ditséretes emlékezetünket hagyni.

Intjük azért és kérjük Atyafiúi szeretettel a'ban a' kedves Hazánkban lévő minden

Híveinket kitsinytől fogva nagyig, vegyék tsendes füllel és elmével, és adgyanak hitelt ilyen állapotunknak, mikor minden emberi hír, ditsőség - kívánást és kedve - keresést hátra hagyván, utolsó akaratunkról teszünk bizonytságot.

Hogy a' mi némű romlások és vérontások az el-múlt esztendőben abban a' kedves Hazánkban estenek, nem mi tanátsinkból, akaratunkból, se tettésünkől lettenek, mert nem hogy romlására; hanem inkább javára 's meg-maradására igyekeztünk, sőt kész lettem volna mindenkor még életemnek el-fogyásával is néki szolgálni, ha az idő úgy hozta volna.

Inkább annakutánna nagy méltatlanúl, és minden igaz ok nélkül sok javainkból meg-fosztatván, és határin kívül mintegy számkivetésben lévén, valamiben az én szolgálatom kívántatott 's valamikor erőm felett is magam fejét, életét személyem szerént kotzkára vetvén, éjjel nappal kész voltam, noha az idő alatt Jóságomból ugyan ki-rekesztetvén voltam.

Most utólban ilyen számkivettett állapotomban, mikor a' Római Császár Ő Felsége hűsége mellől, kit annakelőtte sok hasznos emlékezetes, és az egész Keresztyénségnek javára való szolgálattal magamhoz

kap
sel
ő F
den
ség
ven
ren
vár
oll
ma
mi
a'
Jep
Kin
keg
Hit
sés
vál
has
nal
szé
ron
con
zél
na
tel
sal
ba
tot
rö
ho
ne

kaptosoltam vala, ugyan az ő Felsége Tisztviselői éles kardgyokkal, fegyverekkel, és az ő Felsége ágyúival Várain foglalásával minden törvény nélkül el-kergetének az ő Felsége hívsége mellől, életem oltalmáért fegyvert fogván az ő Felsége Hadai ellen, és szerentsét próbálván igaz igyemben, és nyilvánvaló igazságomban Isten meg-segítvén, olly áldását mutatta dolgaimban ki, mind magam, és minden emberi reménség kívül, mint Mósest régen a' Pásztorságból, Dávidot a' Juhok aklából, a' bújdosó számkivetett Jephthét ki-vette, és a' Népnek Fejedelmévé, Királyává tette; azonképen engemet is nagy kegyelmesen először magam Nemzetéből, kik Hiteknek és régi Szabadságoknak meg-kéréséséért mellém támadtanak volt, Fejedelemé választván; azután egész Erdély Országa is hasonló állapotra fogadván: Mellyben annakutánna tsak hamar a' két Hatalmas Császárak közül az egyik, a' Török meg is koronázott, a' másik ezen Fejedelemségben confirmálván, az Imperiumi Fejedelmek közeben vett. Melly tsudállatos velem való nagy jótéteményéért noha én tehetségemmel tellyes életemben éjjeli és nappali háláadásal tartoznám; De most illyen állapotomban, a' mellybe az ő szent akarattyából jutottam, le-borúlván előtte tellyes szívből rövid szóval örök hálákat adok ő Felségének, hogy engemet méltatlan férget minden időknél előtte erre rendelt és választott volt

légyen azért ő Istenségének szent neve Mennyeen és Földön mind örökké áldott, szent és dítséretes,

A' Szent Istennek penig Kegyelmissége után nagy háladatossággal veszem mind ez jókat a' Magyar Országi Uraktól, betsületes híveimtől, hogy engemet mint csak egy hoháti számkivettett embert bujdosó állapotban meg nem útáltak, és nem nézték azt, hogy nem ő Kegyelmekek közzül való, sem nem közöttök nőtt nevedett ember volnék, nem csak bé-fogadtanak ő Kegyelmekek, és nem csak szállást adtanak; hanem Vrokká és Fejedelmekké nagy szeretettel és betsülettel választottanak; Kiért én ő Kegyelmekeknek tellyes életemben való háláadó szolgálatra köteles lévén, adósnak is tartván magamat, és meg-is bizonyítottam volna, hogy hasznos szolgálja lettem volna ő Kegyelmekeknek, ha életem határát a' Szent Isten kegyességéből tovább nyújtotta volna.

Az Magyar Országi betsületes és Vitézlő Híveinknek választása után Erdély Országga is, és minden Rendek vettenek, és szabad akaratjuk szerint nyilván választottak az ott való Fejedelemségre, kiknek mindenféle ellenségektől való meg-szabadíttásában és tsendes állapotra való juttatásában, magam személyem szerint itt kün való Híve-

immel együtt, mint fáradtam, munkálód-
tam, ő magok lehetnek bizonyságok.

Szívem örvend rajta és Istennek érette
nagy hálákat adok, hogy én ő Kegyelmeket
és az Országot mint édes Hazámat most min-
denféle ellenségtől meg-szabadúlt állapotban
hagyhatom.

Belső egymás között való fel-zavarodott
dolgozások, hogy az idő alatt hirtelen le nem
tsendesedtenek, azt az itt kün való foglalá-
tosságnak, és hosszú betegségünknek tulaj-
donítsák, mert arra is mennél hamarabb
gondunk lett volna. Azért leg-elsőben is Er-
dély Országban minden Híveinket, és abban
minden Rendeket nagy Atyafiúi szeretettel,
's jó akarattal követünk, ha mi fogyatkozás
Dolgainkban esett volna, vagy Ifúságunktól
fogva akárkinek tellyes életünkben, vagy
Vri vagy Fejedelmi állapotunkban valamit
vétettünk volna, az egy élő Istennek kedvé-
ért minékünk meg-botsássa, hogy ő is Isten-
től bűneinek botsánatját vehesse.

Azonképen a' Magyar Országi betsülletes
Híveinket, mind Vrakat, Nemeseiket, Köz-
séget, és az egész Hajdú Vitézeinket is ki-
tsinytől fogva nagyig kérjük, hogy ha mi
valamikor az ő Kegyelmeik jó akarattyanak
háládatossággal meg nem felelhettünk vol-
na, vagy valakinek marhájában, javaiban

ez háború idő alatt kárvallása történt volna, azt nem nekünk, hanem az időnek tulajdonítsa. Ha kinek pedig vagy szónkból, vagy egyéb tselekedetünkől valamit vétettünk volna, kitsinytől fogva nagyig Atyafiúi szeretettel kérjük, és követünk minden Rendeket az egy élő Istennek kedvéért, és az ő Szent Fiának érdeméért, minékünk megbotsássanak, és holtunk után méltatlan dolgokkal minket ne terhellyenek.

Ezeknek utánna mint Nemzetemnek, Hazámnak igaz jó akarója, fordítom Elmémet a' közönséges állapotnak elrendelésére, és abból is az Tanátsomat, Tettszésemet igazán, és jó Lelki-esmérettel meg-hagyom 's írom, szeretettel intvén mind az Erdély és Magyar Országi Híveinket az egymás között való szép Egyességre. Atyafiúi szeretetre az Erdélyieket, hogy Magyar Országtól ha más Fejedelemség alatt lesznek is, el ne szakadjanak. A' Magyar Országiakat, hogy az Erdélyieket töllök el ne taszítsák, tartsák ő Attyokfiainak, és ő Véreknek, Tagoknak.

Ha a' Fejedelemségek, a' mint szokott lenni, vagy Erdélyben, vagy Magyar Országban változnak, ő magok között a' Republicák az egyességet a' Confoederatio szerént tartsák meg, és az idő ha mit hoz, egymás javát örvengyék, és egymás nyavalyáját fájlallyák, és mindenben oltalommal, segítség-
gel

gel légyenek egymásnak, mért tudó Dolog az, hogy a' vissza-vonással nagy Birodalmak is el-romlanak: viszontag az egyességgel, kitsinyek is nagyra nevedednek. Magyar Országot is, a' mi Nemzetünket idegen földről ki-szállítván az egyesség, erre a' szép földre plántálta, nadgyá nevelte, és sokáig floreáltatta, a' visszavonás viszont meg-szag-gatta, el-rontotta, és ebbe a' jó napba hozta, mellyben mostan vagyon, szánkban az izi, az egynehány esztendőken mitsoda romlást hozott, hogy az Magyar egymást vágta rontotta, minden Nemzetségeknek, még az nyilván való ellenségeinknek is előtte, szidalmunkra, gyalázatunkra, ollyon az Isten minden Keresztény Lelki esméretet annak, 's a' félének tsak gondolattyától is.

Az egyességnek pedig örökösön való megtartásában ezt az utat látjuk: A' Fejedelemségek ha szintén változnának is, mindenek helyen a' szabad választás szerént, de a' Republicáknak soha egymás ellen senki ingerléséből, izgatásából ne törődgyenek. Valameddig pedig a' Magyar Korona ott fen nálunknál erősebb Nemzetségnél, a' Németnél léssen, és a' Magyar Királyság is a' Németeken forog; mindenkor szükséges és hasznos egy Magyar Fejedelmet Erdélyben fen-tartani, mert nekik is oltalmokra, javokra léssen. Ha pedig Isten azt adná, hogy a' Magyar Korona, Magyar Országban Magyar

MON. HUNG. II. KÖT. 22

kézhez kelne egy koronás Királyság alá, úgy az Erdélyieket is intyük, nem hogy attól elszakadnának, vagy abban ellent tartanának, de sőt segéllyék tehetségek szerént, és egyenlő értelemből azon Korona alá a' régi mód szerént adják magokat. Melly Dologról ha valaha hitel felett való Confederatio lehet közöttök, felette igen javallyuk.

Az Magyar Országi állapotot arra hadgyuk, hogy mint Császár ö Felségével végezetünk vagyon, a' szerént minden foglyok exequaltassanak, és a' Szent Békesség, kit egyszer véghez vittünk, fel ne bomollyon, sőt meg-erősítessék.

Az Erdélyi állapot minthogy szabados Dispositiónk alatt vagyon, noha tudgyuk, hogy azon Nemes Országnek eleitől fogván való szabad választása volt, most is abban ö Kegyelmeknek semmit sem derogálván, tartozásunk szerént még is az ö Kegyelmek javáért utánnunk olly Successort nevezünk, kit ö Kegyelmek javokra, meg-maradásokra esmérünk lenni. Inttyük szeretettel ne difficultálják, vegyék ebből a' mi tettzésünket, és noha mind öreg idejű embereket, és magunk vér szerint való Attya fiait ez állapotra méltán magunk szolgálattyának tekintetiért commendálhatnánk; De sok bizonyos okokért mind Ifiúságához képest meg-ért jó erköltsű, Istenfélő természetiért józan életiért, és Ma-

gyar Országban régi Tekintetes és Nagysá-
gos Vri Nemzetéért ezzel az Orzággal is Er-
délynek hasznos szövetségéért, hogy innen
nagyobb gyámola lehessen, mindenkor ja-
valljuk hogy a' Nemes Ország mi utánnunk
nem mást, hanem a' Tekintetes és Nagysá-
gos Homonnai Bálintot Uramat vegyék,
valasszák és esmérjék Fejedelmeknek. Ha ez
Tanátsunkat meg-fogadják, sok jót látnak
benne: De leg-nagyobbat, hogy egész Ma-
gyar Országot evel magokhoz kaptsolván,
nem tarthatnak ezután örökös megmaradá-
sokra semmi ártalmat, mind eddig vagy
Magyar Orzágból vagy a' mint szokott volt
lenni tsak a' két Oláh Orzágból is; és min-
den abból következő jókat ha ide nem
írhatunk is, a' Nemes Országot Isten bölts
ítélettel szerette, magoktól fel-találhattyák
és eleve meg-láthattyák:

Az Erdélyi Fejedelemséghez hagyuk
hogy bírassanak, Fagaras, Gyula, Szamos-
újvár, Várad, Lippa, Jenő, és minden vég
Házak Tartományostól:

Az Koronát is, kit nekünk Török Császár
adott, hagyjuk az Ország Tárházába, ugy
hogy Fejedelemségről Fejedelemségre marad-
jon, és annak készen tartassék, a' ki az Or-
szágnak Vra lészen avál a' köves szablyával
edgyütt, a' mellyet adott véle.

Szathmárt pedig minden hozzá tartozó Jóságokkal, jeles Hazánkhoz meg-mutatandó háládatosságunkért, és hogy a' Posteritas is meg-emlékezzék jó szolgálatunkról, és a' Nemes Ország ilyen szép erősséggel kerítették, hadjuk Erdély Országának, és abban való Nemes Republicának örökben.

Intvén ő Kegyelmeiket és szeretettel kérévén, hogy ennek tekintetiért ő Kegyelmeik is a' mi Vérszerint való Atyáinkfiainak, a' kiknek mi hagyunk 's rendelünk, azokban tartsák meg őket.

Úgy mint Botskai Miklós Eötsénket, a' mint immár kezébeadtuk Erdélyben Görényt, Vétset, Sajót, most is nékie hagyjuk, és Bodrog Keresztúrt is itt Zemplény *) Vármegyében; Pap Mező is penig nálla maradjon örökben.

A' két új Sógorinknak emlékezetül hadjuk ajándékba a' két drága Függet, melyeket a' minap utolban csináltattunk. Egyiknek egyiket, másiknak másikat adgyák és rendellyék a' Testamentariusok.

Bánffi Dienesnek hadjuk Tokaj Várát Tartzallal, és egyéb ahoz tartozó Jósza-

*) Az Írónak hibája, Zemplény helyett. R.

gokkal, kik most oda bíratnak ; Kerék is pe-
nig a' mint most bírja maradjon neki. Eze-
ket pedig úgy hagyjuk, hogy ha valamel-
lyik (kit Isten távoztasson) magtalanúl de-
ficiálna, Bánffy Diénes vagy Botskai Miklós
között edgyiknek Jószága a' másokra per
Succeseionem devolváltassék, és a' vér sze-
rént való Atyafiaitól ne abalienáltassék.

Zombort és a' több Tokajhoz való Jószá-
gokat, kik ezután ki-váltandók és ötven egy
ezer forintban vagynak zálogban, hadgyuk
a' két Húgunknak Horvát György Vram Só-
gorink Leányiniak.

A' melly Adósságunk vagyon ö Kegyel-
ménél Horváth György Vramnál, ugy-
mint 20000 forintig, azt is az ö Kegyelme
Gyermekeinek Húgainknak adtuk és enged-
tük.

Mindenféle Aszszony-állati ékességet és
ruházatot hadgyuk ugyan azon meg-nevezett
két Húgunknak.

Husztot 40000 forintban Homonnai
Bálint Vramnak inscribállyuk, ugy a' mint
Reversalist adott rólla, a' Só-aknának har-
mad rész jövedelmével.

Kövárat hadgyuk Tartományostól az Hal-
ler Gábor Uram öregbik Fiának az Ötsé-
inknek.

A' Kaplyoni Jószágot Egeressel edgyütt hadgyuk B á n f f i L á s z l ó n a k, és az H a l l e r Uram Fiainak, az öregbiken kívül, a' kinek Kövázat hadtuk.

B á t h o r i G á b o r Uram Etseddel elégedgyék meg, azt most ő Kegyelmének hadgyuk újabban, noha ennekelötte is oda adtuk cum Jure Regio a' mellé Solyomkot is, és Mitzke Tartományát ő Kegyelmének hadgyuk Örvendtől és ahoz való Jószágoktól meg-válva, mert az a' nélkül is külön való Jószág volt.

Eörvendet, minthogy Hazája, P á l Uramnak hadgyuk cum pertinentiis, Portionibusque Possessionariis cum Libera Dispositione örökben, Balásfalvát is Erdélyben, hozzá tartozó Jószágival, és a' Solymosi Jószágot is 12000 forintig Pál Uramnak inscribállyuk, hogy disponálhasson felöle.

Ezek között mint vén Tanátsunknak, hogy a' mi Atyánkfiainak mindenben jó Igazgatója és édes Attya légyen, Dévát Nyári Pál Uramnak hadgyuk, Radnotot is, a' mint immár assecuraltuk felölle, a' más Pársnak pénze megléven.

Ezüst Marhánk és egyéb edgyetmásunk a' mi Kövárban, 's másutt is vagyon, azt három részre hadgyuk hogy oszszák: Egyik

része légyen az Haller Gábor Vrfiai számára; Másik a' két Bánffiakéra: Harmadik rész Botskai Miklós Ötsénk számára.

A' melly Aranyunkat mindenestől egy summában adtunk volt Botskai Miklós Ötsének, az is hasonlóképen három részre osztassék.

A' Vásárhelyi Scholának mind építésére, mind egyéb szükségére három ezer forintot hagyunk.

Bosodi Lászlónak és Oresztyén Istvánnak, minthogy gyermeksegektől fogva szolgáltanak, hadgyuk Erdélyben Rákóczi Jánosnak mindenütt való Jóságát, melly per defectum Seminis reánk szállott; osztozanak ketten egyaránt véle.

Pétsi Simonnak Secretariusunknak Felött Vdvarházastól és Katzkóbéli részünket, mellyet Kaplyoni Házunkhoz Birtunk, örökben hagytuk cum Jure Regio, et universis Decimis a' mint mi birtuk.

Kun Istvánné Aszonyomnak Kerekiben a' melly 600 forinttal adóssak voltunk meg-adassék.

Az Históriákért, mellyeket mind magunk és előttünk való Fejedelmek idejében

és dolgairól írt Szamosközi István Vram, deputáltunk az Kolosvári Conventről 7000 forintot. Mellyeknek ki-nyomtatására hogy szorgalmatos gondjok légyen, Lelkekre kötöttük a' Testamentomosoknak, és az Istennek széki eleibe idézzük őket érette, hogy ha abban híven és szorgalmatosan el nem járnak. *)

A' Váradí Auditoriumnak épületére rendeltünk ugyan az ott való Harmintzadról két száz forintot.

A' Debretzeni Deákok számára is ugyan a' Debretzeni Harmintzadról két száz forintot rendeltünk.

Chejthe Balást, Berei Mihályt, és Egri Istvánt commendáljuk az Országának, nekünk eleitől fogva hív és jámbor szolgálók voltak, Homonnai Bálint Vram intse az Országot mi nevünkel, légyen tekintet szolgálatjokra, ne hadgyák Jóság nélkül őket, mert minket az idő nem bocsátott arra, hogy érdemek szerint hozzájuk való kegyelmességünket meg-mutassuk.

Gzohor Mihály Uramnak állapotjához képest való illendő Jóságot adgyanak,

*) Szép példája a' Fejedelemnek a' hazai történetek eránt való szeretetének és gondoskodásának. R.

nékünk és az Országnak hasznoson és híven szolgált: ha pedig abból meg-fogyatkoznék, légyen illendő tekintet reá a' Testamentumosoktól.

Orosztoni Istvánnak rendeltünk adatni pénzüül három száz forintot.

Bosodi Lászlót commendáljuk jámbor szolgálattyáért, ne hagyassék illendő szolgálat nélkül; és ezekre közönségesen érdemek szerint való tekintet a' Testamentumosoktól.

Horváth Péternek, és Frater Istvánnak valamivel adóssá maradtunk jó lelki esmérettel való visgállással végére menvén adgyák meg nekik a' Testamentumosok.

Pribék Istvánnak a' maga Jóságát Nova Donatioval, és Jus Regiummal megadtuk, úgy a' mint annakelőtte bírta.

Nyári Pál Uramnak a' Kis-Várdai Várban, és Jóságban, mellyet most Mélith Péter bír, a' Jus Regiumot megadtuk, és abban örökössé tettük.

János Deáknak a' Váradai Cáptalanak a' Magyar História ki-nyomtatására hagyunk két száz forintot.

Császárt *) ő Felségét, kit az előtt alázatos hűséggel nagy hasznoson szolgálván, noha ő Felsége el-vetvén szemei elől, Tisztviselői miatt az ő Felsége Hűsége mellől elkergetteténk, és magunk oltalmában annyi gondal kellett bántanunk ő Felségét: Még is alázatos könyörgésünkel követtyük ő Felségét, az egy Isten kedvéért, valamit ő Felsége ellen, vagy birtokában való Hívei ellen vétettünk volna, kegyelmesen minékünk bontsássa meg, és szívéről minden nehézséget vehessen el.

Hadjuk ő Felségének a' Török Császártól küldött köves szablyának az edgyikét, és a' Tarka Lovat szerszámostól, a' mint a' Vezér nekünk adta öltözve vigyék ő Felségének.

Mátyás Hertzegét ő Felségét is követtyük, hogy hasonlóképen mindenekről ő Felsége nekünk megbontsásson. Hadgyuk ő Felsége számára is edgyik köves Szablyát, és egy Lovat öltözetivel együtt.

Török Császártól pedig ő Hatalmasságától nagy háládatossággal vesszük minden hozzánk való kegyelmes jó akarattyát, hogy a' mi állapotunkat nem tekintvén, minden kegyelmességét mutatta előmenetelünkre.

*) t. i. Római Császárt. R.

Kit, ha Isten életünket nyújtatta volna, minden engedelmes háladással meg-szolgáltunk volna ő Hatalmasságának. Mostan ő Hatalmasságának mit hagyni ollyat nem tudtunk, ha nem szinte az ő Hatalmassága Méltóságához illendő ajándék is. De még is minthogy Keresztény Császárok Tárházából költ ritka Marha, a' Gyöngy Sárkánt hadgyuk ajándékon ő Hatalmasságának. E' mellett alázatosan kérem ő Hatalmasságát a' Magyar Nemzetséghez, és az én Hazámhoz Erdélyhez, mutassa mindenben kegyelmes jó akarattját, óltalmazza, ne hadgya. És ha valaha valami okon az én Atyámfiái ő Hatalmasságát, vagy a' Fényes Portát szükségekben idővel meg-találnák, a' mi szolgálatunkért legyen minden kegyelmességgel hozzájuk.

Bátori Sigmund Vr Fejedelemről is, mint vér szerént Atyánkfiáról, nem tűrhetjük: hogy emlékezetet ne tégyünk illyen állapotunkban, kívántuk volna azt, hogy ő Felségéhez mind Hazánk és Nemzetünk szívét jobb Inclinationoval láthattuk volna. De a' mit az el-múlt sok változások magokkal hoztanak, azt most vissza nem húzhatjuk. Hogy az ő Felsége mostani Hazáján kívül való állapottyában el-felejtkezni rólla ne láttassunk. Az Huszti Kamarának harmad részének jövedelmét ő Felsége számára rendeltük esztendőnként hogy ki-szolgáltassék.

mert a' mint oda fel meg-írok, Harmada
lészen a' Város Huszthoz, Homonnai Bálint
Vram számára, harmada pedig esztendő-
ként járjon ő Felsége számára éltéig.

Mindenütt való foglyainkról illyen álla-
potunkban, Isten fogságában tartván éle-
tünket, mi most semmit extreme nem vége-
zünk, hanem azon fogságban hagyván őket,
hadgyuk az utánnunk valóknak ítéletire,
mit kellessék vélek tselekedni az közönséges
Jónak meg-tartásáért.

Mind háttas és szekeres lovainkat hadtuk
azonkívül két Császárnak, és az Herczegnek
rendeltünk, a' Testamentumosok Disposi-
tíójára, oszszak Atyánkfiái és Jó-akaró híve-
ink kezében.

A' mi közönségesen marad, hadgyuk a'
Fejedelem számára, a' ki Successorunk lészen.

Intyük a' Nemes Országot Erdélyt, mint
édes Hazánkat, sőt meg-maradásoknak ö-
rökségéért az Istenre kénszeríttyük ez egy
dologról. Látván mind jelenvaló, mind kö-
vetkezendő állapottyokat, hogy a' Székelly
Nemzettséget a' mi töllünk nekik adott Sza-
badtságban tartsák meg, és Successorunkat
is intjük, erre légyen fő gondgya. Így mind
az Országnak, 's mind magának a' birodal-
ma örökösebb lehet. A' Székelységet pedig

mint kedves Híveinket intyük fejenként, szolgállyanak híven Hazájoknak, és az Országban szép egyességgel alkuván, igyekezzenek az egész Magyar Nemzetségnek megmaradására. Többé Magyar Vérbe fertözni, és a Nemesség romlására ne igyekezzenek; hogy minden Nemzetségek előtt dítiséretes jó hírek, nevek fen maradhasson.

Minthogy Keresztyén hitünk tartása szerint az Vr Isten Lelkünket e' Testünkből az idvezülendők száma köziben megkívánván, Testünknek el-takarítására is gondunknak kell lenni. Az Vrakat, Tanátsinkat, és minden Rendbéli Híveinket szeretettel kérjük és intyük, előttök viselvén mind édes Hazánkhoz és Nemzetségünkhöz jó akarattal megmutatott szolgálátunkat, és ha mi abban hátra maradt volna is, arra jó akarattal való szándékunkat, és hogy Isten az ő Kegyelmeik választásából immár mire hívva volt közöttök, és mitsoda állapotra rendelt volt. Mi a' mi Temetésünknek helyét rendeltük Erdélyben Gyula Fejérvaratt mint szerelmes Hazánkban; minthogy az odavaló Fejedelmek ott szoktak eleitől fogva temetkezni: kérjük ő Kegyelmeiket szeretettel, nem tsak pompával, sem nagy kööttséggel, hanem a' mint állapotunk és a' mostani időnek fogyatkozása engedi, úgy temessenek el bennünket tisztességesen.

Intjük felette szeretettel két dologra az itt való Híveinket a' Nemes Kassa Várossát is; Egyikre, hogy Metropolissa lévén ennek az Hellynek Felső Magyar Országnak, a' mostani időt és állapotokat meg-gondolván, magok jövőndő Javokért, és meg-maradásokért, visellyék jól magokat, az Országgal és a' Nemességgel értsenek egyet mindenben, ne hirtelenkedgyenek semmi dologban; hanem a' mi még hátra vagyon, a' Császár ö Felsőge részéről való Tractálásokban, légyenek mindenben úgy az Ország mellett, hogy mindenek mennyenek jó mód szerént véghez. Másikra, hogy meg-gondolván az Országnak jó szándékkal való szolgálatunkat és hozzájok meg-mutatott jó akaratunkat is, azt is, hogy Isten kegyelmességéből választott Fejedelmek voltunk magok jó híréért, nevéért, valamíg Testünk itt e' Varosban léssen, betsületesen jó-akaratból való hűséget hozzánk tartsák meg, és a' Város is mi számunkra lévén, mikor Testünket, minden itt való egyetmás Marhánkal békességesen ki-kísértetik, az után jó módjával procedálynak a' Bétsi végezés szerént a' Resignatióval.

Generalis V̄r H̄omonnai Bálint V̄r Eötsénket szeretettel kérjük Tiszti szerént, minthogy boltunk ö Kegyelme kezénél volt, a' míg Testünket a' Földbe takarította, mindeneknek viseltesse gondgyát, háborúság,

zürzavar se itt, se másutt az Országban ne indullyon, Javainkban kár ne légyen; De a' mi hagyásunk szerint tsendesen viseltessenek mindenek, és Temetésünknek Erdélyben Gyula Fejérvárra Testünknek való vitézésében, és tisztességes temetésünkre Nyári Pál Vrammal edgyütt visellyen gondot, kiért ő Kegyelmének emlékezete, jó hire neve örökké meg-maradgyon.

Szét si György Vram Vdvari Kapitányunk, minden Vdvari Szolgánkal, és Nagy Gergely, a' kiknek Kapitányok, mind az alatta való Hadnagyokkal, Tizedesekkel, és Köz Legényekkel, mind addig, míg a' földbe temettetünk, a' mi hűségünkre kötelesek lévén Generális Urtól, és a' Testamentomoktól halgassanak, és szófogadók lévén mindenben, oda bé-kísérjék Testünket, és minden Javainknak a' Testamentum tételünk szerint őrizői légyenek.

A' Doktornak és körülöttünk forgó belső Inasinknak, azonképen az Ifiainknak is, légyenek érdemek szerint való segítséggel Pál Vrammal edgyütt, kinek kinek jó intézésből, hárman valamit illendőnek esmérnek, adassanak, és kegyelmességünket mutassák mindeniknek.

Mellynek fogyatkozás nélkül való ki szolgáltatóására, és e' Testamentumunknak vég-

hez vitelére, a' nekünk tartozó köteles hűségünkre kényszeríttyük az fellyül meg-nevezett Testamentumosinkat, Alvintzi Péter Vramat, Örvendi Pál Vramat, és Pétsi *) Simon Deákat. Scripta in Libera Civitate Nostra Cassoviensi Die 17-ma mensis Decembris Ao. Domini 1606.

*) Úgy, Péchy helyett.

Epi-

Epitaphium Michaelis Kátai, Cancellarii
Stephani Botskai Principis, qui Principem
dictum veneno exstingvens ab Haj-
donibus et militibus propter hoc scelus
post mortem Principis frustratim conciusus est. *)

En Kátai Mihály Világnak nagy példa,
Az Epicurusnak voltam Tanítványa,
Sardanapalusnak Követője 's Társa,
Bachusnak, Vénusnak, Voluptasnak Fia. 3

Az Istennek Nevét nyilván káromlottam,
Mulanó Jóságért hitem meg-tagadtam,
Ellenségnek Hazám 's Nemzetem el-adtam,
Velem jól tett Uramat méreggel itattam.

Az élő Istennek olvastam Könyvéből,
Hogy ha ki el-hinné magát haragjából,
Nyakra főre jöne le az Uraságból,
De ezt tsak gunyoltam nagy kevélységem-
ből.

Azért mint ezt Világ rajtam tapasztallya,
Hogy szent 's igaz légyen az Istennek szava,
A' mit érdemlettem ihol azt meg-adta
Itt nyugszom vagdalva diribről darabra.

*) Ex Codice LV.to Archivi Illustrissimi Domini Cos-
mitis Pauli Rádây de Ráda.

(Scholion*)

Mortuo, ut praemissum est, Principe Botskaio, Comitia Status et Ordines Trium Nationum Transilvaniae celebrarunt statim anno sequenti 1607. die 8-va Februarii Claudiopoli, ibique omisso Homonnaio, qui Testamentum praescripti Principis Botskai imprudenter ursit, succedere magis quam eligi Princeps optabat: ne quid tamen liberae Electioni praejudicaretur, Sigismundum Rákoczy constitutum adhuc a Principe mortuo Transilvaniae Gubernatorem, Heroem jam annis et ingenio maturum, bellica virtute eximium, Regno ex bona gubernatione Ejusdem acceptissimum in Principem eligunt; Qui ibidem Principale Juramentum deponit, vicissimque a Regnicolis consuetum et debitum Fidelitatis homagium exigit. Ut autem se in Principatu novo contra Homonnaium, qui utrosque, tam Romanum, quam Turcicos Imperatores pro Principatu ingentibus promissis sollicitabat, Regnoque multa, ut recipiatur, minabatur, firmat. Comitia verum ad diem 18-vum mensis Martii ejusdem anni in oppidum M. Vásárhelyi indicit, conditisque pro rerum et temporum exigentia legibus et articulis, Magnificum Pancratium Sennyei ad Caesarem Romanum mittit, qui

*) Ex eodem Codice.

Caesari nomine Principis et statuum quid proposuerit, Copia infrascripta docet luculenter.

A Sacra Caesarea Regiaque Majestate Illustrissimi Principis ac Ordinum Transilvaniae Legato, Spectabili ac Magnifico Domino Pancratio Sennyei Postulatorum quinta Die Julii 1607. exhibitorum Copia.

Sacratissima Caesarea Regiaque Majestas
Domine Domine Clementissime.

Princeps meus atque universa Transilvania caeteraque Partes eidem subjectae unanimi Magnatum, Procerum, Nobilium, omniumque Ordinum Trium Nationum consensu Majestati Vrae Sacratissimae tanquam Domino suo Clementissimo, fidelia paratissimaque obsequia humillime offerendo, praecantur ab Optimo Maximo Deo Majestati Vrae vitam florentem ac diuturnam, felicissimumque rerum omnium successum.

Non existimo operae pretium esse coram Matre Vestra Sacratissima enumerare, quam miserabiliter Transilvania quondam florens hisce Annorum tumultibus vexata sit, cum id nullis verbis satis declarari posset, neque propositum sit Majestatis Vestrae Sacra-

tissimae benignas aures aliis rebus onerare, quam humillimas Principis mei Regnique petitiones recensere, quas ut benigne exaudiat, humillime Majestatem Vestram oro.

Primum quidem quod Ordines et Status justis et certis de causis atque inevitabilibus necessitatibus addicti, quae Sacratissimae Majestati Vestrae jam antea binis etiam vicibus per Scrum Principem Archiducem Mathiam lucide declarata sunt, in defuncti quondam Principis locum sine praescitu Majestatis Vestrae Sacratissimae novum eligerent Principem humillime a Majestate Vestra Sacratissima factum illud, tantum abesse, uti qui quam Majestatis Vrae Scrae dignitati derogaverit, ut potius plurimum successui rerum suarum attulit momenti.

Deinde, ut Scra Majestas Vestra universam Transilvaniam cum Partibus sibi subjacentibus, et libertatibus, quibus a tempore Divi quondam Ferdinandi Imperatoris usque ad Serenissimum Simonem Bathorem Principem et continue usa et gavisata est, quas Majestas quoque Sacratissima in novissima Transactione Pragensi peculiari Diplomate ac Sigillo authentico ratificavit benigne conservare et protegere dignetur.

Petens etiam humillime, ut nostrum modernum Dominum ac Principem secundum

usitatam liberae Electionis Nostrae praerogativam concordibus omnium votis et suffragiis Electum pro legitimo Principe nostro agnoscere eique titulum, quo utitur, benigne tribuere dignaretur.

Aemulos vero, si qui essent, potissimum Valentinum Drugeth de Homonna, qui contra voluntatem Regnicolarum per fas et nefas, effusionem sanguinis, opera Turcarum Tartarorumque minitendo Principatum Transilvaniae sibi vindicare conatur, Vestra Majestas Sacratissima ut mature conpesceret, demisse orant, nec obsequium Regni Nostri, que Principis ad unius hominis privati Instantiam despiceret. Recordando Majestas Vestra Sacratissima benigne Principem hunc Nostrum a primis militiae suae rudimentis, in praecipuis Hungariae confiniis, de patria optime esse meritum, seniumque suum in fide Majestatis Vestrae Sacratissimae attigisse.

Super Arces Kővár et Huszt perfidia Capitaneorum per Homonnaium interceptas Princeps noster atque Ordines solenniter protestantur, quod eas juxta continentiam Diplomatis Majestatis Vestrae Sacratissimae sunt repetituri, quae tamen res, ne periculum alterutri parti afferret, dignaretur Majestas Vestra Sacra Homonnaio serio demandare, ut et eas arcas restitueret, et a

in ius Transilvanicis intercipiendis deinceps abstineret.

Bona illa universa Regno Testamento legata, quae idem Homonnaius tempore deductionis funeris defuncti Principis abstulit, et ea etiam, quae in Arce Kővár occupavit, quae Fratrum Nostrorum, orphanorum, viduarum et aliorum proborum hominum indigne spoliatorum fuerunt, quae ut Majestas Vestra Sacratissima integre per eum restitui jubeat, humillime id quoque petitur.

Ad extremum de illa pecuniarum summa, quae per Commissarios Majestatis Vestrae ad diversas Ejusdem necessitates in Regno Transilvaniae passim levata fuit, secundum absolutam in Transactione publica deliberationem ut Majestas Vestra creditoribus satisfactionem fieri demandet, humillime Status atque Ordines supplicant.

De his omnibus clementem et benignam Majestatis Vestrae Sacratissimae Princeps atque Ordines et Status Transilvaniae expectant resolutionem, quam Majestatis Vestrae Sacratissimae gratiam perpetuis fidei sinceræ officiis, humillime de Majestate Vestra atque Augustissima Domo Austriaca demereri studebunt.

PAR LITERARUM
STEPH. COMITIS BETHLEN
DE IKTÁR

IN ARCE ECSED 12. JANUARIII A.
MDCXVI. DATARUM.

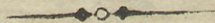
AZ-AZ

AZ ECSEDI VÁRBAN 12. JAN. MDCXVI.

ÍRT

IKTÁRI GRÓF
BETHLEN ISTVÁN

HIRDETŐ LEVELÉNEK
MÁSSA.

Par Litterarum Stephani Comitis Bethlen
de Iktár in Arce Ecsed 12. Januarii An-
ni 1616. datarum. *)

Illustrissimi, Spectabiles, Magnifici,
Generosi, Egregii etc.!

Minémű kedvem ellen, talám mindenek
reménségén kívül való cselekedetre kénse-
rítettem lépnem, tudom Kegyelmeteknél e-
lég álmétkodás, sokaknál idegen ítéletet szer-
zett mind addig, míg okát meg-értené, tsen-
des elmével vizsgállya - meg Kegyelmetek az
okát. Igen meg tapasztalt igazságú mondás:
hogy a' Jótett helyében nem kell
jót várni; mellynek Igazságát nékem is
magamon kellett meg-tanúlnom; mert jól
lehet azt is nem hitetlenül szokták monda-
ni: hogy Kiki Fele barátja magának,
és mindenkor egyéb Köntösnél kö-
zelebb szokott lenni az Inga' Test-
hez. De én magamban az magam szerete-
tét meg-fojtván, midőn láttam volna az Er-

*) Ex Codice LV-to Archivi Illustr. Comitis Pauli Bá-
day de Ráda.

déllyi Fejedelmet békességes Uraságából valami Ifjú tanátsra ki-indúlni, és mivel immár Istennek kegyelmes akaratjából, az Erdélyi Státusoknak egyenlő Választásából Hazámnak Fejévé emeltetem volt, ő Kegyelme sem künn, sem benn nem lévén, az utolsó veszedelemnek habja és árja között haboz és veszekedik vala minden hozzá tartozóival és szép Uraságival egyetemben. Szánakozván akkori ő Kegyelme veszedelmes állapotján (mivel akkor meg-hitt Keresztyén Atyámfiának mutattya vala magát lenni) egyszersmind Keresztyéni Lelki-esmérettel tudván azt, hogy Istenesebb és jobb dolog volna embernek Keresztyén Felebarátját maga fogyatkozásával a' veszedelemből ki-venni, hogy sem mint elő-menetelével a' veszedelemben hagyni, kiváltképen igyekeztvén azon is, hogy mind szegény Hazámat Erdélyt, 's Kegyelmeteket itt a' Szomszedságban, mint nékem kedves Jó-akaró Uraimat 's Atyámfiat, minden meg-történhető romlástól, vérontástól, idegen népeknek Igájától bátorságba tehetném, Fejedelmi állapotomat engedvén paizsul ő Kegyelmének illy reménsséggel, hogy mind a' közönséges jót tellyes erejével, annyival inkább velem egyetemben elébb mozdítani igyekezik, 's mind penig hozzá, és az enyimhez illyen halhatatlan emlékeztető jó-tétevényemért illendő háládtosságát mutatja, holott erős hittel is mind Hazámnak, 's mind magamnak arra köte-

lezte volt magát Fejedelemségében is (Istent híván bizonyságúl olly tiszta szívbeli indúlattal igyekezem vala ő Kegyelmének szolgálni; mint az Istenben el-nyúgodtt Kegyelmes Uramnak, kivel mint egy testvér voltam, ha ő Kegyelmének hozzám való Sinceritássát vehettem volna eszembe). De ő Kegyelme elsőben is én rajtam, 's az én hozzám tartozókon kezdé-el az üldözést.

Sok szót, 's hosszú Írást kívánna, erős hittel tett Reversalissát melly könnyen szegte meg, mellyben, hogy rövideden még is elő hozsam, kötelezte vólt arra magát, hogy engemet mint 's hogy betsüll. Jószáginkban mind magamat, Gyermekeimet, Vejemet, mint tart meg, 's mi némű nagy hálaadattosságot mutat hozzánk; Melly fogadásával szinte annyi ellenkező dolgot tselekedett, valamint tűz a' vízzel, és az hideg a' meleggel ellenkezik. Melly ő Kegyelme Hit Levélét a' Dolognak el-hitelére ekkédig is egy-néhány fő Atyámfiainak mutattam meg. Ennekutánna is ugyan mindennek szeme eleibe akarom még alkalmatossággal terjeszteni.

Hasonlóképen áította meg mindnyájunknak közönségesen adott erős hitét is, holott a' mint publicáltattak, Fejedelemségre lett választásának Conditioji, az első Articulusban is arra kötelezte volt magát: Hogy engemet minden illegitimus Impetitorok ellen

manuteneál, és betsülletemben meg nem sért; De ellenben mindenekben magát tsinálta Impetitoromnak, mert mindjárt a' szegény fiam halálakor sok alattomban való mesterségekkel Etsedet akarja vala ki-beszélni Menyem kezéből, arra Isten nem segítvén. Annakutánna Husztra vetvén kívánságát maga Articulust condála az CIOICXXXII Esztendőbéli Gyűlésben, a' Fiscalis Várakba a' Praesidium bé-vitele felől, és a' maga Házából alattomban, hirtelen hírem nélkül (noha én is szegény Hazámnak nem utolsó Tagja vagyok) le-küldvén az Ország közibe, addig senkit sem ki, sem bé nem botsátott valameddig reá nem voxoltatott. Melly kiváltképpen való Articulust hogy tsak az én Offensiomra fundált, mindgyárást ki-fakasztotta, mert azon Gyűlés alatt Erdélyi István és Kassai István Uramékat hozzám küldvén meg-izené, hogy Fiammal Monora nevű Jóságot, Menyemmel Bábolna nevű Udvarházát Jóságival együtt, ha ő Kegyelmenek adatom, és a' Fagarasi Compromissumot fel-szabadítom, kit sem az ő Kegyelmevel való végezésünknek idején, sem az előtt ő Kegyelmetől egy szóval is nem kértem: Ezt az Articulust ki nem botsátja, és így a' több Articulosoktól azt külön ki-nyomtatván, hallatlan például két esztendeig alattomban tartotta; hanem az el-múlt esztendőben botsátotta osztán ki, midön mind Fiamtól Monorát, 's mind Leányomtól Bábol-

nát mesterségesen el-vette volna: Így oltalmazott ő Kegyelme engemet Betsületemben : mint fenyegetett, sok munkát kívánna a' leírása , 's tudom Kegyelmetek is némellyet tud ; De sőt életem ellen is mint ólalkodék halhatta Kegyelmetek, holott tsak nem régen is a' Bátori erdőben ugyan jó sereget lesben állítván , egynehány napokig úgy lesett; Ugyan a' Bátori Bíró szolgáját esküdtették az ő Kegyelme szolgálai Kémnek utánnam.

Ítillye meg azért mind Isten, mind Világ, nem szegte é meg ő Kegyelme ez Punctumban hitit. Másodsor azon esküdt meg, Inauguratiójának Conditiojában , hogy az én Collatioimat, Donatioimat, Inscriptioimat meg-tartya; melly hitit úgy állotta meg, hogy tsak leg-kissebbik Collatioimat is, mint szabados Fejedelem a' kinek adtam, per fas et nefas mindenektől el-vette, Donatioimat el-szaggatta.

Hitinek III-dik Articulussa, hogy a' Török Császárral a' Frigyet meg-tartya. Ez a' ránt is mint tött eleget Hitinek, félő hogy szegény Hazánk rövid időn nagy kárával (ha nem szintén végső veszedelmével is) meg fogja érezni . . . *) Szánakozás vitt volna erre

*) Codexnek csorbájl.

. *) az dolog se *)
minden igyekezetem ez *)
Uramnak mind Kegyelme *)
Atyámfiainak szolgálhassak *) ve-
szedelmes állapotot, mellyben a' Fejet . . .
. . . *) Erdélyt keverte Kegyelmeteket is itt
a' Szomsz *) lehetne akarnám el-
fávoztatni; Kérem *) Kegyelmeteket
a' dolgot így értvén és csendessen *)
kedvén felölle, minden idegen ítéletet tegye-
nek le, sőt az én igaz ügyemnek faveállyan-
nak inkább, ki magam 's Hazám oltalmáért
kényszeríttem erre, hogysesem mint annak,
a' ki a' felettébb való maga nagy haszna kere-
sésével nyitott útat mindenféle veszedelmekre
Vegye azt is Kegyelmetek Consideratióban,
ez Kegyelmetekkel és Császár Urunkkal való
frigyét mint observallyon, holott naponként
nyargaltattya ezt a' darab földet, gyakor
Postáival futtattya az ő Felsége Aemulussa;
Mit remélhet ebből Kegyelmetek jövődö-
ben, nem nagy veszedelemre való ok-adást
é? holott a' színes békesség semmi nem e-
gyéb az alattomban való hadakozásnál; 's
hogyan segítené Isten azt, a' ki minden Di-
plomáiban, 's mind Corporali Juramento
meg-esküszik a' békességre, 's azonban min-
den tselekedeti ellenkező dolgot mutatnak.
Mellyről Kegyelmetek Keresztyén Lelki-es-
méletű emberhez illendő elmélkedéssel gon-
dolkodott, nem tudom mint igazíthassa ő

K
h
16
III

Kegyelmét, 's engemet pedig miért vádol-
hasson: Tartsa Isten etc.

Datum in Arce Ecsed, die 12. Januarii A.
1616.

Ill. Spect. Mag. etc.

Frater, Amicus et Vicinus paratus
Comes Stephanus Bethlen.

VÉGE A' MÁSODIK KÖTETNEK.

A' Foglalatnak mutató Táblája.

	lap.
Előbeszéd.	
1. Kemény János, Erdély Ország Fejedelmének Autobiographiája	1.
2. A' Fertő Tava Vizének, és orvosi tulajdonságinak Fördő gyanánt, leírása, 1797-ben Kis József Orvos Doctor által. II. Könyv.	191.
3. Monumenta hucdum anecdota, ex Archivo Illustrissimi Domini Liberi Baronis Mednyánszky cum Editore communicata. Et: Literae latinae Basilii, Principis Moldaviae, ad Joannem Kemény de Gyerek - Monostor, de anno 1647. ex Archivo Illustrissimi Domini Comitis Pauli Ráday de Ráda	290.
I. Literae Sigismundi Regis de anno 1390.	291.
II. Literae Conventus Monasterii Sancti Hypoliti de Monte Zobor A. 1395.	294.
III. Literae privilegiales a Judice Curiae, Comite Simone de Rozgon extradatae Georgio de Mezne A. 1412.	297.
IV. Literae Stiborii, Epistopi Agriensis, de anno 1413.	301.

V.

4. s
P
E
1
K
k
d
Is
F
lé
va
lé
5. P
ti
12
az
ír
de

MO

		lap.
V.	Litterae Capituli Nitriensis de A. 1492. - - -	304.
VI.	Litterae Joannis Casimiri Regis Poloniae et Sveciae, ad Rákóczium, Principem Transilvaniae, de anno 1653. - - -	305.
VII.	Litterae S. V. Klechen de Anno 1657. - - -	307.
VIII.	Litterae Basili, Principis Moldaviae, ad Joannem Kemény de Gyerő-Monostor, de anno 1647. - - -	310.
4.	Testamentaria Dispositio Serenissimi Principis Stephani Bocskay, Hungariae Transilvaniaeque Principis facta et celebrata anno 1606. Et: Epitaphium Michaelis Kátai, Cancellarii Principis Bocskay, cum Scholio, Az-az: Az 1606-dik esztendőben történt Bocskay István, Magyar és Erdély Országai Fejedelemnek Testamentomi rendelése. És Kátai Mihály, Bocskay István Titoknok' sírverse, egy Toldalékkal. - - -	315.
5.	Par Litterarum Stephani Comitiss Bethlen de Iktár in Arce Ecsed 12. Januarii A. 1616. datarum. Az-az: Az Ecsedi Várban 12. Jan. 1616. írt Iktári Gróf Bethlen István hirdető Levelének mássa. - - -	347.

Az előfizető és aláíró Uraknak

Lajstroma.

Bécsben

Mélt. Sárvári Felső Vidéki Gróf Széchényi
Ferencz Úr Ö. Excellentiája.

Eperjesen

Tiszt. és Tud. Szennovitz Mátyás Prof. Úr
5. péld.

Iglón

Rumy György János Úrnál:

Titt. Dienes Sándor Úr, Cameralis Cancellista.
— Rumy János György Úr, Városi Kama-
rás.

Kassán

Tek. Pongrácz János Prof. Úrnál:

Titt. Sz. Király Szabadjai Ifjabb Karsa Mihály
Úr, Prókátor.
— Pogonyi Ferentz Úr, több T. Vármegyék
Táblabírája.
— Kozma Ferentz Úr, M. gos Jászai Prépost-
ság Fiskálisa, és T. Torna Várme-
gye Táblabírája.
— Mesko Péter Úr, Kassai Polgár.

Titt. Szuhányi Ferentz Úr, Kir. Tanácsos és az Oskolák' fő Igazgatója.

— Szentpétery István Úr, Szabad Kir. Kassa Városának rendes Fiskálisa.

— Báró Fischer Norbert Úr, Praemonstratensis Kanonok.

Nagyságos Gróf Szirmay János Úr.

Tiszt. Komáromy József Úr Evang. Prédikátor

Titt. Turian Vincze Úr, Juratus ad Tabulam District. Cis-Tibiscanam.

— Turóczy István Úr, a' Törvénynek 2-dik esztendőbéli Hallgatója,

— Konyáry Mihály Úr, detto.

— Szakácsy Mihály Úr, detto.

— Csiszár Pál Úr, a' Philosophiának 2-dik esztendőbéli Hallgatója.

— Wolfard József Úr, detto.

Tek. Pongrácz János Úr, a' Magyar Nyelvnek és Literaturának Kir. Professora.

K é s m á r k o n

Tiszt. és Tud. G e n e r s i c h J á n o s, Lyceumbéli Rector és Prof. Úrnál:

Titt. Schneider János, a' Magyar Törvénynek Professzora.

K e s z t h e l y e n

n á l a m:

Fő Tiszt. Ruszek József Apátúr és Keszthelyi Plebánus Úr.

Tek. Csépan István Úr, T. N. Somogy Vármegyének Tiszt. Fő Ügyviselője Nagy Bajomban.

Titt. Mildenbergi Benigni Úr, Hadi Concipista Szebenben Erdélyben.

— Csonth János Úr, Georgikoni Praktikans.

— Prepeliczay Sámuel Úr, detto.

— Kardeter Antal Úr, detto.

Titt. Ocskay István Úr, detto.
Tek. Sárközi Úr, Táblabíró, Nagy Bajomon.
Titt. Nagy József Úr, Direct. Cancellista és
Georgikoni Praktikans.

K o l o s v á r a t t Erdélyben

Tiszt. Döbrentey Gábor Úrnál:
Egynehány Előfizetők és aláírók.

K r a s z n á n Erdélyben

Mélt. Cserey Farkas, Kir. Kamarás és
Major Úrnál:
Mélt. Cserey Farkasné, született Gróf Haller
Krisztina, Krasznán.
Tiszt. Miklósi József Úr, Vice Esperest és Ple-
bánus, Szilágy-Somlyón.
Tek. Lipniczki Károly Úr, Tábla Bíró Szil.
Somlyón.
Titt. Pap István Úr, Várm. Fő Geometra Szil.
Somlyón.
— Hofmann János Úr, Szil. Somlyai Pati-
kárius.
Tek. Szentmarjai János Úr, Tábla Bíró Pere-
retsenben.
Titt. Cseh István Úr, Praefectus Tetéten Sza-
bolts Várm.

N a g y v á r a d o n

Tek. Gedeon Prof. Úrnál:
Egynehány előfizetők és aláírók.

P á p á n

Tek. Pápay Sámuel Úr, Uradalmi Fiscalis.
30. péld.

P e s t e n

Eggenberger József Könyváros Úrnál;
13. előfizetők.

P o s o n y b a n

Titt. Landes József Úr, Könyváros 28 péld.

S o p r o n y b a n

Pusztasándor, az Evang. Gymnasium-
ban a' Törvényt tanuló Úrnál:

13 aláíró Deákok.

Kis József Úr, theológiát tanuló Sopronyban.

Kis Lajos Úr, törvényt tanuló Posonyban.

Fromm János Úr, törv. tanuló Sopronyban.

Lagler György Úr, theol. tanuló —

Hrabovszky Sámuel Úr, törv. tanuló —

Tulok Antal Úr, — —

Szakonyi István Úr, — —

Hörváth Dániel Úr, — —

Berzsenyi Sándor Úr, — —

Hagyárosi László Úr, — —

Bárány Pál Úr, — —

Polgár István Úr, — —

Guoth Sámuel Úr, — —

S z é p h a l m o n

Tek. Kazinczy Ferencz Úr.

Nyomtatásbéli Hibák a' Magyar Emlékezetes Írások első Kötetjén.

pag.	linea	hiba	olvasd
101	12	elfogyattatván	elfogattatván
109	27	Danel	Daniel
114	24	helytt	helyt
115	31	valamelty	valamelly
117	6	Kilmanusegg	Kilmannsegg
133	1	egyyszeri	egyszeri
143	31	kezdettenck	kezdettenek
144	6	Iovas	Iovas
146	29	kövér	Kövér
149	22	trplomok	templomok
170	11	gyakoroltatni	gyakoroltatni
173	21	ezélunk	czélunk
209	15	Connuneratio	Connumeratio
210	27	convilcaltattak	convincaltattak
211	18	helyekenn	helyeken
220	5	Gennroso	Generoso
241	14	ESZTENDÖROL	ESZTENDÖRÖL
257	17	contentussal	contextussal
314	21	Par	per
—	22	Regni	Regnum
240	23	hónam	hónom
341	9	Kiterjedésű	kiterjedésű
343	7	windenhol	mindenhol
343	19	mezejeket	mezejeket.
344	10	mindjánt	mindjárt
—	30	öreg fenyves c) ves b)	öreg feny- kis fenyves c)
—	31	sziutúgy	szintúgy
345	4	kidüllött	kidüllött
—	8	reszét	részét
—	24	Musaeum	Museum
346	24	kereszteltet	keresztelte
348	30	4-ter	4-tes
349	11	(Conird)	(Conium)
350	16	ó	jó

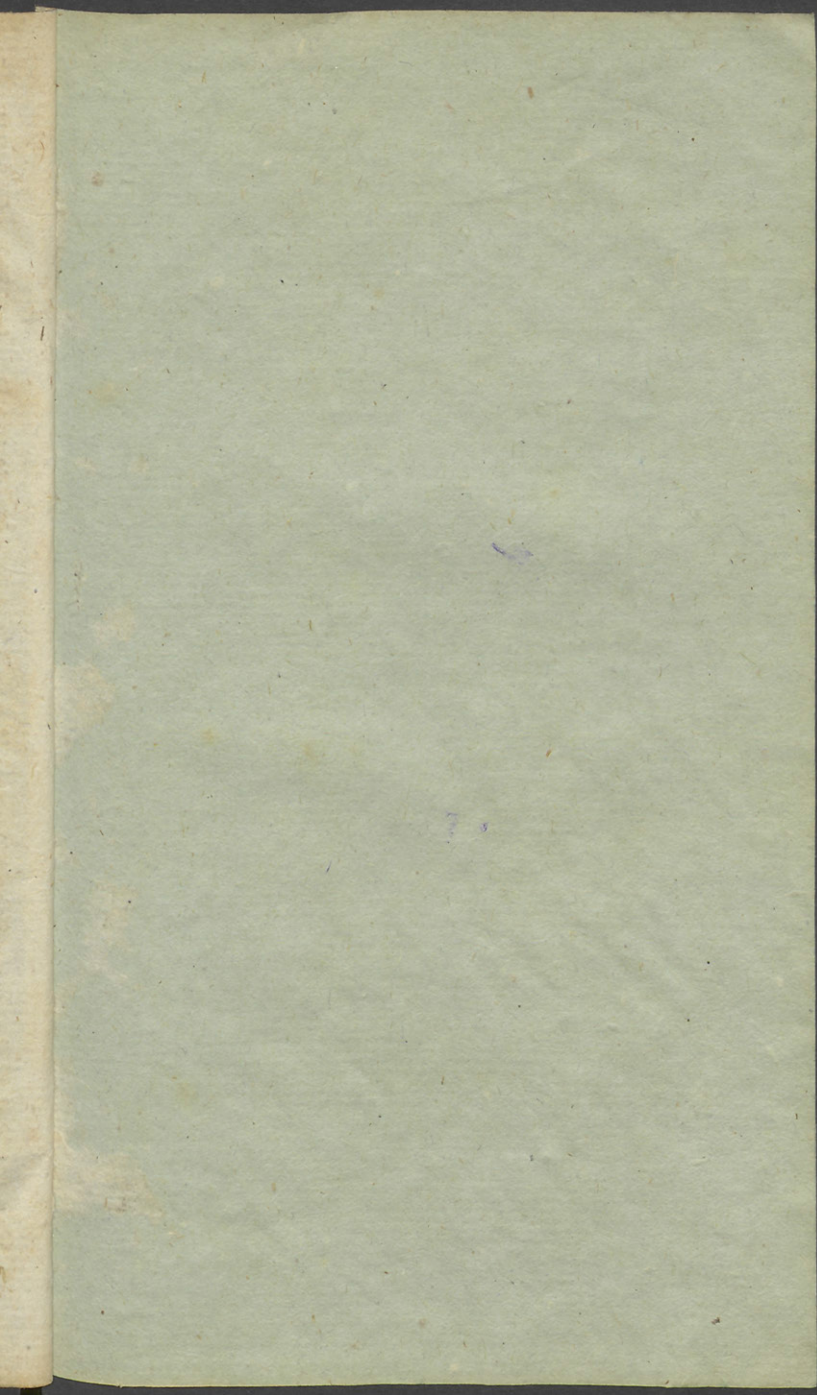
pag.	linea	hiba	olvasat
250	26	Jurláni	Furláni
359	15	Sárosvölgye	Sárvölgye,
361	23	Kleinandren	Kleinandre
—	26	Daumhacken	Baumhachen
—	27	Pátfalú	Pótfalu
363	6	Neziderieknek	Ne'siderieknek
364	19	válujából	válójából
365	3	mese:	mese igen közön- séges.
366	22	Krigger	Krieger
368	24	Mért	Miért
369	17	kiárandó	kiásandó
373	25	szó	szó
—	—	Ferkeu	Ferteu
374	15	Peiso	Pelso
—	16	Dunába	Dunába **)
375	3	fogadtatik	tagadtatik
—	9	mnnka	munka
—	15	latzatik	látzatik
—	17	Peisot	Pelsót
—	24	szon	szó
—	28	olvassatik	olvastatik
376	3	Pósing	Pösing
—	5	Posonytól	Pozsonytól
—	26	Ugy	Ugyan
—	30	Peizoja	Peisoja
377	23	Mely	Melly
378	1	Szentséges	szentséges
379	8	Bojosok	Bojusok
380	7	Savanus	Savarus
—	9	Savanus	Savaris
—	10	taléltatnak	találtatnak
—	16	Bojusolról	Bojusokról
—	26	Tracusokat	Thracusokat
381	9	Boiusok	Bojusok
382	6	törvényyeikkel	törvényyeikkel
383	17	Carabantia	Scarabantia
384	3	Fortó	Fertő
—	5	Már	Más
—	6	Dlucium	Blucium
—	—	Strábó	Strabo
384	8	mért	miért

pag.	linea	hiba	olvasd
384	10	boi-see	Boi-see
—	11	mint	mit
387	4	Hyeronymus	Hieronymus
—	14	Hannusok	Hunnusok
—	30 és 31	Atilla	Attila
388	12	Rugasok	Rugusok
—	21	Mauert	Mannert
389	6	Lajta	Lajtha
—	7	Oszgothusoké	Ostgothusoké
—	9	Lajta	Lajtha
392	11	6 zban	6zban
394	23	Egihardus	Eginhardus
—	—	in	"
395	19	Avertinus	Aventinus
—	28	Arrabane	Arrabone
396	27	mindenben	minden
397	27	Pettanig	Pettauig
398	28	tümlő	tömlő
403	23	Göräg	Görög
—	29	Per	Pez
404	15	Giletör	Giletorum
410	7	külömbek	külömben
411	20	visgálja	visgálja
414	13	teszünk	teszük
416	14	melyébbe	mélyebbé
417	8	mérttföld	mértföld
418	32	ágának	ágyának
420	7	sikágot	sík ágyát
—	24	gyöny	gyöngy
424	19	Jurlani	Furláni
429	28	1958	1658

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR

Lelt.

11666/1954

61157

